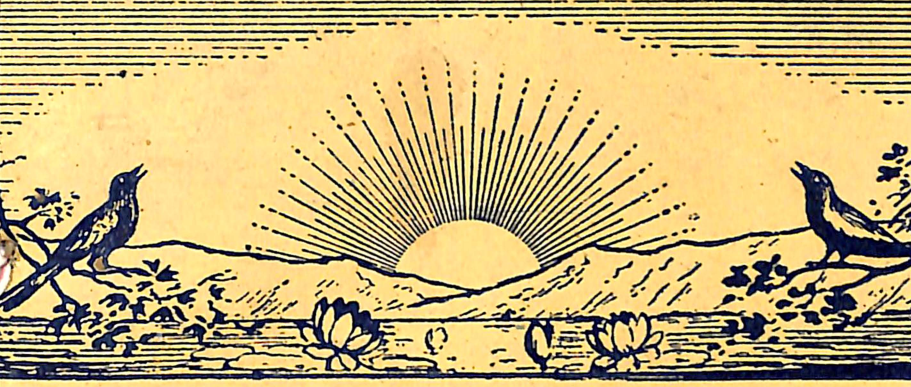

പ്രായശ്ചിത്തം

മിസ്സ്. ജോഷ്വാ, എം. എ.

UDAYA BOOK STALL PUNALUR

പ്രായശ്ചിത്തം

(രണ്ടാം ഭാഗം)

ഗ്രന്ഥകർത്രി:-
മിസ്സ് ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ, എം. ഏ.

പ്രസാധകർ:-
ഉദയാ പബ്ലിഷിംഗ് ഹൗസ്,
പുനലൂർ.

ഒന്നാം പതിപ്പ്
123 തുലാം.

ഉദയാപ്രസ്, പുനലൂർ.

വില 2 ക.

പ്രസ്താവന.

പ്രായശ്ചിത്തം ഒന്നാംഭാഗം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടു് ഉദ്ദേശം ഒരു കൊല്ലത്തിനുമേലായി[illegible] ഇടയ്ക്കു നേരിട്ട പലമാതിരി വിഘ്നങ്ങളും പ്രസ്സിലെ ജോലിത്തിരക്കും കൊണ്ടു് രണ്ടാംഭാഗം അച്ചടിച്ചിറക്കാൻ ഇത്രയും താമസം നേരിട്ടുപോയതിൽ ഞങ്ങൾ നിർവ്യാജം വ്യസനിക്കുന്നു. ഒന്നാംഭാഗത്തിന്നു് കേരളീയ സഹൃദയലോകം നൽകിയ ഉത്സാഹപൂർണ്ണമായ സ്വീകരണവും അകം നിറഞ്ഞ അഭിനന്ദനങ്ങളും ഞങ്ങളെ തികച്ചും ചരിതാൎത്ഥരാക്കിത്തീർത്തിട്ടുണ്ടെന്നു പറയാൻ സന്തോഷമുണ്ടു്. രണ്ടാംഭാഗത്തിനുള്ള ആവശ്യക്കാരുടെ ആധിക്യവും നിരന്തര പ്രേരണയുംകൊണ്ടു മാത്രമാണു് ഇപ്പോഴെങ്കിലും ഈ കൃതി പൂൎത്തിയാക്കാൻ ഞങ്ങൾ നിർബ്ബന്ധിതരായിട്ടുള്ളതു്. മാന്യവായനക്കാരുടെ ഉദാരമായ പ്രോത്സാഹനങ്ങൾക്കുള്ള കൃതജ്ഞതയും അവരുടെ ഉൽക്കണ്ഠയെ ഇത്രനാളും നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാനിടയായതിലുള്ള ക്ഷമാപണവും ഒന്നിച്ചുതന്നെ ഞങ്ങൾ ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തട്ടെ.

പ്രസാധകർ.

പ്രായശ്ചിത്തം

(രണ്ടാം ഭാഗം)

അദ്ധ്യായം ഒന്നു്.

ശ്രീകാന്തൻ പലതും ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടു് രാമദേവന്റെ സമീപം നിലയായി. രാമദേവനു് പോകാൻ ബദ്ധപ്പാടുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി ചിരിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നു. അപ്പം കഴിഞ്ഞു് യാത്രക്കാരുടെ ബഹളം തീൎന്നു; പ്ലാറ്റ്ഫാറം ഒഴിഞ്ഞു. രണ്ടുപേരും പരസ്പരം നോക്കിയിട്ടു് ഒന്നുംപറയാതെ വെളിയിലേക്കിറങ്ങി.

ശ്രീകാന്തൻ.—നിങ്ങൾ എവിടേയ്ക്കാണു് പോകുന്നതു്?

രാമദേവൻ.—ഒരു സ്നേഹിതനെ കാണാൻ. രാത്രിതന്നെ തിരിച്ചുപോകും.

ശ്രീ.—നാളെ നിങ്ങൾക്കു് ഉപദേശം ലഭിക്കുമോ?

രാമ:—അതെ, എന്താ? നിങ്ങൾക്കു് അതിൽ ആശ്ചൎയ്യം തോന്നുന്നോ?

ശ്രീ:—ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാതിരിക്കുന്നതെങ്ങനെ? എന്തുകൊണ്ടാണു് നിങ്ങൾ ഹിന്ദുമതം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു്?

രാമ:—എന്തുകൊണ്ടുപേക്ഷിക്കുന്നെന്നോ? ഇതെല്ലാം കേട്ടിട്ടും നിങ്ങൾക്കു കാൎയ്യം മനസ്സിലായില്ലേ? ഞാൻ മനുഷ്യനാണു്. അതുകൊണ്ടു് എനിക്കു ജീ

വിക്കണം. അതുമാത്രമല്ല, സുഖമായും സ്വാതന്ത്ര്യമായും ജീവിക്കയും വേണം.

ശ്രീ:—പക്ഷേ, അതിന മതം മാറേണ്ട ആവശ്യം?

രാമ:—ചെറുപ്പക്കാരനും പഠിപ്പുള്ളവനുമായിരുന്നിട്ടും നിങ്ങൾക്ക ഒന്നും അറിയാൻ പാടില്ലെന്ന തോന്നുന്നല്ലോ. ലോകഗതിയിൽ നിങ്ങൾ ഇത്ര അജ്ഞനോ?

ശ്രീകാന്തൻ, അക്ഷമനായി സംസാരിക്കുന്ന ആ യുവാവിനെ സശ്രദ്ധം നോക്കിനിന്നു.

രാമ:—എന്നെ നോക്കുന്നതെന്തിന്? ഞാൻ പരമാൎത്ഥം പറയുകയാണു് ഹിന്ദുവായതുകൊണ്ടു് എനിക്കു് മൃഗത്തെക്കാൾ നീചമായി ജീവിക്കേണ്ടിവരുന്നൊന്നു് നിങ്ങൾക്കു് എന്തുകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുന്നില്ല? ലോകത്തിലെ സുഖസാമഗ്രികളും സ്വാതന്ത്ര്യവും ത്യജിക്കാൻ ഹിന്ദുമതത്തിൽ എന്താണുള്ളതു്?

ശ്രീ.—എങ്കിലും ജനിച്ചുവളൎന്ന മതം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതെങ്ങനെ?

രാമ.—നിങ്ങൾക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല. മിസ്റ്റർ, നിങ്ങളുടെ സുഖത്തെയും സ്വാതന്ത്ര്യത്തെയും ധൎമ്മം ബാധിക്കുന്നില്ല. അതു മാത്രമല്ല, നിങ്ങളെ അതു സഹായിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്ക അതു പ്രിയതരമായി തോന്നുന്നു. പക്ഷേ, ഹിന്ദുധൎമ്മം എന്റെ ജീവിതത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നു. ആ സ്ഥിതിക്കു ഞാനെങ്ങനെ അതിഷ്ടപ്പെടും?

രാമ:—അറിഞ്ഞിട്ടെന്തു ചെയ്യാനാണു്?

രാമദേവൻെറ വാക്കു് അല്പം മൃദുവായി ശ്രീകാന്തനു ഇപ്പോഴാണു് അനുഭവപ്പെട്ടതു്.

ശ്രീ:—ഒന്നുമില്ല. ജിജ്ഞാസകൊണ്ടുമാത്രം.

രാമ.—എൻെറ ജീവിതത്തിലെ ഓരോ സംഭവവും ഓർമ്മിക്കുമ്പോൾ എൻെറ ഉള്ളിൽ അഗ്നി ജ്വലിക്കും. നിങ്ങളുടെ കൌതുകം തീർക്കാൻവേണ്ടി ആ അഗ്നിയിൽ നെയ്യു് ഒഴിക്കണോ? ആത്മഹത്യയ്ക്കുപോലും പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള എൻെറ അനുഭവങ്ങൾ നിങ്ങൾക്കു് എങ്ങനെ ഊഹിക്കാൻ കഴിയും? നിങ്ങൾക്കു് എൻെറ അമ്മയെ അറിയാമോ? അവർ എന്നെ എത്രമാത്രം സ്നേഹിക്കുന്നു! ഇന്നു അവരുടെ വാത്സല്യത്തെ ഞാൻ വെറുക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടു്? അല്പസുഖത്തിനും സൌകര്യത്തിനും മാത്രമായിട്ടാണോ? എൻെറ മാത്രമല്ല, എന്നെപ്പോലുള്ള അനേകലക്ഷം ആളുകളുടെയും ജീവിതം പാഴാകുന്നതു് ഞാൻ സ്പഷ്ടമായി കാണുന്നു. ഈവിധമുള്ള പ്രവൃത്തികൾ കണ്ടുകണ്ടു് എൻെറ കണ്ണുകളിൽ നിന്നും രക്തം ചിന്തുന്നു. മാതാവിനോടുള്ള സ്നേഹം എൻെറ ബലഹീനതയായി എനിക്കു തോന്നുന്നു. അതുകൊണ്ടു അവരെ തിരസ്കരിച്ചു്, ഹൃദയത്തെ വജ്രസമം കഠോരമാക്കിയിട്ടു്, ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകാൻ തീർച്ചയാക്കി. ഞാൻ മാത്രമല്ല ക്രിസ്ത്യാനിയാകുന്നതു്. ഇതിനകം അനേകലക്ഷം ആളുകൾ ക്രിസ്ത്യാനികൾ ആയിക്കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. നാളെ ഞങ്ങൾ

പതിനൊന്ന യുവാക്കൾ ഒരുമിച്ച് ക്രിസ്ത്യാനികൾ ആകുകയാണു്. ഹിന്ദുധർമ്മം നശിക്കാനായി ജീവിതം ഉപയോഗപ്പെടുത്താമെന്നു് ഞങ്ങൾ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുമുണ്ടു്.

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അവൻ അല്പനേരം മൌനമായി സ്നേഹബുദ്ധ്യാ ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി വീണ്ടും തുടൻു:—

"എന്റെ വാക്കുകൾ നിങ്ങളിൽ ശരമ്പുപോലെ തറയ്ക്കുന്നുണ്ടാവാം. എങ്കിലും എന്റെ അമ്മയുടെ മനോവ്യഥയെപ്പറ്റിപ്പോലും ചിന്തിക്കാതിരിക്കെ എന്നെ തടുക്കാനുള്ള ശക്തി മററാക്കാണു് ഉണ്ടാകുക.

ശ്രീ:—നിങ്ങൾ സംസാരിക്കുംതോറും എന്റെ ജിജ്ഞാസ വർദ്ധിക്കുന്നു. അല്പം വിഷമിച്ചെങ്കിലും നിങ്ങളുടെ ആത്മകഥ എന്നെ കേൾപ്പിക്കുകില്ലേ? ഞാൻ സവർണ്ണനാണു്; എന്നാൽ നിങ്ങൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെയുള്ളവനല്ല.

രാമ:—നിങ്ങൾ വളരെ നല്ല ഒരാളായിരിക്കാം. നിങ്ങൾക്കു് ഞങ്ങളോടു് ദയവും ഉണ്ടായിരിക്കാം. നിങ്ങളെപ്പോലുള്ളവർ ഇപ്പോൾ വർദ്ധിച്ചുവരുന്നുണ്ടു്. പക്ഷേ, ഞങ്ങൾക്കു നിങ്ങളുടെ സൌജന്യം ആവശ്യമില്ല. ഞങ്ങൾക്കു ന്യായമേ ആവശ്യമുള്ളൂ.

ശ്രീ.—നിങ്ങൾ ഇങ്ങനെ പലതും പറയുന്നു. അതൊന്നും എനിക്കു മനസ്സിലാക്കാൻപോലും കഴിയുന്നില്ല പരമാർത്ഥം പറയുകയാണെങ്കിൽ രണ്ടുമാസത്തിനു

മുൻപ് എനിക്കു നിങ്ങളുടെ ദുഃഖത്തെക്കുറിച്ച് യാതൊരു ഊഹവുമില്ലായിരുന്നു. രാമദേവാ, നിങ്ങൾക്ക് എന്റെ സ്ഥിതി സങ്കല്പിക്കുവാൻപോലും സാദ്ധ്യമല്ല. ഇന്നു ഞാനും ഇത്തരത്തിലുള്ള പീഡ അനുഭവിക്കുകയാണു്. നിങ്ങൾ പിതൃമതം ഉപേക്ഷിക്കാനൊരുങ്ങിയതുപോലെ, ഞാൻ എന്റെ വീടുപേക്ഷിച്ചിട്ട്, തോട്ടിയാകാൻ തയ്യാറായിരിക്കുകയാണു്.

"എങ്ങനെ? എന്തിനു്? രാമദേവൻ ഉല്ക്കണ്ഠയോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

ശ്രീ:—ആ കാര്യങ്ങളെല്ലാം ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറയാം; പക്ഷേ, നിങ്ങൾ എന്നിൽനിന്നും ഒഴിയാതിരിക്കണം. കാരണം എന്താണെന്നു നിശ്ചയമില്ലെങ്കിലും നിങ്ങളുടെ വൎത്തമാനം കേൾക്കുമ്പോൾ എന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു ഉദ്ദേശം ജനിക്കുന്നു; നിങ്ങളുടെ ജീവിതകഥ കേൾക്കാൻ അഭിലാഷം വൎദ്ധിക്കുന്നു.

രാമ:—ഞാൻ പറയാം.

അവന്റെ സ്വരം ആകെ മാറി. അവനിൽ സംസ്കാരത്തിന്റെ ചിഹ്നം പ്രത്യക്ഷമായി. സംഭാഷണരീതിയും അതിനനുകൂലമായിത്തീൎന്നു.

ശ്രീ:—നിങ്ങൾ പട്ടണത്തിൽനിന്നു എപ്പോൾ മടങ്ങും?

രാമ.—നിങ്ങളോ?

ശ്രീ:—നിങ്ങൾ വരുകയാണെങ്കിൽ മൂന്നുമണിയ്ക്കുള്ള വണ്ടിയ്ക്കു് നമുക്കു് ഇവിടെനിന്നും രാമനഗരിലേയ്ക്കു പോകാം. അവിടെനിന്നു രാത്രിവണ്ടിക്കു് നിങ്ങൾ പോകണം.

രാമ:—ശരി, നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കാര്യവും പറയുമല്ലോ, ഇല്ലേ?

ശ്രീ:—തീർച്ചയായിട്ടും.

രണ്ടുപേരും പിരിഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവനെ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു് മെല്ലെ നടന്നു. പുതിയ പരിചയം അവന്റെ മനസ്സിൽ ഒരു പ്രഭാവം ഉണ്ടാക്കി. അല്പനേരത്തേക്കു സ്വന്തദുഃഖം മറന്നു. രാമദേവന്റെ ദുഃഖസമ്പൂർണ്ണമായ വാക്കുകൾ അവന്റെ കർണ്ണപുടങ്ങളിൽ മുഴങ്ങി. ഹൃദയത്തിൽ വിവിധവിചാരങ്ങളുടെ സംഘട്ടനം ഉണ്ടായി.

ശ്രീകാന്തൻ പട്ടണത്തിൽ ചെന്നു് എല്ലാജോലികളും അതിവേഗത്തിൽ തീർത്തിട്ടു് മൂന്നുമണിക്കുമുൻപു് സ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. അവൻ ചെന്നുചേരുന്നതിനു മുൻപു തന്നെ രാമദേവൻ എത്തിയിരുന്നു. രാമദേവന്റെ കൂടെ വന്നിരുന്ന അവന്റെ സ്നേഹിതനെയും ശ്രീകാന്തൻ കണ്ടു. അയാൾ കോട്ടും ശരായിയും തൊപ്പിയും ധരിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് ക്രിസ്ത്യാനിയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി.

ശ്രീകാന്തൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്തുകൊണ്ടു് ചോദിച്ചു:- ഇദ്ദേഹം നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതനാണോ?

രാമ:—അതെ, ഇദ്ദേഹം മൂന്നുമാസത്തിനു മുൻപാണു് ക്രിസ്ത്യാനിയായതു്.

ശ്രീ:—ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ വേഷത്തിൽനിന്നുതന്നെ ഞാൻ അതു മനസ്സിലാക്കി.

അയാൾ അല്പമൊന്നു മന്ദഹസിച്ചു.

ശ്രീ:—എന്നാൽ ഇനി നമുക്കു ടിക്കററു വാങ്ങാം. സമയം ആകാറായെന്നുതോന്നുന്നു.

രാമദേവൻ സ്നേഹിതനോടു യാത്രപറഞ്ഞു.

സ്നേഹിതൻ പോയതിനുശേഷം രണ്ടുപേരും അല്പനേരം ഒന്നും സംസാരിക്കാതെ ടിക്കററുവാങ്ങി; വണ്ടിയിൽ കയറി ഇരുന്നു. പുതിയ പരിചയത്തിന്റെ മാധുര്യവും, കൗതുകവും ഒട്ടും ചില്ലറയല്ലായിരുന്നു. രാമദേവൻ ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി. ശ്രീകാന്തനോ, ചിന്താസാഗരത്തിൽ മുങ്ങീട്ടു്, അധോമുഖനായി ഇരുന്നു.

അല്പം കഴിഞ്ഞു് രാമദേവൻ പതുക്കെ പറഞ്ഞു.- "ഞാൻ ഇന്നു നിങ്ങളെ അവമാനിച്ചു."

ശ്രീ:—ചെയ്യു് ഒന്നുമില്ല. എന്തവമാനം?

രാമ.— അകാരണമായി ഞാൻ നിങ്ങളോടു് ദേഷ്യപ്പെട്ടെന്നൊന്നിക്കതോന്നുന്നു. നിങ്ങൾ............

ശ്രീ·— എനിക്കതിൽ അല്പവും വല്ലായ്മയില്ല. ഇത്ര അധികം കഷ്ടനഷ്ടം സഹിച്ചു നിങ്ങൾ കോപിച്ചാൽതന്നെയും അതു നിങ്ങളുടെ കുററമല്ല.

രാമ.— എനിക്കു് എന്റെ ദുരനുഭവങ്ങളിൽ ദുഃഖമില്ല. പക്ഷേ, നിങ്ങളോടു് ഇങ്ങനെ സംസാരിച്ചതിൽ കുണ്ഠിതമുണ്ടു്.

ശ്രീ.—"എന്നോടു് ഇങ്ങനെയൊന്നും പറയരുതു്. എന്തു്, ഞാൻ ഹിന്ദുവല്ലേ?"

രാമ.— അതെ. പക്ഷേ, മററുള്ളവരെപ്പോലെ നിർദ്ദയനല്ല,"

ശ്രീ.— എന്നെപ്പോലെ ഹിന്ദുജാതിയിൽ പലരും ഉണ്ടായിരിക്കാം.

രാമ.— ഇല്ലില്ല, അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഈ അന്യായം നടക്കാൻ ഇടയില്ല.

ശ്രീ.— എന്നെപ്പോലെ പലരുമുണ്ടെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം.

രാമദേവൻ മൌനമവലംബിച്ചു. അവൻ ചിന്താക്രാന്തനായി എന്നുകണ്ടു് ശ്രീകാന്തനും മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. വണ്ടിയും നീങ്ങി.

അദ്ധ്യായം രണ്ടു്

രാമനഗരത്തിലെത്തി. രാമദേവൻ തന്റെ ജീവിതസ്മരണയിൽ കൌരവം കൈക്കൊണ്ടു. ശ്രീകാന്തൻ ആ യുവാവിന്റെ മുഖഭാവം വീക്ഷിച്ചു തന്റെ ഭാവിയെപ്പറ്റിയുള്ള സങ്കല്പത്തിലേപ്പെട്ടു. വണ്ടിയിൽ നിന്നിറങ്ങി ബംഗ്ലാവിനെ സമീപിക്കുന്നതുവരെ രണ്ടുപേരും വിശേഷിച്ചൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ബംഗ്ലാവിലേയ്ക്കു കയറാൻ രാമദേവൻ അല്പം മടിച്ചു. ശ്രീകാന്തൻ അവനെ ഒന്നുനോക്കി. രാമദേവന്റെ ദൃഷ്ടികൾ അയാളുടെ മനോഭാവം വ്യക്തമാക്കി. ശ്രീകാന്തൻ അതുമനസ്സിലാക്കി. "വരണം" എന്നുപറഞ്ഞു് അവനെ സമാധാനപ്പെടുത്തി. രണ്ടുപേരും അകത്തുകടന്നു. ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും ശ്രീകാന്തനെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. അപരിചിതനായ അതിഥിയെ കണ്ടപ്പോൾ രണ്ടുപേൎക്കും അല്പം ആശ്ചൎയ്യം ഉണ്ടായി. വേഷധാരണരീതിയിൽനിന്നുതന്നെ, ആഗതൻ സ്വജാതീയനല്ലെന്നു് അവർ മനസ്സി

കന്നുകറ്റ വരും. പാഠശാലയുണ്ടു്. അവിടെ തോട്ടികളുടെയും ചെമ്മാന്മാരുടെയും കുട്ടികൾക്കു് പ്രവേശനമില്ല. അതിൽ ഇരുന്നൂററിഅൻപതു ജനങ്ങളെപ്പോലുള്ളവർ; ഗ്രാമത്തിൻെറ വെളിയിലുള്ള താഴ്ന്ന പ്രദേശത്തു് ചെറിയ ചെറിയ കുടിലുകൾ കെട്ടി പാർക്കുന്നു; അവിടെയുള്ളവരിൽ ഭൂരിപക്ഷവും കമ്മികളും കോരിയരുമാണു്. ബനിയാന്മാരുടെ നാലു വീടുകളുണ്ടു്. രണ്ടു കുടുംബക്കാർ ബ്രാഹ്മണരും, ഒന്നു് ഖോജാസമുദായത്തിൽപെട്ടവരും ആണു്. ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഞാൻ ഇരുപത്തഞ്ചു വഷങ്ങൾക്കു മുൻപു് ജനിച്ചു. എൻെറ അച്ഛൻ നെയ്ത്തു ജോലിക്കാരനായിരുന്നു. എൻെറ അമ്മ, അച്ഛനെ ആ പണിയിൽ സഹായിക്കുന്നതിനു പുറമെ കാട്ടിൽപോയി കാട്ടുകമ്പുകളും പുല്ലും ശേഖരിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു് അടുത്തുള്ള വലിയ ഗ്രാമത്തിൽ വില്ക്കും. ഇങ്ങനെ കാലംകഴിച്ചുപോന്നു. ഞാൻ അവരുടെ ഏക സന്താനമാണു്. അതുകൊണ്ടു് അവർ എന്നെ പ്രാണാധികം സ്നേഹിച്ചു. എന്നാൽ ആ പിതൃവാത്സല്യം അനുഭവിക്കാനുള്ള ഭാഗ്യം എനിക്കു അധികകാലം ഉണ്ടായില്ല. എനിക്കു രണ്ടു വയസ്സു പ്രായമായപ്പോൾ ഒരു പാമ്പുകടിച്ചു് അച്ഛൻ മരിച്ചു. ഈവിധമുള്ള കൃത്യത്തിൽ കിടന്നതുകൊണ്ടാണു് അച്ഛനു അപമൃത്യു നേരിട്ടതെന്നാണു് എൻെറ വിശ്വാസം. അതു മാത്രമല്ല, അവിടെയുള്ളവർ ആരും ആപത്തിൽനിന്നും അച്ഛനെ ര

ക്ഷപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിച്ചതുമില്ല. ഇരുപതു മൈലിനകം ഒരാശുപത്രിയോ ഡാക്ടരോ ഇല്ല.

ഇങ്ങനെ എൻെറ കുടുംബത്തിലും കുട്ടിക്കാലത്തും എത്ര എത്ര ദാരുണ സംഭവങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. അന്നു അതെല്ലാം സാധാരണമെന്നും വിധിയെന്നും വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ അന്യായത്തിൻെറ ഫലമാണെന്നു പിന്നീടു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടു. എൻെറ അപ്പൻ മരിച്ചുപോയെങ്കിലും അമ്മ എനിക്കു് ഒരു വിധത്തിലും ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ നേരിടാതെ സംരക്ഷിച്ചു. ആ സാധു എനിക്കുവേണ്ടി കൂടുതൽ കൂലിവേലയെടുത്തു തുടങ്ങി. രാവിലെ നാലുമണിക്കു് എഴുന്നേററു് കാട്ടിലേക്കു പോകും. എന്നോടുള്ള അപാര സ്നേഹം ഒന്നുമാത്രമാണു് അതിനുഹേതു. ഹിന്ദു. ജാതിയോടു് എനിക്കുള്ള രോഷജ്വാലകൾ ഭാവാഗ്നിയായി മാറാത്തതും ഈ ഒരേ കാരണത്താലാണു്. സ്നേഹമയിയായ എൻെറ അമ്മയുടെ ആ രൂപം എൻെറ കൺമുമ്പിൽനിന്നു് ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കുപോലും മായുന്നില്ല. എന്നെ വളർത്താൻ അവർ അനുഭവിച്ച ക്ലേശങ്ങൾ എനിക്കു് മറക്കാവുന്നതല്ല. ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകാൻ പോകുന്നെന്നുള്ള വിചാരം അവരിൽ ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള ക്ഷതം പാഷാണഹൃദയത്തെയും ദ്രവിപ്പിക്കുന്നതാണു്. എങ്കിലും ഞാൻ എൻെറ ഹൃദയത്തെ വജ്രതുല്യം കഠിനപ്പെടുത്തി. എൻെറ ക്ലേശം നിങ്ങൾക്കു് മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. ഞാൻ നിർദ്ദ

യനോ, ഹൃദയശൂന്യനോ ആണെന്നു് നിങ്ങൾക്കു തോന്നിയേക്കാം. ഒരുപക്ഷേ എന്നോടു നിങ്ങൾക്കു വെറുപ്പും രോഷവും ഉണ്ടാകാം: എന്തുതന്നെയായാലും എന്റെ നിശ്ചയം ദൃഢമാണു്.

ശ്രീ.—നിങ്ങൾ എന്തിനാണു് എന്നെ തെറ്റിദ്ധരിക്കുന്നതു്? ഞാൻ എന്തെങ്കിലും നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞോ?

രാമ.—നിങ്ങൾ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല; എങ്കിലും നിങ്ങൾക്കു അങ്ങനെ തോന്നിയേക്കാമെന്നു് എന്റെ മനസ്സാക്ഷി പറയുന്നു. ഏതായാലും എന്റെ ഉദ്ദേശം നിങ്ങൾ ഒരു പ്രകാരത്തിലും ഇഷ്ടപ്പെടുകയില്ല: ഞാൻ. ......ഞാൻ.........അവന്റെ ശബ്ദം ഇടറി. വാക്കുകൾ പുറത്തുവരാതായി.

ശ്രീ—നിങ്ങൾ ശാന്തമായി കഥ മുഴുവനും പറയണം. വെറുതെ സങ്കല്പങ്ങളിലേർപ്പെടുന്നതെന്തിനു്? നിങ്ങൾ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കാം. എങ്കിലും നിങ്ങളുടെ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നു് ഇപ്പോഴും മനസ്സിൽ സംശയം ഉണ്ടെന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു.

രാമ.—ഇല്ലില്ല, എനിക്കു സംശയമേ അല്ല; മറ്റൊരു മാർഗ്ഗം സ്വീകരിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയുമില്ല. എന്തുതന്നെ നേരിട്ടാലും എന്റെ നിശ്ചയം എനിക്കു മാററാൻ കഴിയുകയില്ല. ഞാൻ എന്തെല്ലാം അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് നിങ്ങൾക്കറിയാമോ? നിങ്ങൾക്കതു മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. അതെല്ലാം അതിശയോക്തിയായി നിങ്ങൾക്കു തോന്നും.

ശ്രീ.—രാമദേവാ, നിങ്ങൾ ശാന്തനായി നിങ്ങളുടെ കഥ

മുഴവനം പറയണം. ഞാൻ എന്തു വിചാരിക്കണമെന്നുള്ള ചിന്ത കളയണം. അഥവാ ഞാൻ എന്തു വിചാരിക്കാനാണു്? പക്ഷേ നിങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തി അനുചിതമാണെന്നു പറഞ്ഞേക്കാം. അങ്ങനെ പറയുന്നെങ്കിൽ നിങ്ങൾ അതു ഗണ്യമാക്കേണ്ട. അല്ലാതെ എന്താണു്?

രാമദേവൻ ശാന്തനായി. താൻ കാരണം കൂടാതെയാണു് ക്ഷോഭിക്കുന്നതെന്നു് അവനു തോന്നി. വീണ്ടും കഥയാരംഭിച്ചു.

"എന്റെ അച്ഛൻ മരിച്ചു. അമ്മ കൂലിവേലയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. എന്റെ അമ്മ പട്ടിണികിടന്നാലും എനിക്കു നല്ല ആഹാരം തരാതിരിക്കയില്ല. അവർ എന്നെ അതിവാത്സല്യത്തോടെ വളർത്തി. അവർ എത്രമാത്രം ക്ലേശപ്പെട്ടാണു എന്റെ ഹിതം നോക്കിയതെന്നു് ആ ഭക്തനിൽനിന്നും ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

ആ ഭക്തനെക്കുറിച്ചു് എനിക്കു നിങ്ങളോടു് വളരെ പറയാനുണ്ടു്. എന്റെ കഥയിൽ അദ്ദേഹം ഒരു പ്രധാന പാത്രമാണു്. എന്റെ ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ അദ്ദേഹവും എന്റെ അമ്മയോടൊപ്പം വിഷമിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം സ്നേഹനിധിയാണു്. അദ്ദേഹമില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഞങ്ങളുടെ ആ ഗ്രാമം നരകമാകമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം വളരെ വയസ്സനും അശക്തനുമാണു്. എങ്കിലും എല്ലാവർക്കും ഒരഭയസ്ഥാനമാണു്. അദ്ദേഹം കാരണമാണു് ഞങ്ങളു

ടെ കൂട്ടർ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഇത്രയുമെങ്കിലും മനുഷ്യ രായി കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതു്. ചെറുപ്പത്തിൽ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ മരിച്ചു. ഒരു മകനുണ്ടായി രുന്നതും അധികം താമസിയാതെ ഇഹലോകം വെടിഞ്ഞു. ആളുകൾ വളരെ നിർബന്ധിച്ചിട്ടും വീണ്ടും വിവാഹം ചെയ്തില്ല. അതിനുശേഷം ഗ്രാ മസേവയിലും ശ്രീരാമഭക്തിയിലും ഏർപ്പെട്ടു. യാ ഥാത്മത്തിൽ അദ്ദേഹം പൂജ്യനാണു്. അദ്ദേഹ ത്തോടു ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനി ആകുന്ന കാര്യത്തെപ്പററി സംസാരിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ഉള്ളിൽ പല വിചാ രങ്ങൾ കടന്നുകൂടും. അദ്ദേഹത്തിനു ദുഃഖമുണ്ടാകു മെന്നുള്ള വിചാരത്താൽ ഞാൻ അധികവും മൗനം ദീക്ഷിച്ചു. പക്ഷേ, ഒടുവിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ യും ദുഃഖിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്നെ നല്ലവണ്ണം ഉപദേശിച്ചുനോക്കി. എന്നാൽ അതൊന്നും എനി ക്കിഷ്ടമായില്ല. ഈശ്വരനാമത്തെയും ശാന്തിയെയും പററി വളരെ പ്രസംഗിച്ചു. ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചതു് സുഖം, ആരും എന്നെ അപമാനിക്കാത്ത, എന്റെ മുഖത്തു തുപ്പാൻ ഇടവരാത്ത ഒരു സ്വതന്ത്രാവസ്ഥ. ഒരു ദിവസം ഒരു ബനിയാൻ എന്റെ അമ്മയെ പ്രഹരിച്ചു. ഈവിധമുള്ള അന്യായങ്ങൾ ഉണ്ടാ കാത്ത ഒരവസ്ഥ ഞാൻ ആശിച്ചു, ഹിന്ദു ആയി രിക്കുമ്പോൾ ആ അവസ്ഥ സാദ്ധ്യമാണോ? നാലുവ ഷങ്ങൾക്കു മുൻപു് ക്രിസ്ത്യാനി ആകാൻ ആഗ്രഹം ജനിച്ചു. എന്നാൽ അമ്മയും ആ ഭക്തനും എന്റെ

ഹത്തിനു ബാധകമായി. അവരെ എൻെറ മാൎഗ്ഗമദ്ധ്യേനിന്നകററാനുള്ള ആത്മബലം സമ്പാദിക്കാൻ എനിക്കു നാലുവൎഷം വേണ്ടിവന്നു. എൻെറ ഗുരുക്കന്മാർ വില്ല്യം സായിപ്പും പാതിരിയുമാണു്. അവരെപ്പററി എന്തുപറയട്ടെ! അവർ എന്നോടു പ്രദർശിപ്പിച്ച സ്നേഹവും എനിക്കു നൽകിയ ഉപദേശവും എൻെറ ജീവിതത്തിൽ മറക്കാവുന്നതല്ല. ക്രിസ്തുധൎമ്മത്തിൽ മനുഷ്യർ തുല്യരാണു്. ആ ധൎമ്മത്തിൽ സ്നേഹമുണ്ടു്, സുഖമുണ്ടു്, സന്തോഷമുണ്ടു്, സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടു്. അതിൽ ചെമ്മാനമില്ല, ബ്രാഹ്മണനുമില്ല. അതുകൊണ്ടാണു് ഇന്നു് ലോകം ഒട്ടുക്കു് അതു് വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

പല ചിന്തകൾക്കധീനനായി ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവനെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവനു് ഇതു് ഒരു പുതിയ കഥയായിരുന്നു. എന്നാൽ രാമദേവൻെറ സംഭാഷണങ്ങളൊന്നും അവനെ ആകർഷിച്ചില്ല. രാമദേവൻ വികാരഭരിതനായി എന്തെല്ലാമോ പറയുകയാണെന്നുമാത്രം അവൻ കരുതി.

ശ്രീകാന്തൻ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുന്നതുകണ്ടു് രാമദേവൻ ചോദിച്ചു—"നിങ്ങൾക്കു് ഞാൻ പറയുന്നതു് അസത്യമാണെന്നു തോന്നുന്നോ? ഇതെല്ലാം തെളിയിക്കാൻ ഞാൻ തയ്യാറാണു്. ഏഴുവർഷങ്ങൾകൊണ്ടു് ഞാൻ കേട്ടതെല്ലാം എനിക്കു് ഓൎമ്മയുണ്ടു്.

ശ്രീ.— ഞാൻ എന്തെങ്കിലും സംശയിച്ചോ? നിങ്ങൾപറയുന്നതെല്ലാം ശ്രദ്ധിച്ചുകേൾക്കുകയല്ലേ? നിങ്ങൾ ഓ

രോന്നു പറയുമ്പോഴും സംശയിക്കുന്നതെന്തിന്?
രാമദേവൻ വീണ്ടും തുടന്നു.

"ഞാൻ പറഞ്ഞുതുടങ്ങുമ്പോൾ വികാരാധീന നായിപ്പോകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് മാററങ്ങൾ വന്നുപോകുന്നതു്. ഇനി ഞാൻ എന്റെ ജീവിതത്തിലെ സംഭവങ്ങൾ തുടച്ചയായി കേൾപ്പിക്കാം.

ശ്രീകാന്തൻ പുറത്തേയ്ക്കുകണ്ണോടിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു—
"നമുക്കു് വെളിയിലൊന്നിറങ്ങി ചുററാം. അകലെ കാണുന്ന ആ കുന്നിൽപോയിരിക്കാം. അതു് നിങ്ങൾക്കു് ഇഷ്ടമായിരിക്കും.

"ശരി" എന്നുപറഞ്ഞു് രാമദേവൻ എഴുന്നേററു രണ്ടുപേരും പുറത്തേക്കിറങ്ങി.

അദ്ധ്യായം മൂന്നു്.

രാമദേവനും ശ്രീകാന്തനും അല്പംനടന്നപ്പോൾ ചന്ദ്രകാന്തൻ വരാന്തയിൽചെന്നുനിന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടി അവരുടെമേൽ പതിഞ്ഞു. മുഖത്തു് ചിന്താധിക്യവും പരിഭ്രമവും പ്രത്യക്ഷമായി. ശ്രീകാന്തനും രാമദേവനും തിരിഞ്ഞുനോക്കാതെ സംഭാഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടു് നടക്കുകയായിരുന്നു.

രാമ.— ഹിന്ദുക്കൾ ഇത്രമാത്രം നിഷ്ഠുരരായിരിക്കുന്നതെന്താണെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. അവക്കു് ഹൃദയമെന്നൊന്നില്ലേ?

രാമദേവൻ മൌനാവലംബിയായിരുന്ന ശ്രീകാന്തനെ പിടിച്ചുകുലുക്കിയിട്ടു് തുടന്നു—ഞാൻ നിങ്ങ

ളോടു ചോദിക്കുകയാണു്. ഈ തൂപ്പുകാരെയും ചെന്മാന്മാരെയും ഇത്രമാത്രം വെറുക്കാനുള്ള കാരണമെന്താണു്? നിങ്ങൾക്കു് ഊഹിക്കാൻ കഴിയുമോ? ഈചോദ്യം കേട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നുനടുങ്ങി. ഒന്നും ആലോചിക്കാതെ നിഷേധരൂപത്തിൽ തലകുലുക്കി.

രാമ.—ഇങ്ങനെയുള്ള മതത്തിൽ ചേന്നിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഞങ്ങൾക്കു് എന്തെങ്കിലുംഗുണം ഉണ്ടാകുമെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നോ?

ശ്രീകാന്തൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല.

രാമ.—എന്താണു് ഒന്നും പറയാത്തതു്?

ശ്രീ.—ഒന്നുമില്ല. എനിക്കു് ധമ്മത്തെപ്പറ്റി അത്ര ജ്ഞാനമൊന്നുമില്ല.

രാമ.—എങ്കിലും നിങ്ങൾ ഹിന്ദുവല്ലേ?

ശ്രീ.—അല്ല— അതെ.

രാമ—എന്നാൽ ഞാൻ ചോദിക്കുന്നതിനു് ഉത്തരം പറയൂ.

ശ്രീ.—എനിക്കറിയാൻ പാടില്ല.

രാമ.—എന്നാൽ ഹിന്ദുവല്ലെന്നു പറയൂ.

ശ്രീ.—അതെങ്ങനെ പറയും?

ശ്രീകാന്തൻ വിഷമിച്ചു, അല്പംകഴിഞ്ഞവൻപറഞ്ഞു. "ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതെന്തായാലും നിങ്ങളോടുചെയ്യുന്നതു് അന്യായം, ഘോരാപരാധം ആണു്.

രാമ.—പിന്നെ നിങ്ങൾ ആ ധർമ്മം കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതെന്തിനു്?

ശ്രീ.—രാമദേവാ, ഞാൻ ഇതുവരെ അതിനെപ്പററി ചിന്തിച്ചിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഇക്കാൎയ്യത്തെക്കുറിച്ചു് മറെറാരിക്കൽ സംസാരിക്കാം. അപ്പോഴേയ്ക്കു് ഞാൻ ചിലതൊക്കെ മനസ്സിലാക്കുകയും ചെയ്യാം.

അവർ സംഭാഷണവിഷയം മാററി. രണ്ടുപേരും സമീപപ്രദേശങ്ങളുടെ രമണീയകതയെപ്പററി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു് കുന്നിൽ എത്തി. ഒരു നല്ലസ്ഥലം തിരഞ്ഞു് ഇരുന്നശേഷം ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവനോടു് തൻെറ കഥതുടരുവാനാവശ്യപ്പെട്ടു. നാലുവശവും ഒന്നുകണ്ണോടിച്ചിട്ടു് രാമദേവൻ കഥതുടൎന്നു.

"എനിക്കു് ആറുവയസ്സു പ്രായമായപ്പോൾ ആ ഭക്തൻ അമ്മയോടു് എൻെറ പഠിത്തക്കാൎയ്യത്തെപ്പററിപ്പറഞ്ഞു. അവർ സസന്തോഷം സമ്മതിച്ചു. പഠിപ്പിക്കാനുള്ള ഇച്ഛമാത്രംകൊണ്ടു് ഞാൻ പഠിക്കുന്നതെങ്ങനെ? ഞങ്ങളുടെഗ്രാമത്തിൽ പള്ളിക്കൂടമുണ്ടു്. പക്ഷേ, ചെറുമന്മാരെ അതിൽ ചേൎക്കുന്നതാരു്? ഏതായാലും ഇക്കാൎയ്യത്തെക്കുറിച്ചു് ഗ്രാമപ്രമാണികളുമായി ആ ഭക്തൻ ആലോചിച്ചു. അതിൻെറഫലമായി പള്ളിക്കൂടത്തിൻെറ മുററത്തു് ചെറുമന്മാർഇരുന്നു പഠിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്നവർ സമ്മതിച്ചു. ഈ അനുമതിക്കുശേഷം അദ്ദേഹം ഗ്രാമത്തിലുള്ള ചെറുമന്മാരെ ഉപദേശിച്ചു. കൊച്ചുകുട്ടികളെ സ്കൂളിലയപ്പിച്ചു. എന്നാൽ ഈ രീതി അധികനാൾ നടന്നില്ല. പാഠശാലയിലെ അദ്ധ്യാപകൻ ഒരു ധൎമ്മാന്ധനായ ബ്രാഹ്മണനായിരുന്നു. അയാൾ ആ സാധുകുട്ടികളെ ശകാരിക്കുകയും അവമാനിക്കുകയും, കഠിനമായി പ്രഹരിക്കുകയും ചെയ്തു. എങ്കിലും പഠിപ്പിക്കുമാ

യിരുന്ന ചെമ്മാൻകുട്ടികളോടുള്ള അയാളുടെ ഈ പെരുമാററം സവർണ്ണബാലന്മാരുടെ മനസ്ഥിതിയിൽ വരുത്തിയ മാററം ആ സാധുക്കുട്ടികൾക്കു് അസഹ്യമായി തോന്നി. സവർണ്ണബാലന്മാരും ആ കുട്ടികളെ ഉപദ്രവിച്ചുതുടങ്ങി. ഭക്തൻ അടിക്കടി മററുള്ളവരോടു് കേണപേക്ഷിച്ചിട്ടും ഒരു ഫലവുമുണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ മാതാപിതാക്കൾ കുട്ടികളെ സ്കൂളിൽ അയയ്ക്കാതായി. എങ്കിലും ഭക്തൻ തൻെറ ഉദ്യമങ്ങളിൽ നിന്നുവിരമിച്ചില്ല. അദ്ധ്യാപകൻ മാറിപ്പോയി. പുതുതായി വന്ന ആൾ ഒരു സഹൃദയനായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഭക്തൻ വീണ്ടും ഗ്രാമത്തിലുള്ളവരെ ഉണർത്തിച്ചു. ആ സന്ദർഭത്തിലാണു് എൻെറ അമ്മയോടും എന്നെ പഠിപ്പിക്കാനാവശ്യപ്പെട്ടതു്. എൻെറ അമ്മയ്ക്കു് ഭക്തനോടു് പ്രത്യേക ആദരവുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാക്കു് ഉടൻതന്നെ സ്വീകരിച്ചു. എന്നുവരികിലും "എൻെറ മകൻ അവിടെ ചെന്നാൽ അടികൊള്ളുകയില്ലേ" എന്നു ചോദിക്കാതെയിരുന്നില്ല. "ഇനി ആരും അടിക്കുകയില്ല. ആ വാദ്ധ്യാർ മാറിപ്പോയി" എന്നദ്ദേഹം സമാശ്വസിപ്പിച്ചു. എന്നെ അടുത്തദിവസം മുതൽ സ്കൂളിലേക്കയച്ചു.

ഞാൻ ചെമ്മാനായിരുന്നു; എന്റെ അച്ഛനമ്മമാർ നിർദ്ധനരുമായിരുന്നു. ലോകരുടെപരിഹാസത്തിനും നിന്ദയ്ക്കും പാത്രമായിട്ടാണു് ഞങ്ങളുടെ ജീവിതം. എങ്കിലും ആറുവയസ്സായപ്പോൾ ഞാൻഅല്പംസങ്കോചശീലനും അഭിമാനിയുമായിത്തീർന്നു. അമ്മ എന്നെ വളർത്തിയരീതിയാ

ണ്ട് അതിനു ഹേതു. ബാല്യകാലം മുതൽ ഞാൻ തീരെ നിരുപദ്രവിയായിരുന്നു. ഗ്രാമത്തിൽ അലഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു നടക്കുന്ന ബാലന്മാരുമായി കളിക്കുന്നതു് എനിക്കു തീരെ ഇഷ്ടമല്ലായിരുന്നു. ബാലന്മാർ ചിലപ്പോൾ എന്റെ വീട്ടിനു സമീപം വന്നു് എന്നെ പരിഹസിക്കാനും, പലവിധത്തിൽ ഉപദ്രവിക്കാനും തുനിഞ്ഞു. എങ്കിലും അമ്മ അവരെ ഭയപ്പെടുത്തിഓടിച്ചുപോന്നു. ഞാൻ സ്കൂളിൽ പോയദിവസം ആ ഗ്രാമത്തിൽ നിന്നു മറ്റൊരു കുട്ടിയും വന്നില്ല. അപൂർവ്വം ചിലർ കുഞ്ഞുങ്ങളെ അയയ്ക്കാമെന്നു് ആ ഭക്തനോടു സമ്മതിച്ചതല്ലാതെ അയച്ചില്ല. ആ ദിവസം ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ഓർക്കുന്നു. അന്നു് അമ്മ എന്നെ അലക്കിയവസ്ത്രം ധരിപ്പിച്ചു് കൈയ്യിൽ സ്ലേറ്റും തന്നു് സ്കൂളിലേയ്ക്കയച്ചു. ആ ദിവസം എനിക്കു് ഒരിക്കലും മറക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. അവർ പ്രസന്നവദനയായി എന്റെകൂടെവന്നു് പാഠശാലയുടെ പുറത്തുനിന്നു. മാസ്റ്ററെ വിളിച്ചു. മാസ്റ്റർ പുറത്തുവന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറകിലായി കുട്ടികളുംഓടിഎത്തി. എന്നെയും അമ്മയേയും കണ്ടിട്ടു് കുട്ടികൾ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. അദ്ധ്യാപകൻ കുട്ടികളെ ശാസിച്ചമർത്തി ഞങ്ങളെ അടുക്കൽവിളിച്ചു. വളരെ സങ്കോചത്തോടുകൂടി അമ്മ മുമ്പോട്ടു ചെന്നു; ഞാനും കൂടെ പോയി.

മാസ്റ്റർ—എന്തുവേണം? ഈ കുട്ടിയെ പള്ളിക്കൂടത്തിൽ ചേർക്കാനാണോ?

അമ്മ.—അതെ, അങ്ങുന്നേ.

ഞാൻ ആതുരഭാവത്തിൽ അദ്ധ്യാപകനെ നോ

ക്കി നില്ക്കുകയായിരുന്നു.

"നിങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിലുള്ള മററു കുട്ടികൾ വരുന്നില്ലേ?"

"ദൈവത്തിനറിയാം. വരാതിരിക്കയില്ല." ഇത്രയുംപറഞ്ഞിട്ട് അമ്മ അദ്ധ്യാപകനെ നോക്കി. അവരുടെ കണ്ണുകളിൽ പരിഭ്രമവും ദുഃഖവും പ്രത്യക്ഷമായി. മാസ്റ്റർ. എന്നോടു ചോദിച്ചു:—

എന്താകുട്ടി, ഇവിടെ പഠിക്കുകില്ലേ?

ഞാൻ പ്രസന്നവദനനായി ഒന്നു മൂളി. എന്നാൽ മാസ്റ്ററുടെ പിമ്പിൽ നിന്നിരുന്ന പ്രായമുള്ള ഒരു ബാലൻ മുഷ്ടി ഉയർത്തി എന്നെ ഭയപ്പെടുത്തി. അവനെയും ചുററും കൂടിയിരുന്ന ബാലസമാജത്തെയും നോക്കിയപ്പോൾ ഞാൻ അന്ധാളിച്ചു. മാസ്റ്റർ എൻെറ മനോഭാവം മനസ്സിലാക്കിയോ എന്തോ, തിരിഞ്ഞുനോക്കി ബാലന്മാരെ വിലക്കി.

മാസ്റ്റർ.—"നിൻെറ പേരെന്താണ് ?

'രാമൻ' എന്നു ഞാൻ പറയുന്നതിനു മുൻപുതന്നെ അമ്മപറഞ്ഞു.

രാമനല്ല- രാമദേവൻ. എന്ന് മാസ്റ്റർ ചിരിച്ചുകൊണ്ടുപറഞ്ഞു. അടുത്തു നിന്ന ഒരു ബാലൻ എൻെറ നേരെ നോക്കി ചില ഗോഷ്ടികൾ കാണിച്ചു.

അമ്മ.—സാർ, എൻെറ കുഞ്ഞിനെ നോക്കിക്കൊള്ളണം

മാസ്റ്റർ.—നിങ്ങൾ പോകണം. ഒട്ടും വിഷമിക്കേണ്ട.

എനിക്ക് ഈ ഒരു കുട്ടിയേ ഉള്ളു. എൻെറ ജീവിതം ഇവനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു.

"അങ്ങു്, ഞങ്ങളുടെ ജാതി നോക്കരുതു്. കുഞ്ഞുങ്ങൾ എല്ലാം ഒന്നുപോലെയാണല്ലോ." വല്ലവിധത്തിലും എന്റെ അമ്മ ഇത്രയുംപറഞ്ഞു.

മാസ്റ്റർ:—നിങ്ങൾ വിഷമിക്കേണ്ട. രാമദേവാ, നോക്കൂ, നീ ഇവിടെ ഇരുന്നുകൊള്ളണം.

മാസ്റ്റർ പാഠശാലയുടെ മുറിയ്ക്കു സമീപമുള്ള വരാന്തയിൽ ഒരുസ്ഥലം കാണിച്ചുതന്നു.

"മാസ്റ്റർസാർ, ചെമ്മാന്മാരെ ഇവിടെ ഇരുത്തുന്നോ?" എന്നൊരു ബാലൻചോദിച്ചു.

രണ്ടാമൻ:— "മുമ്പു് ചെമ്മാക്കുട്ടികൾ വന്നപ്പോൾ പുറത്താണു് ഇരുന്നതു്.

എന്റെ അമ്മ യാചനാഭാവത്തിൽ മാസ്റ്ററുടെ മുഖത്തു്നോക്കി;

"ഒരു തരക്കേടുമില്ല. ഇവിടെ തീണ്ടലും തൊടീലും ഒന്നും നോക്കാറില്ല." എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മാസ്റ്റർ എന്നെവരാന്തയിൽ ഇരിക്കാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. ഞാൻ വരാന്തയിലേയ്ക്കു് കാൽവച്ചഉടൻ കുട്ടികൾ ബഹളം കൂട്ടുകയും ഓടി മുറിയിലേയ്ക്കു പോകുകയും ചെയ്തു. എന്റെ അമ്മ എന്നെയും മാസ്റ്ററെയും മാറി മാറി നോക്കിയിട്ടു് മടങ്ങി. പാഠശാലയുടെ മുററം കടന്നിട്ടു് അവർ സന്തോഷത്തോടുകൂടി, എന്നെ തിരിഞ്ഞു നോക്കി.

"ഇനിമേലാൽ എന്നും പഠിക്കാൻവരുമല്ലോ?" എന്നു് മാസ്റ്റർ ചോദിച്ചു. ഞാൻ സമ്മതിച്ചു.

"നോക്കൂ, ഇവിടെ ആരേയും തൊടരുതു്. ഇല്ലെങ്കിൽ കുട്ടികൾ നിന്നെ അടിക്കും കേട്ടോ? ഭാഗിക്കു

മ്പോഠ വീട്ടിൽ പോയി വെള്ളം കുടിച്ചിട്ടു വരണം. ഇവിടെ ഇരിക്കുന്ന ഈ പാത്രം തൊടരുതു്. ആ പാത്രം തൊടുകയാണെങ്കിൽ കുട്ടികഠ തല തല്ലി പ്പൊളിക്കും" വീണ്ടും കുട്ടികഠ വളഞ്ഞു പലഭാഗങ്ങളും കാട്ടിത്തുടങ്ങി.

"നിൻെറ സ്ലേററ് കൊണ്ടുവാ" എന്നദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഞാൻ താഴെവച്ചു. മാസ്റ്റർ അതു് കൈയിലെടുത്ത മാത്രയിൽ അവർ ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചു."മാസ്റ്റർസാർ, തൊട്ടുപോയി, തൊട്ടുപോയി. മാസ്റ്റർസാർ കുളിക്കണം" എന്നൊരുത്തൻ.

മാസ്റ്റർ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം എൻെറ സ്ലേററിൽ 'ഒന്നു്'' എന്നു് എഴുതിത്തന്നിട്ടു് അതിൻെറ പുറത്തുകൂടെ എഴുതാൻപറഞ്ഞു. ഞാൻ സ്ലേറെറടുത്തു് എഴുതിത്തുടങ്ങി. മാസ്റ്റർ മുറിയ്ക്കുള്ളിലേക്കുപോയി. കോലാഹലത്തോടുകൂടി കുട്ടികളും ക്ലാസ്സിൽചെന്നിരുന്നു. ബഹളം ശമിച്ചപ്പോഠ മാസ്റ്റർ—"നിങ്ങളാരും എന്നെ വിഷമിപ്പിക്കരുതു്." എന്നവരോടുപറഞ്ഞു.

ഉച്ചയ്ക്കു് സ്കൂഠവിടാറായപ്പോഠ എൻെറഅമ്മ എത്തി. അവർ സ്നേഹാതിരേകത്താൽ എന്നെ വാരിഎടുത്തു. ഞാൻ സ്ലേററിലെഴുതിയതുകാണിച്ചു. അവർ മൌനഭാഷയിൽ മാസ്റ്ററെ ശ്ലാഘിച്ചു.

ഇങ്ങനെ സന്തോഷത്തിലും അല്പം പരിഭ്രമത്തിലും ആ ദിവസം കഴിഞ്ഞു.

അദ്ധ്യായം നാലു്

അന്നുരാത്രിതന്നെ ആ വൃത്താന്തം ഗ്രാമം ആസകലം പരന്നു. എന്നെ വരാന്തയിൽ ഇരുത്തിയതിനെക്കുറിച്ചു് ചിലരുടെ ഇടയിൽ വലിയ ക്ഷോഭമുണ്ടായി. എന്നാൽ മാസ്റ്റർ ആളുകളെ സമാധാനപ്പെടുത്തി. ഞാൻ ആ അദ്ധ്യാപകനോടു് കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദയയും അനുകമ്പയും പാത്രമായില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഞാനും എൻെറ ജാതിയിലുള്ള അഞ്ചുകോടി മനുഷ്യരൂപധാരികളായ മൃഗങ്ങളെപ്പോലെ കഴിയുമായിരുന്നു. മാസ്റ്ററുടെ അനുകമ്പ സ്കൂൾകുട്ടികളുടെ മനസ്ഥിതിയും അല്പംമാററി. ക്രമേണ അവക്കു് എന്നോടുള്ള വെറുപ്പു കുറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഈ പരിവത്തനം ഗ്രാമവാസികളിൽ ഒരു പ്രത്യേകപ്രീതിയും സന്തോഷവും ഉളവാക്കി. ഒരു മാസത്തിനകം ചെമ്മാൻ ബാലന്മാരുടെ സംഖ്യ പത്തുവരെയായി.

എൻെറ പഠിത്തത്തെക്കുറിച്ചു് ഒന്നും പ്രത്യേകിച്ചു പറയാനില്ല. കാരണം മാസ്റ്റർ മററുള്ള കുട്ടികളെപ്പോലെ എൻെറ പഠിത്തത്തിലും ശ്രദ്ധിച്ചു എന്നുമാത്രമല്ലമററുള്ള കുട്ടികളെ വിളിക്കുന്നതുപോലെ എന്നെയും സ്നേഹത്തോടുകൂടി രാമദേവനെന്നു വിളിച്ചുപോന്നു. ഞങ്ങളുടെ ഇടയിലുള്ള പേരുകൾ ശുദ്ധരൂപത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചതു് ആദ്യം നേരംപോക്കായി മാത്രമേ ഗണിച്ചിരുന്നുള്ളു. എന്നാൽ ക്രമേണ ഈ പേരുകൾക്കും പാഠശാലയിൽ പ്രതിഷ്ഠ ലഭിച്ചു. ആ സ്കൂളിൽ അഞ്ചാംക്ലാസ്സുവരെ മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതുകഴിഞ്ഞാൽ അടുത്തുള്ള മറെറാരു

ഗ്രാമത്തിൽ ഇംഗ്ലീഷ് പഠിക്കാനുള്ള സൗകര്യമുണ്ടായിരുന്നു. അതിനുശേഷമുള്ള പഠിത്തത്തിന് അടുത്തുള്ള വലിയ പട്ടണത്തിലും. എനിക്കു് ഒൻപതുവയസ്സായി. അതുവരെ സവർണ്ണബാലന്മാർ അടിക്കുകയോ ഉപദ്രവിക്കുകയോ ചെയ്തില്ല.

എന്നാൽ ഞാൻ ചെമ്മാനാണു്. നീചജാതിക്കാരനാണു് എന്നു് ഏതു സവർണ്ണബാലന്റെ അടുക്കൽചെന്നാലും അനുഭവപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഞാൻ പരമാർത്ഥം പറയുകയാണു്, അതിന്റെ കാരണം എനിക്കു തീരെ മനസ്സിലായില്ല. "ഇവർ എന്നെ എന്തുകൊണ്ടു തൊടുന്നില്ല?" എന്നുള്ള ചോദ്യം എന്റെ ഉള്ളിൽ കൂടക്കൂടെ ഉദിക്കുകയും അതിന്റെ ഫലമായി ഞാൻ വ്യാകുലപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ഒരുദിവസം ഞാൻ ആ ഭക്തനോടു് ചോദിച്ചു — ഇവർ നമ്മെ തൊടാത്തതെന്തുകൊണ്ടു്?

എന്റെ പുറത്തുതലോടിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു--"കുഞ്ഞേ, നാം താണജാതിക്കാരല്ലേ?"

"താണജാതിയായതെങ്ങനെ?"

എന്റെ സംശയനിവാരണത്തിന് അദ്ദേഹം ശക്തനായില്ല. ആ വൃദ്ധന്റെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രുക്കളൊലിച്ചു... "അങ്ങനെചോദിക്കരുതു്. ഭഗവാന്റെ ഇച്ഛ ഏതാണോ അതുതന്നെയാണു് ശരിയായിട്ടുള്ളതു്. എന്നുപറഞ്ഞിട്ടു് അദ്ദേഹം എന്റെ അടുക്കൽനിന്നും പോയി.

ഈ പ്രശ്നം എന്റെ ഇളംമനസ്സിൽ ഒരു കൊടുങ്കാറ്റുളവാക്കി. ഞാൻ സവർണ്ണസ്ത്രീപുരുഷന്മാരെ കൌതുക

ത്തോടെ വീക്ഷിച്ചുപോന്നു. അവരിലും എന്നിലും എന്താണു് വ്യത്യാസമെന്നറിയുന്നതിനു വളരെ യത്നിച്ചു. പക്ഷേ ഒരു ത്തരവും കിട്ടിയില്ല.

ഒരുദിവസം ഞാൻ എന്റെ അമ്മയോടു ചോദിച്ചു. "അമ്മേ, നമ്മൾ എന്താണു ഗ്രാമത്തിനു വെളിയിൽ താമസിക്കുന്നതു്?'

"നാം ചെമ്മാന്മാരാണു്. അതുകൊണ്ടു്.'

"ഗ്രാമത്തിൽ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എന്താണു് തകരാറു്."?

''നമ്മളെ അവിടെ താമസിക്കുവാൻ അനുവദിക്കയില്ല. നമ്മുടെ ജാതി അത്ര കുറഞ്ഞതായിട്ടാണു് വച്ചിരിക്കുന്നതു്.'

'നാം അവരെക്കാൾ കുറഞ്ഞതെങ്ങനെ?'

"കുറഞ്ഞ ജാതിയായതുകൊണ്ടു്."

ഞാൻ പിന്നെ ഒന്നും ചോദിച്ചില്ല. ഈ ചോദ്യത്തിനു് ഉത്തരം പറയാൻ അമ്മ അശക്തയാണെന്നു് എനിയ്ക്കു മനസ്സിലായി. ഈ പ്രശ്നത്തിനു ഒരു സമാധാനം കിട്ടാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഒരുദിവസം ഞാൻ മാസ്റ്ററോടു തന്നെ ചോദിക്കാൻ സാഹസപ്പെട്ടു.

"സാർ, ഞങ്ങളെ തൊടാത്തതെന്തുകൊണ്ടാണു്"

മാസ്റ്റർ എന്നെ നോക്കിനിന്നു. എന്റെകൂടെയുള്ള മററു കുട്ടികളും കുതുഹലത്തോടുകൂടി മാസ്റ്ററെ നോക്കി.

'നിങ്ങൾ ചെമ്മാന്മാരല്ലേ? അതുകൊണ്ടു്.'

'എങ്കിലും തൊടുന്നതുകൊണ്ടു് എന്താണു്?'

നിങ്ങളെ തൊട്ടാൽ ഞങ്ങൾ അശുദ്ധരാകും. മാ

സ്റ്റർ അല്പസമയം മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. വീണ്ടും തുടർന്നു. "നോക്കു, രാമദേവാ, നീ തനിച്ചുള്ളപ്പോൾ ഞാൻ ആതു പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാം."

മൂന്നുനാലു ദിവസം കഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ മാസ്റ്റർ ഒന്നും മനസ്സിലാക്കിയില്ല. ഒരുദിവസം സ്ക്കൂൾ വിട്ടതിനു ശേഷം മാസ്റ്റർ മുറിയിൽ തനിച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടു. ഞാൻ വാതലരികിൽ ചെന്നു. മുറിക്കകത്തു ചെല്ലാൻ എനിക്കനുവാദമില്ലല്ലോ. എന്നെ കണ്ടപ്പോൾ മാസ്റ്റർ എഴുന്നേററു. ഉള്ളിൽ കടന്നുചെല്ലാൻ എനിക്കു വലിയ മോഹമുണ്ടായെങ്കിലും അതമത്തി. മാസ്റ്റർ അവിടെനിന്ന് എന്നെ നോക്കി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കണ്ണുകളിൽ അനുകമ്പ പ്രത്യക്ഷമായി.

'ഞാൻ മെല്ലെ ചോദിച്ചു. 'അകത്തു വരാമോ?'

'വേണ്ടാ, വേണ്ടാ, ഞാൻ ഇതാ അങ്ങോട്ടു വരുന്നു. എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മാസ്റ്റർ എൻെറ അടുക്കൽ വന്നു. ഞാൻ പുറകോട്ടു മാറി. എനിക്കു വളരെ വ്യസനമുണ്ടായി. കരഞ്ഞില്ലെങ്കിലും ദുഃഖം മുഖത്തു പ്രത്യക്ഷമായി. മാസ്റ്റർ.—"മുഖം വാടിയതെന്തു്."

ഞാൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല.

മാസ്റ്റർ.—'നോക്കു നീ മുറിക്കുള്ളിൽ വരുന്നതു് ആരെങ്കിലും കണ്ടാൽ അവർ എന്നെ തല്ലുകില്ലേ? അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ വിലക്കിയതു്. കേട്ടോ?"

"ഞാൻ വന്നാലെന്താണു്?" എന്നു നിറഞ്ഞ കണ്ണുകളോടുകൂടി ഞാൻ ചോദിച്ചു.

മാസ്റ്റർക്കു് ഉത്തരം പറയാൻ സാധിച്ചില്ല. നാലു

പാട്ടം നോക്കിയിട്ടു് എൻെറ തോളിൽ മെല്ലെ കൈ വച്ചു. ഞാൻ ഞെട്ടി, അത്യധികം സന്തോഷിച്ചു. ഇതു് ഒരത്ഭുതപൂൎവ്വകമായ അനുഭവമായിരുന്നു. അന്നാണു് അദ്ദേഹം ആദ്യമായി എന്നെ സ്പർശിച്ചതു്. നയനങ്ങൾ അശ്രുപൂൎണ്ണങ്ങളായിരുന്നെങ്കിലും പ്രസന്നനായി ചോദിച്ചു.

"എന്നെ ക്ലാസ്സിനകത്തിരുന്നു പഠിക്കാനനുവദിക്കുമോ?

മാസ്റ്റർ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം എൻെറ തോളിൽനിന്നും കൈ എടുത്തു. ഞാൻ വീണ്ടും ജിജ്ഞാസയോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി.

'രാമദേവാ!' അല്പംകഴിഞ്ഞു് മാസ്റ്റർ പറഞ്ഞു. "പോകു. ഇനി പോയി കളിക്കു. നാളെ രാവിലെ സ്കൂളിൽ വരണം."

ഞാൻ ഒന്നുംപറയാതെ മടങ്ങി.

വെളിയിൽ വന്നശേഷം തിരിഞ്ഞുനോക്കിയപ്പോൾ മാസ്റ്റർ അവിടെതന്നെനിന്നു് എന്നെ നോക്കുകയായിരുന്നു.

ഈ സംഭവത്തിനുശേഷം മാസ്റ്റൎക്കു് എന്നോടുള്ള മമത വൎദ്ധിച്ചു. മററുള്ള കുട്ടികളേക്കാൾ അദ്ദേഹം എന്നെ സ്നേഹിച്ചു. സവൎണ്ണബാലന്മാരുടെ മനസ്സിൽ അല്പം ഈർഷ്യ ജനിച്ചു. അവർ എന്നെ കൂടക്കൂടെ വിഷമിപ്പിക്കാനും തുടങ്ങി.

എൻെറ ഒൻപതാമത്തെ വയസ്സിൽ ഒരു വിശേഷസംഭവമുണ്ടായി. അന്നാണു്, എൻെറ ഹൃദയത്തിനു വലിയ ക്ഷതമേററതു്. ആ ദാരുണസംഭവം എനിക്കു ഒരിക്കലും മറക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. അതിനുശേഷം സാധാര

ണ എൻെറ ഉള്ളിൽ കുടികൊണ്ടിരുന്ന ആ ചിന്ത കഠാരിക്കുതുല്യം മൂച്ചയുള്ളതായി, എൻെറ ഹൃദയത്തെ തുളച്ചു.

"ആ സംഭവം!" രാമദേവൻെറ കണ്ണുകൾ വികസിച്ചു. ഭാവപ്പകച്ച കണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ നിന്നിമേഷനായി അവനെ നോക്കി നിന്നു. ഇത്രയും സംഭാഷണങ്ങൾക്കശേഷം രാമദേവന്ന ശ്രീകാന്തനോടുള്ള മനോഭാവം ഒന്നു മാറിയിരുന്നു. എന്നാൽ "ആ സംഭവം" എന്നു് ഉച്ചരിച്ചതോടുകൂടി ശ്രീകാന്തനെയും രോഷപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങളോടുകൂടി വീക്ഷിച്ചു. ശ്രീകാന്തന തലേദിവസത്തെ രാമദേവൻെറ രൗദ്രഭാവം ഓൎമ്മവന്നു.

തൻെറ ഹൃദയംപിളക്കുന്ന വികാരങ്ങളെ അമത്തുന്നതിനായി അല്പം നിൎത്തിയിട്ട പറഞ്ഞു. 'ഞാൻ എന്തു പറയട്ടെ? ഹിന്ദുക്കളെപ്പോലെ ഇത്ര നിർദ്ദയ ജാതി ഈ പൃഥ്വിയിൽ ഇല്ല: ധൎമ്മാന്ധതയ്ക്കും ഒരു അതിരില്ലേ?' വീണ്ടും അവൻ അല്പനേരം മൗനം അവലംബിച്ചു. അസ്തമനസൂൎയ്യനിൽ അവൻെറ ദൃഷ്ടി പതിഞ്ഞു. എന്തോ ശാന്തി അവനിൽ കടന്നുകൂടിയതായി തോന്നി:

അവൻ തുടന്നു. 'അന്നു സവൎണ്ണരുടെ ഒരു ഉത്സവമായിരുന്നു. ഗ്രാമത്തിലെ ഒരു വലിയ സമൂഹം വാദ്യഘോഷങ്ങളോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടു. വാദ്യഘോഷങ്ങൾ കേട്ടു് ഞങ്ങളും ഓടിയെത്തി. ബാലന്മാർ ഓടി ഇറങ്ങുന്നതു കണ്ടു് അച്ഛനമ്മമാർ അവരെ തിരിച്ചു വിളിച്ചുകൊണ്ടു പോകാൻ ശ്രമിച്ചു. എൻെറ അമ്മയും വന്നു. എല്ലാവരുടെയും മുഖത്തു് ഭയം പ്രത്യക്ഷമായി കാണാമായിരുന്നു. "പോ, തിരിച്ചുപോ, ഇല്ലെങ്കിൽ അടികൊള്ളും" എന്നു്

ഓരോരുത്തരുടെ നാവിൽനിന്നും മെല്ലെ പുറപ്പെട്ടു. ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ ശരീരമാസകലം വിറപൂണ്ടു. മി ക്കവാറും കുട്ടികൾ മടങ്ങി. ഒരു ബാലനും ബാലികയും അവിടെ തന്നെ നിന്നു. അവരെ വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോ കാൻ വീട്ടുകാരാരും വന്നില്ല. ഞാനും ഇവിടെനിന്നു കാ ണും എന്നു ശഠിച്ചുകൊണ്ടു് അമ്മയോടുകൂടെ പോകാൻ വിസമ്മതിച്ചു. അവർ പലപ്രകാരത്തിൽ എന്നെ ഭയ പ്പെടുത്തി. എന്നാൽ എനിക്കു ഒരു ഭയങ്കര അനുഭവം ഉണ്ടാകാനിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഞാൻ ഒരു തരത്തിലും വഴി പ്പെട്ടില്ല. ഒടുവിൽ അവരും എന്റെ അടുക്കൽ നിന്നു.

ആ സമൂഹം ഗ്രാമത്തിൽനിന്നും പടിഞ്ഞാറോട്ടു പോകുകയായിരുന്നു. സൂര്യാസ്തമനം കഴിഞ്ഞു എങ്കിലും അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചിരുന്നില്ല. അട്ടഹാസത്തോടും ആര വാരത്തോടും ഘോഷയാത്ര തുടന്നു. മദ്ധ്യത്തിൽ അഞ്ചാ റു് ആളുകൾ നൃത്തം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അവർ ഉച്ച ത്തിൽ പാടുകയും മററുള്ളവർ അതു് ഏററു ചൊല്ലുകയും ചെയ്തു; അതിന്റെ ഒന്നും സാരം എനിക്കു മനസ്സിലായി ല്ല. ഞാൻ അമ്മയോടു ചോദിച്ചു. എന്നാൽ അമ്മ ഭയവിഹ്വലയായി മിണ്ടാതെ നില്ക്കാൻ എന്നോടു് അം ഗുലീനിർദ്ദേശം ചെയ്തു. ആൾക്കൂട്ടം മുൻപോട്ടു കടന്ന പ്പോൾ ഞാനും മുൻപോട്ടു നടന്നു. അമ്മ എന്റെ കൈ യ്ക്കുപിടിച്ചു പുറകോട്ടു വലിച്ചു. എന്നാൽ ഞാൻ എ ന്റെ ശാഠ്യം വെടിഞ്ഞില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഗത്യന്തരമി ല്ലാതെ അമ്മയ്ക്കും എന്റെകൂടെ മുൻപോട്ടു നടക്കേണ്ടി വന്നു. ഇങ്ങനെ ഞങ്ങൾ ആ കൂട്ടത്തെ പിൻതുടന്നു.

ആ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു് ഏകദേശം ഇരുന്നൂറു് ഇരുനൂററിഅൻപതു്, അടി അകലെയാണു് ഞങ്ങൾ നിന്നതു്. അവിടെനിന്നു് ആ കാഴ്ച നല്ലവണ്ണം കാണാമായിരുന്നു. ആ കൂട്ടത്തിൽ ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഒരൊററ ബ്രാഹ്മണനോ ബന്ന്യാനോ ഇല്ലായിരുന്നു. ഹിന്ദുക്കളായ നെയ്ത്തുകാർമാത്രം. മററു ജാതിക്കാരും ഉണ്ടായിരുന്നിരിക്കാം. ജനസമൂഹം ഒരു വൃക്ഷച്ചുവട്ടിൽ എത്തി. ആ വൃക്ഷത്തിൻെറ സമീപത്തു് ഒരു വലിയ സ്തംഭമുണ്ടായിരുന്നു. ആ സ്തംഭത്തിൽ പഴയ തുണി ചുററിയിരുന്നു. ഒന്നോ രണ്ടോ ചുവപ്പുടയാളങ്ങളും കാണപ്പെട്ടു. ആ സ്തംഭത്തിനടുക്കൽ ഒരു വലിയ പാറയുണ്ടു്. ആ കല്ലിൽ എന്തോ കൊത്തിയിട്ടുണ്ടു്. അതിൻെറ നാലുചുററും ചെറിയ കല്ലുകൾ കൊണ്ടു മറച്ചിരുന്നു. ആ സ്ഥലത്തെത്തിയതോടുകൂടി കോലാഹലം വർദ്ധിച്ചു. നൃത്തം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നവർ പൂർവ്വാധികം ഉത്സാഹത്തോടും ശക്തിയോടും തല ആട്ടിത്തുടങ്ങി. അവരുടെ ഒച്ചകൊണ്ടു് പരിസരങ്ങൾ മുഴങ്ങി. രാത്രിയായില്ലെങ്കിലും ആ കാഴ്ച ഭയങ്കരമായിരുന്നു. എനിക്കു ഭയംതോന്നി. ഞാൻ അമ്മയുടെ നേരെ കണ്ണോടിച്ചു. അവരോ വിഷണ്ണയായി, വിമൂഢയായി നിൽക്കുന്നു. ഞങ്ങളുടെ പുറകിലായി ആ രണ്ടുകുട്ടികളും. അവരുടെ മുഖത്തും ഭയം കളിയാടി.

ആ പാറയുടെസമീപം ദീപങ്ങൾ കത്തിച്ചു. എൻെറ അമ്മ ഭയംകൊണ്ടു് കൈകൂപ്പി. എന്നോടു തല കുനിച്ചുകൊള്ളുവാൻ പറഞ്ഞു. എനിക്കു ഒന്നും അറിയാൻ പാടില്ലായിരുന്നു; തല താഴ്ത്തി. ആ കുട്ടികളും ഭയം

കൊണ്ടു് അവനതമുഖരായി. ഞങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾ പാറയിൽ തന്നെയായിരുന്നു. എന്റെ അമ്മ— "അമ്മേ എന്റെ കുഞ്ഞിനെ അനുഗ്രഹിക്കണേ"—എന്നു പറഞ്ഞപ്പോഴാണു് അതു് ദേവിയാണെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായതു്, അപ്പോൾ ഞാനും കൈകൂപ്പി.

ഞാൻ നോക്കിനില്ക്കുമ്പോൾതന്നെ പെട്ടെന്നു് ആൾക്കൂട്ടം അല്പം പിന്നിലേക്കു മാറി. അതിൽനിന്നും രണ്ടു ദൃഢകായന്മാർ മുന്നോട്ടുവന്നു. അവരുടെ പക്കൽ ഈ രണ്ടു് ആടുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. കൈകളിൽ തിളങ്ങുന്ന കത്തികളും. അതുകണ്ടു് ഞാൻ വിറച്ചുതുടങ്ങി. കണ്ണുകൾ മുറുകെ അടച്ചു

ഞൊടിക്കുള്ളിൽ ആ ആടുകളെ വധിച്ചു കഴിഞ്ഞു. ആ പാറയെ രക്തംകൊണ്ടഭിഷേകം ചെയ്തു. അഞ്ജലി നിറച്ചുരക്തം ആളുകളുടെ പുറത്തു് കുടഞ്ഞു. ആർപ്പുവിളി വർദ്ധിച്ചു. ഉന്മത്തരെപ്പോലെ സകലരും നൃത്തം ചെയ്തു. ഞാൻ അമ്മയെ നോക്കി. അവർ ഭയന്നു് എന്നെ പാർശ്വത്തിൽ വഹിച്ചു. എനിക്കു അതിന്റെ എല്ലാം സാരം മനസ്സിലായില്ല. ഞാൻ അമ്മയോടു് എന്തോ ചോദിക്കാൻ ഒരുമ്പെട്ടു. വായു് തുറക്കുന്നതിനു മുൻപു് ഞങ്ങളുടെ നേരെ ഒരു കല്ലു്-"ആരതു്?" എന്നൊരു ശബ്ദം. സകലരും ഞങ്ങളുടെ നേക്കു് തിരിഞ്ഞു. അമ്മ വിറച്ചു.

'ആരു്, ചെമ്മാനോ തോട്ടിയോ? ദേവിയെ അശുദ്ധപ്പെടുത്താൻ വന്നോ?' ഇങ്ങനെ പ്രശ്നവർഷം' തുടങ്ങി. 'അധികപ്രസംഗികളെ അടിക്കുക' എന്നൊരു വിളി നാലു

പുറമനിന്നംപുറപ്പെട്ടു. സൎവ്വത്ര കലാപമായി: ഞങ്ങളുടെ പുറത്തു കല്ലുകൾ വൎഷിച്ചു തുടങ്ങി. ഞാനം അമ്മയും ഓടി. ഞങ്ങളുടെ പുറകിലായി ആ കുട്ടികളും. കൂട്ടത്തിൽ നിന്നു ചിലർ ഞങ്ങളുടെ പിന്നാലെ ഓടി. ഞങ്ങളെ അനുഗമിച്ച ഒരു കുട്ടിയുടെ തലയിൽ കല്ലുപതിച്ചു. ആ കുട്ടി താഴെ വീണു. അവളെ എഴുന്നേൽപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ച ബാലന്റെ കൈയിലും ഒരേറുപററി. ഞാൻ അവിടെത്തന്നെ നില്ക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചെങ്കിലും അമ്മ എന്റെ കൈക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടു് ഓടി. എന്റെ ചെവിയിൽ തൊട്ടു തൊടാതെ ഒരു കല്ലുപാഞ്ഞു. ഞാൻ ഒന്നുകൂടെ വേഗത്തിൽ ഓടി. ആ ക്ഷണത്തിൽ ഒരു കല്ലു് അമ്മയുടെ മുതുകിൽ കൊണ്ടു. അവർ വീഴാതെ വല്ലവിധവും രക്ഷപെട്ടു. ആ കുട്ടികളും ഓടിയെത്തി. ഒരു കുട്ടിയുടെ ശിരസ്സിൽനിന്നും രക്തം പ്രവഹിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ ഓടി ഞങ്ങളുടെ സങ്കേതത്തിലെത്തി. ഞങ്ങളെ കല്ലെറിയുന്നവർ വളരെ പിന്നിലായിരുന്നെങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ ഹൃദയത്തിന്റെ തുടിപ്പു ശമിച്ചില്ല.

വീട്ടിൽ എത്തിയഉടൻ അമ്മ ആ കുട്ടിയുടെ തലയിലെ മുറിവു് വെച്ചുകെട്ടി. കുറേക്കഴിഞ്ഞു് ആ സഹോദരീസഹോദരന്മാർ അവരുടെ വീട്ടിലേക്കു പോയി. ഞാൻ സ്തബ്ധനായി വീട്ടിൽ ഇരുന്നു. എനിക്കു് എന്തോ തകരാറു പിണഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു സംശയിച്ചു് അമ്മ ഭക്തനെ വിളിച്ചു.

അദ്ധ്യായം അഞ്ച്

ആ സാധുഭക്തൻ ഓടിയെത്തി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൂടെ ആ വാർഡിലുള്ള മററു പലരും വന്നു. അദ്ദേഹം അമ്മയോടു പറഞ്ഞു—"വിഷമിക്കാനൊന്നുമില്ല; ഇവൻ കാര്യമില്ലാതെ കുറച്ചൊന്നു പരിഭ്രമിച്ചു." എനിക്കു നല്ല ബോധമുണ്ടായിരുന്നു; എങ്കിലും ഞാൻ കണ്ട കാഴ്ച എൻെറ കണ്ണിൽനിന്നു മറഞ്ഞില്ല. ആ കത്തികൾ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന രണ്ടുപേരും ഞങ്ങളെ പിൻതുടരുന്നതായി എനിക്കുതോന്നി.

ആ ഭക്തൻ എൻെറ സമീപംവന്നു മെല്ലെ പുറത്തു തലോടിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു:—"എന്തു്, എന്തു തോന്നുന്നു?"

"ഒന്നുമില്ല', എന്നു ഞാൻ സമാധാനം പറഞ്ഞു. 'പോകുവിൻ നിങ്ങൾ എല്ലാവരും വീടുകളിൽ പോകുവിൻ' എന്നുപറഞ്ഞു് ആ ഭക്തൻ അവിടെ കൂടിയ ആളുകളെ യാത്രയാക്കി. അതിനുശേഷം അമ്മയോടു ചോദിച്ചു. "ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലേ, ദേവിക്കുള്ള ബലികാണാൻ പോകരുതെന്നു്?"

"ഞാൻ രാമനെ വിളിച്ചുകൊണ്ടുവരാൻ പോയതാണു്. അവൻ എൻെറ വാക്കു കേട്ടില്ല"

അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ദൂരെനിന്നു നോക്കിയിട്ടു വരേണ്ടതായിരുന്നു.

"അവിടുന്നു് എന്താണു പറയുന്നതു്? എന്നെ വിലക്കിയതിനുശേഷം ഞാൻ പോകുമോ? രാമൻ ശാഠ്യം

പിടിച്ചു. അതുകൊണ്ടു് അവൻെറ കൂടെ ആരുവരെ പോകേണ്ടിവന്നു. അവിടെ ചെന്നശേഷം തൊഴേണ്ടതല്ലേ? ഞങ്ങാം വളരെ ദൂരെ നിന്നു."

ഭക്ത:—ചെയ്തതെല്ലാം പോകട്ടെ. ജീവനോടെ തിരിച്ചു വരാൻ ഇടയായതിനു് ഈശ്വരനെ സ്തുതിക്കു്.

അദ്ദേഹം സംഭാഷണം നിർത്തി. എന്നാൽ എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ജനിച്ച ശങ്ക ശമിച്ചില്ല. ഞാൻ മെല്ലെ ചോദിച്ചു.

"അവർ ഞങ്ങളെ എന്തിനാണു് എറിഞ്ഞതു്?"

അമ്മ.—നമ്മുടെ നിഴൽകൊണ്ടു് അവരുടെ ദേവി അശുദ്ധമായിപ്പോകുന്നു.

എനിക്കു ആ മറുപടികൊണ്ടു് തൃപ്തിയായില്ല.

ഭക്തൻ:—"നമുക്കു അതിനെപ്പറ്റി പോകേണ്ട ആവശ്യമേയില്ല. ഓരോ ഗ്രാമത്തിലും പന്ത്രണ്ടുവർഷത്തിലൊരിക്കൽ ഈവിധമുള്ള ബലി നടക്കുന്നു. ഇതിനെയും ധർമ്മത്തിലുൾപ്പെടുത്താമോ? ഇതു് ധർമ്മമാണോ? ഈവിധം മൃകജന്തുക്കളുടെ രക്തം ചൊരിയുകയും ഗ്രാമമാസകലം മദ്യം ഒഴുക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു് ധർമ്മമാകുമോ? ഇതിനെ വേണമെങ്കിൽ മഹാപാപമായി എണ്ണാം. ഈവിധമുള്ള ദേവിയെ കുമ്പിടുന്നതുപോലും പാപമാണു്."

ഭക്തൻെറ വാക്കുകരം എനിക്കു നന്നേ രസിച്ചു. ഞാൻ ദേവിയെ തൊഴുതുപോയല്ലോ എന്നോർത്തു പശ്ചാത്തപിച്ചു. ഇനിമേലാൽ ആ ദേവിയെ കുമ്പിടുകയില്ലെന്നു മനസ്സിലുറച്ചു.

"ശരി, ഇനി മനസ്സിൽ ഒരുതരത്തിലും ഭയംവേണ്ട"

എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. "രാമനാമം ജപിക്കുക, അദ്ദേഹം എല്ലാവരെയും അനുഗ്രഹിക്കും. നന്മ ഉണ്ടാകും. ഈ ലോകത്തിൽ അദ്ദേഹത്തേക്കാൾ ശക്തനായി മററാരുമില്ല."

അമ്മ ഭക്തനെ നോക്കിനിന്നു. അദ്ദേഹം യാത്രയായി. അദ്ദേഹം പോയശേഷം ഞങ്ങൾ ഭക്ഷണംകഴിഞ്ഞു് ഉറങ്ങാൻ കിടന്നു. ആ രാത്രി ഇന്നും ഞാൻ ഓക്കുന്നു. രാത്രി മുഴുവനും നിദ്രാദേവി എന്നെ കടാക്ഷിക്കപോലും ചെയ്തില്ല. ആ ആൾക്കൂട്ടം ആരാച്ചാരന്മാരെപ്പോലെ ആ രണ്ടു മനുഷ്യർ. വധിക്കപ്പെട്ട ആടുകൾ; കല്ലിൻെറ വർഷം ഇവ ഓരോന്നു് എൻെറ കൺമുമ്പിൽ മാറിമാറി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. ഭക്തൻ പറഞ്ഞതുപോലെ രാമനാമം ജപിച്ചുകൊണ്ടു് ഉറങ്ങാൻ ഞാൻ വളരെ ശ്രമിച്ചു; പക്ഷെ എനിക്കു അശേഷം ഉറക്കംവെന്നില്ല. അമ്മ എഴുന്നേററു് എൻെറ അടുക്കൽ വന്നപ്പോൾ ഉറക്കം നടിച്ചു് കണ്ണുകൾ അടച്ചു കിടന്നതും എനിക്കു് ഓർമ്മയുണ്ടു്.

അടുത്തദിവസം ഞങ്ങളുടെ വാർഡിലും പാഠശാലയിലും ഈ വർത്തമാനം പരന്നു; മാസ്ററർ അത്യന്തം അനുകമ്പയോടെ എന്നോടു വിവരങ്ങൾ ചോദിക്കയും എന്നെ ആശ്വസിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. ക്രമേണ അതെല്ലാം ഞാൻ മറന്നതുപോലെ മററുള്ളവർക്കു തോന്നിയെങ്കിലും ഞാൻ അതു മറന്നില്ല ആ സംഭവം എൻെറ ഉള്ളിൽ ഒളിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്നു. ഞാൻ ജാതിയിൽ കുറഞ്ഞവനാണെന്നു് എന്നെ സ്മരിപ്പിക്കുന്ന സംഭവങ്ങൾ ഉണ്ടാകു

മ്പോഴെല്ലാം ഈ ദാരുണസംഭവം എൻെറ ഹൃദയാന്തർഭാഗങ്ങളിൽ നിന്നും പൊന്തിവന്നു് എന്നെ കമ്പിതഗാത്രനാക്കും.

എൻെറ മൃദുലഹൃദയത്തിനു് ആദ്യമുണ്ടായ ക്ഷതം ഞാൻ വർണ്ണിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ ഈവിധത്തിലുള്ള അനേകം പ്രഹരങ്ങളേററും സഹിച്ചും ഞാൻ ഹൃദയശൂന്യനായി. എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ സ്നേഹത്തിൻെറയോ, ദയയുടെയോ ഒരു കണികപോലും ഇല്ലെന്നു് പലപ്പോഴും എനിക്കു തോന്നാറുണ്ടു്. വൈരാഗ്യം വർദ്ധിച്ചു. ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഈ ഹിന്ദുക്കളുടെയെല്ലാം കഥകഴിച്ചാലെന്തെന്നു മനസ്സിൽ തോന്നും. എൻെറ ഹൃദയം അത്ര രൂക്ഷമായിപ്പോയി. ഹിന്ദു-മുസ്ലീം വിരോധത്തെക്കുറിച്ചു നാം കേൾക്കുന്നുണ്ടു്! ഞാനും അതുപോലുള്ള ഒരുആത്മവൈരിയായിത്തീരുമായിരുന്നു. ആരെന്നും എന്തെന്നും ആലോചിക്കാതെയും സവർണ്ണരെന്നു തോന്നുന്നവരെ ഞാൻ പ്രഹരിക്കുമായിരുന്നു. പക്ഷെ, എൻെറ അമ്മയും, ആ ഭക്തനും, എൻെറ മാസ്റ്ററും, ഒരു വൃദ്ധബ്രാഹ്മണിയും കൂടെ ചേർന്നു് എൻെറ പ്രതികാരവഹ്നി ശമിപ്പിച്ചു. "ശ്രീകാന്താ—സഹോദരാ!" ശ്രീകാന്തനെ ഉററുനോക്കിക്കൊണ്ടവൻ പറഞ്ഞു. "ഞാൻ—ഞാൻ—ആകപ്പാടെ പരിഭ്രാന്തനാകുന്നു. എന്തുചെയ്യണമെന്നറിയാതെ കുഴങ്ങുന്നു. എൻെറ ഹൃദയത്തിൽനിന്നു പ്രതികാരം! പ്രതികാരം! എന്നൊരു ധ്വനി പുറപ്പെടുന്നു. എന്നാൽ കടന്നുപോകുന്ന അനേകം ആളുകളെ നോക്കുമ്പോൾ, യഥാർത്ഥത്തിൽ ഇവർ എല്ലാവരും ഘാതകന്മാരാണോ എന്നൊരു പ്രശ്നം

ഉള്ളിൽ ഉദിക്കുന്നു. കാഴ്ചയിൽ ഇവർ വെറും നിരുപദ്രവികളാണ്. പിന്നെ ഞങ്ങളോടുമാത്രം ഇത്ര ക്രൂരതകാണിക്കുന്നതെന്തു്? ഈ പ്രശ്നത്തിനു് ഒരുത്തരം കിട്ടാതെ വിവശനായി ഞാൻ എവിടെയെങ്കിലും പോയി സ്വസ്ഥനായിരിക്കും. രാമദേവൻ ഉദിച്ചുയർന്ന വികാരങ്ങളെ സംയമനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് തുടർന്നു.

"ഞാൻ അഞ്ചാംക്ലാസ്സിൽ എത്തിയപ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ മാസ്റ്റർക്കു് സ്ഥലംമാററമായി. അന്നു് എന്റെ മനസ്സിനു് യാതൊരു സ്വസ്ഥതയും ഉണ്ടായില്ല. മററു കുട്ടികളോടുകൂടെ ഞാനും മൂന്നുനാലുനാഴിക ദൂരം അദ്ദേഹത്തെ യാത്രയാക്കാനായി പോയി. അവിടെനിന്നും മടങ്ങിയപ്പോൾ എന്റെ കണ്ണിൽനിന്നും അശ്രു പ്രവഹിച്ചു. അദ്ദേഹം പോയശേഷം വേറെ ഒരു മാസ്റ്റർ വന്നു. രണ്ടുമാസത്തിനകം അദ്ദേഹവും പോയി. അതിനുശേഷം കാരണമെന്തെന്നറിയാൻ പാടില്ല, നാലുമാസത്തേക്കു് അവിടെ അദ്ധ്യാപകരാരും വന്നില്ല. അപ്പോഴേക്കും ആ സ്കൂൾ നിന്നുപോകുമെന്നു ശങ്കിച്ചു് മാതാപിതാക്കൾ കുട്ടികളെ അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലുള്ള സ്കൂളിൽകൊണ്ടു ചേർത്തു. ഞാനും എന്റെ അമ്മയോടു് അനുവാദം ചോദിച്ചു. ഭർത്താവോടു് ആലോചിച്ചശേഷം എനിക്കു് അനുവാദം തന്നു. ഞാൻ അവിടെപ്പോയി ഇംഗ്ലീഷ് സ്കൂളിൽ ചേർന്നു.

അവിടെ ഞാൻ മൂന്നുവർഷം കഴിച്ചുകൂട്ടി. ആ മൂന്നു വർഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ എനിക്കു് എത്രമാത്രം ദുരിതങ്ങൾ അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നുവെന്നു് പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ പ്രയാസം.

മാസ്റ്റർ അത്രനല്ല ആളല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ചീത്തയു മായിരുന്നില്ല. അവിടെ വരാന്തയിലിരിക്കാൻ സാധിച്ചി ല്ല. പാഠശാലയുടെ മുറിയിൽനിന്നും ഇരുപത്തഞ്ചടി അ കലെയായി മുററത്തിന്റ നാലുചുററും ചുവരുണ്ടു്. ആ ചു വരിൽ ചാരി ഇരിക്കേണ്ടിവന്നു. ചെമ്മാൻജാതിയിൽ ഞാൻമാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നൊള്ളു. ആ സ്ഥലത്തു് ഇരി ക്കുന്നതു് വലിയ വിഷമമായി തോന്നി. എനിക്കു് മന സ്സിൽ വലിയ വേദന ഉണ്ടായെങ്കിലും അതിന്റ യാതൊരു പരിഹാരവും ഇല്ലായിരുന്നു. പഠിത്തത്തിലുള്ള ഉത്സാഹ ക്കൂടുതൽകൊണ്ടു് പാഠശാല ഉപേക്ഷിക്കാൻ മനസ്സനുവ ദിച്ചില്ല. മൂന്നു പ്രാവശ്യം മാറിമാറി ഇരിക്കേണ്ടിവന്നു.

തണലന്വേഷിച്ചായിരുന്നു ഈമാററം. അതായതു് രാവിലെ ഒരുവശത്തുള്ള വാതലിന്റ നേരെ ഇരുന്നാൽ വൈകുന്നേരമാകുമ്പോൾ മറു വശത്തുള്ള വാതലിന്റ നേരെയായിരിക്കും. ഞാൻ ചെമ്മാനാണെന്നു് കൂടക്കൂടെ മററുള്ള വിദ്യാൎത്ഥികൾ എന്നെ ഓൎമ്മിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുമിരു ന്നു. എന്റെഗ്രാമത്തിലുള്ള പാഠശാലയിൽ പോയശേ ഷം എന്റെ സങ്കോചം ഇല്ലാതാകുകയും ഞാൻ ചിരിക്കു കയും കളിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ അവിടെ ചെന്ന തിന്റശേഷം എന്റെ ചിരിയും കളിയും ഓടിഒളിച്ചു. ഈ ലോകത്തിൽഞാൻ ഏകനാണെന്നൊരു ചിന്ത എന്റെ ഉ ള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. കുട്ടികൾ എന്നെപരിഹസിക്കുവും, ചീ ത്തപറയുകയും അവർ തിന്നുകഴിഞ്ഞ ഫലങ്ങളുടെ തോ ട്ടുംമററുംഎന്റെ നേക്കെറിയുകയും എന്റെ നേക്കു തുപ്പു കയുംചെയ്യുമായിരുന്നു. ഞാൻ ഇതെല്ലാം സഹിക്കും; വീ

ട്ടിലേക്കു പോകുമ്പോൾ ഏകാന്തത്തിൽ കരയുകപോലും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ചിലപ്പോൾ "ഈശ്വരാ, എനിക്കു് എന്തിനായിട്ടു് ചെമ്മാന്റെ ജാതിയിൽ ജന്മം തന്നു! എന്നറിയാതെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതിനുശേഷം പലരും ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു് കേട്ടുതുടങ്ങി. മനുഷ്യൻ പൂർവ്വജന്മത്തിൽ ചെയ്യുന്ന പാപപുണ്യങ്ങളനുസരിച്ചാണു് അവരവരുടെ അടുത്തജന്മത്തിൽ ജാതിവ്യത്യാസമുണ്ടാകുന്നതു്. ഞാൻ ഈ ചെമ്മാന്റെ ജന്മമെടുക്കാൻ കഴിഞ്ഞ ജന്മത്തിൽ എന്തു മഹാപാപമായിരിക്കും ചെയ്തതു് എന്നും ആലോചിച്ചുതുടങ്ങി.

ദുഃഖസമ്പൂർണ്ണങ്ങളായ ദിനങ്ങൾ ഓരോന്നായി കഴിഞ്ഞു. എങ്കിലും ഞാൻ പഠിത്തത്തിൽ മുന്നോട്ടുതന്നെ പോയി. അന്നെല്ലാം എന്റെ അമ്മയുടെ ഉത്സാഹവും ആ ഭക്തന്റെ ആശീർവ്വാദവുമാണു് എനിക്കു് ജീവിതാശ്രിതമായിരുന്നതു് അതല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരുപക്ഷേ ഇതിനുമുൻപു് മരിച്ചുപോകുമായിരുന്നു. ദിവസവും രാവിലെ അമ്മ അതിവാത്സല്യത്തോടുകൂടി ഊട്ടി, ഉച്ചയ്ക്കു വേണ്ട ആഹാരം പൊതിഞ്ഞു് കൈയിൽ തന്നു് എന്നെ യാത്രയാക്കിയിട്ടാണു് വനത്തിലേക്കു പോകുന്നതു്. വൈകുന്നേരം ഞാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ എന്നെ പ്രതീക്ഷിച്ചു് വാതുക്കൽ നില്ക്കും. എന്നെ കാണുമ്പോൾ അവരുടെ മുഖം സന്തോഷംകൊണ്ടു വികസിക്കും, ആ പ്രസന്നവദനം കാണുന്ന ക്ഷണത്തിൽ ഞാൻ എന്റെ ദുഃഖവും അപമാനങ്ങളും മറക്കും. വൈകുന്നേരം ഭക്തൻ വീട്ടിൽവന്നു് അനേകം വിജ്ഞാനപ്രദങ്ങളായ കാര്യങ്ങൾ പറഞ്ഞു്

എന്നെ സന്തോഷിപ്പിക്കും. ആ ദിവസങ്ങളിൽ എന്റെ അമ്മ എത്രമാത്രം കഷ്ടത സഹിക്കുന്നെന്നു ഞാൻ തെല്ലും അറിഞ്ഞില്ല. ഒരിക്കലും അവരോടു ചോദിച്ചതുമില്ല. എനിക്കുള്ള ഈ ആഹാരസാധനങ്ങൾ എവിടെനിന്നാണെന്നുപോലും ഞാൻ ചിന്തിച്ചില്ല. ഒരുദിവസം ഞാൻ ഏകനായിരുന്നപ്പോൾ ഭക്തൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു. "രാമാ ഇനി രണ്ടുമാസം കഴിയുമ്പോൾ നിന്റെ പഠിത്തം തീരും ഇല്ലേ?"

"അതെ. പക്ഷേ, അതിനുശേഷം ഞാൻ പ്രേമനഗരത്തിൽ പഠിക്കാൻ പോകും"

ആ ഭക്തൻ എന്റെ ഉത്തരംകേട്ട് ചിന്താകുലനായി പറഞ്ഞു. "ഇത്രയും പഠിച്ചതു മതി. നിനക്കു ബാരിസ്റ്ററും മററും ആകണ്ടല്ലോ?"

"ഇല്ലില്ല; എനിക്കു വളരെയധികം പഠിക്കണം. അവിടെ പാതിരിമാരുടെ ഒരു സ്കൂളുണ്ടെന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ട്. അവിടെ കുട്ടികളെ വെറുതെ താമസിപ്പിക്കുന്നു. വസ്ത്രങ്ങൾക്കുപോലും പണച്ചിലവില്ല."

"രാമാ, അവിടെ പോകേണ്ട. അവിടെ പോകുന്നവർ അന്യ മതക്കാരായിത്തീരുന്നു."

ഇതു് ഞാനും കേട്ടിട്ടുണ്ടു്, എന്നാൽ ഈ മതം മാറുന്നതിനെക്കുറിച്ചു് എനിക്കു് ഒരറിവും ഇല്ലായിരുന്നു. ഞാൻ ചോദിച്ചു—"എന്തു്, എന്തായിത്തീരുന്നു?"

"നമ്മെ അവർ ക്രിസ്ത്യാനികളാക്കുന്നു,, അല്പനേരത്തെ മൌനത്തിനുശേഷം ഭക്തൻ തുടർന്നു.—ഇനി നിനക്കു് നിന്റെ അമ്മയുടെ കാര്യവും കുറച്ചു ശ്രദ്ധിക്കാനി

ല്ലേ? ആ സാധു എത്രകാലം ഇങ്ങനെ കഷ്ടപ്പെടും?"

"അതെ" എന്നുമാത്രം ഞാൻ പറഞ്ഞു. അധികമൊന്നും ആലോചിക്കയും മനസ്സിലാക്കുകയും ചെയ്തില്ലെങ്കിലും പെട്ടെന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു.—"അപ്പോൾ ഇനി ഞാൻ സമ്പാദിക്കണമോ?"

"തീർച്ചയായും. അല്ലാതെ കാര്യം നടക്കുന്നതെങ്ങനെ? പക്ഷേ, നീ എന്തു ജോലിയാണു് ചെയ്യുന്നതു്? നെയ്ത്തുജോലി നീ പഠിച്ചില്ലേ? ങ്ഹാ, കൂലിവേല വേണമെങ്കിൽ ചെയ്യാം."

"മറെറാരു ജോലിയും കിട്ടുകില്ലേ?"

"ചെമ്മാന്മാരായ നമുക്കു മറെറന്തുജോലി കിട്ടാനാണു്? നാം എന്തു വ്യാപാരം ചെയ്യാനാണു്? നീ എത്ര പഠിച്ചാലും നിനക്കു മാസ്റ്റർ ആകാൻ സാധിക്കുമോ? നമ്മുടെ ജാതിക്കനുസരണമായ ജോലി ചെയ്യേണ്ടിവരും."

നമ്മുടെ നാട്ടിലുള്ളവർ 'എത്രയാളുകൾ പ്രേമനഗരത്തിൽ താമസിക്കുന്നു; അവർ എല്ലാവരും അവിടെ എന്തുജോലിചെയ്യുന്നു?"

"മൂന്നുനാലുപേർ മില്ലിൽ ജോലിചെയ്യുന്നു. രണ്ടുപേർക്കു് സ്റ്റേഷനിൽ ജോലിയുണ്ടു്. ഒരാൾ എവിടെയോ ഒരു ശിപായി ആണു്. പട്ടണത്തിൽ ഇതുപോലുള്ള തൊടീലും തീണ്ടലും അത്ര അധികമില്ല."

"അപ്പോൾ ഞാൻ പ്രേമനഗരത്തിൽ തന്നെ പോകാം"........എന്റെ ഉൽക്കണ്ഠ എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ ആശയം പൂർത്തിയാകുന്നതിനുമുൻപു് അമ്മ അവിടെ വന്നുചേൎന്നു. ആ ഭക്തൻ

ചോദിച്ചു—'ഇനി രാമദേവനവേണ്ടി എന്തുചെയ്യാനാണാഗ്രഹം?'

അമ്മ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—"അവൻെറ ആഗ്രഹം പോലെ"

"അവന്ന പഠിക്കാനാണാഗ്രഹം"

"ഞാൻ എപ്പോഴെങ്കിലും വിലക്കിയോ? ഞാൻ ഇപ്പോഴും ജോലിചെയ്യുകയല്ലേ?" ഇതു കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കുണ്ടായ സന്തോഷത്തിനും ഭക്തിക്കും അതിരില്ലാതായി.

"എങ്കിലും ഇനി ഞാൻ വേലചെയ്തു സമ്പാദിക്കണ്ടെ അമ്മേ?"

"എന്തിന്? എനിക്കു ഇപ്പോൾ ജോലി ചെയ്യാൻ ശേഷിയില്ലേ? ഒരാളെയല്ല, മൂന്നുപേരെക്കൂടെ വേലചെയ്തു പുലത്താനുള്ള ശക്തി ഇപ്പോഴും എനിക്കുണ്ടു്. നിനക്കു എത്ര പഠിക്കാനാഗ്രഹമുണ്ടോ അത്രയും പഠിച്ചു് സമത്ഥനാകുക. എൻെറ വയസ്സുകാലത്തു് എന്നെ നിനക്കു് ശുശ്രൂഷിക്കേണ്ടിവരുമല്ലോ?"

ഭക്തൻ ചിന്തയിലാണ്ടു.

"ഇനി പഠിക്കാനായി പോകേണ്ടിവരും, അതും ആധ്യാരമാരുടെ സ്കൂളിൽ"

'അതെ'—അമ്മ നെടുവീപ്പിട്ടു.—ഞാൻ അമ്മയെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

"അവിടെ അയയ്ക്കേണ്ട. അവിടെ പോയാൽ അടുത്ത വീട്ടിലെ ശങ്കരൻെറ കഥയാകും. എനിക്കു് ഒരു കുട്ടിയേ ഉള്ളു. അവൻ മതം മാറിയാൽ പിന്നെ എൻെറ കാര്യം എങ്ങനെയാകും".

"പോകട്ടെ—ഇപ്പോൾ അതിനെ പ്പററി ചിന്തിച്ച് വിഷമിച്ചിട്ടെന്താവശ്യം? ഇനിയും രണ്ടു മൂന്ന് മാസങ്ങൾ കൂടി ഉണ്ടല്ലൊ. എന്തെങ്കിലും ഒരു പോംവഴി കണ്ടുപിടിക്കാം" എന്നുപറഞ്ഞു് ആ ഭക്തൻ സംഭാഷണം മതിയാക്കി.

അദ്ധ്യായം ആറ്

ഭക്തൻ പോയശേഷം അമ്മ വളരെ നേരം ചിന്താമഗ്നയായിരുന്നു. എൻെറ ആഗ്രഹം സാധിക്കണമെന്നുള്ള ആശ ഒരു വശത്തും, ആ സ്കൂളിൽ അയച്ചാൽ ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകുമെന്നുള്ള ഭയം മറുവശത്തും ആയി ഒരു സംഘട്ടനം. ഒടുവിൽ ആദ്യത്തേതുതന്നെ ജയിച്ചു.

എൻെറ പരീക്ഷ അടുത്തു. ആ ധനമാരുടെ സ്കൂളിനെപ്പററി കേൾക്കുന്തോറും അങ്ങോട്ടുള്ള ആകർഷണം വർദ്ധിച്ചു. ഞാൻ പൂർവാധികം ആഗ്രഹത്തോടു കൂടി അവിടെ പോകാൻ അനുമതി ആവശ്യപ്പെട്ടു. അമ്മ എന്നെ അയയ്ക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു.

പ്രേമനഗരം വലിയ പട്ടണമാണ്. എന്നെ അങ്ങോട്ടു യാത്രയാക്കിയപ്പോൾ അമ്മയുടെ കണ്ണുകളിൽ നിന്നു് അശ്രു ധാരധാരയായി പ്രവഹിച്ചു. എങ്കിലും ധൈര്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് അയച്ചു. വളരെ ദൂരം അവർ വണ്ടിയുടെ കൂടെ വന്നു. മടങ്ങുന്നതിനു മുൻപായി എനിക്കു് പല ഉപദേശങ്ങളും നൽകി. എൻെറ മനസ്സിൽ പഠിക്കാൻ പോകാനുള്ള ഉത്സാഹവും അമ്മയുടെ മ്ലാനമുഖം

കാണ്ടുണ്ടായ കണ്ഠിതവും തമ്മിൽ ഒരു പോരാട്ടം. വീട്ടിലേയ്ക്ക് മടങ്ങി പൊയ്ക്കളയാമെന്നുപോലും പല പ്രാവശ്യവും വിചാരിച്ചു.

ഞാൻ പോയി. നഗരം സമീപിച്ചപ്പോൾ എന്റെ മനസ്സ് ഉത്സാഹപൂർണ്ണമായി. എങ്കിലും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് പതറുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പ്രേമനഗരത്തിലെ ഉന്നതപ്രാസാദങ്ങളും വിസ്തൃതരാജവീഥികളും എന്നെ ആശ്ചര്യഭരിതനാക്കി. നഗരം മുഴുവനും കടന്നു ഞങ്ങൾ പട്ടണത്തിന്റെ അററത്തെത്തി. ധീരന്മാരുടെ സ്കൂൾ അവിടെയായിരുന്നു. പാഠശാലയിൽ നിന്നും അല്പം അകലെയായി ഒരു വൃക്ഷഛായയിൽ ഞങ്ങളുടെ വണ്ടി നിന്നു. ഞങ്ങൾ ഭയവിഹ്വലരായി ഒരു വലിയ ഗേററു കടന്നു. എനിക്ക് ആ കാഴ്ചകളെല്ലാം വളരെ അത്ഭുതകരമായിരുന്നു. ഞാൻ വാതുക്കൽ എത്തിയ മാത്രയിൽ ഒരു സഹോദരനെ കണ്ടു. ക്രമേണ ഞങ്ങൾ നല്ലവണ്ണം പരിചയപ്പെട്ടു. അയാൾ എന്നെ അതിഥിശാലയിലേയ്ക്ക് കൊണ്ടുപോയി. ഉദ്യാനത്തിന്റെ മദ്ധ്യഭാഗത്തുകൂടി കടന്നുപോകുന്ന ആ ഭംഗിയുള്ള വഴിയിൽ കൂടി നടന്നപ്പോൾ എന്റെ മനസ്സിൽ നിരവധി വിചാരങ്ങൾ കടന്നുകൂടി.

ഞങ്ങൾക്ക സ്നാനാശനാദികൾക്ക് വേണ്ട സകല സൗകര്യങ്ങളും ഉടൻ തന്നെ ചെയ്തു. ഊണു കഴിഞ്ഞ ശേഷം വിദ്യാലയത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി. അവിടെ ഒരു സഹോദരി ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയ ആൾ എന്നെപ്പററി അവരോടു സംസാരിച്ചു: അവർ

ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് എന്നെ അടുക്കൽ വിളിച്ചു. "ഇവിടെ താമസിക്കും—ഇല്ലേ?"

ഞാൻ തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു്—'അതേ' എന്നുപറഞ്ഞു. എന്നോടു കൂടി വന്നവർ മടങ്ങി.

ഞാൻ അവിടെ ചേൻ്നു. മൂന്നു നാലു ദിവസം കുറച്ചു വല്ലായ്മ തോന്നിയെങ്കിലും അവിടുത്തെ പരിതസ്ഥിതികൾ എന്നെ വശീകരിച്ചു. എന്നെപ്പോലുള്ള ഏകദേശം അൻപതുപേർ അവിടെ താമസമുണ്ടായിരുന്നു. ഞാൻ അവരുമായി ഇടപെട്ടു് സന്തോഷമായി കഴിഞ്ഞുതുടങ്ങി. ആ വിദ്യാലയത്തിന്റെ സ്മരണയിൽ അനേക സംഗതികൾ ഉണ്ടെങ്കിലും അവയെല്ലാം പറയാൻ സമയമില്ല. ഞാൻ സശ്രദ്ധം പഠിച്ചു. അവിടുത്തെ ജീവിതക്രമവും പ്രാത്ഥനയും എനിക്കു് പരിശ്രമത്തിനു വഴിയുണ്ടാക്കി. പക്ഷേ, എല്ലാവരും എന്നെ ധൈര്യപ്പെടുത്തി. "കുറച്ചു ദിവസം വല്ലായ്മ കാണും, കുട്ടാക്കണ്ട, എല്ലാം ശരിയായിപ്പോകും" എന്നവർ പറഞ്ഞു. സംഭവിച്ചതും അങ്ങനെ തന്നെ. ഞാനും അതെല്ലാം ശീലിച്ചു.

മൂന്നു മാസങ്ങൾക്കു ശേഷം സ്കൂളിനു് ഒഴിവായി. അപ്പോൾ വീട്ടിൽ പോകാൻ ഇഷ്ടമുള്ളവർക്കു് പോകാൻ സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടു്. ഈ മൂന്നു മാസങ്ങൾക്കിടയിൽ എനിക്കു് അമ്മയുടെ രണ്ടെഴുത്തുകൾ വന്നു. അവധിക്കു ഞാൻ വീട്ടിൽ പോയി. എന്നെ കണ്ടപ്പോൾ അമ്മയ്ക്കുണ്ടായ ആനന്ദത്തിനു് അതിരില്ല. എന്നാൽ ഈ മൂന്നു മാസത്തിനുള്ളിൽ എന്റെ സംഭാഷണരീതിയിലും ജീവിതക്രമത്തിലും ഗണ്യമായ പരിവത്തനം ഉണ്ടായിക്കഴിഞ്ഞി

രുന്നു. എന്നെ കാണുകയും, എന്റെ വര്‍ത്തമാനം കേള്‍ക്കുകയും ചെയ്തപ്പോള്‍ അവര്‍ ആശ്ചര്യവും സന്തോഷവും കൊണ്ടു മതിമറന്നു. എന്നാല്‍ ആ ഭക്തന്‍ എന്റെ വര്‍ത്തമാനം കേട്ട് അല്പം ചിന്താതുരനായി.

അവധി തീര്‍ന്നപ്പോള്‍ ഞാന്‍ സ്കൂളിലേയ്ക്ക് പോവാനുള്ള ഒരുക്കങ്ങള്‍ തുടങ്ങി. എന്നാല്‍ ഭക്തന്‍ ഒട്ടും അനുകൂലിച്ചില്ല. അമ്മയോട് പറഞ്ഞു. "ഇവന്‍ തീര്‍ച്ചയായും മതം മാറും, നമ്മുടെ കയ്യില്‍ നിന്നും പൊയ്പ്പോകുകയും ചെയ്യും" അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു കേട്ട് അമ്മ അനുസരിച്ചു. അവര്‍ എന്റെ യാത്ര തടഞ്ഞു. ഞാന്‍ വിഷമിച്ച് ഒട്ടുവില്‍ വാവിട്ടു കരഞ്ഞു. അമ്മയ്ക്ക് വളരെ വ്യസനമായി. എനിയ്ക്ക് പോകാന്‍ അനുമതി തന്നില്ല. ഇങ്ങനെ ഏകദേശം ആറുമാസം കഴിഞ്ഞു. എന്റെ അമ്മയും ആ ഭക്തനും ഒരുപോലെ ചിന്തയില്‍ ആണ്ടിരിക്കുന്നതു ഞാന്‍ കണ്ടു. അപ്പോള്‍ എനിക്ക് കുറച്ചറിവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഞാന്‍ അമ്മയോടു പറഞ്ഞു. "ഞാന്‍ ധര്‍മ്മം ഉപേക്ഷിക്കുകില്ല, എന്നെ പോകാനനുവദിക്കണം." എന്നാല്‍ അവര്‍ ആ ഭക്തന്റെ നേരേ ആംഗ്യം കാട്ടിയിട്ട് മൗനം ദീക്ഷിച്ചു.

അദ്ദേഹം ഒരുപായം കണ്ടുപിടിച്ചു. പ്രേമനഗരത്തില്‍, എന്റെ ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഒരാള്‍ മില്ലില്‍ ജോലി ചെയ്യുന്നുണ്ട്. അയാളെ ഞാന്‍ മാമന്‍ എന്നാണു് വിളിക്കുന്നതു്. അയാളുടെ കൂടെ എന്നെ താമസിപ്പിക്കാനാലോചിച്ചു. ഏതായാലും അയയ്ക്കുമെന്നു നിശ്ചയമായി. ഇത്തവണ അമ്മ എന്നെ വളരെ ഉണര്‍ത്തിക്കുക

കയും, കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്-"ഒരിക്കലും നീ അന്യമതം കൈക്കൊള്ളരുതു്. നീ ആ കൂട്ടരുടെ അടുക്കൽപോലും പോകരുതു്" എന്നുപദേശിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഞാൻ പ്രേമനഗരത്തിൽ ആ മാമന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നു. അയാൾ എന്നെ വളരെ വാത്സല്യത്തോടുകൂടി തന്റെ വീട്ടിൽ താമസിപ്പിച്ചു. അയാൾ ദരിദ്രനായിരുന്നെങ്കിലും, ഭക്തന്റെ ആഗ്രഹംകൊണ്ടു് എന്നെക്കൂടെ താമസിപ്പിക്കാമെന്നേററു. താമസത്തിന്റെ കാര്യം ശരിയായി. എന്നാൽ ഇനി എവിടെയാണു് പഠിക്കാൻ പോകുന്നതു്? എനിക്കു് അവിടെയുള്ള പൊതുസ്കൂളിൽ പഠിക്കാനനുവാദമുണ്ടോ? എന്റെ മാമനോ എനിക്കോ അതിനെപ്പററി യാതൊരു വിവരവുമില്ല. "ഞാൻ മില്ലിൽ ആരോടെങ്കിലും ചോദിക്കാം" എന്നയാൾ പറഞ്ഞു.

രാത്രിയിൽ മാമൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു. "വലിയ സ്കൂളിൽ പണ്ടു് നമ്മളെ പഠിപ്പിക്കുകയില്ലായിരുന്നു; എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ഒരു ചട്ടം വന്നിട്ടുണ്ടു്; അതുകൊണ്ടു് ആർക്കും തടയാൻ കഴിയുകയില്ല. എങ്കിലും നമ്മുടെ ജാതിയിലുള്ള കുട്ടികളെ മററു കുട്ടികൾ വളരെ ഉപദ്രവിക്കുന്നുണ്ടു്." അയൽഗ്രാമത്തിലെ സ്കൂളിൽ എനിക്കുണ്ടായ അനുഭവങ്ങൾ എന്റെ മുമ്പിൽ വന്നുനിരന്നു. "വീണ്ടും ഹീനജാതിയാകാനുള്ള കാലമായി" എന്ന വിചാരം വൈദ്യുതവേഗത്തിൽ എന്റെ ഉള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. എങ്കിലും മറെറാരു മാർഗ്ഗവും ഇല്ലായിരുന്നു. ഞാൻ പള്ളിക്കൂടത്തിൽ പോകാൻ തയ്യാറായി. മാമൻ എന്റെ

കൂടെ വന്നു. ആ സ്കൂളിലും വലിയ വിഷമമായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ വെളിയിൽ തന്നെ നിന്നു. കോരഡാ ഗ്രാമത്തിൽ കണ്ട ക്ഷുദ്രത അവിടെയും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഹെഡ്മാസ്റ്റർ ആഫീസിൽ നിന്നും ഇറങ്ങിവന്നു "എവിടെനിന്നു വരുന്നു" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഹരിപുരത്തുനിന്നു" എന്നു ഞാൻ പതുക്കെ പറഞ്ഞു.

"എന്താണു പഠിക്കുന്നതു്?"

"ഇംഗ്ലീഷിലെ ഏഴാം പുസ്തകം."

"ആറുവരെ എവിടെ പഠിച്ചു?'

"കോരഡാ ഗ്രാമത്തിൽ"

നെററിയൊന്നു ചുളിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു—"ഇനിയും പഠിച്ചു് എന്തുചെയ്യാനാണു്?" എനിക്കു ഉത്തരം ഒന്നും തോന്നിയില്ല. ഞാൻ വല്ലാതെ ഭയന്നു. എന്റെ പിന്നിലായി നിന്ന മാമനും പരിഭ്രാന്തനായി.

മാസ്റ്റർ, —"പഠിച്ചു എന്തു ചെയ്യാനാണു്?. എന്തെങ്കിലും കൂലിവേല ചെയ്തു് വീട്ടിൽ താമസിക്കാത്തതെന്തു്? ഇവിടെ വെറുതെ വിഷമിക്കാനായി വന്നതെന്തിനു്. ഇവിടെയുള്ള കുട്ടികൾ നിന്റെ തല തല്ലിപ്പൊളിക്കുകില്ലേ?"

ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും പരസ്പരം നോക്കി.

ഹെ: മാ:-പറയൂ; എന്തുവേണം? ചേരണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ ചേർക്കാം. തിരിച്ചു പോകണമെങ്കിൽ പോകാം.

ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും മൗനമായിനിന്നു.

ഹെ: മാ:-പറയൂ; വേഗം പറയൂ; എന്തു വേണം?

ഞാൻ പരിഭ്രമത്തോടു കൂടെ പറഞ്ഞു.-"പഠിക്കണം"

അയാൾ വേഗം രജിസ്റ്റർ വരുത്തി എന്റെ പേരെഴുതി, ഏഴാംക്ലാസ്സ് മുറിയും കാണിച്ചു തന്നു. എന്റെ കൂടെ ശിപായിയേയും അയച്ചു. മാമൻ സ്തബ്ധനായി എന്നെനോക്കി നിന്നു. മാമനോട് ഹെഡ്മാസ്റ്റർ പറഞ്ഞു. "ഇനി നിങ്ങൾ പോകണം. ഇവൻ യാതൊരു തകരാറും പററാതെ സുഖമായി വീട്ടിൽ മടങ്ങിവരാൻ ഈശ്വരനോടു പ്രാർത്ഥിക്കണം."

മാമൻ കണ്ണീരോടുകൂടി അവിടെ നിന്നും മടങ്ങി. ഞാൻ നെഞ്ചിടിപ്പോടെ ശിപായിയോടു കൂടി ക്ലാസ്സിന്റെ പടിയ്ക്കൽ എത്തി. എന്നെ വെളിയിൽ നിർത്തിയിട്ട് ശിപായി അകത്തു ചെന്ന് അദ്ധ്യാപകനോട് കാര്യം പറഞ്ഞു. മാസ്റ്ററുടെ മുഖത്തു ചിന്താരേഖകൾ തെളിഞ്ഞു കാണാറായി. അദ്ദേഹം എന്നെ അകത്തു വിളിച്ചു. ഞാൻ ഭയന്നു ഭയന്ന് അകത്തു കയറി. കുട്ടികൾ എല്ലാവരും ആശ്ചര്യഭരിതരായി എന്നെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നു. രണ്ടുമൂന്നുപേർ എന്നെക്കണ്ട് ഹാസ്യമായി ഒന്നു ചിരിച്ചു. മാസ്റ്റർ ഒരററത്ത് ഒഴിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്ന ഒരു ബെഞ്ചിൽ ഇരിക്കാൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു. ഞാൻ ഇരുന്നു. ക്ലാസ്സിൽ പാഠങ്ങൾ ആരംഭിച്ചു.

ഉച്ചവരെ ഞാൻ എന്റെ സ്ഥാനത്തുതന്നെ ഇരുന്നു. മാസ്റ്ററോ കുട്ടികളോ എന്നോടു സംസാരിച്ചില്ല. അവരെല്ലാവരും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് എന്നെ നോക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഞാൻ വിഷമിച്ചും പരിഭ്രമിച്ചും, ആശ്രമത്തെ സ്മരിച്ചും മിണ്ടാതിരുന്നു.

ഉച്ചയ്ക്കു മണി അടിച്ചു. കുട്ടികൾ ശുണ്ഠികൾ കാട്ടി

യും ബാഹുങ്ങൾ കൂട്ടിയും കൊണ്ടു് എഴുന്നേററു. ഞാൻ എന്തുചെയ്യണമെന്നു് എനിക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. മാസ്ററർ അനുകമ്പാസ്വരത്തിൽ എന്നോടുപറഞ്ഞു. "നീ അവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കു്, എനിക്കു് ചില കാര്യങ്ങൾ നിന്നോടു പറയാനുണ്ടു്."

കുട്ടികൾ ഓരോരുത്തരായി എന്നെ നോക്കിയും ആക്ഷേപിച്ചും പുറത്തേക്കു പോയി. ഞാൻമാത്രം ശേഷിച്ചു. മാസ്റ്റർ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നു മെല്ലെ ചോദിച്ചു.

"എവിടെ നിന്നാണു വന്നതു്?"

"ഹരിപുരത്തു നിന്നു്"

"ഇവിടെ താമസം?"

ഞാൻ വീടും ആളും പറഞ്ഞു.

"ഇതിനുമുൻപു് ഇവിടെ വന്നിട്ടുണ്ടോ?"

"ഉണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ പ്രേമാശ്രമത്തിലെ എന്റെ താമസക്കാര്യം മുഴുവൻ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു.

"ഇപ്പോൾ എന്തുകൊണ്ടു് അവിടെ പോയില്ല?"

"അമ്മ വിലക്കി. അവർ മതം മാററുമെന്നു് അമ്മ പറയുന്നു."

"ഇല്ലില്ല, അങ്ങിനെ ഒന്നുമില്ല." എന്നു മാസ്റ്റർ പെട്ടെന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു. അത്രയും കേട്ടപ്പോൾ എനിക്കു് അതേപ്പററി കൂടുതലറിയാനുള്ള ആഗ്രഹമായി. "എന്തു്, അവിടെ മതംമാററുകില്ലേ?" എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു.

മാസ്റ്റർ—ഇല്ല, മതം മാററുകില്ല. പക്ഷെ, മോഹിപ്പിക്കും, ആ പ്രേരണകളിലകപ്പെടാതിരുന്നാൽ ഒന്നുമില്ല."

'നിന്റെ പേരെന്താണ്?' എന്നു മാസ്റ്റർ വളരെ വാത്സല്യത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

"രാമദേവൻ"

"നോക്കു രാമദേവാ, നീ ഇവിടെ പഠിക്കുകയാണെങ്കിൽ മററു കുട്ടികൾ എപ്പോഴെങ്കിലും നിന്നെ പ്രഹരിക്കും. ഇവിടെ താഴ്ന്ന ജാതിക്കാരെയും ചേർത്തു പഠിപ്പിക്കണമെന്നൊരു നിയമം പാസ്സായിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ പട്ടണത്തിലുള്ള വക്കും ഹെഡ്മാസ്റ്റർക്കുതന്നെയും അതത്ര ഇഷ്ടമല്ല. നാലുമാസം മുൻപ് ഇവിടെ അഞ്ചെട്ടു കുട്ടികൾ വന്നു. എന്നാൽ ഇവരുടെ ഉപദ്രവം സഹിക്കവയ്യാതെ അവർ പോയി. അതിൽ ഒരു സാധുവിന്റെ തല മിക്കവാറും തകന്നു. ഇപ്പോൾ അവരെല്ലാവരും 'പ്രേമാശ്രമം' വക പാഠശാലയിൽ പഠിക്കുന്നു. നിനക്കു് ആശ്രമത്തിൽ താമസിക്കാൻ ഇഷ്ടമില്ലെങ്കിൽ വേണ്ട, ഒരു നിർബന്ധവുമില്ല. അവിടെ പഠിക്കാനായി മാത്രം പോകാം.'

എനിക്കു മറുപടി ഒന്നും പറയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം വളരെ ദയാലുവും, യഥാത്ഥത്തിൽ നല്ല ഉപദേഷ്ടാവും ആണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ മനസ്സുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു നന്ദി പറഞ്ഞു. എന്നാൽ ഇനി എന്താണു് പോംവഴി എന്നുള്ള ചിന്തയിൽ ഞാൻ കുഴങ്ങി. ആ ആശ്രമത്തിൽ നിന്നും കഴിയുന്നതും അകന്നു നില്ക്കണമെന്നമ്മയും ഭക്തനും ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ഞാൻ ചിന്താക്രാന്തനായി നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു് മാസ്റ്റർ ചോദിച്ചു.

"എന്തു്, എന്താണു് ചിന്തിക്കുന്നതു്? ഇവിടെ പഠിക്കേണ്ട എന്നു ഞാൻ വിലക്കുന്നില്ല. പക്ഷെ, ഇവിടെ ഉന്നതിയ്ക്കും, നന്മയ്ക്കും അവകാശമില്ല. നിന്റെ മനസ്സു് മടിച്ചുപോകും. പഠിത്തത്തിൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കുവാൻ വിഷമമാകും."

ഞാൻ മൗനം ദീക്ഷിച്ചു. മാസ്റ്ററും മറ്റൊന്നും പറയാതെ എന്നെ അല്പം ധൈര്യപ്പെടുത്തുകയും ആശ്വസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടു പോയി.

അദ്ധ്യായം ഏഴു്

വൈകുന്നേരം വേഗം വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. താമസസ്ഥലത്തുചെന്നു ഞാൻ ഒരു ചെറിയ മുറിയിൽ ഇരിപ്പായി. പഠിക്കാനുള്ള ഉത്സാഹം ശിഥിലമാകുന്നതായി എനിക്കു അനുഭവപ്പെട്ടു. ഞാൻ മുറി അടച്ചു് ഒററയ്ക്കു് ഇരുന്നു കരഞ്ഞു് മനസ്സിന്റെ ഭാരം ലഘൂകരിച്ചു. എന്നാൽ എന്തുചെയ്യണമെന്നറിയാതെ വിഷമിച്ചു. "ഈശ്വരാ, എനിക്കു ചെമ്മാനായി എന്തിനു ജന്മം തന്നു?" എന്റെ മനസ്സിലുള്ള ഈ അസ്പഷ്ടപ്രശ്നം പ്രാർത്ഥനയായി പരിണമിച്ചു. ഞാൻ പരമാർത്ഥം പറയുകയാണു്. അന്നു ഞാൻ ഏകനായിരുന്നു് വളരെ നേരം അശ്രു പൊഴിക്കുകയും ഈശ്വരസഹായം യാചിക്കുകയും ചെയ്തു. രാത്രി പതിവുപോലെ മാമൻ വന്നു. അദ്ദേഹം വളരെ സ്നേഹത്തോടു കൂടെ വർത്തമാനങ്ങളെല്ലാം ചോദിച്ചു. എന്നാൽ ഞാൻ എന്റെ മനഃക്ലേശം അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ഒളിച്ചു.

അടുത്ത ദിവസം ഞാൻ വീണ്ടും പാഠശാലയിൽ പോയി. അന്നു മുഴുവനും പല പ്രാവശ്യം "ചെമ്മാന്മാർ വീണ്ടും വന്നു തുടങ്ങിയോ" എന്ന ചോദ്യം ചെവിയിൽ മുഴങ്ങി. ഞാൻ ഭയം കൊണ്ടു വിറച്ചു. കുട്ടികൾ എന്നെ ഭസ്മമാക്കുമെന്നുള്ള വിശ്വാസം പ്രതിനിമിഷം വർദ്ധിച്ചു. എങ്കിലും വല്ലവിധത്തിലും ഒരാഴ്ച വലിയ ബാധകൾ ഒന്നും കൂടാതെ കഴിഞ്ഞു.

എട്ടാംദിവസം ഒരു സാധാരണ സംഭവമുണ്ടായി. എന്നാൽ അതു് വലിയ കലാപത്തിനിടയാക്കി. ഒരു കുസൃതിപ്പയ്യൻ എൻെറ പുറത്തു് ഈന്തപ്പഴത്തിൻെറ ഒരു അരി എടുത്തെറിഞ്ഞു. അതു കണ്ടു് വേറൊരു കുട്ടിയും. മൂന്നാമതൊരുത്തൻ ഒരു കല്ലെടുത്തെറിഞ്ഞു. ഇങ്ങനെ ഒരുക്കൂട്ടം കുട്ടികൾ തുടർന്നു. എന്നാൽ ഞങ്ങൾക്കെതിരായി വന്ന രണ്ടു ബാലന്മാർ എൻെറ അടുക്കൽ വന്നുനിന്നു് അവരെ തടഞ്ഞു. "നീ ഭയപ്പെടേണ്ട, നിൻെറ പേരു പറഞ്ഞു വിളിക്കാൻ പോലും ആരും ധൈര്യപ്പെടുകയില്ല" എന്നവർ എന്നെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. അതുവരെ ഞാൻ ഭയം കൊണ്ടു വിറയ്ക്കുകയായിരുന്നു. അവരുടെ ആശ്വാസ വാക്കുകൾ കേട്ടു കരഞ്ഞു പോയി. അവരിൽ ഒരാൾ എന്നെ പലവിധത്തിൽ സമാധാനപ്പെടുത്തി. കരച്ചിൽ നിറുത്താൻ ശ്രമിക്കുംതോറും അതു വർദ്ധിച്ചതേയുള്ളു. അയാൾക്കു് എന്നോടു സഹതാപം തോന്നി. എൻെറ അടുക്കൽ വന്നു് എൻെറ പുറത്തു തലോടിക്കൊണ്ടു് എൻെറ കരച്ചിൽ നിറുത്താൻ ശ്രമിച്ചു. ആ സ്പർശം എനിക്കു് സുഖം നൽകി. എന്നാൽ അതു് എൻെറ ദുഃഖത്തെ

യും ചിന്തയേയും ഉണൎത്തി. ഞാൻ ഉറക്കെക്കരഞ്ഞു— ഞാൻ അവിടെ ഇരുന്നു. അവരും എന്റെ കൂടെ ഇരുന്നു് ആശ്വസിപ്പിച്ചു. അപ്പോൾ ആ ലഹളക്കാരുടെ കൂട്ടത്തിലുള്ള മൂന്നു നാലുകുട്ടികൾ ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചുതുടങ്ങി. "ആ കരയുന്നവനെ അടിച്ചു പുറത്താക്കുവിൻ" അല്പസമയത്തിനുള്ളിൽ വലിയ ബഹളമായി. ആ രണ്ടു ബാലന്മാരും എന്നെ രക്ഷിക്കാൻശ്രമിച്ചു. അവൎക്കും അടികൊണ്ടു എന്നല്ലാതെ യാതൊരു ഫലവുമുണ്ടായില്ല. അവർ എന്റെ മുതുകടിച്ചുപൊളിച്ചു.

സ്കൂളിന്റെ പിൻപിൽഉള്ള മൈതാനത്തു വച്ചായിരുന്നു ഇതുമുഴുവൻ നടന്നതു്. അദ്ധ്യാപകന്മാൎക്കു് അറിവു കിട്ടിയഉടൻ അവർ ഓടിഎത്തി. ഞൊടിക്കുള്ളിൽ എന്റെചുററും വലിയകൂട്ടമായി. എന്റെ ക്ലാസ്സ്ടീച്ചറും ആ കൂട്ടത്തിനുള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. ഹെഡ്മാസ്റ്ററും എന്റെ അടുക്കൽഎത്തി. "ഹെഡ്മാസ്റ്റർ-........." വാചകം പൂൎത്തിയാക്കുന്നതിനുമുൻപ് കുന്നിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കുവന്ന രണ്ടുപേരിൽ രാമദേവന്റെ ദൃഷ്ടി പതിഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തനും അങ്ങോട്ടുനോക്കി. വന്നതു് ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയുമായിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ നടുങ്ങി. അവനു് ഭയം തോന്നി. ശ്രീകാന്തൻ അസ്വസ്ഥനാകുന്നെന്നു രാമദേവൻ മനസ്സിലാക്കി.

രാമ.—എന്തു് നിങ്ങളുടെ അച്ഛനമ്മമാരാണോ?

ശ്രീ—അതെ; ഇങ്ങോട്ടു നടക്കാൻ ഇറങ്ങിയതായിരിക്കാം.

രാമ.— അപ്പോൾ ഇനി നമുക്കു് ———

ശ്രീ.— വേണ്ട, വേണ്ട, ഇനിയും നിങ്ങൾക്കുപോകാൻ ഒ

ന്നരമണിക്കൂർ സമയമുണ്ടു്. അതുമല്ലാ ഞാനും നി

ങ്ങളോടു കൂടെവരുകയല്ലേ?

ഇത്രയും പറഞ്ഞു് ശ്രീകാന്തൻ എഴുന്നേററു. രാമദേവനും എഴുന്നേററു. എന്നാൽ അയാളോടു കുറച്ചു നേരംകൂടി ഇരിക്കാൻപറഞ്ഞു. ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും കുന്നിലേയ്ക്കു വരികയായിരുന്നു. ചന്ദ്രികയുള്ള രാത്രിയായിരുന്നതുകൊണ്ടു് എല്ലാം സ്പഷ്ടമായി കാണാമായിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ കുന്നിൽനിന്നിറങ്ങി അവരെ സമീപിച്ചു.

മന്ദമായൊന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ചോദിച്ചു—"എന്താ, നടക്കാനിറങ്ങിയതാണോ?"

ചന്ദ്ര.— ഞാൻ നടക്കാൻ ഇത്രദൂരം വരാറുണ്ടോ? നി ങ്ങളോടു വന്നതുമുതൽ മനസ്സിനു വിഷമമായിരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല പല അനിഷ്ട സങ്കല്പങ്ങളും കടന്നു കൂടുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ ചിന്താതുരനായി. ഉമാദേവി അവന്റെ മുഖത്തു് സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

ചന്ദ്രകാന്തൻ ചോദിച്ചു—"ഇനി വീട്ടിൽപോകരുതേ?"

ശ്രീ.- "ഞങ്ങൾ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയാണു്. ഈ സഹോദരൻ ഈവണ്ടിയ്ക്കുപോകുന്നു."

ചന്ദ്ര.— സംഭാഷണം വീട്ടിലാകരുതോ? ശ്രീകാന്താ, എനിക്കു് സംശയം തോന്നുന്നു. അയാൾ എന്തുജാതിയാണു്?

ആ പ്രശ്നത്തിന്റെ ഉത്തരത്തെത്തുടർന്നുണ്ടാകാവു

ന്ന രംഗം അവൻെറ സങ്കല്പത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമായി. ക്ഷണനേരത്തേയ്ക്കു് അവൻ മൌനംദീക്ഷിച്ചു.

ചന്ദ്ര.— ചെമ്മാനാണോ?

'അതെ.'

'നീ അവൻെറ കൂടെ———' ചന്ദ്രകാന്തൻ ദുഃഖസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

'അതിനെന്താണുദോഷം?'

ചന്ദ്ര.— ദോഷമോ, ദോഷമൊന്നുമില്ല. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സവിതയെ ദുഃഖിപ്പിക്കേണ്ട ആവശ്യം എന്തായിരുന്നു? നാം എല്ലാവരും ഈവിധം വ്യസനിക്കുന്നതുമെന്തിനു്?

കുന്നിൻെറ മുകളിൽ ഇരുത്തിയിട്ടുവന്ന രാമദേവനെക്കുറിച്ചു് ശ്രീകാന്തനു ചിന്തയായി. അവൻ തിരിഞ്ഞു നോക്കി. രാമദേവൻ ഇറങ്ങിവരുകയായിരുന്നു.

"ഞാൻ ഇപ്പോൾ വന്നേക്കാം." എന്നുപറഞ്ഞു് ശ്രീകാന്തൻ തിരിഞ്ഞുനടന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ മൌനമായി നിന്നു.

ഉമാദേവിയും കയറിപ്പോകുന്ന ശ്രീകാന്തനെനോക്കി നിന്നു.

"രാമദേവാ, ക്ഷമിക്കണം: ഇനി നമുക്കു് ഇപ്പോൾ സംഭാഷണത്തിനു സമയമില്ല. എൻെറ അച്ഛൻ......"

രാമദേവൻെറ കണ്ണുകളുടെ നിറവും രൂപവും മാറി. സംഭാഷണവേളയിൽ അവനിലുണ്ടായിരുന്ന ആ സഹാനുഭൂതിയുടെ ചിഹ്നങ്ങൾ അശേഷം ലുപ്തമായി.

"നിങ്ങൾ ഹിന്ദുവാണു്...പരമാർത്ഥമല്ലേ?"

ശ്രീ:—നിങ്ങൾ ദേഷ്യപ്പെടരുതു്. നമുക്കു ഇപ്പോൾ വീ

ട്ടിലേക്ക പോകാം: നിങ്ങൾക്ക് എന്റെ സ്ഥിതി യൊന്നും അറിയാൻ പാടില്ല.

രാമ:—എനിക്കറിയാം. നിങ്ങളുടേതു മാത്രമല്ല; നിങ്ങളെപ്പോലുള്ള അനേകം ആളുകളുടെ അവസ്ഥ എനിക്ക് അറിയാം. എങ്കിലും എങ്കിലും... നിങ്ങൾ എന്നെ ഇങ്ങനെ അവമാനിക്കുമെന്നു ഞാൻ ഊഹിച്ചതേയില്ല. നിങ്ങൾ എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരേണ്ടിയിരുന്നില്ല.

ശ്രീ.—ഇല്ലില്ല, നിങ്ങളെ അവമാനിക്കണമെന്ന് എനിക്കില്ല. നമുക്ക് ഇപ്പോൾ വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകാം. ഞാൻ സൗകര്യംപോലെ ... മിക്കവാറും നിങ്ങളുടെ കൂടെത്തന്നെ പുറപ്പെട്ടും.

രാമദേവനിൽ ഒരു മാററവും ഉണ്ടായില്ല. ശ്രീകാന്തന്റെ കൂടെ നടന്നു. അവർ രണ്ടുപേരും തങ്ങളുടെ നേക്ക് നടക്കുന്നതു ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും കണ്ടു. അടുത്തെത്തിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. "നിങ്ങൾ വേഗം നടക്കിൻ, ഞങ്ങൾ പുറകെ വരാം.', രാമദേവൻ അവരെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയിട്ട് ശ്രീകാന്തന്റെ കൂടെ നടന്നു

അവർ അകലെയായപ്പോൾ ഉമാദേവി പറഞ്ഞു.- "അങ്ങ് ധൈര്യപ്പെടണം. എത്ര പ്രയത്നിച്ചാലും ശ്രീകാന്തനെ തടയാൻ സാധിക്കയില്ല."

ചന്ദ്ര.—"ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ എനിക്കിതു കാണാൻ കഴികില്ല."

ഉമാ.—അങ്ങും ഞാനും നോക്കിയിരിക്കെ, അവൻ പോകും. ഞാൻ പറയുന്നതു കേൾക്കണം. വാസ്തവസ്ഥിതികൾ അറിയാൻ ശ്രമിക്കണം.

ചന്ദ്ര'—അതായത്തു് നീയും......(ചന്ദ്രകാന്തൻ ഒന്നു ചുമച്ചു് കണ്ഠം തെളിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു.)—പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നെന്നല്ലെ സാരം? ഉമാദേവി മൗനം ദീക്ഷിച്ചു. രണ്ടുപേരും മെല്ലെ വീട്ടിലേയ്ക്കു നടന്നു.

ശ്രീകാന്തനും രാമദേവനും സംഭാഷണം തുടങ്ങി.

രാമ.—ശ്രീകാന്താ; നിങ്ങളും നിങ്ങളുടെ അച്ഛനമ്മമാരും ഒരേ മനസ്ഥിതിക്കാരല്ലേ?

അധോമുഖനായി നടന്ന ശ്രീകാന്തൻ—'അല്ല'

രാമ.—അതറിയാമായിരുന്ന സ്ഥിതിക്കു് നിങ്ങൾ എന്നെ എന്തിനു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. അരുത്ത കൈയിൽ ഉപ്പിടേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നോ?

ശ്രീ.—അങ്ങനെയൊന്നുമല്ല രാമദേവ, എന്റെ യഥാൎത്ഥനില അറിയുന്നപക്ഷം നിങ്ങൾക്കു് ദയവുതോന്നും. അറിയുന്നതുവരെ ഈവിധം ക്രോധപാരുഷ്യങ്ങൾ കാണിക്കും.

രാമ.—എന്നാൽ ആ സ്ഥിതി പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കണം.

ശ്രീ'—അല്പ സമയംകൊണ്ടു പറയാവുന്നതാണെങ്കിൽ ഞാൻ എപ്പോഴെ പറയുമായിരുന്നു. നിങ്ങൾ എന്റെ വാക്കു വിശ്വസിക്കണം. ഇന്നു ഞാനോ എന്റെ അച്ഛനമ്മമാരോ നിങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു് ഒരു തരത്തിലും സുഖികളല്ല. എന്റെ സഹോദരിയും (അല്പനേരം മൌനം ദീക്ഷിച്ചിട്ടു് തുടൎന്നു)അവളെ സന്തുഷ്ടയെന്നോ ദുഃഖിതയെന്നോ എന്തുപറഞ്ഞാലും അവർ ഇന്നു് ദൂരെ വളരെദൂരെ— ആർ റിഞ്ഞു......?

അതിലധികം പറയാൻ അവൻ ശക്തനായില്ല. ശ്രീകാന്തൻെറ വാക്കുകളിൽ എന്തോ കാര്യമുള്ളതായി രാമദേവനു തോന്നി. തൻെറ ദേഷ്യം നിഷ്കാരണമാണെന്നും ശ്രീകാന്തൻ വലിയ വ്യഥ അനുഭവിക്കുന്നവനാണെന്നും രാമദേവനു ബോദ്ധ്യമായി.

ചിന്താക്രാന്തനായി ശ്രീകാന്തൻ തുടൎന്നു.

"രാമദേവ, എനിക്കു നിങ്ങളോടു് ഒരു പ്രത്യേക സ്നേഹം തോന്നിയതു് കാരണം ഒന്നുംകൂടാതല്ല. നിങ്ങളുടെ ഭൂതകാല കഥ എൻെറ സഹോദരിയുടെ വൎത്തമാന ജീവിതവുമായി യോജിക്കുന്നു. അതു് ഞാൻ എൻെറ സങ്കല്പത്തിൽ കാണുന്നു. നിങ്ങളേക്കാൾ ഞാനും ദുഃഖിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ കാൎയ്യങ്ങൾ കേൾക്കുന്നതിനും അറിയുന്നതിനും എനിക്കു വളരെ ഇഷ്ടമുണ്ടു്. കാരണം, ഞാനും അതുപോലെ ആയിത്തീരേണ്ട മുഹൂൎത്തം സമീപിച്ചിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ എൻെറ മാതാപിതാക്കളെ കണ്ടില്ലേ? ഞാൻ അവരെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു് ഭംഗിപുരത്തു താമസിക്കുന്ന എൻെറ സഹോദരിയുടെ അടുക്കൽ പോകും. കേട്ടോ, രാമദേവ?"

ശ്രീകാന്തൻ ഉച്ചത്തിൽ തുടൎന്നു.—നിങ്ങൾ ദുഃഖാഗ്നിയിൽ എരിയുന്നു. ഞാനോ അതിൽ നീറുന്നു. നിങ്ങൾക്കു് എന്നെപ്പോലുള്ളവരുടെ മുൻപിൽ നിങ്ങളുടെ രോഷം പ്രത്യക്ഷമാക്കാം. എന്നാൽ എനിക്കോ, ആരോടും പറയാനില്ല.

രാമദേവൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അവനു ശ്രീകാന്തൻെറ വൃത്താന്തങ്ങൾ അറിയാനുള്ള ജിജ്ഞാസ വൎദ്ധിച്ചു.

എന്നാൽ സമയമില്ല. രാത്രിവണ്ടിക്കുതന്നെ അവനു പോകണം. അവൻെറ കഥപോലും പൂർത്തിയാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അതിലും അവനു ഖേദമുണ്ടു്. അവൻ അനുഭവിച്ച യാതനകളെയും അവനു് ഉപദേശം നൽകിയ പാതിരി അവൻെറ മേൽ വർഷിച്ച പ്രേമാമൃതത്തേയും കുറിച്ചു് വിസ്തരിച്ചു പറയാൻ അവൻ ആഗ്രഹിച്ചു. ധർമ്മോപദേശം സ്വീകരിക്കാനുള്ള സമയം അല്പം മാററിവെച്ചെങ്കിൽ കൊള്ളാമെന്നുപോലും അവനു തോന്നി. പക്ഷേ, അതു മുൻകൂട്ടി നിശ്ചയിച്ചതാണു്. മാററുക അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു.

രണ്ടുപേരും മൌനാവലംബികളായി, ചിന്താധീനരായി, വീട്ടിൽ എത്തി. കുറേക്കഴിഞ്ഞു് ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും എത്തി.

അദ്ധ്യായം എട്ടു്

ശ്രീകാന്തൻ വീട്ടിൽ ചെന്നശേഷം രാമദേവനെ തൻെറ മുറിയിലിരുത്തി രണ്ടുമൂന്നു മാസികകളും പുസ്തകങ്ങളും വായിക്കാൻ കൊടുത്തിട്ടു് മാതാപിതാക്കളെ സമീപിച്ചു. ഇനിയും എന്തായാലും പോകണമെന്നായി അവൻെറ നിശ്ചയം. ആ നിശ്ചയത്തിൻെറ ലാഞ്ഛന മുഖത്തും സ്പഷ്ടമായി കാണാമായിരുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ അച്ഛനമ്മമാരുടെ സമീപം ചെന്നിരുന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ കണ്ണുനീരോടുകൂടി അവനെ നോക്കി. ആ ദൃഷ്ടിപാതത്തിൽ നിന്നു ഒഴിയാൻ പണിപ്പെട്ടു. അ

ല്പ സമയത്തേക്കു് ആരും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അതുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻതന്നെ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു.

"അച്ഛാ, ഇനി എനിക്കു് ഒന്നുംചെയ്യാൻ സാധിക്കയില്ല."

ചന്ദ്രകാന്തൻ കപോലം കൈകൊണ്ടു് താങ്ങിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു. "നമ്മുടെ ഭാഗ്യം."

ശ്രീ:—"അകാരണമായിട്ടാണു് അച്ഛൻ ദുഃഖിക്കുന്നതു്. അവിടുന്നു് അന്യരുടെ അഭിപ്രായത്തെ ക്രമത്തിലധികം ഭയപ്പെടുന്നതെന്തിനു്?"

ചന്ദ്ര:—ശ്രീകാന്ത, നിനക്കതു മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. ഇതു് കേവലം സ്ഥാനവലിപ്പത്തിന്റെ മാത്രം കാര്യമല്ല. മനസ്സിലുണ്ടാകുന്ന ജുഗുപ്സ. ഞാൻ പറയുന്നതു നീ വിശ്വസിക്കുമോ? നിന്റെ സ്നേഹിതൻ വന്നശേഷം എനിക്കു ഈ വീട്ടിനകത്തിരിക്കാൻ വിഷമം തോന്നുന്നു. ഇവിടത്തെ കാററുപോലും മാറിയതായി എനിക്കു തോന്നുന്നു. തീണ്ടലും തൊടീലും അർത്ഥമില്ലാത്തവയാണെന്നും എനിക്കറിയാം. എങ്കിലും ആത്മബോധം എന്നൊന്നില്ലേ? അതു് എന്തുചെയ്തിട്ടും മാറുന്നില്ല.

ശ്രീ:—"എന്നാൽ ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണു്. ഞാൻ എന്റെ മനസ്സു് അങ്ങയുടെ അധീനത്തിലാക്കാൻ വളരെ പ്രയത്നിച്ചു. പക്ഷേ, അതിപ്പോൾ എന്റെ അധീനതയിൽപ്പോലും നില്ക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഇവിടെ കിടന്നു പിടയ്ക്കുകയാണു്.

ഈ അന്തിമവാക്കുകൾ കേട്ടു് ഉമാദേവി നടുങ്ങി.

ചന്ദ്രകാന്തനിലും അതിന്റെ പ്രഭാവംപതിയാതിരുന്നില്ല.

ശ്രീ.—ഞാൻ ഇന്നു രാത്രിതന്നെ പോകുന്നു. അയാളുടെ കൂടെത്തന്നെ.

ചന്ദ്ര.—എന്തു്, ഇന്നുതന്നെയൊ?

ശ്രീ.—അതെ—ഇങ്ങനെ എത്ര ദിവസം കഴിക്കും?

ചന്ദ്രകാന്തൻ നെടുവീർപ്പോടുകൂടെ കണ്ണുകളടച്ചു് അധോമുഖനായി ഇരുന്നു. ഉമാദേവി അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമീപത്തെത്തി. അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു കണ്ണുകൾ തുറന്നു നിവർന്നിരുന്നു.

"എല്ലാംതീൎന്നു. ഇനിഎനിക്കു് ശ്രീകാന്തനെ സമാധാനപ്പെടുത്താൻ സാധിക്കുകയില്ല. ഇന്നു് അവൻ എന്റെ രക്തക്കളംപോലും കടന്നുപോകും. അവൻ ഇനി നില്ക്കുകയില്ല, നില്ക്കുകയില്ല." അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ഠം ഇടറി. "ശ്രീകാന്താ, നീ പൊയ്ക്കൊള്ളുക. നിനക്കു് നല്ലതെന്നുതോന്നുന്നതു് നീ ചെയ്യുക. പക്ഷേ, എന്റെ അവസ്ഥ ദശരഥന്റെ അവസ്ഥയാകും. എനിക്കു ജീവിച്ചിരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല."

ശ്രീകാന്തന്റെ വിചാരഗതി തകൎന്നു. അവൻ പരവശനായി അച്ഛനെനോക്കി. ഉമാദേവി മൌനമവലംബിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽനിന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇടറിയശബ്ദംകേട്ടു് രാമദേവനും അടുത്തമുറിയിൽനിന്നു പുറത്തേക്കുവന്നു. അവനെ ആരുംകണ്ടില്ല. അവൻ കണ്ടകാഴ്ച അവനെ സ്തംഭിതനാക്കി. അവനു് കാരണമൊന്നും മനസ്സിലായതുമില്ല. പരിതഃസ്ഥിതി അവനെ പൂൎവ്വാധികം പരിഭ്രാന്തനാക്കി.

"ശ്രീകാന്താ!" അദ്ദേഹം വീണ്ടും തുടൎന്നു. "നിന്നക്കു് നിന്റെ വൃദ്ധനായ പിതാവിനെക്കുറിച്ചൊരു ചിന്തയുമില്ലേ? ഇനി ഞാൻ എത്രവൎഷം ജീവിച്ചിരിക്കും? നീ എന്തിനു് എന്റെ ജീവിതം ——" ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അദ്ദേഹം വീണ്ടും കണ്ണുകൾ അടച്ചു. അശ്രുക്കൾ പൊഴിഞ്ഞു.

"അരുതച്ഛാ"! എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ എഴുന്നേറ്റു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമീപം എത്തി. അദ്ദേഹം ഒരു ചെറിയ കുഞ്ഞിനെ എന്നപോലെ അവനെ മാറോടണച്ചു. ദൂരെനിന്ന രാമദേവൻ സ്തംഭിച്ചു നില കൊണ്ടു.

ഇങ്ങനെ അല്പസമയം കഴിഞ്ഞു.

ഉമാ.— "ശ്രീകാന്താ. നിന്റെ സ്നേഹിതനെ.... " ഇത്രയും പറഞ്ഞപ്പോൾ അവരുടെ ദൃഷ്ടി വാതുക്കലേക്കുതിരിഞ്ഞു. രാമദേവൻ നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു. ഉമാദേവി ഒന്നുഞെട്ടി. പെട്ടെന്നു സംഭാഷണം നിൎത്തി. ശ്രീകാന്തന്റെയും ചന്ദ്രകാന്തന്റെയും ശ്രദ്ധ അങ്ങോട്ടായി. രാമദേവൻ അല്പം പരുങ്ങലിലായി. പക്ഷേ, കൎത്തവ്യവിമൂഢനായി അവിടെത്തന്നെനിന്നു. ശ്രീകാന്തൻ വേഗം അവന്റെ അടുക്കലെത്തി. രണ്ടുപേരും ശ്രീകാന്തന്റെ മുറിയിലേക്കുപോയി. രാമദേവൻ ശ്രീകാന്തനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു് കസേരയിൽ ആസനസ്ഥനായി. ശ്രീകാന്തൻ അധോമുഖനായി മുൻപിൽകിടന്ന കസേരയിലും.

രാമ.—ശ്രീകാന്താ, ഇന്നു് നിങ്ങൾവരേണ്ട. എനിക്കു് ഒന്നും

അറിയാൻ പാടില്ലെങ്കിലും ഇന്ന് നിങ്ങൾ വരുന്നതു് ഉചിതമല്ലെന്നു് എന്റെ അന്തരാത്മാവു് പറയുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ മൌനമായി, രാമദേവനെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവന്റെ നയനങ്ങൾ അശ്രുസംപൂർണ്ണങ്ങളായി.

ശ്രീ.— രാമദേവാ, ഞാൻ എന്തുചെയ്യട്ടെ? ഈ ലോകാത്തു് എന്നെപ്പോലെ ആരുണ്ടു്? സഹോദരിയുണ്ടു് വളരെ ദൂരെ അമ്മയുണ്ടു്, പക്ഷേ അവർ അച്ഛന്റെ നിഴലിലാണു് ജീവിക്കുന്നതു്. പിന്നെ അച്ഛൻ—അച്ഛനാണു് ഈ ധർമ്മസങ്കടങ്ങളുടെ കാരണക്കാരൻ.

രാമ:— നിങ്ങളുടെ ജീവിതം ഇത്രമാത്രം വേദനനിറഞ്ഞതാണെന്നു ഞാൻ സ്വപ്നത്തിൽപോലും സംശയിച്ചില്ല. നിങ്ങളുടെ ജീവിതകഥ കേൾക്കാനുള്ള ഉൽ ല്കണ്ഠ വർദ്ധിക്കുന്നു. എന്താ, നിങ്ങൾക്കു് അങ്ങോട്ടു് ഒരിക്കലും വരാൻസാധിക്കില്ലേ?, അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻതന്നെ

ശ്രീ:— ഇങ്ങനെയായാൽ ഒടുവിൽ ഞാൻ എന്തുചെയ്യുമെന്നു് ഊഹിക്കാൻപോലും വിഷമമായിരിക്കുന്നു. ചിന്താവീഥികളിൽ അലഞ്ഞുതിരിയുകയാണു്. അങ്ങിങ്ങു് തട്ടിയും മുട്ടിയും ഞാൻ ശിഥിലമായിപ്പോകും.

രാമ — ഞാൻ എന്റെ മേൽവിലാസം തന്നിട്ടുപോകാം. എന്തുചെയ്താലും അതെന്നെ തീർച്ചയായും അറിയിക്കണം.

രാമദേവൻ മേൾപ്പുറത്തുനിന്നു കുറച്ചു കടലാസെടുത്തു് തന്റെ മേൽവിലാസം കുറിച്ചു് ശ്രീകാന്തനെ ഏൽപ്പിച്ചു. ശ്രീകാന്തന്റെ മേൽവിലാസം സ്വന്തം ഡയറിയിലും കുറിച്ചു.

രാമ:—ഇനി ഞാൻ ഇറങ്ങട്ടെ. വണ്ടിക്കു മിക്കവാറും സമയമായി.

ശ്രീകാന്തൻ ശീഘ്രം എഴുന്നേററു. "അതെ. ഉണ്ണകഴിച്ചിട്ടു പോകാമല്ലോ.,,

രാമ.—വേണ്ട, വേണ്ട എനിക്കൂണ്ണന്നമെന്നില്ല.

ശ്രീ.—ഉണ്ണാതെ പോകാൻ ഞാൻ അനുവദിക്കയില്ല.

രാമ.—ഇല്ല, ഞാൻ ഉണ്ണുകയില്ല. വെറുതേ നിർബന്ധിക്കരുതു്.

ശ്രീ.—നിങ്ങൾ എന്നിൽ നിന്നു് ഒഴിയാൻമാത്രം ഇങ്ങനെ വേണ്ടെന്നു പറയുകയാണു് ഇല്ലേ? ഉണ്ണാതിരിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതാണോ? ജോലി നടക്കണ്ടേ?

രാമ.—ഇല്ലില്ല, അതൊന്നുമില്ല.

രാമദേവൻ എഴുന്നേററു പോകാനുള്ള ഒരുക്കമായി. ശ്രീകാന്തൻ പിന്നെ നിർബന്ധിച്ചില്ല. അവനും രാമദേവന്റെ കൂടെ ഇറങ്ങി. ചന്ദ്രകാന്തൻ നോക്കിനിന്നു. "ഞാൻ ഇയാളെ സ്റ്റേഷനിൽ കൊണ്ടാക്കിയിട്ടു വരട്ടെ.", ശ്രീകാന്തൻ നടന്നുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

ചന്ദ്രകാന്തൻ പതുക്കെ പറഞ്ഞു—"പൊയ്ക്കൊളളയരുതു്."

ഉമാ—ശ്രീകാന്തൻ കള്ളം പറയുകയില്ല.

ചന്ദ്ര.—എങ്കിലും ഇതിപ്പോൾ അവസാനതീരുമാനത്തി
ലെത്തിയതായി തോന്നുന്നു.

ഉമാ.—അങ്ങു് അവനെ വിഷമിപ്പിക്കരുതു്.

ചന്ദ്ര.—ആരെങ്കിലും എന്റെ പക്ഷവും നോക്കണ്ടേ?

ആദ്ദേഹം ശാന്തനായി. ഈ അവസരത്തിൽ കൂടു തൽ സംസാരിക്കുന്നതു് നന്നല്ലെന്നു് ഉമാദേവിക്കുതോന്നിയതുകൊണ്ടു് അവർ അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കുപോയി.

ചന്ദ്രകാന്തൻ നാലുവശത്തും ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചിട്ടു് തന്റെ കിടക്കയിൽ ചെന്നു കിടന്നു.

"ശ്രീകാന്തൻ ഇനി ഇവിടെ താമസിക്കുകയില്ല..... ഇന്നോ നാളെയോ അവൻ പോകും.....നിശ്ചയം. ഇനി ശേഷമുള്ള ജീവിതം ഇങ്ങനെ തന്നെ കഴിക്കേണ്ടിവരും..., ശ്രീകാന്തൻ.........സവിത.........ഏതാനും മാസങ്ങ ൾക്കുള്ളിൽ എന്തെല്ലാമാണു് വന്നു ഭവിച്ചതു്! കാലഗർഭ ത്തിൽ എന്തെല്ലാമാണു് കുടികൊള്ളുന്നതെന്നാരറിഞ്ഞു! ഞാൻ പൂജചെയ്യുന്നു, ഭക്തനായി കഴിയുന്നു, ധർമ്മാനു ഷ്ഠാനങ്ങൾ നടത്തുന്നു. എന്നിട്ടും എന്റെ ഹൃദയം അടി ക്കടി പരാജയപ്പെടുകയും നിരാശാഗർത്തത്തിലാണ്ടു പോകു കയും ചെയ്യുന്നതെന്തു്! ശ്രീകാന്തന്റെ മാറ്റം ശരിയായി ട്ടുള്ളതാണു്.........അവന്റെ അമ്മ.........ആ സാധു എനിക്കുവേണ്ടിയാണു് ക്ലേശം അനുഭവിക്കുന്നതു്. എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതു്! എനിക്കു് ഒന്നും തോന്നുന്നി ല്ല." ഈ വിധം ചിന്തിച്ചു് തലയണയിൽ ശിരസ്സു് നമി ച്ചിരുന്നു് ശൂന്യചിത്തനാകാൻ ശ്രമിച്ചു. ഫലിച്ചില്ല. എഴുന്നേററിരുന്നു് ഉമാദേവിയെ വിളിച്ചു.

ഉമാദേവി അകത്തു് പ്രവേശിച്ചു. ദീപം തെളിച്ചു. എന്നാൽ പ്രകാശം തൻെറ ബദ്ധശത്രു എന്ന തോന്നാത്തക്കവണ്ണം അതു് താഴ്ത്തി വയ്ക്കുവാൻ ചന്ദ്രകാന്തൻ പറഞ്ഞു: "അങ്ങിനെ എല്ലാവരുടേയും ജീവിതം നഷ്ടമാകുന്നു"

ഉമാ:—"അവിട്ടന്നു് സ്വസ്ഥമായി ഉറങ്ങണം, ഈശ്വര നിശ്ചയത്തെ മാററാൻ ആർക്കും കഴിയുകില്ല."

ചന്ദ്ര:—അല്ലല്ല; ഇന്നു് പരസ്പരം ആലോചിച്ചു് നമുക്കെന്തെങ്കിലും ഒന്നു തീരുമാനിക്കണം.

ഉമാ:—അങ്ങേയ്ക്കു് ഒന്നും നിശ്ചയിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. ശ്രീകാന്തൻ പോകുന്നെന്നു കേട്ടതുമുതൽ അവിട്ടത്തെ ബുദ്ധിയും, മനശ്ശക്തിയും എല്ലാം ക്ഷയിച്ചുപോയി. എന്തുനടക്കുന്നെന്നു് മൌനമായിരുന്നു നോക്കിക്കൊള്ളണം. ഞാൻ ഒരക്ഷരമെങ്കിലും പറയുന്നുണ്ടോ? എനിക്കു് ഇതിൽ യാതൊരു സംശയവുമില്ലെന്നാണോ? ഇന്നു വന്നിരുന്ന ആറും ആരായിരുന്നാലും ശ്രീകാന്തൻെറ സ്നേഹിതനാണു്. അയാൾ ആരെന്നറിയാൻ ആ കുന്നു വരെ പോയി. ആ സംഭവം അവർ ശ്രദ്ധിക്കാതിരിക്കുമോ? അവൻെറ ഹൃദയത്തിൽ നമുക്കു സ്ഥാനം പ്രതീക്ഷിക്കണം. കുറഞ്ഞു വരുന്നതായിട്ടാണു് എനിക്കനുഭവപ്പെടുന്നതു്.

ഉമാദേവി ഇത്രയും പറഞ്ഞവസാനിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു്—

"പറയൂ. പറയൂ, നിൎത്താതെ പറയൂ, ഇന്നു് എനിക്കു് ഇതെല്ലാം കേൾക്കണം"

ഉമാ:—പുതുതായി ഒന്നും കേൾക്കാനില്ല. ശ്രീകാന്തൻ ഏറിയാൽ കുറച്ചുദിവസംകൂടെ നമ്മുടെകൂടെ താമസിക്കും ഇതു എൻെറ വിശ്വാസമാണു്. നാമും സാവധാനത്തിൽ അവനെ പിന്തുടരും.

ചന്ദ്ര:—അപ്പോൾ ഈ എൻെറ പ്രയത്നങ്ങൾ ഒന്നും ഫലിക്കുകയില്ലെന്നാണോ നീ പറയുന്നതു്? എൻെറ ഈ ചിന്തകളെ അവൻ തൃണവൽഗണിക്കുമെന്നാണോ?

ഉമാ:—അവിടുന്നുതന്നെയല്ലേ അല്പം മുൻപു് ശ്രീകാന്തൻ രക്തക്കളത്തെയും താണ്ടിപ്പോകുമെന്നു പറഞ്ഞതു്? എന്തുദ്ദേശത്താലോ ഭാവത്താലോ പറഞ്ഞതായാലും കാര്യംപരമാൎത്ഥമാകും. സുഖഭോഗങ്ങൾ മോഹിച്ചു് അതിനുവേണ്ടി ശ്രമിക്കുന്നവരെ തടയാമായിരിക്കാം; എന്നാൽ ദുഃഖം വരിക്കുവാൻ പോകുന്നവരെ സത്യത്തിനല്ലാതെ മറെറാന്നിനും തടയാൻ സാധിക്കുകയില്ല. ശ്രീകാന്തൻ ആകാശത്തിൽ നിന്നും പാതാളത്തിലേയ്ക്കു പോകുകയല്ലേ?

ചന്ദ്ര:—പിന്നെ നീ എന്തുചെയ്യും?

ഉമാ:—ഞാനോ? ഞാൻ അങ്ങയുടെകൂടെ താമസിക്കും. ഇപ്പോൾ മാറിൽ ഒരു ശൂലം തറച്ചുകയറുന്നു. അതിൻെറ ശേഷം ഒന്നിൻെറ സ്ഥാനത്തു രണ്ടാകും. ആ മുറിവുകളോടുകൂടി ജീവിക്കാൻ കഴിയുന്നതുവരെ ജീവിക്കും.

ങ്ഹാ—എന്നുപറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം തലകുലുക്കി. ശരി, ഇനി നീ പോവുക. എനിക്കു്............ങ്ഹാ

.........ഒന്നുമില്ല. ഞാൻ ഉറങ്ങാൻ പോകുന്നു.

അദ്ദേഹം കിടന്നു. ഉമാദേവി ചിന്താമഗ്നയായി മടങ്ങി.

അദ്ദേഹത്തിൻെറ നിദ്ര ഭഗ്നമായി. കാലൊച്ചകേട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ സ്റ്റേഷനിൽ നിന്നു മടങ്ങിയെന്നദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. അവനെ അടുത്തു വിളിക്കാനാഗ്രഹിച്ചെങ്കിലും ആ ആഗ്രഹത്തെ തടഞ്ഞിട്ടു് വീണ്ടും ചിന്തയിലാണ്ടു.

അദ്ധ്യായം ഒൻപതു്

രാമദേവനെ യാത്രയാക്കിയപ്പോഠം ശ്രീകാന്തനു അവനോടുള്ള മമത വേരുറച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. തലേദിവസം കണ്ട വിശ്വരൂപമെല്ലാം ഏറെക്കുറെ മറന്നുകഴിഞ്ഞു. നയനങ്ങളിൽ പൊടിഞ്ഞ അശ്രുക്കളെ പണിപ്പെട്ടാണു അവൻ തടഞ്ഞതു്.

രാമദേവനെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു പായുന്ന വണ്ടിപോലും തൻെറ ഒരു ഉററ ബന്ധുവാണെന്നു അവനു തോന്നി. ആ വണ്ടിയും ആ മാർഗ്ഗവും ഇന്നോ നാളെയോ തൻെറ മിത്രമായിത്തീരുമെന്നു് അവൻ ആശ്വസിച്ചു.

വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തി നേരെ തൻെറ മുറിയിൽ കടന്നു. പതിവില്ലാതെ ഇന്നു അവൻ മുറിയുടെ വാതൽ ബന്ധിച്ചു. വിളക്കുകത്തിച്ചു മേശപ്പുറത്തുവച്ചു, ഒരു ക

സേര സമീപം വലിച്ചിട്ടു്, ചിന്താവിഷ്ടനായി മേശയിൽ കൈ ഊന്നി ഇരുന്നു. അവൻെറ മുഖത്തു് പല രേഖകളും തെളിഞ്ഞും മങ്ങിയും കാണപ്പെട്ടു. അവനിൽ സ്വാഭാവികമായുള്ള ശാന്തതയോ, തലേദിവസം പ്രത്യക്ഷമായ വിഹ്വലതയോ ഇന്നില്ല. എന്തൊക്കെയൊ അവൻ തീരുമാനിച്ചുകഴിഞ്ഞെന്നുതോന്നുന്നു. മേശതുറന്നു ഒരു കടലാസ്സെടുത്തു എഴുതിത്തുടങ്ങി. മുഖത്തു വിവിധഭാവങ്ങൾ പ്രത്യക്ഷമാകുകയും അന്തർദ്ധാനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ ഏകദേശം ഒരു മണിക്കൂറോളം എഴുതി. എഴുത്തു പൂർത്തിയാക്കി മേശപ്പുറത്തു മടക്കിവച്ചു.

ശാന്തചിത്തനായതുപോലെ അല്പനേരം ഇരുന്നു. വീണ്ടും ആ കത്തുതുറന്നു് ആദ്യന്തം വായിച്ചു. എന്തു ചിന്തിച്ചിട്ടോ അതു കഷണം കഷണമായി കീറി. ആ ചെറിയ തുണ്ടുകൾ താഴത്തേക്കു് എറിഞ്ഞിട്ടു് വീണ്ടും ചിന്താമഗ്നനായി.

രാത്രി അതിക്രമിച്ചു. അവൻെറ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചുവരുന്ന വിചാരവീചികൾക്കു് അന്തമില്ല. വീണ്ടും അവൻ ഒരു കടലാസ്സെടുത്തു് ചില വാക്കുകൾ കുറിച്ചു.

“വന്ദ്യപിതാവേ,

കാരണം അങ്ങേയ്ക്കു് അറിയാമല്ലോ. ഞാൻ പോകുന്നു.

എന്നു്, ശ്രീകാന്തൻ.”

ആ കത്തു് മേശപ്പുറത്തു വച്ചിട്ടു് അതിലെ ഓരോ പദങ്ങളും ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം പല ആവർത്തി വായിച്ചു. അവൻ കണ്ണുകളടച്ചു കുനിഞ്ഞിരുന്നു. അല്പം കഴിഞ്ഞു് ശിരസ്സുയർത്തി. നേരേ മുൻപിലുണ്ടായിരുന്ന ഘടികാരത്തിൽ ദ

ഷ്ടി പതിഞ്ഞു. മണി രണ്ടുകഴിഞ്ഞു. "ഇനി ഒരു മണിക്കൂർ" അവനറിയാതെ ശബ്ദിച്ചുപോയി.

ഏഴുന്നേററു് വാതിൽ തുറന്നു അച്ഛൻെറ മുറിയിൽ പോയി. ചന്ദ്രകാന്തൻ ഉറങ്ങിയില്ലെങ്കിലും കണ്ണുകൾ അടച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ കിടക്കുകയായിരുന്നു. കാലൊച്ചകേട്ടു് ഒന്നു നട്ടുങ്ങി. "ഉം, എന്തിനുവന്നു."

"ഒന്നുമില്ല" എന്നു പറഞ്ഞു് അവൻ മടങ്ങാൻ ഭാവിച്ചു.

ചന്ദ്രകാന്തൻ വേഗം എഴുന്നേററു് അവൻെറ പിന്നാലെ നടന്നു. എന്നാൽ ശ്രീകാന്തൻ വേഗം അവൻെറ മുറിയിലേക്കു പോയി. ചന്ദ്രകാന്തനും എത്തി. ശ്രീകാന്തൻ മേശപ്പുറത്തുനിന്നും കത്തെടുത്തു.

'എന്താണു് ശ്രീകാന്താ-എന്നോടു പറയുക'—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കൈ നീട്ടി.

ശ്രീകാന്തൻ അല്പമൊന്നാലോചിച്ചിട്ടു കത്തു് കൈയിൽ കൊടുത്തു. വായിച്ച ക്ഷണത്തിൽ അദ്ദേഹം സ്തബ്ധനായി.

"എപ്പോൾ?" എന്നദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു് ഉമാദേവി ഉണൎന്നു, ചെവി ഓൎത്തു.

"ഇപ്പോൾതന്നെ. മൂന്നുമണിക്കുള്ള വണ്ടിയിൽ."

"എവിടെ?" എന്നദ്ദേഹം ഉച്ചത്തിൽ ചോദിച്ചു.

"അറിയാൻ പാടില്ല, എങ്കിലും ഒരുപക്ഷേ സവിതയുടെ അടുക്കൽ-"

ഇതു കേട്ടമാത്രയിൽ ഉമാദേവി ഓടിയെത്തി. രണ്ടു ഭൃത്യന്മാരും ഉണൎന്നു. അവരും എത്തി. ഉമാദേവി അവരോടു പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ ആംഗ്യം കാണിച്ചു. ശ്രീകാന്തൻ

അധോമുഖനായി നില്ക്കുന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ മൂകനെപ്പോലെ കയ്യിൽ കത്തുമായി നിൽക്കുന്നു.

ഉമാദേവി അടുത്തുചെന്നു് കത്തുവാങ്ങി വായിച്ചിട്ടു് ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി.

"ശ്രീകാന്താ!"

ശ്രീകാന്തൻ ദൃഷ്ടികൾ ഉയൎത്തി.

"ഇന്നു പോയേ തീരുവോ?"

"പോകണം; ഞാൻ തീൎച്ചയാക്കിക്കഴിഞ്ഞു"

ഉമാദേവിയുടെ ദൃഷ്ടികൾ താഴെ വലിച്ചുകീറിയിട്ടിരുന്ന കടലാസ്സുകഷണങ്ങളിൽ പതിഞ്ഞു. അവർ ആ കഷണങ്ങൾ എല്ലാം എടുത്തു് മേശപ്പുറത്തു വച്ചു. ചന്ദ്രകാന്തൻ ഇതെല്ലാം കാണുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹവും മേശയുടെ സമീപത്തുചെന്നു് ആ കഷണങ്ങളിലുള്ള അക്ഷരങ്ങൾ വായിച്ചു തുടങ്ങി. വല്ലാതെ ക്ഷീണിതനായതുപോലെ കസേരയിൽ ഇരുന്നു.

മണി രണ്ടരയടിച്ചു.

"അച്ഛാ, എനിക്കു പോകുവാൻ അനുവാദം തരണം." എന്നു് അധോമുഖനായിനിന്നു് ശ്രീകാന്തൻ മെല്ലെ പറഞ്ഞു.

ചന്ദ്രകാന്തൻ മേശപ്പുറത്തേക്കു തല ചാച്ചു. അല്പനേരം ശ്രീകാന്തൻ അച്ഛന്റെ ചരണങ്ങളിൽ ശിരസ്സുനമിച്ചുകൊണ്ടു് ഇരുന്നിട്ടു് നിവൎന്നു. ഉമാദേവിയുടെ സമീപത്തുചെന്നു നമിച്ചു. ഉമാദേവി അവന്റെ ശിരസ്സു് മാറോടണച്ചു മെല്ലെ തലോടി. മംഗളമയമായ ക്ഷണങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു. ഉമാദേവിയുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും അശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തൻ നിവൎന്നു. അവന്റെ

നയനങ്ങളും അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. അവൻ സാവധാനം മുറിയ്ക്കു പുറത്തുകടന്നു. ഉമാദേവി ശിലാവിഗ്രഹം പോലെ അവിടെ നിന്നു. ശ്രീകാന്തൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കാതെ നടന്നു.

ചന്ദ്രകാന്തൻ "വേണ്ടാ വേണ്ട, ശ്രീകാന്താ!', എന്നു കമ്പിതസ്വരത്തിൽ വിളിച്ചുകൊണ്ടു് പരഭ്രമത്തോടുകൂടി നാലുപാടും നോക്കി.

'എവിടെ പോയി? ശ്രീകാന്തൻ പൊയ്ക്കളഞ്ഞോ?',

ഉമാദേവി തലകുലുക്കി. അദ്ദേഹം ശീഘ്രം പുറത്തേക്കിറങ്ങാൻ ശ്രമിച്ചു. ഉമാദേവി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കരങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചു.

"പോകട്ടെ, അവൻ പോകട്ടെ, ഇനി അവൻ തിരിച്ചു വരികയില്ല."

"പക്ഷേ.........പക്ഷേ........."

"ഒന്നുമില്ല"

"പക്ഷേ, എനിക്കു ജീവിച്ചിരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. എന്തുതന്നെയായാലും.... "

അദ്ദേഹം വാതുക്കലേക്കു് നടന്നു. ഉമാദേവി വീണ്ടും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കരം ഗ്രഹിച്ചു് കസേരയിൽ കൊണ്ടുവന്നിരുത്തി.

ശ്രീകാന്തൻ വളരെദ്ദൂരം പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു.

അദ്ധ്യായം പത്തു്

ശ്രീകാന്തൻ സ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. വണ്ടി വന്നില്ല. ആ ചെറിയ സ്റ്റേഷനിൽ വിളക്കുകൾ കത്തുന്നതുകൊണ്ടു് വണ്ടി വരാറായി എന്നു മനസ്സിലാക്കി. ശ്രീകാന്തൻ പ്ലാററു്ഫാറത്തിൽ ചുററിനടന്നു. അവൻെറ മനസ്സിൽനിന്നു ചിന്താസരിത്തുകൾ നിർവ്വിഘ്നം പ്രവഹിച്ചു. നഭോമണ്ഡലത്തെ സൂക്ഷ്മാവലോകനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അവൻ പ്ലാററുഫാറത്തിലൊരററത്തു നിലയായി.

"മാർഗ്ഗദർശികളായ താരഗണങ്ങളേ
ഞാനിതാവരുന്നു ഞാനിതാവരുന്നു.
വിപദ്ഗ്രസ്തരായ സഹോദരങ്ങളെ ധൈര്യം
കൈക്കൊള്ളുവിൻ; ഞാനിതാവന്നു."

ബുദ്ധദേവൻെറ ഭാവനകൾക്കു സാക്ഷിനിന്ന ഈ വരികൾ അവനറിയാതെ ഉച്ചരിച്ചു. എന്നാൽ ചൊല്ലിക്കഴിഞ്ഞ മാത്രയിൽ അതിൻെറ സാരവും ഗൌരവവും അവൻ സ്മരിച്ചു. ആ മഹദ്വാക്യവും തൻെറ നിശ്ചയവും തമ്മിലുള്ള പൊരുത്തത്തെക്കുറിച്ചു് അവൻ ആലോചിച്ചു. ഒരു കൂപമണ്ഡൂകമായിരുന്ന താൻ വിശാലമായ ലോകം ദർശിക്കുന്നതായി അവനു തോന്നി. തന്നെ ബന്ധിച്ചിരുന്ന ശൃംഖല പൊട്ടിച്ചെറിഞ്ഞതായി അവനു അനുഭവപ്പെട്ടു. സ്നേഹവും അനുകമ്പയുംകൊണ്ടു് അവൻെറ ഹൃദയം സമ്പൂർണ്ണമായി. തൻെറ കൺമുമ്പിൽനിന്നും അന്ധകാരം നീങ്ങി; വിശാലപ്രകാശം അവൻ ദർശിച്ചു. തൻെറ ബുദ്ധിയ്ക്കും ശക്തിയ്ക്കും പ്രവൃത്ത്യുന്മേഷത്തിനും

ജ്ഞാനത്തിനും എല്ലാം വളർച്ച ലഭിച്ചതായി തോന്നി. ദീർഘകാലമായി അനുഭവിച്ചുവന്ന അസ്വാതന്ത്ര്യവും ദുഃഖവും മാറി; സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൻെറയും ആനന്ദത്തി ൻെറയും ഭാസുരകിരണങ്ങൾ ദർശിച്ചു. അവൻ വീണ്ടും ബുദ്ധവചനങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു് തന്നെ സശ്രദ്ധം വീക്ഷിക്കുന്ന താരകവൃന്ദങ്ങളുടെ നേക്കു് കണ്ണോടിച്ചു.

ആകാശമണ്ഡലം നിമ്മലമായിരുന്നു. എങ്ങും നി ശ്ശബ്ദത വ്യാപിച്ചു. മന്ദമാരുതൻ ലോകശാന്തിക്കുവേ ണ്ടി പ്രവൃത്തിക്കാൻ തയാറായി. പ്രകൃതിദേവി സമാധി സ്ഥയായി. ശ്രീകാന്തൻ സ്വഭവനം വിട്ടിറങ്ങിയിട്ടു് അല്പ സമയമേകഴിഞ്ഞുള്ളു; എങ്കിലും താൻ ഒരു പ്രത്യേക കു ടുംബത്തിലെ അംഗമോ, പ്രത്യേക വ്യക്തിയുടെ സന്താന മോ അല്ലെന്നും; വിശ്വകുടുംബത്തിലെ സന്താനവും, വി ശ്വമാതാവിൻെറ പുത്രനും ആണെന്നു് ഒരുബോധം അ വനിൽ അങ്കുരിച്ചു.

പരിതഃസ്ഥിതികൾ അതിനനുയോജിച്ചതായിരുന്നു. പ്രകൃതിയുടെ ചില നിയമങ്ങൾക്കധീനമായി ചലിക്കുന്ന ഒരു നക്ഷത്രം തന്നെയാണു് താനും എന്നവനുബോദ്ധ്യ പ്പെട്ടു. അവന്റെ മനസ്സിൽനിന്നും ഒരുവലിയഭാരം നീങ്ങി. തൻെറ ഭാരം പ്രകൃതിദേവി ഏറെറടുത്തതായി അനുഭവ പ്പെട്ടു. അതുവരെ തുടിച്ചുകൊണ്ടും നീറിക്കൊണ്ടും ഇരുന്ന ഹൃദയം ശാന്തമായി. പ്രകൃതി അവനെ സ്വായത്തമാക്കി. സ്പഷ്ടമായി ഒരു ഭാഷയിൽ വർണ്ണിക്കത്തക്കവണ്ണമുള്ള യാ തൊരുവിചാരവും ശ്രീകാന്തൻെറ മനസ്സിൽ ഇല്ല. വർണ്ണ നാതീതമാണെങ്കിലും അനുഭവയോഗ്യമായ ഒരു മമതാ

ബന്ധപ്രേരണ, അവൻെറ ഉള്ളിൽ സ്ഥാനംപിടിച്ചു.

വണ്ടിവന്നു. ശ്രീകാന്തൻ ററിക്കററ് വാങ്ങി വണ്ടിയിൽകയറി. നാലഞ്ചുമിനിട്ടു് ഉന്തും തള്ളും നടന്നു. ഈ തള്ളിനിടയിൽ അവൻെറ നിർവ്വികാരാവസ്ഥ മാറി. അവിടത്തെ തിക്കും തിരക്കും സ്റ്റേഷനിലെ ഘണ്ടനാദവും, വണ്ടിയുടെ ഉൗത്തും, എഞ്ചിൻെറ ശബ്ദവും ഏകോപിച്ചു് അവനെ മനുഷ്യലോകത്തേക്ക വലിച്ചിഴച്ചു. ലൌകിക ചിന്തകൾ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചു. മേശപ്പുറത്തു തലയും വച്ചു കൊണ്ടിരിക്കുന്ന പിതാവിനെയും, ചിന്താമഗ്നയായിനിൽക്കുന്ന മാതാവിനെയും അവൻ സ്മരിച്ചു. അച്ഛൻെറ കരച്ചിലും, മാതാവിൻെറ സാന്ത്വനോക്തികളും അവൻെറ ചെവിയിൽ മുഴങ്ങി. ചിന്താശല്യം മാററാൻ അവൻ ആശിച്ചു. ജന്നലിൽക്കൂടി പുറത്തേക്കുനോക്കി; പ്രകൃതിയിൽ മനസ്സുലയിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

വണ്ടി യാത്രയായി. അല്പദിവസങ്ങൾക്കുമുൻപു് അവൻ കടന്നുവന്ന വഴികൾ ഓരോന്നായി കടന്നുതുടങ്ങി. സവിതയെ ഉപേക്ഷിച്ചു വന്നപ്പോൾ അവനുണ്ടായ അത്ര വിഷമം തോന്നിയില്ലെങ്കിലും ദുഃഖത്തിനുകുറവില്ല. നീണ്ട നിവർന്നിരുന്നുകൊണ്ടു് മനസ്സിനെ ശാന്തമാക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ കഴിഞ്ഞസംഭവങ്ങളും ഭാവിസങ്കല്പങ്ങളും അവൻെറ മുമ്പിൽ അണിനിരന്നു. കണ്ണുകൾതുറന്നു. വണ്ടി പൂർവ്വാധികം വേഗത്തിൽപോകുന്നു. പുറത്തെങ്ങും നിബിഡാന്ധകാരം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. വണ്ടിയുടെ ആരവവും, കാററിൻെറഗതിയും ഭയങ്കരമായിതോന്നി. ശ്രീകാന്തൻ ആ ഇരുളിൽ കണ്ണോടിച്ചു. ഭൂതസമൂഹസമാനാ

അണിനിരന്നുനിന്ന വൃക്ഷപംക്തികളല്ലാതെ മറെറാന്നും കാണാനില്ല. അവൻ ക്ഷീണിച്ചു. വീണ്ടും ഈശ്വരനാമം ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു് നിവന്നുകിടന്നു.

ഒന്നാമത്തെ സ്റ്റേഷൻ, ഒരു യുവാവു് വണ്ടിയിൽവന്നുകയറിയപ്പോൾ ശ്രീകാന്തനിൽ രാമദേവൻെറ സ്മരണ ഉദിച്ചു. ജീവിതരംഗത്തിലെ ഒരു പുതിയ കഥാപാത്രം. അതാരു്, എവിടെ, എന്തിനു്? ഇങ്ങനെചില പ്രശ്നങ്ങൾ ഉദിച്ചു. രാമദേവൻെറ ആത്മകഥ പൂർത്തിയാക്കാൻ അനുവദിക്കാതിരുന്നതു് അവനെ അസ്വസ്ഥനാക്കി. അവൻെറ പെരുമാററം, സംഭാഷണത്തിലും സ്വഭാവത്തിലും കണ്ട വ്യത്യാസം എല്ലാം ശ്രീകാന്തനെ ആകർഷിച്ചു. രാമദേവൻെറ മേൽവിലാസം വീട്ടിൽ മറന്നിട്ടിട്ടാണു് ശ്രീകാന്തൻ പോന്നതു്. എങ്കിലും അല്പം ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നു. പ്രഭാതമായപ്പോൾ അവൻ കത്തെഴുതാൻ തീർച്ചയാക്കി.

രാമദേവനെപ്പററി ആലോചിച്ചുതുടങ്ങി. "അവൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകും! എന്തുകൊണ്ടായിക്കൂടാ? അതിൽ അവൻെറ കുററമെന്താണു്? അവൻെറയും എൻെറയും ജീവിതം എത്ര വിചിത്രമായിരിക്കുന്നു. അവനും അവൻെറ അമ്മയുടെ ഓമൽ സന്താനം. അറിവും ബലവുമുള്ളവൻ; യുവാവു്; പക്ഷേ, എനിക്കും അവനും എത്ര അന്തരം! എന്നെ ആളുകൾ ബഹുമാനിക്കുന്നു, അവനെ തൊടുന്നതിനുപോലും മടിക്കുന്നു. എനിക്കു് സ്വാതന്ത്ര്യമായി വിദ്യ അഭ്യസിക്കാം. അവനു പാടില്ലാ, അവമാനവും, നിന്ദയും, പ്രഹരവും. ഇതിനുകാരണം? അവൻ

ക്രിസ്ത്യാനിയാകുന്നതു തന്നെയാണു നന്ന്. അതിൽ എനിക്കു കുണ്ഠിതമുണ്ടാകുമെന്നവൻ വിചാരിക്കുന്നു. പക്ഷെ, എനിക്കെന്തു്? ലോകത്തിലെ സുഖസാമഗ്രികളെ തൃണവൽഗണിക്കത്തക്കവണ്ണം ഹിന്ദുധർമ്മത്തിൽ എന്താണുള്ളതു്? എന്നവൻ ചോദിച്ചതു് എത്ര പരമാത്ഥമാണു്. ഈ യാതനകൾ സഹിക്കാൻ അതിലെന്താണുള്ളതു്? രാമദേവാ, നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയായി ജീവിതം സുഖമായി കഴിക്കുക; പക്ഷേ, രാമദേവനിൽ കടന്നുകൂടിയിരിക്കുന്ന ആ നിസ്സീമവൈരം; അതെങ്ങനെ ശമിക്കും? ആ സന്ദർഭത്തിൽ അവൻ എത്ര ഭയങ്കരരൂപിയായിരുന്നു. എത്ര കഠിനപദങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചു!"

ശ്രീകാന്തന്റെ ചിന്താഗതി തുടന്നു." അവന്റെ ദോഷമേയല്ല. അവൻ എത്രമാത്രം പീഡകൾ സഹിച്ചു! എങ്കിലും അവന്റെ പ്രതികാരേച്ഛ അതി ഭയങ്കരമായി തോന്നുന്നു. ആരോടായിരിക്കും അവന്റെ പ്രതികാരം? അച്ഛനും, അമ്മയും, ഇന്നലെവരെ ഞാനും. . ."

. . . ഇതിനപ്പുറം ഒന്നും തന്നെ ചിന്തിക്കാൻ ശ്രീകാന്തന കഴിഞ്ഞില്ല. ഒരു ഭീകരചിത്രം കണ്ടതുപോലെ അവൻ വിറച്ചുണ്ടു.

"രാമദേവൻ ക്രിസ്ത്യാനിയായിക്കൊള്ളട്ടെ. പക്ഷേ, ആ വിരോധഭാവം അവനിൽനിന്നും മാറേണ്ടതാണു്. ഇല്ലെങ്കിൽ അവനും വഴിതെററും., സവർണ്ണരുടെ അന്യായം അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നും ധർമ്മാന്ധതയിൽനിന്നും ഉത്ഭവിച്ചു, അവനാകട്ടെ അതെല്ലാം അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു വല്ലതും ചെയ്യും. ഇല്ല, ഇല്ല, പ്രതികാരോദ്ദേശം ഒന്നുകൊണ്ടു

മാത്രമാണു് അവൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകുന്നതെങ്കിൽ, അതിനു പോകാതിരിക്കുന്നതാണുത്തമം, അവൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാകുന്നതെന്തിനു്? സുഖത്തിനൊ? സമ്പാദിക്കാനുള്ള മോഹംകൊണ്ടൊ? സ്വാതന്ത്ര്യവും സമത്വവും കൈവരുത്തുവാനോ? അതെ, അതു ശരിതന്നെ. ഹിന്ദുവായിരുന്നാൽ അവനു് ഇതൊന്നും ലഭ്യമല്ല............സവിത! അവളും ക്രിസ്ത്യാനിയായാലോ?......ആ ഗ്രാമം മുഴുവനും ......എന്തിനു്.........എല്ലാ ചെമ്മാന്മാരും, തോട്ടികളും ക്രിസ്ത്യാനികളാകട്ടെ എന്തു ദോഷം?.........ഹിന്ദുധമ്മം! അതെന്താണു്? എനിക്കതറിയാനെ പാടില്ല. അതിൽ അസ്പൃശ്യത തുടങ്ങിയുള്ള പാപങ്ങൾ കുടികൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഇതിനെ ധമ്മമെന്നെങ്ങനെയാണു പറയുന്നതു്?" ശ്രീകാന്തന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അത്ഭുതപൂർവ്വങ്ങളായ പ്രശ്നങ്ങൾ കടന്നുകൂടി. രാമദേവന്റെ ചോദ്യങ്ങളും ഉത്തരങ്ങളും ഓർത്തു. "ഇതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാണു്" എന്നവൻ വിചാരിച്ചു.

"ഈ ആളുകൾ തുകൽപ്പണിക്കാരായിരിക്കുന്നതെന്തു്?" അവർ കൂപ്പ ചുമക്കുന്നതെന്തിനു്? രാമദേവൻ ചോദിച്ചതെന്തായിരുന്നു—നിങ്ങളുടെ അഴുക്കുകൾ വാരണമോ? നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ചത്തു ചീഞ്ഞ മൃഗങ്ങളുടെ തൊലി ഉരിക്കണമോ? നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി തുണി നെയ്യണമോ?—അവൻ പറഞ്ഞതു കള്ളമാണോ? അവൻ ഈ ജോലികൾ ചെയ്യുന്നതെന്തിനു്? അവന്റെ ദോഷമെന്തു്? പിന്നെ ഈ ജോലികൾ എല്ലാം ആരുചെയ്യും? ഈ ജോലികളും നടക്കേണ്ടതല്ലേ? അപ്പോൾ ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും ചെയ്യുമോ

........"ശ്രീകാന്തന്റെ വിചാരഗതി അല്പം നിലച്ചു. മറെറാരു ചിന്താലോകത്തിൽ എത്തിയതുപോലെ അവൻ ആശ്ചയ്യഭരിതനായി, നിന്നിമേഷനായി ഇരുന്നുപോയി.

"അപ്പോഠം എല്ലാവരും തോട്ടികളും ചെമ്മാന്മാരും ആകണം! പക്ഷേ, അതെങ്ങനെ സംഭവിക്കും?"

ഈ പ്രശ്നത്തിനു ഉത്തരമൊന്നും തോന്നിയില്ല. എങ്കിലും താൻ ആ വിഷയത്തെക്കുറിച്ച് ചിന്തിച്ചു മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാവശ്യമാണെന്നവനു തോന്നി.

"എന്താശ്ചയ്യം! ഈ ജോലികഠം നടക്കണമല്ലോ. പക്ഷേ, എത്ര വൃത്തികെട്ട ജോലികഠം! ഇതെന്തിനു ചെയ്യണം! ഇതിനു മറെറാരു ഉപായവും ഇല്ലേ? സവിത്രു പ്പവേലയിൽ ഏർപ്പെടുന്നു എന്നുള്ള സങ്കല്പംപോലും എത്ര അസഹ്യം. രാമദേവൻ തുപ്പുകാരനാകുന്നതെന്തിന്? രാമദേവനു ക്രിസ്ത്യാനിയായിട്ട് ഇ...ിൽനിന്നും മുക്തനാകാമെങ്കിൽ മററുള്ളവക്കും എന്തുകൊണ്ടതിൽനിന്നും മുക്തരാകാൻ പാടില്ല? അപ്പോഠം എല്ലാവരും ക്രസ്ത്യാനികളാകണമോ? എല്ലാവരും ഈ ജോലി ഉപേക്ഷിക്കണമോ?

ഇന്നാണു് ഈ പ്രശ്നങ്ങഠം അവന്റെ ചിന്താവിഷയങ്ങളായതു്. അതിൽ അവനു വൈചിത്ര്യം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. "എന്തു്?...അച്ഛൻ എപ്പോഴെങ്കിലും ഇതിനെപ്പററി ചിന്തിക്കുമോ? അമ്മ ഇതിനെപ്പററി വല്ലതും അറിയുന്നുണ്ടോ? ഞാൻ പോകുന്നെന്നു കേട്ടതുമുതൽ അവർ എത്രമാത്രം ദുഃഖിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഈ ആളുകളുടെ ദുഃഖം കാണുമ്പോഠം അവക്കു് യാതൊരു വിഷമവും തോ

ന്നില്ല. എന്തുകൊണ്ടു്? ഈ വക ലോകകാൎയ്യങ്ങളെ ക്കുറിച്ചു് ആലോചിക്കാത്തതുകൊണ്ടാണോ? അതോ അജ്ഞതകൊണ്ടാണോ?"

വണ്ടി ഓരോ സ്റ്റേഷനായി കടന്നു. പ്രഭാതമാകാറായി. ശ്രീകാന്തൻ മനസ്സിൻെറ ചിന്താഭാരം കുറയ്ക്കുന്നതിനായി 'ഉന്മേഷസാമ്രാജ്യത്തെ' നോക്കി.

അദ്ധ്യായം പതിനൊന്നു്

ഏകദേശം എട്ടുമണിക്കു് ഒരു ജംഗ്ഷനിലെത്തി. ശ്രീകാന്തൻ അവിടെ ഇറങ്ങി പ്രാതഃകാലകൃത്യങ്ങൾ നിൎവ്വഹിച്ചു. അനന്തരം അവിടെനിന്നു് രാമദേവൻെറ അടുക്കലേക്കോ സവിതയുടെ അടുക്കലേക്കോ പോകേണ്ടതെന്നുള്ള ചിന്തയായി. രാമദേവനു് കത്തെഴുതണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. എന്നാൽ എഴുതാൻ തുടങ്ങുന്നതിനു മുൻപു്, രാമദേവൻെറ അടുക്കലേക്കു പോയാലെന്തു്; എന്നുള്ള വിചാരം കടന്നുകൂടി. "അതുതന്നെ നല്ലതു്. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസത്തെ താമസം നേരിട്ടേക്കാം. എന്നുവരികിലും അയാളുടെ ആത്മകഥ പൂൎണ്ണമായി കേൾക്കുകയും, എൻെറ കഥ കേൾപ്പിക്കുകയും ചെയ്യാമല്ലോ." എന്നു ശ്രീകാന്തൻ ഉറച്ചു. ടിക്കററുവാങ്ങി വണ്ടിയിൽ കയറി.

വണ്ടി പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ ഈവിധം ചിന്തിച്ചു. "ഞാൻ എത്തുന്നതിനകം രാമദേവൻ ക്രൈസ്തവ്യാനിയായി ക്കഴിയും. രാമദേവനു പകരം സാമുവൽ"........ഞാൻ

......അങ്ങോട്ടു പോകുന്നതു് നല്ലതുതന്നെ. എനിക്കു് പ്രേമാശ്രമം കാണാം. രാമദേവന്റെ പുതിയ ജീവിതരീതി അടുത്തറിയാം.........'ശ്രീകാന്തൻ ഇരുന്ന മുറിയിൽ ഒരു സീററിൽ കാൽ ഉറപ്പിച്ചു് മുട്ടിന്മേൽ തല താങ്ങിക്കൊണ്ടു് ഒരു വൃദ്ധൻ ഇരുപ്പുണ്ടായിരുന്നു. ആ വൃദ്ധനിൽ ദൃഷ്ടി പതിഞ്ഞ മാത്രയിൽ അവന്റെ വിചാരഗതി ഒന്നു മാറി. "അച്ഛൻ എത്ര വിഷമിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അമ്മയോ? അമ്മയുടെ അവസ്ഥ എന്തായിരിക്കും......എങ്കിലും ഞാൻ എന്തുചെയ്യാനാണു്? ഞാൻ എത്ര ശ്രമിച്ചു. എത്ര ദിവസംകൊണ്ടു വേദന സഹിക്കുന്നു!.........രാമദേവൻ വീട്ടിൽ വന്നു; എല്ലാം ഇങ്ങനെ വന്നുചേർന്നു.

വണ്ടി അതിവേഗത്തിൽ പോകുന്നു. ശ്രീകാന്തന്റെ ചിന്താഗതിയും അതിനനുകൂലമായിരുന്നു. കൃത്യം പതിനൊന്നുമണിക്കു് വണ്ടി പ്രേമനഗരത്തിൽ എത്തി. ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവന്റെ വാസസ്ഥലത്തേക്കു് ഒരു വണ്ടി പിടിച്ചു. പ്രേമാശ്രമത്തിലെത്തി. ശ്രീകാന്തൻ പ്രേമനഗരം ഇതിനു മുൻപു് കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. ഒരിക്കൽ ദേശസഞ്ചാരത്തിനിറങ്ങിയപ്പോഠം ഈ സ്ഥലത്തും വന്നു. എന്നാൽ പ്രേമാശ്രമത്തെപ്പററി യാതൊരറിവുമില്ലായിരുന്നു. വാതുക്കൽ എത്തിയ ഉടൻതന്നെ വാച്ചരോടു് രാമദേവന്റെ വിവരം ചോദിച്ചു.

വാച്ചർ.—"ഇന്നുരാവിലെ ക്രിസ്തുമതം സ്വീകരിച്ച ആളല്ലേ? അയാഠം ഈ വശത്തുള്ള ബംഗ്ലാവുകളുടെ അററത്തു് ഒരു മുറിയിൽ താമസിക്കുന്നു." ഇത്രയും

പറഞ്ഞിട്ടു് അവൻ വഴി കാട്ടിക്കൊടുത്തു. ശ്രീകാന്തൻ ആ വഴിയെ നടന്നു.

ശ്രീകാന്തനു അഭിമുഖമായി വന്ന രാമദേവൻ അവനെ കണ്ടു. അവൻ ഓടിഎത്തി. ശ്രീകാന്തൻെറ കൈയ്യു കടന്നുപിടിച്ചു. രാമദേവൻെറ സന്തോഷത്തിനും ആശ്ചര്യത്തിനും അതിരില്ലാതായി. ശ്രീകാന്തനും സന്തോഷിച്ചു. രാമദേവൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ഒരടി മാറി പറഞ്ഞു.—"ഞാൻ സാമുവൽ ആയിക്കഴിഞ്ഞു." ശ്രീകാന്തൻ തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു ചിരിച്ചു. രാമദേവൻ അടുത്തുചെന്നു് തോളിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു.— "ശരി, സാമാനങ്ങൾ എവിടെ?"

ശ്രീ.—സാമാനങ്ങൾ ഒന്നുമില്ല.

രാമ.—എന്തുകൊണ്ടു്?

ശ്രീ.—ഒന്നുമില്ല, അവൻ സംഭാഷണവിഷയം മാററാൻ ശ്രമിച്ചു.

രാമ.—എൻെറ പിന്നാലെ തന്നെ പുറപ്പെട്ടോ?

ശ്രീ.—അതെ, കൂടെ വരാൻ സാധിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടു പിന്നാലെ വന്നു.

രാമ.—നടക്കണം, മുറിയിലേക്കു പോകാം. ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് ശ്രീകാന്തൻെറ കരം ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു് നടന്നുതുടങ്ങി.

ഒരു ചെറിയ ബംഗ്ലാവിൻെറ ഒരററത്തുള്ള ഒരു മുറിയിലാണു് രാമദേവൻെറ താമസം. ശ്രീകാന്തൻ ചുററുപാടും കണ്ണു് ഓടിച്ചുകൊണ്ടു് രാമദേവൻെറ കൂടെ

മുറിക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു. മുറിയാകെ ഒന്നു നോക്കിക്കണ്ടു. ശ്രീകാന്തനു കസേര കൊടുത്തിട്ട്—ചോദിച്ചു.—

"ഇപ്പോൾ എന്തുചെയ്യണം. ഊണുകഴിക്കാമല്ലോ"

ശ്രീ.—ആദ്യം കുളിക്കണം; പിന്നെ ഊണും മററും.

"വരണം, എല്ലാ സ്ഥലങ്ങളും കാണിച്ചുതരാം" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് രാമദേവൻ എഴുന്നേററു. ശ്രീകാന്തന്റെ പക്കൽ മാററുന്നതിനു വേറെ വസ്ത്രങ്ങൾ ഇല്ലായിരുന്നു. രാമദേവൻ അല്പമൊന്നു ചിന്തിച്ചു. ശ്രീകാന്തനു് കാര്യം മനസ്സിലായി.

ശ്രീ—നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ ഖദർ എങ്ങനെ കാണാനാണു്? കുറച്ചുനേരത്തേക്കു് നിങ്ങളുടെ വസ്ത്രം ധരിച്ചു കൊള്ളാം. അപ്പോഴേക്കും ഇതു് ഉണങ്ങികിട്ടും.

രാമ—ഇപ്പോൾതന്നെ അടിച്ചുനനപ്പിക്കണമോ?

ശ്രീ—ഞാൻതന്നെ അടിച്ചുനനച്ചുകൊള്ളാം.

രാമ—നിങ്ങൾ തന്നെയോ?

ശ്രീ—എന്തു്? എന്തുകൊണ്ടു പാടില്ല?

രാമ—നിങ്ങൾ തന്നത്താനാണോ നനക്കാറുള്ളതു്?

"ചിലപ്പോഴെല്ലാം" എന്നു ശ്രീകാന്തൻ പറഞ്ഞു. എന്നാൽ ഒരിക്കലുംഅവൻ അതു ചെയ്തിട്ടില്ല. തന്മൂലം അവൻ ചിരിച്ചുപോയി.

രാമദേവൻ വസ്ത്രം കൊടുത്തു. ശ്രീകാന്തൻ ജീവിതത്തിൽ ആദ്യമായി സ്വന്തം കൈകൾകൊണ്ടു് വസ്ത്രങ്ങൾ നനച്ചു. രാമദേവന്റെ വസ്ത്രം ധരിച്ചു.

ശ്രീകാന്തൻ കളികഴിഞ്ഞു വന്ന ഉടൻ രാമദേവൻ ആഹാരം കൊണ്ടുവന്നു. പലതും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ഊണുകഴിച്ചു.

ഊണുകഴിഞ്ഞു് രണ്ടുപേരും അല്പനേരം ശാന്തമായി ഇരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ വാതിലിൽക്കൂടെ പുറത്തേക്കു നോക്കിയിരിക്കവെ രാമദേവൻ ചോദിച്ചു:—

"അച്ഛൻെറ ശരീരസ്ഥിതി എങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നു?" ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവൻെറ മുഖഭാവം സൂക്ഷിച്ചു. ആ പ്രശ്നത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിരുന്ന സ്നേഹവും അനുകമ്പയും ശ്രീകാന്തനു് അനുഭവപ്പെട്ടു. ശാന്തമായി അവൻ പറഞ്ഞു—"അങ്ങനെ തന്നെ ഇരിക്കുന്നു"

രാമ:—അദ്ദേഹം വളരെ ദുഃഖിക്കുകില്ലേ? "എന്തുചെയ്യാം" എന്നു് ശ്രീകാന്തൻ പ്രതിവചിച്ചു. അവൻെറ മുഖത്തു് ഗൌരവം കളിയാടി.

"രാമദേവാ" ശ്രീകാന്തൻ നിദ്രയിൽനിന്നുണൎന്നു പോലെ പറഞ്ഞു.:—"ഇനി നിങ്ങളുടെ കഥ പൂൎത്തിയാക്കുമല്ലോ?"

രാമ—നിങ്ങളുടെ കഥയോ?

ശ്രീ—നിങ്ങൾക്കിഷ്ടമുള്ളപ്പോൾ.

രാമ—ഇപ്പോൾതന്നെ പറയാമോ?

ശ്രീ—ഇപ്പോഴൊ? അല്പം കഴിയട്ടെ.

രാമ—ഇപ്പോൾവേണ്ട. ഇന്നുരാത്രിയോ നാളകാലത്തൊ.

ശ്രീ—സൗകൎയ്യംപോലെ. ഇപ്പോൾ ഞാൻ അല്പം സ്വസ്ഥനായിരിക്കട്ടെ.

രാമ—നാളെമതി. നിങ്ങൾക്ക വിശ്രമിക്കണ്ടേ?

ശ്രീ—അല്പം ഉറങ്ങാം—പക്ഷേ, നിങ്ങൾക്കും വിശ്രമിക്കണമല്ലോ?. രാത്രിമുഴുവൻ ഉറക്കം ഇളയ്ക്കേണ്ടി വന്നില്ലേ?

രാമ—അതേ. ഉറങ്ങിയില്ലെന്നുതന്നെ പറയാം.

ശ്രീ—ഇന്നു രാവിലെയാണോ മതം മാറിയതു്?

രാമ—അതെ, രാവിലെ എട്ടുമണിക്കു്

ശ്രീ—ഇനിയും നിങ്ങളെ രാമദേവനെന്നു വിളിച്ചുകൂടല്ലോ.

രാമ—പാടില്ല.

ശ്രീ—വിളിച്ചാലോ? എനിക്കു് ആ പേരുതന്നെയാണിഷ്ടം

രാമ—പക്ഷേ, എനിക്കും തോന്നണ്ടേ?

ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവനെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി.

രാമ—ഞാൻ പരമാൎത്ഥം പറയുകയാണു്. ഇന്നു രാവിലെ ഞാൻ ആ പേരു് കഴിച്ചുമൂടി. ആ പേരോടുകൂടെത്തന്നെ മററു കാൎയ്യങ്ങളും. ഇന്നു ഞാൻ കൈക്കൊണ്ട മതത്തിനു് പലതും നശിപ്പിക്കാനുള്ള ശക്തിയുണ്ടു്. അതിനുള്ള പ്രേരണയും ലഭിക്കുന്നുണ്ടു്. ശ്രീകാന്താ! ഇന്നു കൃസ്തുമതം കൈക്കൊണ്ടപ്പോൾ എന്റെ ഗുരു, വില്യം അച്ചൻകൾ എന്നോടു പറഞ്ഞതൊന്നും എനിക്കു് എന്റെ ജീവിതകാലത്തു് മറക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല അവ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ പതിഞ്ഞു കഴിഞ്ഞു.

ശ്രീകാന്തൻ ജിജ്ഞാസയോടെ ചോദിച്ചു—

"എന്താണു് പറഞ്ഞതു്?"

രാമ—മറെറാന്നുമല്ല. ഈ പ്രേമധൎമ്മം ലോകത്തിൽ പ്ര

ചരിപ്പിച്ചു് ദുഃഖത്തിലും അജ്ഞാനത്തിലും ആണ്ടു ഴലുന്ന സാധുക്കളെ ഉദ്ധരിക്കണം.

ശ്രീ—ഹിന്ദുക്കളോടു് പ്രതികാരം ചെയ്യണമെന്നു പറ ഞ്ഞില്ലേ?

രാമ—അങ്ങനെ അദ്ദേഹം എന്നോടു പറഞ്ഞില്ല. പ ക്ഷേ, എന്നോടതു പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല. എ ന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അഗ്നി ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കു കയാണു്. അതു് എല്ലാവക്കും അറിയാം.

ശ്രീ—ഇതിനെപ്പററി അദ്ദേഹം ഒന്നും പറയുന്നില്ലേ?

രാമ—എന്തു പറയാനാണു്? എന്നോടു ചെയ്തിട്ടുള്ള അ ന്യായങ്ങൾ എല്ലാവക്കും അറിയാമല്ലോ.

ശ്രീ—എങ്കിലും പ്രതികാരം നല്ലതല്ലെന്നു പറയുന്നില്ലേ?

രാമ—എന്തിനു പറയണം? എന്റെ പ്രതികാരംകൊണ്ടു ഹിന്ദുധർമ്മത്തിനു ഹാനിയും, ക്രൂസ്തീയധർമ്മത്തിനു് പ്രചാരവും സിദ്ധിക്കും.

ശ്രീ—എങ്കിലും രാമദേവാ—അല്ല, സാമുവൽ! ഞാൻ നി ങ്ങളെ രാമദേവനെന്നുതന്നെ വിളിച്ചാലോ?

രാമ—എന്നാൽ എനിക്കു നിങ്ങളോടുള്ള വർത്തമാനം മ തിയാക്കേണ്ടിവരും.

രാമദേവന്റെ ശബ്ദം അല്പം കാഠിന്യമുള്ളതായി. ശ്രീകാന്തൻ സ്തബ്ധനായി അവന്റെ ഭാവപ്പകർച്ച നോ ക്കിനിന്നു.

ശ്രീ—അതെനിക്കു മനസ്സിലായില്ല.

രാമ—നിങ്ങൾക്കു് അതു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുകയില്ല. നിങ്ങൾ അമൃതപാനം ചെയ്താണു് വളർന്നതു്.

ഞങ്ങൾക്കോ ബാല്യകാലം മുതൽക്കേ വിഷം തന്നെ കുടിക്കേണ്ടിവന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. രാമദേവനെ കണ്ടിട്ടപ്പെട്ടത്തത്തക്കവണ്ണമുള്ള യാതൊരു വാക്കും പറയരുതെന്നു് ഉറച്ചു. അല്പംകഴിഞ്ഞു് സംഭാഷണവിഷയം മാററി.

ശ്രീ—അപ്പോൾ, നിങ്ങളുടെ കഥ എപ്പോഴാണു പറയുന്നതു്?

വിഷയം മാറിയപ്പോൾ രാമദേവൻ അല്പം ശാന്തനായി മെല്ലെ പറഞ്ഞു—

നിങ്ങൾ ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ പക്ഷേ, ഇപ്പോൾ അല്പം വിശ്രമിക്കണം. ഉച്ചയ്ക്കുമേൽ നമുക്ക് സംസാരിക്കാം. എനിക്കും അല്പം ജോലിയുണ്ടു്. ഇന്നു ഞങ്ങളുടെ ഈ പുതിയ ജന്മത്തിൻെറ ഒന്നാം ദിവസമാണു്. അതുകൊണ്ടു് സ്നേഹിതരെയും മററും കാണണം.

ശ്രീ—ശരി; നിങ്ങൾ പോയിട്ടു വരണം. ഞാൻ വിശ്രമിക്കാം. രാമദേവൻ ശ്രീകാന്തനു കിടക്ക വിരിച്ചുകൊടുത്തു. ശ്രീകാന്തൻ വിശ്രമാർത്ഥം കിടന്നു. ഒന്നൊന്നര മണിക്കൂറിനകം മടങ്ങി എത്താമെന്നു പറഞ്ഞു് രാമദേവൻ യാത്രയായി.

ശ്രീകാന്തൻ കണ്ണുകൾ അടച്ചുകൊണ്ടു് കിടന്നു. പക്ഷേ, അവൻെറ ഹൃദയത്തിനല്പവും ശാന്തിയുണ്ടായില്ല. അവിടെ പുതിയ കാര്യപരിപാടികളുടെ കോലാഹലം. നിദ്രയ്ക്കവകാശമെവിടെ? പുതിയ പുതിയ സങ്കല്പങ്ങൾ. എന്തായാലും രാമദേവൻ മടങ്ങി എത്തുന്നതുവരെ കണ്ണ

കാം അടച്ചും തുറന്നും കഴിച്ചുകൂട്ടി. കണ്ണുകൾ രക്തവ ർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. ശരീരം ക്ഷീണംകൊണ്ടു ശിഥിലവും. ഈ മാതിരിയുള്ള അനേകമനേകം വ്യഥകൾക്കിരയായി ക്കഴിഞ്ഞ രാമദേവൻ അവന്റെ സ്ഥിതി മനസ്സിലാക്കി. രാമദേവൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തന്റെ കിടക്കയിൽ ചെന്നിരുന്നു.

രാമ—മുറിവേററവന്റെ അവസ്ഥ മുറിവു പററിയവരെ അറികയുള്ളു. മററുള്ളവക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. എന്താ; അങ്ങനെയല്ലേ ശ്രീകാന്താ? ശ്രീകാന്തൻ ചിരിച്ചു.

അദ്ധ്യായം പന്ത്രണ്ടു്

ശ്രീകാന്തൻ മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ സവിതയെഴുതിയ കത്തു് വായിച്ചപ്പോൾ, ഇനി അയാൾ ആ ഹരിജനസങ്കേത ത്തിൽ നിന്നു അധികനാൾ അകന്നു നില്ക്കയില്ലെന്ന വൾക്കു തോന്നി. അവൾ ആ കത്തിന്റെ സാരം മധു സൂദനനെയും അറിയിച്ചു. അതു കേട്ടിട്ടു് മധുസൂദനൻ പറഞ്ഞു—

ഇതു് പ്രധാന കാൎയ്യമാണു്. അല്പകാലത്തിനു ള്ളിൽ ഒരു വലിയ കടുംബത്തിനു് പരിവത്തനമുണ്ടാകും.

സവിത വ്യഥിതയായിരുന്നെങ്കിലും തന്റെ കാൎയ്യ ങ്ങൾ ശരിക്കു നിൎവ്വഹിച്ചുപോന്നു. ക്രമേണ മധുസൂദനൻ അവളുടെ ഉത്തമ സഹായിയായി. ശ്രീകാന്തന്റെ സ്മര

ണ ചിലപ്പോഴെല്ലാം അവളെ അസ്വാസ്ഥ്യചിത്തയാക്കാറു ണ്ടു്. എന്നാൽ തന്റെ ഗ്രാമത്തിലെ ആതുരസേവയിൽ അവൾക്കു് അഭിമുഖീകരിക്കേണ്ട അനേക ക്ലേശസംപൂർണ്ണങ്ങളായ പ്രശ്നങ്ങൾക്കിടയിൽ അവൾ ആ ദുഃഖം വിസ്മരിച്ചു.

തുപ്പുകാരുടെ തലവനോ അവന്റെ ഗൂഢാലോചനകളിൽനിന്നും വിരമിച്ചില്ല. അനേക ഗൂഢാലോചനകളുടെ ജനകനായിരുന്ന മിയാം ഡൽഫിക്കു പോയപ്പോൾ അയാളുടെ അനുയായികൾ പ്രമാണിയെ അധികം പ്രേരിപ്പിച്ചു. പ്രമാണി അവരിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ ഗത്യന്തരമില്ലാതായി. ഒന്നുകിൽ സവിതയെ കടത്തിക്കൊണ്ടു പോകുന്നതിനു അവരെ സഹായിക്കണം, അതല്ലെങ്കിൽ അവരുടെ കത്തിക്കു് ഇരയാകണം; ഇതായിരുന്നു അവരുടെ കരാറു്. പ്രമാണി ഭയം കൊണ്ടു വിറച്ചു.

അവനു വാക്കില്ലാതായി. ചെയ്യാമെന്നു തന്നെ ഏറ്റു. കാര്യപരിപാടിയെല്ലാം നിശ്ചയിച്ചു. പ്രമാണിയുടെ ചെപ്പിൽ നൂറുരൂപായുടെ നോട്ടുകൾ വീണു. ജോലി പൂർത്തിയായിക്കഴിയുമ്പോൾ ബാക്കി നാനൂറു രൂപാ കൊടുക്കാമെന്നും സമ്മതിച്ചു.

പ്രമാണി ചിന്താക്രാന്തനായി വീട്ടിൽ എത്തി.

മോത്തി അന്നു ധർമ്മസങ്കടത്തിൽ ആയിരുന്നു. ജോലിക്കു പോയില്ല. എന്തുതന്നെയായാലും തന്റെ ഭർത്താവിനെ ആ ദുഷ്ടസ്നേഹിതന്മാരുടെ വലയിൽനിന്നും പുറത്താക്കി ജോലിയിൽ ഏർപ്പെടുത്തണമെന്നവൾ നിശ്ചയിച്ചു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

അവൻ വന്നുകയറിയ ഉടൻ അവൾ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു.

മോത്തി—നിങ്ങൾ എന്റെ വാക്ക് കേൾക്കുമോ ഇല്ലയോ?

ചുവരിൽ ചാരിയിരുന്നുകൊണ്ടു് അവൻ പ്രതിവചിച്ചു.

"നീ വെറുതെ വിഷമിക്കേണ്ട."

മോത്തി—നിങ്ങൾതന്നെ വീട്ടുകാൎയ്യം നോക്കിക്കൊള്ളണം. ഞാൻ കുഞ്ഞുങ്ങളെയുംകൊണ്ടു് അച്ഛന്റെ വീട്ടിൽ പോകുകയാണു്

പ്രമാ—പോകരുതോ? ആരു തടയുന്നു.

മോത്തി യാത്രക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ തുടങ്ങി. പ്രമാണി നോക്കിയിരുന്നതല്ലാതെ ഒന്നുംപറഞ്ഞില്ല.

മോത്തി—നോക്കണം, പിന്നെ എന്നെ വിളിക്കാൻ വരരുതു്.

പ്രമാ—ഇനി വിളിക്കാൻ വരുന്നതു് അടുത്ത ജന്മത്തിൽ.

സക്രോധം 'ശരി' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടവൾ സാമാനങ്ങൾ കെട്ടിത്തുടങ്ങി.

പ്രമാ—ഈ സാമാനങ്ങൾ എവിടെ കൊണ്ടുപോകുന്നു?

മോത്തി—പിന്നെ തുണി കൊണ്ടുപോകേണ്ടെന്നാണോ?

പ്രമാ—തുണിയൊന്നും കൊണ്ടുപോകാൻ ഒക്കുകില്ല. പോകണമെങ്കിൽ നില്ക്കുന്നതുപോലെ ഇറങ്ങിപ്പൊയ്ക്കൊള്ളണം.

മോത്തി—അതു മുമ്പെതന്നെ പറയാഞ്ഞതെന്തു്?

പ്രമാ—ഞാനെന്തിനു വിലക്കുന്നു. നിന്റെ തന്തയുടെ

വീട്ടിലാണു് നിനക്കു മാനമെങ്കിൽ തീർച്ചയായും പോകണം.

മോത്തി—മാനം ഇവിടെ താമസിക്കുന്നതുതന്നെയാണു്. പക്ഷേ, നിങ്ങൾ ഈ അന്യായങ്ങളും വേണ്ടാതനങ്ങളും ചെയ്യുന്നല്ലോ.

പ്രമാ—നിനക്കു് കാര്യമൊന്നും മനസ്സിലാകയില്ല. പിന്നെ എന്തുചെയ്യാനാണു്? നീതന്നെ പറ.

മോത്തി—എന്നുവെച്ചാൽ?

പ്രമാ—എന്നുവെച്ചാലോ? എനിക്കു് ജോലിചെയ്യാൻ ഇഷ്ടമില്ല. പറ, എന്തുവേണം?

മോത്തി—എങ്കിലും, ആ ദുഷ്ടപ്പരിഷകളുടെ കൂട്ടുകെട്ടു വിടാമോ?

പ്രമാ—അതു സാധിക്കുകയില്ല.

മോത്തി—അപ്പോൾ, ഞങ്ങൾ ഇങ്ങനെ കഷ്ടപ്പെട്ടു ചാകണം. അല്ലേ?

പ്രമാ—നിനക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലാകയില്ല.

മോത്തി—എനിക്കു് എല്ലാം അറിയാം.

പ്രമാ—എന്തു മണ്ണാങ്കട്ടയാണു് അറിയാവുന്നതു്?

മോത്തി—അതെ, അതെ, മണ്ണാങ്കട്ട. ആ തേവന്റെ മകളെ മോഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടു പോകണം. അതല്ലെ കാര്യം.? (അവൾ സരോഷം അവനെ ഒന്നു നോക്കി) അതു് ഉപേക്ഷിക്കണം. ഈ കുഞ്ഞുങ്ങളെ ഓർത്തെങ്കിലും അങ്ങനെ ചെയ്യാതിരിക്കരുതോ?

പ്രമാ—ഇതു് നിന്നോടാരു പറഞ്ഞു?

മോത്തി—ആരുപറഞ്ഞാലും കാര്യം വാസ്തവമല്ലേ? നിങ്ങ

ഠംക്കു് ഇതു് എങ്ങനെ തോന്നി! എന്തു്, മാനം മ
ര്യാദയ്ക്കു് ജോലിചെയ്തു വയറുകഴിക്കാൻ പാടില്ലെ
ന്നോ? വേലചെയ്തു പണമുണ്ടാക്കാൻ വയ്യെങ്കിൽ
വെറുതേ വീട്ടിൽ ഇരിക്കണം. ഞാൻ വേലചെയ്തു
നിങ്ങൾക്കു് ചോറുതരാം. എന്താ, അതും പോ
രെന്നുണ്ടോ?

പ്രേമാ.—മോത്തി, കുറച്ചു പതുക്കെ പറ. ആരെങ്കിലും
കേൾക്കും.

മോത്തി—കേൾക്കുന്നെങ്കിൽ കേൾക്കട്ടെ. ഞാൻ ഉള്ള
തു പറയുകയാണു്. ഈ പാപത്തിൽനിന്നു നിങ്ങ
ളെ രക്ഷിക്കാൻ ഈശ്വരൻ നിങ്ങളെ ജയിലിൽ അ
ക്കുന്നതും നല്ലതു തന്നെ. "നീ അതുതന്നെ ചെയ്തി
ക്കും" എന്നവൻ ക്രോധപൂർവ്വം പറഞ്ഞു.

മോത്തി—എന്റെ ഈ പണികൾ ഒന്നും പാററിയില്ലെങ്കി
ൽ ഞാൻ അതുതന്നെ ചെയ്യും. ഞാൻതന്നെ ക
ച്ചേരിയിൽ പോയി അറിയിക്കും.

പ്രേമാ—ഛീ! നീ ഈ പറയുന്നതു് എന്താണു്?- മോത്തീ!
പതുക്കെപറ. ആരെങ്കിലും കേട്ടാൽ—അവൻ എ
ഴുന്നേററു.

മോത്തി.—എന്നാൽ ഈ ജോലിക്കു് ഇനിപോകുകയില്ലെ
ന്നു പറയണം. അയാൾ അല്പം പതുക്കെ പറഞ്ഞു.
"പക്ഷേ, ഇനി എനിക്കൊന്നുംചെയ്യാൻ തരമില്ല."

മോത്തി:—എന്തുതന്നെയായാലും നിങ്ങൾ അവിടെ പോ
കരുതു്: അക്കൂട്ടരോടു് സംസാരിക്കുകപോലും അ
രുതു്.

പ്രമാ:—മോത്തി, ഇനിഒന്നും ഒക്കുകയില്ല. എല്ലാം നിശ്ചയിച്ചു കഴിഞ്ഞു.

"ഒന്നും നിശ്ചയിച്ചില്ല. നിങ്ങൾ അതു ചെയ്യുകയില്ലെന്നു് ആണയിടണം" എന്നു് അവൾ അടുത്തുചെന്നു് സസ്നേഹം പറഞ്ഞു.

പ്രമാ:—ഇനിഒന്നും ചെയ്യാൻ തരമില്ല.

മോത്തി:—അപ്പോൾ ഞങ്ങളെ എല്ലാം ഇല്ലാതാക്കണം എന്നു തന്നെയാണോ?

പ്രമാ.—ഒന്നുമില്ല മോത്തി. ആരും ഇല്ലാതാകയില്ല. ആൎക്കും ഒരു സംശയംപോലും തോന്നുകയില്ല.

വളരെ അടുത്തുചെന്നിട്ടു" മോത്തി — "എങ്കിലും നിങ്ങൾ ഇതു് ഏതു ജന്മത്തിനുവേണ്ടി............

പ്രമാ.—നീ ദൂരെ മാറി നില്ലു്. നോക്കു്, ഞാൻ നിന്നോടു് എല്ലാം പറയാം. പക്ഷേ, ഒരുകാൎയ്യം. ഇതു് ഏതു വിധത്തിലെങ്കിലും പുറത്തായാൽ നമുക്കെല്ലാവൎക്കും കൂട്ടക്കൊലയാണു്. ഓൎമ്മവേണം, കേട്ടോ?

മോത്തി.—എനിക്കു നിങ്ങളുടെ ഒരു കാൎയ്യവും കേൾക്കേണ്ട. ഈ മഹാപാപം ചെയ്യുന്നതിലും ചാകുന്നതാണു് നല്ലതു്.

പ്രമാ:—നിനക്കൊന്നും മനസ്സിലാകയില്ല. പറയുന്നതു കേൾക്കുകയുമില്ല.

മോത്തി.—എന്നാൽ കേൾക്കട്ടെ പറയണം.

പ്രമാ.—ഇവിടെ വരുന്നവരാരാണു്? നിനക്കറിയാമോ?

മോത്തി.—അവരോ? ഇവിടെയുള്ള ചില കേധികൾ.

പ്രമാ.—ഞാൻ പറയുന്നതു കേൾക്കു്. ഇനി ഞാൻ ഇ

ത്തിൽ നിന്നു മാറുകയാണെങ്കിൽ എന്റെ ജീവൻ പണയത്തിലാകും. മനസ്സിലായോ?

മോത്തി.—അവർ നിങ്ങളെ കൊല്ലുമെന്നോ?

പ്രമാ.—അതെ, ഇന്നുരാത്രി മുഴുവൻ കഴികയില്ല, ഇപ്പോ ഠം കാൎയ്യം മനസ്സിലായില്ലേ?

മോത്തി.—പക്ഷേ.

അവരം അധരങ്ങളിൽ വിരൽവച്ചു ദുഃഖത്തിലും നൈരാശ്യത്തിലും മുഴുകി.

പ്രമാ.—ഇനിഇതു ചെയ്യല്ലാതെ രക്ഷയില്ല! നോക്കു്. അവൻ ചേപ്പിൽനിന്നു് നോട്ടുകരം വലിച്ചെടുത്തു. മോത്തി ആ കെട്ടിലും അവന്റെ മുഖത്തും മാറിമാറി നോക്കി.

പ്രമാ.—എന്തോന്നാ നോക്കുന്നതു്? ഇനി ഞാൻ എന്തു ചെയ്യാനാണു്! നീതന്നെ പറ. നീ പറയുകയാണെങ്കിൽ ഈ രൂപാ തിരിച്ചുകൊടുക്കാം. ജീവനും പണയത്തിലാക്കാം.

അവരം മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. അവരംക്കു് വലിയ കണ്ടിതം തോന്നി.

പ്രമാ.—പാ; ഒന്നും പറയാതിരുന്നാലോ?

മോത്തി.—എന്തു പറയാനാണു്? എനിക്കു്ഒന്നും തോന്നുന്നില്ല. ചാക്കാല തലയ്ക്കുമീതെനിന്നു ചുററുന്നു. അല്ലാതെന്തോന്നു്?

പ്രമാ.—പക്ഷേ, ഇനി എന്തു ചെയ്യാനാണു്?

മോത്തിയും പ്രമാണിയും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കേ അമീനബീബി, അവിടെ എത്തി. അവരുടെ മുഖഭാവം കണ്ടു് അവർ വന്ന ഉദ്ദേശം ഊഹിക്കാമായിരുന്നു.

അമീ:—മോത്തീ, നോക്കു്, നിന്റെ ഭർത്താവു് ചക്രംമോഹിച്ചു് വലയിലകപ്പെട്ട എന്നാണു് തോന്നുന്നതു്. നമ്മളാരും പറഞ്ഞാൽ ഇയാൾ കേൾക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. പോലീസ്സിനറിവുകൊടുക്കാൻ ഞാൻ അക്ബറോടു് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

അവൻ ഒന്നു നടുങ്ങി. പെട്ടെന്നു്.......... .."പക്ഷേ, അമീനാബീബി, അതൊന്നും വേണ്ട. അവർ നിങ്ങളുടെമകനെയും കൊന്നുകളയും കേട്ടോ?"

അമീ:—എന്നാൽ കൊല്ലട്ടെ. എന്റെമകനു് കാര്യമെല്ലാം അറിയാം. അവൻ അത്ര ഭീരുവല്ല."

പ്രമാണി സ്തബ്ധനായി നോക്കി നിന്നു.

അമീ.—എന്താണു് നോക്കിനിൽക്കുന്നതു്. ഈ സ്ത്രീയേയും കുഞ്ഞുങ്ങളെയും പറ്റിപ്പോലും ഒരു വിചാരവുമില്ലല്ലോ.

"പക്ഷേ, ഞാൻ എന്തു ചെയ്യാനാണു്" അവൻ ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

അമീ.—എന്നാൽ ഇന്നു വൈകുന്നേരം ജയിലിൽ തന്നെ പോയിരിക്കു്. അവിടെ ഇരുന്നുകൊണ്ടു് ദൈവത്തെ ഓർക്കു്.

പ്രമാ.—അമീനാ ബീബീ, നിങ്ങൾ പരമാർത്ഥം പറയുകയാണോ?

അമീ.—പിന്നെ വെറുതെ ഭയപ്പെടുത്തുകയാണോ?

പ്രമാ.—അയ്യോ, "ഒന്നു രണ്ടു മണിക്കൂറിനകം" അവൻ ചിന്താകുലനായി. "ഞാൻ പോകുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു് വെളിയിലേക്കു പോകാനുള്ള ഒരുക്കമായി.

മോത്തി ഭയന്നു് അമീനാ ബീബിയെ നോക്കി. അ

മീനാബീബി അവളോട്ട ശാന്തമായിരിക്കാൻ ആംഗ്യം കൊണ്ടു് ഉപദേശിച്ചു.

"എന്തിനു്; വെളിയിൽ പോകേണ്ട ആവശ്യം?" പ്രമാണി ഒന്നും പറയാതെ പുറത്തേക്കിറങ്ങി. മോത്തി അവനെ അനുഗമിക്കാൻ സന്നദ്ധയായി. എന്നാൽ അമീനാ ബീബി അവളെ തടഞ്ഞിട്ടു് മെല്ലെ പറഞ്ഞു, "നീ ഭയപ്പെടേണ്ട. ഒന്നുമില്ല."

പ്രമാണി പുറത്തിറങ്ങി നാലുപാടും നോക്കീട്ടു് മുന്നോട്ടു നടന്നു.

"ഹേയ്, പ്രമാണി!" അമീനാബീബി ജനാലയിൽ കൂടി പുറത്തേക്കു് നോക്കി വിളിച്ചു.

അവൻ അതു കേട്ടെങ്കിലുംതിരിഞ്ഞു നോക്കാതെ നടന്നു.

അദ്ധ്യായം പതിമൂന്നു്

പ്രമാണിയുടെ ഉള്ളിൽ ഭയം ജനിച്ചു. അല്പം മുമ്പോട്ടു് പോയശേഷം ചിന്തിച്ചു-"ഇനി എവിടെ പോകാനാണു്" അവൻെറ പരിഭ്രമം വർദ്ധിച്ചു. "ഇപ്പോൾ പിടിക്കും" എന്നുള്ള ചിന്ത പ്രതിക്ഷണം അവനെ ശല്യപ്പെടുത്തി. വഴിയിൽ നിന്ന പോലീസുകാരൻെറ ദൃഷ്ടിയിലകപ്പെടാതെ കടന്നു.

അമീനാബീബി വെറുതേ ഭയപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു.

എന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ മോത്തിയുടെ ചിന്താഭാരം ലഘൂകരിച്ചെങ്കിലും മറെറാരു ചിന്ത വദ്ധിച്ചു. പ്രമാണി മടങ്ങിവരുകയില്ലെന്നവൾക്കു തോന്നി. അല്പം കഴിഞ്ഞു് അമീനാബീബിയോടു് ആലോചിച്ചിട്ടു് അവൾ പ്രമാണിയെ അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെട്ടു.

അവസാനം വരെ അങ്ങനെ ശഠിച്ചു പറഞ്ഞതു് അബദ്ധമായിപ്പോയി എന്നു് അമീനായ്ക്കു തോന്നി. പക്ഷെ, " ഇപ്പോൾ തിരിച്ചു വരും" എന്നോത്തവൾ സമാധാനപ്പെട്ടു.

മോത്തി പ്രമാണിയുടെ പിന്നാലെ പോയി. അയാളെ കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; ഇന്നവഴിയെ പോകാനാണു് ഇടയുള്ളതെന്നും കരുതി അതിശീഘ്രം നടന്നു. ഭാഗ്യവശാൽ അവൾ ശരിയായ വഴിക്കാണു് പോയതു്. അവൻ പോകുന്നതു അവൾ കണ്ടു. വിളിക്കാതെ അവൾ ധൃതഗതിയിൽ നടന്നു. അവൻ ഒരു കെട്ടിടത്തിനടുത്തു് അല്പം നിന്നു. വാതുക്കൽ തട്ടി. ഒരാൾ വന്നു് വാതൽ തുറന്നു. മോത്തിദൂരെനിന്നു് അയാളെ കണ്ടു. പതിവായി തന്റെ ഭത്താവിനെ കാണാൻ വരുന്ന ഒരാളാണു്. പ്രമാണിഅകത്തു കടന്നു. ശ്വാസം നേരെയായി. അതിനിടയ്ക്കു മോത്തിഅവിടെഎത്തി. വാതലിൽ തട്ടി. പ്രമാണി വിറപൂണ്ടു. ആ സ്നേഹിതൻ തന്നെ കതകുതുറന്നു. മോത്തിയെ കണ്ടപ്പോൾ പ്രമാണി ആശ്ചയ്യഭരിതനായി.

പുറത്തു നിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ അവൾ പറഞ്ഞു. "വരണം, വീട്ടിൽ പോകാം" അവൻ മൌനമായി നോക്കി നിന്നു.

മോതതി:- വരണം, പോകാം. അമീനാബീബി നിങ്ങളെ വെറുതെ ഭയപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു.

"എന്തൊന്നാണു്" ആ മുഹമ്മദിയൻ ചോദിച്ചു.

"ഒന്നുമില്ല" എന്നു് മോത്തി പ്രതിവചിച്ചു.

"ഇതു നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയാണല്ലൊ." എന്നയാൾ പ്രമാണിയോടു പറഞ്ഞു.

പ്രമാണി പരിഭ്രാന്തനായെങ്കിലും-'അതെ' എന്നുത്തരം പറഞ്ഞു

"അമീനായെപ്പററി എന്താണു പറഞ്ഞതു്."

"ഒന്നുമില്ല" എന്നു് ഭയവിഹ്വലനായി പ്രമാണി പറഞ്ഞു.

"എന്തു്?" എന്നവർ കണ്ണു മിഴപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ഗർജ്ജിച്ചു.

"വരണം, പോകാം" എന്നു് മോത്തി ധൃതി കൂട്ടി"

"കാര്യം എന്താണെന്നു് ആദ്യം പറയണം"

മോത്തി പരിഭ്രാന്തയായി. പ്രമാണി സാഹസപ്പെട്ടു് കാര്യങ്ങൾ ചുരുക്കത്തിൽ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു.

"അങ്ങനെയാണോ" എന്നാൽ അക്ബറിനേയും അമ്മയേയും ശരിപ്പെടുത്തിയേക്കാം.

അത്രയും പറഞ്ഞപ്പോൾ അവൻെറ മുഖത്തെ ഭാവം കണ്ടു് മോത്തി വിറച്ചുപോയി. അവൾ പ്രമാണിയെ നോക്കി. പ്രമാണി എഴുന്നേററു.

മഹ—എവിടെ പോകുന്നു?

പ്രമാ—വീട്ടിൽ.

മഹ—പോലീസു് പിടിക്കാൻ വന്നാലോ?

പ്രമാ—ഇല്ലില്ല, അതു വെറും കള്ളമാണു്
മഥ—നിങ്ങൾ അക്ബറിനോടും അവന്റെ അമ്മയോടും ഒന്നും പറയരുതു്. അധികം താമസിയാതെ അവരുടെ കഥ കഴിച്ചേയ്ക്കാം. ആ പെൺകുട്ടിയുടെ കാൎയ്യം പിന്നീടു്.

ആ ഭയങ്കര വാക്കുകൾ ശ്രവിക്കുവാൻ മോത്തിക്കു് ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ ഭയത്തോടുകൂടി പ്രമാണിയെ നോക്കി. രണ്ടുപേരും അവിടെ നിന്നും ഇറങ്ങി. മുഹമ്മദീയൻ അവരെ നോക്കിയിട്ടു വാതിൽ ബന്ധിച്ചു.

അല്പം നടന്നപ്പോൾ പ്രമാണി പറഞ്ഞു-"നോക്കു് ഞാൻ അവന്റെ കയ്യിൽ അകപ്പെട്ടുപോയി."
മോത്തി—തന്നത്താൻ ചെന്നു ചാടിയതല്ലേ?

അവർ വീട്ടിലെത്തി. സാധു മോത്തി ഇതിനു മുൻപു് ഇങ്ങനെയൊരു കുരുക്കിൽ അകപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അവൾക്കു് തല വേദനിക്കുന്നതായി തോന്നി. വൈകുന്നേരം വരെ പ്രമാണി വീട്ടിൽ തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. രണ്ടുപേരും വളരെ നേരം സംസാരിച്ചു.

എന്നാൽ ആ സംഭാഷണം ഭയത്തെ അകററുന്നതിനു് ഒരുവിധത്തിലും സഹായിച്ചില്ല.

പ്രമാണി വന്നപ്പോൾ അമീനാബീബിയുടെ പുത്രൻ അക്ബറും പുറത്തുനിന്നു് തന്റെ വീട്ടിലെത്തി. മോത്തി ഭയത്തോടാണെങ്കിലും അമീനായോടും അക്ബറോടും കാൎയ്യമെല്ലാം പറഞ്ഞു. അതു കേട്ടപ്പോൾ ഇനി അവർ തങ്ങളേയും വെറുതെ വിടുകയില്ലെന്നവർക്കു് ബോദ്ധ്യമായി. രണ്ടുപേരും ധൈൎയ്യമുള്ളവരായിരുന്നെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും ഒരുപായം കണ്ടുപിടിക്കണമെന്നു് ഉറ

ച്ചു. അക്ബർ അമ്മയോടു പറഞ്ഞു—"വരാനുള്ളതു വരും. ഏതായാലും പോലീസ്സിനെ വിവരം അറിയിക്കുന്നതാണു് നല്ലതെന്നു് എനിക്കുതോന്നുന്നു."

അമീ—ആ പ്രമാണിയോടു് എനിക്കു് ഒരു ഭയവും ഇല്ല. പക്ഷെ, ആ പാവപ്പെട്ട മോതിയും കുഞ്ഞുങ്ങളും കഷ്ടത്തിലാകുമല്ലോ.

അക്—നമ്മൾ ഇങ്ങനെ ആലോചിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കും, അവർ അവരുടെ കാൎയ്യവും നോക്കും.

അമീ—നീ ഈ വിവരം നമ്മുടെ മൌലവിയെ അറിയിച്ചോ?

അക്—അറിയിച്ചു.

അമീ—അദ്ദേഹം എന്തു പറഞ്ഞു

അക്.—അദ്ദേഹം മറ്റൊന്നാണു് പറഞ്ഞതു്. ഇക്കാൎയ്യം ഒന്നാമതായി ആ ചന്ദ്രകാന്തനാഥന്റെ മകളെത്തന്നെയാണു് അറിയിക്കേണ്ടതു്, എന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ആവശ്യമുള്ള പക്ഷം ആ കുട്ടിതന്നെ പോലീസ്സിനു് അറിവുകൊടുത്തുകൊള്ളും

അമീ—അതെ, അതും നല്ല ഒരു വഴിയാണല്ലോ.

അക്—എങ്കിലും, ഒരുപക്ഷേ അവർ അറിയിച്ചില്ലെങ്കിലോ?

അമീ—അങ്ങനെ വരുമോ?

അക്—ആ കുട്ടി അങ്ങനെയുള്ളവൾ അല്ലെന്നാണു് കേൾക്കുന്നതു്. ഭയപ്പെടുന്നവൾ അല്ലപോലും.

അമീ.—നീ മൌലവിയോടു് ആസംഗതി പറഞ്ഞില്ലേ?

അക്.—പറഞ്ഞു! എന്നാൽ പിന്നെ ഭയപ്പെടേണ്ട കാൎയ്യമേ ഇല്ലല്ലോ. പോലീസിനെ അറിയിച്ചില്ലെങ്കിൽ

മററുവല്ല പോംവഴിയും ഉണ്ടാക്കും എന്നദ്ദേഹം പറയുന്നു.

അമീ:—അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു് പരമാൎത്ഥമാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നു. ആ പ്രമാണി രക്ഷപ്പെടാനുള്ള എന്തെങ്കിലും ഒരു മാൎഗ്ഗം അവൻ കണ്ടുപിടിക്കും. -അവളുടെ ശബ്ദം അല്പം മാറി-പക്ഷെ, അക്ബർ, ഒരു കാൎയ്യം. അവർ നിന്നോടു പ്രതികാരം ചെയ്യും.

അക്:—അതുകൊണ്ടാണു് പോലിസിനു് അറിവുകൊടുത്തു കാൎയ്യം ശരിയാക്കാമെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. പോലീസും അവരുടെകയ്യിലാണു്. എങ്കിലും അതിനു വ്യത്യാസമുണ്ടല്ലോ.

"അമീനാ ബീബീ!" എന്നു മോത്തി വിളിക്കുന്നതു കേട്ടു. "വരു മോത്തി"-അമീനാ ക്ഷണിച്ചു.

മോത്തി—അമീനാബീബീ, ഞങ്ങളുടെ പാപം നിങ്ങളെയും നശിപ്പിക്കുമെന്നാണു തോന്നുന്നതു്; അവളുടെ സ്വരം ഇടറിയിരുന്നു.

അമീ—എന്തു്? എന്തെങ്കിലും പുതിയ വൎത്തമാനം കേട്ടോ?

മോത്തി—പുതിയതെന്തോന്നു്? അവൻ ഒരു യമദൂതനാണെന്നെനിക്കു തോന്നി.

അക്:—പോലീസിനെ വിവരം അറിയിക്കാതെ വേറെ വഴിയില്ല. ഇത്തവണ അവരെ പിടിപ്പിക്കുകതന്നെ വേണം.

അമീ.—കുററംചെയ്താലല്ലേ പിടിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കൂ.

അക്:—പക്ഷെ, പോലീസു ശ്രദ്ധിക്കും. നമുക്കും അധി

കം ഭയത്തിനവകാശമില്ല.

അമീ:—(വളരെ വ്യസനത്തോടെ) ആ പാവപ്പെട്ട പ്രമാണിയെ കൊല്ലും. കഷ്ടം! അയാൾചെന്നു ചാടിയ കുരുക്ക്!

മോത്തി.—അമീനാബീബീ, പ്രമാണിക്ക് ഒന്നും വരാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം എന്തെങ്കിലും ചെയ്യണം.

അക്.—പ്രമാണി വിഷമിക്കേണ്ടിവരും. അയാളല്ലേ അതിലെ മുഖ്യ ആൾ.

മോത്തി.—മറേറതെങ്കിലുംവഴി നോക്കണം. അതിൽചെന്നകപ്പെട്ടു പോയതാണ്.

അക്.—അതെനിക്കും അറിയാം. എങ്കിലും ഇപ്പോൾ മറെറാരു വഴിയുമില്ല. അയാൾ ഇനി ആ പണി ചെയ്യാൻ വിസമ്മതിച്ചാലും, വഴിപ്പെട്ടാലുംചാകും. വാസ്തവത്തിൽ അയാൾ ഇപ്പോൾ കിണററിനും കിടങ്ങിനും മദ്ധ്യത്തിലാണ്. എങ്ങോട്ടു വീണാലും മരണംതന്നെ.

മോത്തി കിഴിഞ്ഞപേക്ഷിച്ചു—"എങ്കിലും എന്തെങ്കിലും ഒരുവഴി കണ്ടുപിടിക്കണം. ചട്ടങ്ങളും നിയമങ്ങളും അറിയാവുന്ന ആളല്ലേ.

"ഞാൻ അതിനെപ്പററി ആലോചിക്കാം" എന്നവൻ സമാധാനപ്പെടുത്തി. മോത്തി വീട്ടിലേക്കുമടങ്ങി.

അമ്മയും മകനും ആലോചനതുടങ്ങി.

അക്.—ഒരുവഴി എനിക്കുതോന്നുന്നു.

അമീ.—എന്താണ്?

അക്.—പ്രമാണി വഴിപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ അയാളെ ക്രൂ

ട്ടികൊണ്ടു് പോലീസിന്റെ അടുക്കൽ പോകാം. പോലീസിനോടു ചേൎന്നുകൊണ്ടു് ആ കൂട്ടരെ പിടിപ്പിക്കാൻ നോക്കാം.

"അതെ"-അമീനയ്ക്കു് അല്പം സന്തോഷമായി. പക്ഷെ, അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ സംശയരൂപത്തിൽ ചോദിച്ചു—"അയാൾ സമ്മതിക്കുമോ?"

അക്.-അമ്മതിച്ചില്ലെങ്കിൽ ചാകും. അയാൾക്കു് അതുപോലും മനസ്സിലാകുകയില്ലെന്നോ?

അമീ.-എന്നാൽ ഞാൻ അയാളെ വിളിക്കട്ടെ. വീട്ടിൽ തന്നെ ഉണ്ടല്ലോ.

അക്.-ശരി; വിളിക്കണം.

അമീനാ അവനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. അവന്റെ പരവശതയ്ക്കു് അതിരില്ലായിരുന്നു. വന്നക്ഷണത്തിൽ തന്നെ അധോമുഖനായി ഒരുസ്ഥലത്തു് ഇരിപ്പായി.

അക്.-എന്തു നിശ്ചയിച്ചു?

പ്രമാ.-ഒന്നുമില്ല.

അക്.-ഞാൻ ഒന്നുചെയ്യാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. എന്താ, സമ്മതമാണോ?

പ്രമാ.-എനിക്കൊന്നും വയ്യാത്ത ഒരു പതനമാണു്.
"ഓഹോ ചെയ്യാം" എന്നുപറഞ്ഞാലും മരണം.
"വയ്യ" എന്നുപറഞ്ഞാലും അതുതന്നെ.

അക്—രക്ഷപ്പെടാൻ ഒരുവഴിയുണ്ടു്. എന്താ, അതു് സ്വീകരിക്കാൻ ഇഷ്ടം തന്നെയോ?

പ്രമാ—എന്താണു്?

അക്ബർ കാൎയ്യം മുഴുവനുംപറഞ്ഞു. പ്രമാണിക്കു് ഒന്നും ചിന്തിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അക്ബർ വീണ്ടും ചോ

ദിച്ചപ്പോൾ "എനിക്കൊന്നും തോന്നുന്നില്ല" എന്നല്ലാതെ മറൊന്നും സമാധാനംപറയാൻ അവന് കഴിഞ്ഞില്ല.

അക്--ഈ ഒരു വഴിയേഉള്ളു. അല്ലെങ്കിൽ നമ്മളെല്ലാവരും കറങ്ങും. അവർ അവരുടെ ഉദ്ദേശം സാധിക്കുകയും ചെയ്യും.

പ്രമാണി അധോമുഖനായി ഇരുന്നു.

അക്ബർ തുടന്ന് എന്തോ പറയാൻ ആരംഭിച്ചപ്പോൾ ആരുടെയോ കാലൊച്ചകേട്ടു. ആ ക്രൂരർതന്നെ ആയിരിക്കുമെന്നെല്ലാവരും ശങ്കിച്ചു. സംശയം അസ്ഥാനത്തല്ലായിരുന്നു. രണ്ടുപേർ ചെല്ലുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പ്രമാണിതന്റെ വീട്ടിലേക്കുതിരിച്ചു. പ്രമാണി പുറത്തേക്കിറങ്ങുന്നതുകണ്ടു് അവർ രണ്ടുപേരും അത്ഥസൂചകമായി പരസ്പരം നോക്കി.

"എന്താടോ?" വാതുക്കൽനിന്നുകൊണ്ടു് ഒരാൾചോദിച്ചു. പ്രമാണി ഭയന്നും വിറച്ചും നിന്നു. "വരണം, പോകാം"

പ്രമാണി സ്തബ്ധനായി നോക്കിനിന്നു.

"എന്താണാലോചിക്കുന്നതു്? വരണം പോകാം."

അക്ബെർ! അമീനാബീബിയുടെ വീട്ടിലേക്കുനോക്കിക്കൊണ്ടവൻ വിളിച്ചു.

അക്ബർ വീട്ടിനകത്തു നിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ ചോദിച്ചു—"എന്താ, എന്തുവേണം?"

"നീ സൂക്ഷിച്ചോ."

അക്ബർ ഒന്നുംപറയാതെ പൂർവ്വസ്ഥാനത്തുതന്നെ നിന്നു. ആഗതരിൽ ഒരുവൻ കണ്ണുമിഴപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് പ്രമാണിയോടു ചോദിച്ചു— "നടക്കുന്നോ ഇല്ലയോ?"

"അവിടെല്ലാവരും തന്നെ കാത്തിരിക്കുന്നു."

പ്രമാ—എന്താവശ്യം?

"അതു് അവിടെ ചെന്നിട്ടറിയാം"

"ഇവർ വരുകില്ല". മോത്തി പുറത്തുവന്നു പറഞ്ഞു.

ആഗതൻ.—നീ നിൻെറ ജോലിനോക്കു്. നിനക്കു് ഇതിൽ യാതൊരു കാര്യവുമില്ല.

"നിങ്ങൾ പോകണ്ട. വീട്ടിനകത്തുവരണം"—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മോത്തി പ്രമാണിയുടെ കൈക്കുപിടിച്ചകത്തേയ്ക്കു നടന്നു.

"നിൻെറ അരി എത്തിയിരിക്കുകയാണെന്നു തോന്നുന്നു." പ്രമാണി വിറച്ചു.

"ഇറങ്ങു് പുറത്തു്. ഇനി നിൻെറ ഇവളുടെ കഥയുംക്രൂടി കഴിച്ചേക്കാം. ആകാര്യം പിന്നീടു്. ആദ്യം നിൻെറ ഭാര്യയെത്തന്നെ"

രണ്ടുപേരും തിരിച്ചുപോകാൻ ഭാവിക്കവെ—പ്രമാണി മോത്തിയുടെ കൈ വിട്ടുവിച്ചിട്ടു് പറഞ്ഞു—"ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു:"

"എന്നാൽ നടക്കു്."

അക്ബർ വീട്ടിനകത്തുനിന്നുകൊണ്ടു് അവനെ ഉപദേശിച്ചു:

"പ്രമാണീ, പോകണ്ട. ജീവനോടെ തിരിച്ചുവരാൻ സാധിക്കയില്ല."

അവർ രണ്ടുപേരും അക്ബറിനെ തുറിച്ചുനോക്കി. അവൻ അവിടെനിന്നു മാറിയതുപോലുമില്ല. മോത്തി വീണ്ടും പുറത്തുവന്നു് അവൻെറകൈക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടു്:-

"പോകരുതെ, കൊന്നുകളയും"

ആഗതർ മിണ്ടാതെ നോക്കിനിന്നു.

പ്രമാ:—ഞാൻ പിന്നെവരാം.

"ഇപ്പോഴാണാവശ്യം"

പ്രമാണി നല്ലവാക്കുപറഞ്ഞു. "ഞാൻ തീച്ചയായും വരാം"

"നിന്റെ ഇഷ്ടം. പക്ഷേ, പിന്നീടു വരുന്നതിനേക്കാൾ ഇപ്പോൾ വരുന്നതാണു് നല്ലതു്."

പ്രമാണി ചിന്തയിലാണ്ടു.

"എന്താണാലോചിക്കുന്നതു്? നടക്കുന്നെങ്കിൽ നടക്കണം. ഇല്ലെങ്കിൽ ഇല്ലെന്നു പറയണം."

മോത്തി—ഇവർ വരികയില്ലെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലേ?

പ്രമാണി പ്രതിമയെപ്പോലെ നിലയായി.

മോത്തി, അയാളെ വീട്ടിനകത്തു വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോയെന്നു് അമീനാ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

ആഗതർ അഗ്നികണങ്ങൾ പാറുന്ന ദൃഷ്ടികൾ അമീനായുടെയും അക്ബറിന്റെയും നേക്കയച്ചുകൊണ്ടു് അതിശീഘ്രം നടന്നുതുടങ്ങി.

മോത്തി സ്തബ്ദനായിനിന്ന ഭത്താവിനെ വീട്ടിലേക്കു് ആനയിച്ചു.

അദ്ധ്യായം പതിനാലു്

സാദിക്കു്മിയാമിൻെറ സംഘക്കാരായ ഹസനും ആദമും പ്രമാണിയുടെ വീട്ടിൽനിന്നുമിറങ്ങി അടുത്ത വീഥിയിൽ എത്തിയപ്പോൾ മററു നാലുപേർ അവരെ സമീപിച്ചു. അവർ എല്ലാവരും തെരുവിൻെറ അന്ധകാരമയമായ ഒരു കോണിൽ കൂടിനിന്നു് അല്പനേരം സംസാരിച്ചു. പ്രമാണിയുടെ വീട്ടിൻെറ നേക്കു് കണ്ണോടിച്ചിട്ടു പിരിഞ്ഞു.

പ്രമാണി വീട്ടിനകത്തുകയറി. എന്നാൽ അവൻ ജീവച്ഛവമായിത്തന്നെ നില്ക്കുന്നു. കാലൻ ചുററുന്നതായി അവനു തോന്നി. മോത്തി അടുത്തിരുന്നു് അവനെ നോക്കി. ഈ ആപത്തിൽനിന്നും രക്ഷപ്പെടാൻ അവൾക്കും യാതൊരുപായവും തോന്നിയില്ല. അമീനയും അക്ബറും വീട്ടിനകത്തു കടന്നു് പലതും ആലോചിച്ചു തുടങ്ങി. പോലീസിനറിവു കൊടുക്കാൻ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അപകടം വർദ്ധിക്കുകയേയുള്ളു എന്നു് അക്ബറിനു ബോദ്ധ്യമായി. അമീനാബീബിയോടു് കാര്യം പറഞ്ഞിട്ടു് പ്രമാണിയുടെ അടുക്കലെത്തി. മോത്തി കതകുകൾ അടച്ചിട്ടാണു് അകത്തിരുന്നതു്. അക്ബറിൻെറ ശബ്ദം മനസ്സിലായതുകൊണ്ടു് അവൾ വാതൽ തുറന്നു.

തന്നോടെന്തെങ്കിലും പറയുന്നതിനു മുൻപായി പ്രമാണി—"അക്ബർ, നിങ്ങൾ വീട്ടിൽ പോകണം."

അക്—ഞാൻ പറയുന്നതു കേൾക്കു്.

പ്രമാ—എനിക്ക കേരംക്കണ്ട. എൻെറ തലയ്ക്കു വെളിവില്ല. നാളെ കാലത്തു വരണം.

അക്ബർ ചിന്താക്രാന്തനായി.

മോത്തി—(പ്രമാണിയോട്ട്) നിങ്ങളുടെ ഗുണത്തിന്ന പറയുന്നതല്ലേ. പറയുന്നതു കേരംക്കണം. നമുക്ക കാലൻ ചുററി നില്ക്കുകയല്ലേ.

പ്രമാ—എനിക്കിപ്പോരം ഒന്നും കേരംക്കണ്ട.

അക്ബർ എഴുന്നേററു. അവൻ മോത്തിയെ തൻെറ വീട്ടിലേക്ക വിളിച്ചു. മോത്തി പുറത്തുനിന്ന് വാതൽ ബന്ധിച്ചിട്ട് അമീനയുടെ വീട്ടിലേക്ക പോയി

"മോത്തി, എന്തുചെയ്യാനാണ്? വല്ല ഉപായവും തോന്നുന്നുണ്ടോ?" എന്ന് അക്ബർ ചോദിച്ചു.

മോത്തി—എൻെറ തല പഴുത്തുപോയി. എനിക്കൊന്നും തോന്നുന്നില്ല. ഏതു ജന്മത്തിലെ പാപമാണ് ദൈവമേ, ഞാൻ ചുമക്കുന്നതു്?

അക്—ഏതെങ്കിലും ഒരു മാർഗ്ഗം ഉണ്ടാക്കാതെ തരമില്ലല്ലോ...

അമീ—അതെ, അക്ബർ; ഈ മോത്തി ആ ചന്ദ്രകാന്തനങ്ങത്തയുടെ മകളുടെ അടുക്കൽ പോയാലോ?

"എന്തിന്?"

അമീ—അവരം തീർച്ചയായിട്ടും ഇവളെ സഹായിക്കും. അവരംക്ക സഹായത്തിന്ന വലിയ ആളുകരം ഉണ്ടാകും.

അക്—പക്ഷേ, അവരം പ്രമാണിയെ വെറുതെ വിട്ടയപ്പിക്കുമോ? അവളെ തട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാനുള്ള ആ

ലോചനയല്ലേ ഇവർ നടത്തുന്നതു്.

മോത്തി—ഇല്ലില്ല, അവരം വളരെ നല്ലവളാണു്. തീർച്ച യായും സഹായിക്കും.

അമീ—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഇപ്പോരംതന്നെ പോകാ മോ? അക്ബർ, മോത്തി തിരിച്ചുവന്നിട്ടു് പിന്നീടു വേണ്ട കാര്യങ്ങരം ആലോചിക്കാം.

അക്—പക്ഷേ, ഇപ്പോരം പുറത്തു പോകുന്നതു് അപ കടമാണു്.

ആഗതന്റെ അന്തിമ വാക്കുകരം മോത്തിയുടെ സ്മര ണയിൽ ഉദിച്ചു. അവർ വല്ലാതെ ഭയന്നു.

അമീ—എന്നാൽ നീകൂടെ പോകുക.

ഇത്രയും പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞപ്പോരം എന്തോ ഓർത്ത തുപോലെ നിന്നിട്ടു്…"ആരെങ്കിലും ഒളിച്ചുനില്ക്കുന്നുണ്ടെ ങ്കിൽ നിന്നെ അപായപ്പെടുത്തും. ഒരുപക്ഷേ, മോത്തി തനിച്ചു പോയാൽ ആളറിഞ്ഞില്ലെന്നു വരാം.

മോത്തി—ആക്കും എന്നെ മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയാത്തവ ണ്ണം ഞാൻ പോയാലോ?

"എങ്ങനെ പോകും"

മോത്തി—(അമീനയോടു്) നിങ്ങളുടെ വേഷത്തിൽ.

"അതു ശരിതന്നെ."

അക്—പക്ഷേ, അവർ ആരെങ്കിലും ഇവിടെത്തന്നെ എവിടെയെങ്കിലും നില്ക്കുന്നുണ്ടാകും. ഈ കെട്ടിട ത്തിൽനിന്നും വെളിയിലിറങ്ങുന്ന ഉടൻ തന്നെ അ വർ മനസ്സിലാക്കും.

മോത്തി—അപ്പോരം പിന്നെന്തു ചെയ്യാനാണു്? ഒരു പാ തിരാ ആയിട്ടു പോയാലൊ?

അമീ—അപ്പോൾ അധികം പേടിക്കേണ്ട. ഇല്ല. നമ്മൾ രാത്രി പന്ത്രണ്ടു മണി കഴിഞ്ഞു് ഇറങ്ങിനടക്കുമെന്നു് അവർ ഓൎക്കുകപോലുമില്ല.

എല്ലാവരും ഈ അഭിപ്രായത്തെ അനുകൂലിച്ചു.

മോത്തി പ്രമാണിയുടെ അടുക്കൽ മടങ്ങിയെത്തി. മണി ഒൻപതായി. അവൾ അന്നു വൈകുന്നേരം അടുപ്പിൽ തീ പോലും കത്തിച്ചില്ല. കാലത്തെ ശേഷിച്ചിരുന്ന ആഹാരം കുട്ടികൾക്കു കൊടുത്തു് അവരെ ഉറക്കി. മോത്തി കിടക്ക വിരിച്ചിട്ടു് പ്രമാണിയോടു പറഞ്ഞു— 'കിടന്നുറങ്ങണം' അവൻ എഴുന്നേററുചെന്നു കിടന്നു. അവന്റെ ബുദ്ധിക്കു് മാന്ദ്യം ഭവിച്ചുപോയി. പല വിചാരങ്ങളും അവനെ ശല്യപ്പെടുത്തി. അര മണിക്കൂറോളം അനങ്ങാതെ കിടന്നു. മോത്തി കിടന്നില്ലെന്നു കണ്ടു് അവളെ സമീപം വിളിച്ചു.

പ്രമാ—മോത്തി, നീ ഒരു കാൎയ്യം ചെയ്യുമോ?

മോത്തി—എന്താണു്?

പ്രമാ—അക്ബറോ, അമീനാബീബിയോ പോലീസിനു് അറിവുകൊടുക്കരുതെന്നു് ചട്ടംകെട്ടണം. ഇല്ലെങ്കിൽ നമ്മൾ തുലഞ്ഞുപോകും.

മോത്തി—അവർ ഇപ്പോൾ അറിയിക്കുകയില്ല.

പ്രമാ—ഇപ്പോഴെന്നല്ല, ഒരിക്കലും അറിയിക്കരുതു്.

മോത്തി—എന്തുകൊണ്ടു്? അവർ അറിയിച്ചില്ലെങ്കിൽ അവരുടെ രണ്ടുപേരുടെയും നിങ്ങളുടെയും ജീവൻ പണയത്തിലാകും.

പ്രമാ—ഇല്ല; ഞാൻ ഒന്നും പറവുകയില്ല. നീ ഇത്രയും ചെയ്യുമോ?

മോത്തി—എനിക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല.

പ്രമാ—അക്ബർ പോലീസിനെ അറിച്ചില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ആ കയ്യം നടത്തും.

മോത്തി ഒന്നു നടുങ്ങി. പ്രമാണി ഇത്രയുമായിട്ടും ഈ വിചാരം പുലത്തുന്നെന്നു് അവൾക്കു ബോദ്ധ്യമായി.

മോത്തി—ഇനിയും നിങ്ങളുടെ മനസ്സു മുഴുവൻ അതിൽ തന്നെയാണോ?

പ്രമാ—മോത്തി! അല്ലാതെ ഒരു വഴിയുമില്ല. അവരുടെ കൈയിൽനിന്നും നൂറുരൂപാ വാങ്ങിക്കൊണ്ടു വന്നതോ?

മോത്തി—പിന്നെ എന്തുകൊണ്ടതു തിരിച്ചുകൊടുക്കുന്നില്ല? ഇങ്ങനെയുള്ള രൂപാ നമുക്കു വേണ്ട.

പ്രമാ—പക്ഷേ, തിരിച്ചുകൊടുത്താൽ വല്ല രക്ഷയുമുണ്ടെന്നാണോ? അതു ചെയ്യല്ലാതെ അവർ എന്നെ വിടുകയില്ല. പോരെങ്കിൽ ഈ രഹസ്യങ്ങൾ എല്ലാം അറിഞ്ഞ എന്നെ അവർ ജീവനോടെ വിട്ടേക്കുമെന്നോ?

മോത്തി—നിങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെകൂടെ വരണം. നമുക്കു് എല്ലാവരുംകൂടെപോയി പോലീസിനെ അറിയിക്കാം. ഒന്നോടെ എല്ലാവരെയും പിടികൂടും.

പ്രമാ—അതു നടപ്പില്ല.

മോത്തി—എന്തുകൊണ്ടു നടപ്പില്ല?

പ്രമാ—അതുകൊണ്ടു് തന്നത്താൻ ചാകാം. നമ്മുടെ അടുക്കൽ വല്ല തെളിവുമുണ്ടോ?

മോത്തി—നിങ്ങൾ കാര്യമെല്ലാം പറയണം.

പ്രമാ—വെറുതെ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു കാര്യം നടക്കുകയി

ല്ല. പണക്കിഴികൾ വേണം.

മോത്തി ചിന്താമഗ്നയായി.

പ്രമാ—അപ്പോൾ ഇനിയും നീ എന്തുപറയുന്നു?

മോത്തി—എനിക്കൊന്നും പറയാനില്ല. എനിക്കു് ആ പാപത്തിൽ കൈയില്ല.

പ്രമാ—അപ്പോൾ എന്റെ കൊലയ്ക്കു് ഏല്പിക്കാനാണോ നിന്റെ ഉദ്ദേശം?

മോത്തി—ഞാൻ എന്തുചെയ്യാനാണു്?

പ്രമാ—ശരി.

മോത്തി—നിങ്ങൾ തന്നത്താൻ വലിച്ചുവെച്ച വയ്യാവേലിയല്ലേ?

പ്രമാ—വരാനുള്ളതു വന്നു. ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണു്: നീ എപ്പോഴും കുഞ്ഞുങ്ങളുടെയും സ്നേഹത്തിന്റെയും കാര്യം പ്രസംഗിക്കുമല്ലോ. ഇപ്പോൾ, ഇങ്ങനെ പെരുമാറുന്നതെങ്ങനെ?

മോത്തി—ഞാൻ അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഒരു പാപം ചെയ്യാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല. അങ്ങനെ ചെയ്താൽ ഏഴു ജന്മംകൊണ്ടും ആ പാപം ഒടുങ്ങുകയില്ല; നമുക്കു ഗുണം പിടിക്കുകയുമില്ല.

"പിന്നെ നിന്റെ ഇഷ്ടം. ഞാൻ വെളിയിലോട്ടു പോകുന്നു. വരാനുള്ളതു വരും" ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അവൻ എഴുന്നേററിരുന്നു. മോത്തി പരിഭ്രമിച്ചു.

മോത്തി-ഇപ്പോൾ പോകേണ്ട. കിടന്നുറങ്ങണം. ഈ അസമയത്തു് വെളിയിൽ പോകരുതു്. അവർ നിങ്ങളെ കൊന്നുകളയും.

പ്രമാ:-രണ്ടായാലും പോകണം

മോത്തിയും എഴുന്നേററു [illegible].

മോത്തി—നിങ്ങളോട് ഒരു കാര്യം പറയട്ടെ.

"എന്താണ്?"

മോത്തി—ഞാൻ തേവൻെറ മകളുടെ ~~അടുക്കൽ~~ പോയിട്ടു വരട്ടെ.

പ്രമാണി ഒന്നു ഞെട്ടി."എന്താണാവശ്യം? എന്നെ പിടിപ്പിക്കാനാണോ?

മോത്തി:—അല്ല, അവൾ എന്തെങ്കിലും ഒരുവഴി കണ്ടു പിടിക്കും.

പ്രമാ:-വേറെ ഒരു വഴിയുമില്ല. നീ പറയുന്ന ആ നിമിഷം എൻെറ കൈയ്യിൽ വിലങ്ങും വീഴും.

മോത്തി:—ഇല്ലില്ല. നിങ്ങൾക്ക് അവളെ മനസ്സിലായിട്ടില്ല. അവൾ വളരെ ദയവുള്ളവളാണ്.

പ്രമാ:—എത്ര ദയവുള്ളവളായാലും ഗതി അതുതന്നെ.

മോത്തി:-എന്തായാലും നിങ്ങൾ കുറച്ചുനേരം ഇരിക്കണം.

അവൾ അക്ബറും അമീനാബീബിയുമായി നടന്ന സംഭാഷണം മുഴുവൻ പ്രമാണിയെ ധരിപ്പിച്ചു. സ്വയം ഇത്രയും കൂടെ ചേർത്തു-"നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ആ പാവങ്ങൾ എന്തു കഷ്ടപ്പെടുന്നു. അതൊന്നു് ഓർമ്മിക്കണം.

പ്രമാണി അധോമുഖനായി ഇരുന്നു. അവൾക്ക് അല്പം ആശ ജനിച്ചു.

മോത്തി:-പറയണം, നിങ്ങളും ഞങ്ങളുടെകൂടെ വരുമോ? അവൾ നിങ്ങളുടെ തെററുകൾ എല്ലാം മറക്കും.

നമ്മെപ്പോലെയൊന്നുമല്ല അവർ.

പ്രമാ:- എങ്കിലും രക്ഷപ്പെടാനുള്ള ഒരു വഴിയുമില്ല.

മോത്തി-ഈശ്വരൻ എല്ലാം ശരിയാക്കും. നിങ്ങൾ ഈ പാപത്തിൽനിന്നു കൈ കഴുകിക്കളയണം, പിന്നെ നമുക്കു് നല്ലകാലം വരും.

ഇങ്ങനെ ചിന്തയിലും സംഭാഷണത്തിലും പന്ത്രണ്ടു മണിവരെ കഴിച്ചു.

മോത്തിയെ അവരുടെ ഉദ്ദേശം ഓർമ്മിപ്പിക്കാനായി അക്ബർ അവടെ വാതലിൽ തട്ടി.

ശബ്ദം കേട്ടു് കാര്യം മനസ്സിലാക്കിയ മോത്തി ധൃതികൂട്ടി, "പറയണം, വേഗമാകട്ടെ, വരുമോ, ഇല്ലേ?"

പ്രമാണി ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല മോത്തി എഴുന്നേററു വാതിൽ തുറന്നു, അക്ബറിനെ വിളിച്ചു. അല്പനേരം വാതുക്കൽ നിന്നു് അക്ബറോടു് കാര്യമെല്ലാം പറഞ്ഞു. രണ്ടുപേരും അകത്തുകടന്നു.

"എന്തു് നിങ്ങളും വരുമോ?"

പ്രമാ—ഞാൻ ഇവിടെ എവിടെയെങ്കിലും കിടക്കട്ടെ. നിങ്ങൾ ചെയ്യാനുള്ളതു ചെയ്യണം. അവൻ ക്ഷീണസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

അക്ക—മോത്തീ! എന്നാൽ നമുക്കു് പോയിട്ടു വരാം. ഇയാൾ ഇവിടെ ഇരിക്കട്ടെ.

മോത്തി പ്രമാണിയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് അക്ബറിൻെറ കൂടെ ഇറങ്ങി.

പ്രമാണി അവരോടു് സഹായം അപേക്ഷിക്കുന്ന രീതിയിൽ വിളിച്ചു ചോദിച്ചു—"നിങ്ങൾ എന്നെ ഉപ

ദ്രവിക്കുന്നതെന്തിന്? എന്നെ കൊലയ്ക്കുകൊടുക്കുന്നതെന്തിന്?"

മോത്തി തിരിച്ചുവന്നു. അക്ബർ നിന്നയിടത്തുതന്നെ നിന്നു.

"നമുക്കെല്ലാം ഇതുകൊണ്ടു് ദുഃഖമേയുള്ളു" എന്നും പറഞ്ഞു് മോത്തി അവനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

അക്ബ—ഇപ്പോൾ അയാളോടൊന്നും പറയാതിരിക്കുന്നതാണു് നല്ലതു്. അയാൾക്കു തലയ്ക്കു് ഒരു വെളിവുമില്ല. വല്ലാതെ വിഷമിച്ചിരിക്കുകയാണു്. പോകാൻ തയ്യാറാകണം. വാതൽ പുറത്തുനിന്നടയ്ക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ പുറത്തു വല്ലയിടത്തും ഇറങ്ങിപ്പോയെങ്കിലോ?

അക്ബറിന്റെ ഈ അഭിപ്രായം ശരിയാണെന്നവർക്കു തോന്നി. അവർ മെല്ലെ പൂട്ട കൈയ്യിലെടുത്തുകൊണ്ടു പുറത്തുവന്നു. സാവധാനത്തിൽ കതകടച്ചുപൂട്ടി.

അക്ബർ ചേപ്പിൽ ഒരു കത്തിയും കൈയ്യിൽ ഒരു വടിയും കരുതിയിരുന്നു. രണ്ടുപേരും മൌനമായി ഭംഗിപ്പുരത്തേക്കു നടന്നു.

അദ്ധ്യായം പതിനഞ്ചു്

രാത്രി പന്ത്രണ്ടരമണിക്കു് സവിതയുടെ വീട്ടിന്റെ വാതുക്കൽ ആരോ തട്ടി. ദേവനും സവിതയും ഉണർന്നു. വെളിച്ചത്തിൽ ആഗതരെ കണ്ടു. സവിത പെട്ടെന്നു്

കതക തുറന്നു. വഴിയരികിലുള്ള വെളിച്ചത്തിൽ ആഗത രെ കണ്ടു. സവിതയ്ക്കു് അവരെ രണ്ടുപേരെയും മനസ്സിലായില്ല. അവൾ സാശ്ചര്യംചോദിച്ചു. "ആരെ കാണാനാണു്?"

അക്ബ—നിങ്ങളെ കാണാൻതന്നെയാണു് ഇതു് പ്രമാണിയുടെ ഭാര്യയാണു്—മോത്തി.

സവിത അവളെ ഒന്നു നോക്കി. ആൾ മനസ്സിലായപ്പോൾ വീണ്ടും സാശ്ചര്യം ചോദിച്ചു. "ഈ അസമയത്തു വന്നതെന്തു്?"

"നിങ്ങളോടു് ഒരത്യാവശ്യകാര്യം പറയാനാണു്"

സവിതയ്ക്കു് കാര്യമൊന്നും മനസ്സിലായില്ല. അവളുടെ മനസ്സിൽ നാനാചിന്തകളും കടന്നുകൂടി.

"എന്നാൽ അല്പം നിൽക്കണം ഞാൻ വിളക്ക കത്തിക്കട്ടെ" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ മുറിയിലേക്കു പോയി.

ദേവൻ വർത്തമാനം കേട്ടു് ഉണർന്നു, എഴുന്നേററിരുന്നു. അല്പം പരിഭ്രമത്തോടെ അവൻ ചോദിച്ചു- "എന്താണു്?,,

"ഒന്നുമില്ല, കിടന്നുറങ്ങിക്കൊള്ളണം." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് സവിത വിളക്ക കത്തിച്ചു. ദേവൻ ഉറങ്ങിയില്ല. ആശ്ചര്യചകിതനായി ആഗതരെ നോക്കിത്തുടങ്ങി. അവന്റെ ഉള്ളിൽ വിവിധാശങ്കകൾ കടന്നുകൂടി.

വന്നവരെ ഇരുത്തി, താനും ഇരുന്നിട്ടു് സവിത ചോദിച്ചു-"പറയണം, എന്താണു കാര്യം?"

അക്—നിങ്ങൾക്കു് ഈ മോത്തിയെ അറിയാമല്ലോ?

സവി—കുറച്ചുദിവസം മുൻപ് പ്രമാണിയുടെ ജോലി
ക്കാര്യത്തിന് ഇവിടെ വന്നിരുന്നു.

അക്—ഇപ്പോൾ അവന്റെ ജീവനുവേണ്ടിയും.

സവി—സാരം? നിങ്ങൾപറഞ്ഞതു് എനിക്കു തീരെ മന
സ്സിലായില്ല.

അക്—പ്രമാണിഒരു വിഢ്ഢിത്തം കാണിച്ചു. അയാ
ൾ കുറച്ചു കേഡികളുടെ വലയിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കു
കയാണ്.

സവി—കാര്യം മുഴുവൻപറയണം.

മോത്തി—ഞാൻതന്നെ പറയാം.

ഇതുകേട്ട് ദേവനും എഴുന്നേററ് അവരുടെ അടുക്ക
ൽ ചെന്നിരുന്നു. മോത്തി കഥയാരംഭിച്ചു. ദുഃഖപൂർണ്ണ
വും മർമ്മഭേദകവുമായ തന്റെകഥ യാചനാരൂപത്തിൽ
സവിതയെ അവൾ ധരിപ്പിച്ചു. ഇതുകേട്ട് ദേവന് ത
ലചുററുന്നതുപോലെ തോന്നി. അവൻ തന്റെകരങ്ങൾ
കൊണ്ടു് ശിരസ്സുതാങ്ങി. സവിതയും ചിന്തയിലാണ്ടു. ഇ
തികർത്തവ്യതാവിമൂഢയായി അവൾ പലതും ചിന്തിച്ചുതു
ടങ്ങി.

ഭാവഭേദംകണ്ടു്, മോത്തി—"നിങ്ങളുടെ കൈയിലാ
ണ് വഴി. നിങ്ങൾവിചാരിച്ചാൽ മാത്രമേ രക്ഷയുള്ളൂ.

സവി—ഞാനും അതുതന്നെയാണ് ചിന്തിക്കുന്ന
തു്. എന്തുചെയ്യാനാണു്?

അല്പനേരം അവിടെങ്ങും നിശ്ശബ്ദത വ്യാപിച്ചു. അ
ല്പംകഴിഞ്ഞു് അവൾ ചോദിച്ചു -എന്നെ കൊണ്ടുപോകണ
മെന്നുദ്ദേശിക്കുന്നതു് മഠത്തിൽ ചേർക്കാനാണോ?

"അതിനസംശയമില്ല. പക്ഷേ, അവർ വെറും തെമ്മാടികളാണ്..........:...അത്ര്യംകൊണ്ട് അവർ അടങ്ങുകയില്ല." എന്നുപറഞ്ഞിട്ട് അക്കൂട്ടരെപ്പററി അവനറിവുള്ളതു് അക്ബർ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. അതെല്ലാംകേട്ട് സവിത ഭയംകൊണ്ടുവിറച്ചു.

ലോകത്തിൽ ഒരററത്തു് ഇങ്ങനെയുള്ള ഭയങ്കര മൃഗീയ കൃത്യങ്ങൾ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അന്നാദ്യമായിട്ടാണു് അവൾ അറിയുന്നതു്.

ഏകദേശം ഒരു മണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് ഒന്നും രണ്ടും വാക്കുകൾ പരസ്പരം പറഞ്ഞു. എങ്കിലും, ആക്കും ഒരുപായവും തോന്നിയില്ല. പോലീസിനെ അറിയിക്കാമോ എന്നു സവിത ആലോചിച്ചു. "എന്നാൽ അങ്ങനെചെയ്യുമ്പോൾ പ്രമാണിയെയും പിടിക്കും, മററുള്ളവക്കും ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടാകും" എന്നു് അക്ബർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

"പോലീസിൻെറ ഉപദ്രവം എല്ലാവക്കും ഉണ്ടാകും.

സവി—ഞാൻ രാവിലെ സഹോദരൻ മധുസൂദനനെ കാര്യം അറിയിക്കാം. അദ്ദേഹം എന്തെങ്കിലും ഒരു മാർഗ്ഗം കണ്ടുപിടിക്കും. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അച്ഛനു് ആൾസ്വാധീനവും, കാര്യശേഷിയും ഉണ്ടു്

മോതി—പക്ഷേ, അവർ നാളെ എന്തെങ്കിലും ചെയ്യും.

സവി—ഇല്ലാതെഇപ്പോൾ എന്തുചെയ്യാനാണു്. മണി രണ്ടടിക്കാറായിരിക്കണം.

അക്—നാളെയെങ്കിലുമാകട്ടെ. പക്ഷേ, നിങ്ങൾ എ

ന്തെങ്കിലും ചെയ്യുന്നതുവരെ ഞങ്ങൾക്കു് വീട്ടിൽനിന്നു പുറത്തിറങ്ങാൻ പാടില്ല.

സവി—(അക്ബറിനെനോക്കിക്കൊണ്ടു്) "അവർ വലിയ ഭയങ്കര രൂപികളാണെന്നു തോന്നുന്നല്ലോ. നിങ്ങളോടു് അവക്കു് ശത്രുതയാണോ?

അക്—അതെ. ആ പ്രമാണിയെ വല്ലവിധവും ഈ കൂക്കിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടുത്തണമെന്നേയുള്ളു. അയാൾ ഇതിനിടയിൽ അകപ്പെട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ ഞാൻ എത്രയോ മുൻപു് പോലീസിൽ അറിവു കൊടുക്കുമായിരുന്നു.

സവി—അവരെ പറഞ്ഞുശരിയാക്കാൻ പാടില്ലേ?

അക്—അവക്കു് പറഞ്ഞാൽ മനസ്സിലാകുമോ? ആ പ്രമാണിയും കാര്യംവല്ലതും മനസ്സിലാക്കുന്നോ? ഈ മോതിയെപ്പോലെ ഒരു സ്ത്രീ ആ വീട്ടിൽ ഇല്ലായിരുന്നെങ്കിൽ അയാൾ എത്ര വഷളാകുമായിരുന്നു.

സവി—എന്തു്, ആ ആളുകൾക്കു് ഭാര്യമാരില്ലേ?

അക്—തീർച്ചയായിട്ടും ഉണ്ടായിരിക്കും. ഞങ്ങൾ എങ്ങനെയാണു് അവരെ അറിയുന്നതു്? ഉണ്ടെങ്കിൽതന്നെ ആ സാധുക്കൾ എന്തുചെയ്യാനാണു്?

മോതി—പ്രമാണി അങ്ങനെയുള്ളവനല്ല. പക്ഷേ, ഇവരെല്ലാവരുംകൂടെ വശത്താക്കിയതാണു്.

സവിത മോതിയെ ഒന്നുനോക്കി. ആനോട്ടം മോതിയ്ക്കു് അസഹനീയമായിരുന്നു. തന്റെ ഭർത്താവു് സവിതയോടുചെയ്ത തെററു് അവൾ സമ്മതിച്ചു.

സാവി—പ്രമാണിയും അവരെക്കാളും ഒന്നിനം പുറകോട്ട ല്ല. നിങ്ങളുടെ ആയത്നുകൊണ്ടു് അയാളെ ഇങ്ങനെ രക്ഷി യ്ക്കുന്നു.

മോത്തി—എന്റെ ഭർത്താവല്ലേ?

സവി:-അതെ, അതുകൊണ്ടല്ലേ അന്നു നിങ്ങൾ വന്നതു്?

മോത്തി:—അയാളുടെ പാപം എന്റെ പാപമാണു്. ഞ ങ്ങളുടെകാര്യം സാരമില്ല. എന്തെങ്കിലും വന്നുപോ യാൽ കുഞ്ഞുങ്ങൾക്കു് ആരുണ്ടു്? ആ വിചാരംകൊ ണ്ടാണു്.

സവി:—നിങ്ങൾക്കു് വലിയവേദനയായിരിക്കും.

"ഇല്ലില്ല." എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മോത്തി അധോ മുഖിയായിരുന്നു.

അക്—ഈ സ്ത്രീയ്ക്കുമാത്രമെ ഇതെല്ലാം സഹിക്കാൻ കഴിയൂ. പ്രമാണിക്ക ജോലിയില്ലാതെ ആയത്നുമുത ൽ ഈ സാധു കൂലിവേലയ്ക്കു പോകുന്നു. ഇപ്പോൾ ഇവൾ സമ്പാദിക്കുകയും അയാൾ കള്ളുകുടിക്കു കയും.

സവിതയുടെ മുഖഭാവം അല്പം ഗൌരവമായി. മോ ത്തിയ്ക്കു് അതുകണ്ടു് അല്പം ഭയവും ഒരുപക്ഷേ, ഇ വൾ പ്രമാണിയെ രക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലോ എന്നൊ രു സംശയവും ഉണ്ടായി.

മോത്തി—(ദീന സ്വരത്തിൽ) അയാളെ നോക്കണ്ട. എ ന്റെ പിഞ്ചു കുഞ്ഞുങ്ങളെ ഓർക്കണം.

സവി—ഇല്ലില്ല; ഞാൻ അതല്ല ആലോചിച്ചതു്. നി ങ്ങൾ അയാളുടെ കൂടെ ജീവിതം കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതു്

റങ്ങനെയായിരിക്കും, എന്നു ചിന്തിച്ചുപോയി.

മോത്തി—ഇതുവരെയെല്ലാം ഞങ്ങളുടെ ജീവിതം സുഖമായി കഴിഞ്ഞു. ഇത്രയും വർഷം അയാൾ ജോലിചെയ്തു കൊണ്ടുവന്നതന്നാണ് ഞാൻ തിന്നുകൊണ്ടിരുന്നതു്. അക്ബർ അല്പം കൂട്ടിപ്പറയുകയാണ്. ആ സാധു അങ്ങനെയല്ല. എനിക്കു നല്ലവണ്ണം ആളിനെ അറിയാം. എന്നെപ്പോലെ മററുള്ളവക്ക് അറിയാൻ തരമില്ലല്ലോ. അന്നു് അയാൾക്കു് ഒരു തെററു പററിപ്പോയി. ഒടുവിൽ വളരെ ദുഃഖിച്ചു.

സവി—ശരി, ഏതായാലും കാലത്തു് സഹോദരൻ മധുസൂദനനോടു പറയാം.

മോത്തി—പറയുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം കാര്യം നടക്കുകയില്ല. ഞങ്ങളുടെ എല്ലാവരുടെയും ജീവൻ നിങ്ങളുടെ കൈയ്യിലാണ്. അയാളെയും അയാളുടെ പാപത്തെയും ഗണിക്കരുതു്.

സവി—എനിക്കിപ്പോൾ ഒന്നും തോന്നുന്നില്ല. ഞാനും ഈ വാർത്തകളെല്ലാം കേട്ടു വിഷമിച്ചിരിക്കുന്നു. സാവകാശമായി ആലോചിച്ചാൽ എന്തെങ്കിലും മാർഗ്ഗം ഉണ്ടാകും.

അക്ബറും മോത്തിയും എഴുന്നേററു. സവിത അവരെ പടിക്കൽ കൊണ്ടുചെന്നാക്കി. മണി മൂന്നടിച്ചു. അവർ മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ തേവൻ—"നീ ഈ ഏടാകൂടത്തിലൊന്നും ചെന്നു ചാടരുതു്. നടക്കുന്നതെല്ലാം നടക്കട്ടെ. നീ ഇനി വീട്ടിനു വെളിയിൽ ഇറങ്ങിപ്പോകരുതു് തീർന്നല്ലോ കാര്യം."

സവി:—അതെങ്ങനെ സാധിക്കുമോ? അവർ ചെയ്തതു് ഉപകാരമല്ലേ? അവർ എന്നോടു വിവരം വന്നുപറ ഞ്ഞില്ലായിരുന്നെങ്കിലോ?

ദേവ—പക്ഷേ, അവർ അവരുടെ കാര്യത്തിനായി വ ന്നതല്ലേ?

സവി—അവർക്കുവേണ്ടിയല്ല, എനിക്കുവേണ്ടി.

ദേവ—എന്തായാലും നീ അതിലൊന്നും ചെന്നു വീഴരുതു്.

സവി—നിങ്ങൾ കിടന്നുറങ്ങുന്നു. അതിനെപ്പററി ഒന്നും ചിന്തിക്കേണ്ട. രാവിലെ മധുസൂദനൻ വരുമ്പോൾ കാര്യമെല്ലാം പറയാം.

ദേവൻ ഇതുകൊണ്ടു സമാധാനമായില്ല. എ ങ്കിലും പോയി കിടന്നു. സവിതയും വിളക്കു താഴ്ത്തിവെ ച്ചിട്ടു് ശയ്യാവലംബിനിയായി. അവൾ വിചാരിച്ചു.

"എത്ര ഭയങ്കരരൂപികൾ.........ആ മോത്തി ഇടയിൽ ചാടിവീണില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ആ പ്രമാണി എ ന്തെങ്കിലും ചതി ചെയ്യുമായിരുന്നു. പിന്നെ, എന്റെ... എന്റെ അവസ്ഥ എന്താകുമായിരുന്നു?"

ഈ വിചാരം ഉണ്ടായ മാത്രയിൽ അവൾ കമ്പിത ഗാത്രിയായി.

"മോത്തി, എന്റെ അടുക്കൽ യാചിക്കാൻ വ ന്നു.—എന്തിനു്?......അവൾ എന്നെ രക്ഷിച്ചു. എ ന്താശ്ചര്യം! ജീവിതത്തിൽ ഇത്രയും നാൾ ഊഹിക്കപോ ലും ചെയ്യാത്ത എന്തെല്ലാം സംഗതികൾ ഈ ചില മാ സങ്ങൾക്കിടയിൽ നേരിട്ടു.

"......പക്ഷേ, ഇപ്പോൾ എന്തുചെയ്യാനാണു്?...

എനിക്കു് എന്നെത്തന്നെ രക്ഷിക്കാം. മധുസൂദനൻ എന്നെ സഹായിക്കും. പക്ഷേ, പ്രമാണിയെയോ?" പ്രമാണിയുടെ ചിന്ത പൂർവ്വസംഭവം സ്മരിപ്പിച്ചു. "അന്നു് അവനു് ശിക്ഷകിട്ടേണ്ടതായിരുന്നു..... കിട്ടിയിരുന്നെങ്കിൽ ഇന്നു് ഇത്രമാത്രം മുതിരുമായിരുന്നോ? ഒരുത്തനു ശിക്ഷ കിട്ടിയാൽ മററുള്ളവരും പഠിക്കും."

സവിത ക്രോധം കൊണ്ടുവിറയ്ക്കുന്ന അധരങ്ങൾ കടിച്ചമർത്തിയിട്ടു് പ്രമാണിയുടെ കാര്യത്തിൽ എന്തുചെയ്യണമെന്നാലോചിച്ചു. അല്പനേരം ചിന്തിച്ചപ്പോൾ മോത്തിയുടെ സ്മരണയുണ്ടായി. "മോത്തിയെ ഓക്കണമല്ലോ. അവരെ രണ്ടു പേരെയും എങ്ങനെയാണു് അകററുന്നതു്? പ്രമാണിയും......മോത്തിയും! പരസ്പരം യോജിക്കാത്ത രണ്ടുപേർ. മോത്തി ചെയ്ത ഉപകാരമോ?... അവൾ ഇല്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ......പിന്നെ?..." സവിത വിഷമഘട്ടത്തിലെത്തി.

ക്ലോക്കു് ടൌവറിൽ മണി നാലടിച്ചു. ദേവൻ ഉണർന്നുതന്നെ കിടക്കുകയായിരുന്നു. എഴുന്നേററു തൻെറ ജോലിക്കു പോകാനുള്ള ഒരുക്കമായി. സവിതയും എഴുന്നേററു.

ദേവ—നീ ഇന്നു വരണ്ടാ.

സവി—ഇല്ല, ഞാൻ ഇന്നു് വരുന്നില്ല. എനിക്കു മധുസൂദനനെ കണ്ടിട്ടു് കാര്യമുണ്ടു്.

ദേവ—നീ അതിലൊന്നും ചാടരുതെന്നാണു് ഞാൻ പറയുന്നതു്. നടക്കുന്നതുപോലെയെല്ലാം നടക്കട്ടെ.

സവി—അതിനു തരമില്ല. മോത്തിയും അങ്ങനെ വിചാ

രിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ എൻെറ ഗതി എന്തായിരുന്നു. അതെങ്കിലും ഓക്കേണ്ടതല്ലേ?

ദേവൻ ഒന്നും ഉത്തരം പറയാതെ തൻെറ ജോലിക്കിറങ്ങി. താഴെ കൂടിനിന്ന കൂട്ടുകാർ സവിതയ്ക്കു വേണ്ടി കാത്തുനിന്നതുകൊണ്ടു് സവിത താഴത്തിറങ്ങി, അവരോടു് താൻ അന്നു ജോലിക്കു ചെല്ലുന്നില്ലെന്നു പറഞ്ഞു.

ആ ഗ്രാമക്കാർ എല്ലാം അവളെ അവരുടെ ഭാഗ്യദേവതയെന്നാണു് കരുതിപ്പോന്നതു്. ദയവിഹ്വലരും പരാശ്രിതരുമായി കഴിഞ്ഞ ആ കൂട്ടർ സവിതയുടെ ആശീർവാദത്താൽ തങ്ങൾക്കു മോചനം ലഭിക്കുമെന്നുവിചാരിച്ചു. അഗതികളെ സഹായിക്കുന്നതിനും, കുട്ടികളെ പഠിപ്പിക്കുന്നതിനും, രോഗപീഡിതരെ പരിചരിപ്പിക്കുന്നതിനും ഒരിക്കലും അവൾ മടിച്ചിരുന്നില്ല. അവൾക്കു തന്നോടുള്ള സ്നേഹം വർദ്ധിക്കുംതോറും അവൾ അവരുടെ ദുർഗ്ഗുണങ്ങളിലേക്കും സ്വയംകൃതാനർത്ഥങ്ങളിലേക്കും അവരുടെ ശ്രദ്ധ ആകർഷിക്കാൻ തുടങ്ങി. ചിലപ്പോൾ അവരെ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി കളിയാക്കുകയും ചെയ്തുപോന്നു. നികൃഷ്ടമായ ജോലി ചെയ്യാനുള്ള വിഷമം, മറെറാരു ജീവിതമാർഗ്ഗം കണ്ടുപിടിക്കാൻ കഴിയായ്ക, സ്വജാതിയെ നന്നാക്കാനുള്ള ഭഗീരഥപ്രയത്നം ശരിക്കു ഫലിക്കാഴികയാൽ ഉള്ള നൈരാശ്യം ഇതെല്ലാം അവളെ വ്യാകുലയാക്കിവന്നു.

തൂപ്പുകാരുടെ സമൂഹം ഗ്രാമാതിർത്തിവിട്ട മാത്രയിൽ സവിത തൻെറ കിടക്കയെ ശരണംപ്രാപിച്ചു. വീണ്ടും അവൾ ചിന്താമഗ്നയായി. പ്രഭാതമായിട്ടും അവൾക്കു്

ഒരുപായവും കിട്ടിയില്ല. എങ്കിലും പ്രമാണിയെ തീർച്ചയായും ആ വലയിൽനിന്നും രക്ഷപ്പെടുത്തണമെന്നവർ നിശ്ചയിച്ചു.

അക്ബറിനെക്കുറിച്ചും ചിന്തിച്ചു. അയാൾ പരദുഃഖഹാരിയാണെന്നവൾക്കു തോന്നി. നിസ്വാർത്ഥമായി ഇത്ര വിഷമം സഹിക്കുന്നതെന്തിനായിരിക്കാം? സ്വാർത്ഥാന്ധന്മാരാൽ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഈ ധരണിയിൽ നിസ്വാർത്ഥന്മാരും ഉണ്ടല്ലോ; എന്നിങ്ങനെ അവൾ ചിന്തിച്ചു. അക്ബറും മോതിയും അവൾ കേവലം ജീവൻ ദാനം ചെയ്തവർ മാത്രമല്ലെന്നും, പലതും അവളെ പഠിപ്പിക്കുന്നവരാണെന്നും അവൾക്കു തോന്നി.

"എന്താശ്ചര്യം! എന്നെ രക്ഷിക്കാനല്ലായിരുന്നോ ആ സഹായാഭ്യർത്ഥന?.........എനിക്കവർ ചെയ്യുന്ന ഉപകാരത്തെപ്പററി അവൾ ശബ്ദിച്ചതേയില്ല. അവരുടെ വാക്കുകളിൽ വിനയവും ചാരിതാർത്ഥ്യവും വെളിപ്പെട്ടു. മോതി—അതെ—ശരിതന്നെ, അവൾക്കു കാരണമുണ്ടു് അവളുടെ ഭർത്താവാണല്ലോ ആ പ്രമാണി. എന്നാൽ അക്ബറോ? എന്തായാലും പ്രമാണിയും അക്ബറും മോതിയും ആപത്തിനിരയാകരുതു്."

"അവർ രക്ഷപ്പെട്ടില്ലെങ്കിലോ?.........എന്നാൽ ഞാനും ആ വിപത്തിൽ ഭാഗഭാക്കാകണം—പക്ഷേ, എങ്ങനെ?.........എനിക്കു് എന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും? ഒരു മാർഗ്ഗവും കാണുന്നില്ല. എങ്കിലും എങ്ങനെയും അവരെ രക്ഷിക്കണം. ഇല്ലെങ്കിൽ ജീവിതംകൊണ്ടു് എന്തുഫലം?

ഈ വിധം നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ പുറത്തേ

ക്കവന്നു. താഴെ കളിച്ചുകൊണ്ടുനിന്ന ഒരു ബാലനെ വിളിച്ച്, മധുസൂദനനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്തു. അനന്തരം മുറിക്കുള്ളിൽകടന്ന് അതിനകം വൃത്തിയാക്കാൻ തുടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം പതിനാറ്

ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്ത് ക്ഷീണത്തിന്റെ ലാഞ്ഛന കാണുകയാൽ രാമദേവൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ട് അവനെ പിടിച്ചുകിടത്തിയിട്ടു പറഞ്ഞു—"ഇനിഎന്റെ കഥ കേൾക്കണ്ടെ?

ശ്രീകാന്തൻ—കേൾക്കണം.

രാമ—ഇപ്പോൾ ഞാൻ ഒരു പുതിയ അവതാരം എടുത്തിരിക്കയാണ്. അതുകൊണ്ട് ശാന്തചിത്തനായിട്ട് ശേഷമുള്ള കഥ കേൾപ്പിക്കാം.

ശ്രീ—കഥ എവിടെയാണു നിർത്തിയതെന്ന് എനിക്കു ഓർമ്മയുണ്ട്.

"എനിക്കും ഓർമ്മയുണ്ട്, കേൾക്കണം."

"അന്ന് വാദ്ധ്യാന്മാരുടെ പ്രതാപംകൊണ്ട് ഞാൻ രക്ഷപ്പെട്ടു. എങ്കിലും ഇവിടുത്തെ പഠിത്തം നിനക്കു പറ്റിയതല്ല. ഇപ്പോഴുള്ള ചട്ടപ്രകാരം ഞങ്ങൾക്ക് നിന്നെ ഒരുവിധത്തിലും തടയാൻ പാടില്ല. എങ്കിലും ഈ കുട്ടികൾ ഒന്നിച്ചുചേർന്ന് നിന്നെ ഭസ്മമാക്കും" എന്ന്

ഹെഡ്മാസ്റ്ററും ക്ലാസ്സ് റെറിച്ചറും എന്നോട പറഞ്ഞു. ആ സംഗതി അവർ പറയാതെതന്നെ ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞതാണു്. ഞാൻ ഉടൻതന്നെ പുസ്തകങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ടിറങ്ങി. ഏകദേശം നാന്തറ കട്ടികളും പത്തിരുപതു് അദ്ധ്യാപകന്മാരും എന്നെ നോക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഞാൻ രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം തിരിഞ്ഞുനോക്കി. കണ്ണുകൾ അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു; അതുമാത്രമല്ല അടികൊണ്ടു് എന്റെ ശരീരമാസകലം കലശലായ വേദനയും ഈ ലോകത്തു് ആകെതന്നെ എന്നെ ആവശ്യമില്ലെന്നു് അനെനിക്കു തോന്നി. കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഞാൻ പട്ടണവീഥിയിൽ കടന്നു. അനേകായിരം ആളുകൾ എന്നെ കടന്നുപോയി. അതിൽ എന്റെ ജാതിക്കാരും അപൂർവ്വം ചിലരുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, അവർ ആരും എന്നെ നോക്കിയതുപോലുമില്ല. വഴിയിൽ ഞാൻ ഭിക്ഷക്കാരെയും, കരുടന്മാരെയും, നൊണ്ടികളെയും, കീറിപ്പറിഞ്ഞ തുണികൾ ചുററിനടക്കുന്ന ദാരിദ്ര്യക്കോമരങ്ങളെയും, സന്യാസിമാരെയും, ഫക്കീറന്മാരെയും എന്നുവേണ്ടാ, എല്ലാ ഇനത്തിലും തരത്തിലുമുള്ള മനുഷ്യരൂപികളെയുംകണ്ടു. അവരെല്ലാവരും എന്നെക്കാൾ എത്രയോ അധികം സുഖമായി കഴിയുന്നവരായിട്ടെനിക്കു തോന്നി. അവരെ എല്ലാവരെയും നോക്കിയിട്ടു് എന്നോടൊപ്പം ദുഃഖം അവരുടെയും മുഖത്തു കാണാനില്ലായിരുന്നു.

വഴിക്കു് ഒരു തോട്ടത്തിനടുത്തുകൂടെ പോകേണ്ടിവന്നു. ദൂരെനിന്നു ഒരു ശബ്ദംകേട്ടു.—"എടോ പയ്യൻ, ആരാണതു്? അങ്ങു് ദൂരെ നില്ക്കു്." ഞാൻ ഭയംകൊണ്ടു്

അവിടെത്തന്നെ നിന്നുപോയി. അവിടത്തെ കോലാഹലവും വെളിയിൽ നിരന്നുനിന്ന കൂട്ടരെയും കണ്ടപ്പോൾ ബ്രാഹ്മണരുടെ ഒരു സദ്യ നടക്കുകയാണെന്നൂഹിച്ചു. ഞാൻ തിരിഞ്ഞു നടന്നു. മനഃപൂർവ്വം നടന്നതാണു്. അങ്ങനെ ഒരു ശബ്ദം കേട്ടതിനുശേഷം മുൻപോട്ടു നടന്നാൽ എന്റെ ഒരൊററ എല്ലുപോലും ശേഷിക്കുകയില്ലെന്നു് എനിക്കറിയാമായിരുന്നു.

സന്ധ്യയാകാറായി. ഞാൻ മറെറാരു വഴിയിൽക്കൂടി മാമന്റെ വീട്ടിലേക്കു് ബദ്ധപ്പെട്ടു് നടന്നു. വഴിമദ്ധ്യേ ഒരു കാഴ്ച കണ്ടു. ഒരു സ്ത്രീ; അവളെ കണ്ട മാത്രയിൽ എന്നെപ്പോലെ ഒരു ഭാഗ്യഹീനയാണെന്നെനിക്കു മനസ്സിലായി. അവൾ തോട്ടിയാണു്. കരങ്ങൾ ഉയർത്തിക്കൊണ്ടു് ശപിക്കുകയും ആരെയോ ചീത്തപറയുകയുമായിരുന്നു. അവളുടെ ചുററും ഒരാൾക്കൂട്ടം. കാഴ്ചക്കാരിൽ അധികാംശവും ചിരിക്കുന്നവരും പരിഹസിക്കുന്നവരും. ആ സ്ത്രീയുടെ വിളിയും ആളുകളുടെ സംഭാഷണവും കേട്ടപ്പോൾ അടുത്തുള്ള ഒരു വെററിലക്കാരൻ അവളെ പരിഹസിക്കുകയും അപമാനിക്കയും ചെയ്തതാണു കാരണമെന്നു മനസ്സിലായി. രണ്ടുമൂന്നു മിനിട്ടുനേരം ആ സ്ത്രീയേയും ആൾക്കൂട്ടത്തെയും നോക്കിനിന്നു. മററുള്ളവരുടെ മദ്ധ്യേയാണു് ഞാനും നിന്നതു്. അല്പനേരത്തേക്കു എന്റെ ജാതിയുടെ ഓർമ്മ എനിക്കില്ലാതായി. എനിക്കും ഒരേറുപററി. എന്റെ പാഠശാലയിലുള്ള ഒരു കുട്ടി അവിടെ നില്പുണ്ടായിരുന്നു. അവൻ എന്നെ മനസ്സിലാക്കി. അടുത്തു നിന്ന ഒരു യുവാവു് ഒരു കട്ട വലിച്ചെറിഞ്ഞു. എന്റെ

ത്തൊപ്പി നിലംപതിച്ചു. തൊപ്പി എടുത്തുകൊണ്ടു ഞാൻ ഓടി.

വീട്ടിൽ വന്നു് എൻെറ മുറിയിൽ ഇരിപ്പായി. മാമൻ വരാൻ സമയമായില്ല. എൻെറ ശ്വാസത്തിൻെറ ഗതി നിയന്ത്രണാതീതമായി. മനസ്സിൻെറ പരിഭ്രമവും ഭയവും നീങ്ങിയില്ല. മുറിക്കുള്ളിൽ ചെന്നിരുന്നശേഷവും, ആരെങ്കിലും എന്നെ പിൻതുടൎന്നുവന്നു് അടിക്കുമെന്നൊരു വിചാരം. ഈ ഭയത്തിലും പരിഭ്രമത്തിലും രണ്ടു മണിക്കൂർ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ശ്രീകാന്താ! സഹോദര, എൻെറ ആ ദുഃഖം നിങ്ങൾക്കോ, മററാൎക്കെങ്കിലുമോ ഊഹിക്കാവുന്നതല്ല. ഈ വിസ്തൃതമായ ലോകത്തു് മനുഷ്യനു് എവിടെയെങ്കിലും ശാന്തി ലഭിക്കേണ്ടതാണു് നായ്ക്കൾപോലും ശാന്തമായി, സമാധാനമായി ഒരു മൂലയിൽ കിടക്കുന്നു. അന്നു ഭ്രാന്തുപിടിച്ച ഒരു പട്ടിയുടെ അനുഭവമാണു് എനിക്കുണ്ടായതു്. ഞാൻ യാതൊരു വിവേകവും ഇല്ലാത്ത ഒരു വെറും ബാലനായിരുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ എന്നെ ദ്രോഹിക്കുന്ന ആളുകളോടു പ്രതികാരം ചെയ്യുമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെ എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ഒന്നൊന്നായി എത്രതുള്ളി വിഷമാണു് വീണതെന്നു് എനിക്കുതന്നെ നിശ്ചയമില്ല. രാത്രി മാമൻ വരുന്നതിനകം അല്പം കരഞ്ഞതുകൊണ്ടു് മനസ്സിനു തെല്ലു ശാന്തിയുണ്ടായി. അശ്രുധാരകളാൽ മലിനമായിരുന്ന എൻെറ മുഖംകണ്ടിട്ടു് കാൎയ്യം ഊഹിച്ചറിഞ്ഞ മാമൻ എന്നോടു ചോദിച്ചു മുഴുവനും മനസ്സിലാക്കി. അദ്ദേഹവും ദുഃഖിച്ചു.

"ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണു്?"

"ഞാൻ പ്രേമാശ്രമത്തിലെ സ്കൂളിൽ പഠിക്കാൻ പോകും. ഇവിടത്തന്നെ താമസിക്കും.

"ഓഹോ, അങ്ങനെയാണോ?—അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വരത്തിലും വാക്കുകളിലും ആശ്ചര്യം ധ്വനിച്ചു.

"അതെ, ഞാൻ മതം മാറുകയും മറവുമില്ല."

"നീ മതം മാറുന്നതിലും, മാറാതിരിക്കുന്നതിലും എനിക്കു് ഒന്നുമില്ല. പക്ഷേ, ആ ഭക്തൻ ചോദിക്കു മ്പോൾ ഞാൻ എന്തു സമാധാനം പറയും?"

"നിങ്ങൾ ഭക്തനോടു് ഒന്നും പറയാതിരുന്നാലൊ?

"അതെ, അങ്ങനെ ചെയ്യാം."

അല്പം ആലോചിച്ചിട്ടു്—"എങ്ങനെ അദ്ദേഹം അ റിയാതിരിക്കും?"

"അറിയുന്നെങ്കിൽ അറിയട്ടെ. എൻെറ നിർബ ന്ധം കൊണ്ടു പോയതാണെന്നു ഞാൻ പറയും."

മാമൻ സമ്മതിച്ചു. എൻെറ മനസ്സിനു സമാധാ നമായി. ആ രാത്രി ഞാൻ സന്തോഷമായി കഴിച്ചു. ആരും മാററി ഇരുത്തുകയോ, അടിക്കുകയോ, ഭയപ്പെടു ത്തുകയോ, ചീത്തപറയുകയോ ചെയ്യാത്ത സ്കൂളിൽ നാ ളെ എനിക്കു പോകാമല്ലോ എന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി ഉറങ്ങി. പ്രസന്നനായി രാവിലെ എഴുന്നേററു.

പ്രേമാശ്രമത്തിലെ സ്കൂൾ പരിചയമുള്ളതുകൊണ്ടു് ഞാൻ മാമനോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു—"അവിടെ മാമൻ കൂടെ വരണമെന്നില്ല. ഞാൻ തന്നത്താൻ പോയി ചേ ൎന്നുകൊള്ളാം." അദ്ദേഹത്തിനു അതുതന്നെയായിരുന്നു ഇ ഷ്ടവും. സമയമായപ്പോൾ ഞാൻ തയാറായി ഇറങ്ങി.

അന്നു് എൻെറ കാലുകൾ അതിവേഗം മുന്നോട്ടുപാഞ്ഞു. തലേദിവസം വൈകുന്നേരം എനിക്കനുഭവപ്പെട്ട ഭയമോ പരിഭ്രമമോ അന്നില്ലായിരുന്നു. പ്രേമാശ്രമത്തിൻെറ വാതുക്കൽ എത്തി. അതിനടുത്തു് അല്പം നിന്നു് വസ്ത്രങ്ങൾ എല്ലാം നേരെ പിടിച്ചിട്ടു് സങ്കോചത്തോടുകൂടി അകത്തുകടന്നു.

മിസ്റ്റർ വില്യം എന്നെ മനസ്സിലാക്കി. "എന്തു് തിരിച്ചുവന്നോ?" എന്നു ചോദിച്ചിട്ടു് എന്നെ അടുക്കലേക്കു വിളിച്ചു. എൻെറ പുറത്തു് തഴുകിക്കൊണ്ടു്—"ഇത്രയും നാൾ എവിടെയായിരുന്നു" എന്നു ചോദിച്ചു. ആ തലോടലും, മധുരമായ പ്രശ്നവും എൻെറ ജീവിതത്തിൽ ഒരു പുതിയ അനുഭവമായിരുന്നു. ഞാൻ ആദ്യന്തം എൻെറ കഥ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. പറയുന്നതിനിടയിൽ രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം കരഞ്ഞുപോയി.

"നീ അവിടെ പോയതെന്തിനു്? അടിയും പിടിയും അക്രമവും കാട്ടുന്നവരുടെ അടുക്കൽ പോയതെന്തിനു്? നിൻെറ അമ്മയും ആ ഭക്തനും അറിവില്ലാത്തവരാണു്. അതുകൊണ്ടാണു് ഈ ദുഃഖം അനുഭവിക്കുന്നതു്. നീ ഇവിടെ വന്നതു നന്നായി. ക്രിസ്തുദേവൻെറ രാജ്യത്തിൽ ഭേദബുദ്ധിയില്ല. ഇവിടെ ഒരു ഈശ്വരനേയുള്ളു. അദ്ദേഹത്തിനു് എല്ലാ ബാലന്മാരും ഒന്നുപോലെയുമാണു്."

"ഞാൻ മതം മാറുകയില്ല." എന്നു് ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ചിരിച്ചു. "ഇതു് ആരാണു പഠിപ്പിച്ചതു്? മതം മാറുന്നതിലെന്താണു്? സുഖവും ശാന്തിയും അടുത്ത ജീവിതത്തിൽ നന്മയും ഉണ്ടാകുന്ന ധർമ്മ

ല്ലേ വേണ്ടതു്?"

ഞാൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. എനിക്കൊന്നും മനസ്സിലായില്ല. എന്നാൽ ഈ ജീവിതത്തിൽ എനിക്കു മംഗളമുണ്ടാകുമെന്നു തോന്നി.

എന്നെ സ്കൂളിൽ ചേൎത്തു. മിസ്റ്റർ വില്യം, ബോൎഡിങ്ങിൽ താമസിക്കാനും എന്നെ വളരെ നിർബന്ധിച്ചു. അതെനിക്കിഷ്ടമായിരുന്നെങ്കിലും അമ്മ ദേഷ്യപ്പെടുമെന്നു സമാധാനം പറഞ്ഞൊഴിഞ്ഞു അദ്ദേഹവും എന്നെ എൻെറ ഇഷ്ടത്തിനു വിട്ടു. എൻെറ പഴയ വസ്ത്രം കണ്ടിട്ടു് അദ്ദേഹം എനിക്കു രണ്ടുജോടി വസ്ത്രം തന്നു. ഒന്നാമത്തെ ദിവസംതന്നെ രണ്ടുജോടി വസ്ത്രങ്ങളുമായി ഞാൻ ചിരിച്ചു ചിരിച്ചു് വീട്ടിൽ എത്തി.

"ആ രണ്ടു ദിവസങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള അന്തരം! സഹോദര! എന്നാൽ പിന്നെ ഞാൻ എന്തിനു ക്രിസ്ത്യാനിയായി എന്നു നിങ്ങൾ ചോദിച്ചേക്കാം. ഞാൻ നിങ്ങളോടുതന്നെ ചോദിക്കട്ടെ. ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയായതുകൊണ്ടു് എന്താണു തരക്കേടു്?" ഉത്തരം പ്രതീക്ഷിക്കുന്നതുപോലെ അവൻ ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി. ശ്രീകാന്തൻ മൌനമായിരുന്നു.

"രാത്രി മാമൻ വന്നു. ഞാൻ അന്നത്തെ നിസ്സാര സംഗതികളും പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്നെ വാത്സല്യപൂൎവ്വം തൻെറ ഉത്സംഗത്തിൽ ഇരുത്തി. അന്നു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹവാസവും എനിക്കു് ശാന്തിദായകമായി തോന്നി.

ഇങ്ങനെ ഞാൻ വീണ്ടും നല്ല സ്ഥാനത്തു ചെന്നെ

ത്തി. എന്റെ ദൃഷ്ടി ഏറക്കുറെ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. ഞാൻ പരമാത്ഥം പറയുകയാണു്; ആ ആശ്രമം ഹിന്ദു ജാതിയുടെ പ്രഹരമേററു അൎദ്ധപ്രാണനായിരുന്ന എന്നെ രക്ഷിച്ചു, മനുഷ്യനാക്കി. എന്നെപ്പോലുള്ള അനേകായിരം പേരുടെ രക്ഷാകേന്ദ്രമാണു് ആശ്രമം. എനിക്കു് അതിനോടുള്ള കടപ്പാടു് ഒരുതരത്തിലും തീരുന്നതല്ല. അതിനുവേണ്ടി പ്രാണൻതന്നെ ബലികഴിക്കേണ്ടി വന്നാലും ഞങ്ങൾ പിന്മാറുകയില്ല. കാരണം, അതുകൊണ്ടാണു് ഞങ്ങൾ ജീവിച്ചതും ജീവിക്കുന്നതും. എന്നാൽ അന്നം പുറത്തെങ്ങാനും ഇറങ്ങിയാൽ ജാതികൊണ്ടുള്ള ശല്യം നേരിട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഏതായാലും ഇന്നരാവിലെ ഞാൻ ആ ശല്യത്തെ വേരോടെ പിഴുതെറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്റെ അമ്മ ഖിന്നയായി മരിച്ചാലും ഭക്തൻ ചിന്താധികൃതനാൽ ശയ്യാവലംബിയായാലും, ഞാൻ ചെയ്തതു് എന്റെ വൎഗ്ഗക്കാർ എല്ലാവരും ചെയ്യേണ്ടതാണു്. അമ്മയും ഭക്തനും ക്രിസ്തുമാൎഗ്ഗം സ്വീകരിക്കേണ്ടതാണു്. അതുമാത്രമല്ല, നിങ്ങളും, നിങ്ങളുടെ ഹിന്ദുജാതി ആകമാനവും. കാരണം, ക്രിസ്തുഭഗവാന്റെ രാജ്യത്തു് മാത്രമേ സ്നേഹവും സമാധാനവും ഉള്ളു. നമ്മുക്കും അന്തിമമംഗളത്തിനുമുള്ള മാൎഗ്ഗമിതാണു്. ഹിന്ദുധൎമ്മം തെററിദ്ധാരണകളുടെയും അന്ധവിശ്വാസങ്ങളുടെയും ഒരു ഭണ്ഡാരമാണു്. അതിൽ അജ്ഞാനം, ധംഭു്, അന്യായം ഇവയല്ലാതെ മറെറാന്നുമില്ല.

"നിങ്ങൾ സ്വന്തകഥ വിട്ടു് മററു സംഗതികൾ പറയാൻ തുടങ്ങിയല്ലോ." എന്നു് ശ്രീകാന്തൻ മെല്ലെ പറഞ്ഞു.

"അതെ, പക്ഷേ, അതു കൂടാതിരിക്കാൻ എനിക്കു സാദ്ധ്യമല്ല. ഈ കഥതന്നെ എന്തു കൊണ്ടാണു് നിങ്ങളോടു പറയുന്നതു്? അവിടെ നിന്നുവന്നതിനു ശേഷം ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചുനോക്കി. എൻെറ ധർമ്മഗുരുവിനോടും ചോദിച്ചു. നിങ്ങളോടു് മുഴുവൻ കഥയും പറയണമെന്നാണു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു്. അതു് സത്യമാണെന്നും എനിക്കുതോന്നി. എനിക്കു് എന്തെല്ലാം ദുഃഖങ്ങൾനേരിട്ടു? അവയിൽനിന്നു് ആരെന്നെരക്ഷിച്ചു? എന്നും വർണ്ണിക്കേണ്ടതല്ലേ? അതോടുകൂടെ എനിക്കു് സുഖവും സമാധാനവും നൽകിയ ധർമ്മത്തിൻെറ രഹസ്യവും പറയേണ്ടതല്ലേ?

നിങ്ങളുടെ കഥയാണു് എനിക്കു് കേൾക്കാൻ ഇഷ്ടവും സന്തോഷവുമുള്ളതു്. മററു സംഗതികൾ നിങ്ങൾ പറയാത്തതു് ഉചിതമല്ല. അതെനിക്കു രസിക്കുന്നുമില്ല.

രാമ:—ഉം, എന്തുകൊണ്ടു രസിക്കുന്നില്ല?

ശ്രീ.—ചിലപ്പോൾ നിങ്ങൾ ആനന്ദാതിരേകത്താൽ അത്യുക്തിക്കധീനനായിപ്പോകുന്നു.

അതിശയോക്തിയോ? (രാമദേവൻ അല്പം ഒന്നു തെളിഞ്ഞിട്ടു്) അങ്ങനെയാണു് നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നതെങ്കിൽ ഈ കഥ വെറുതെയാണു് കേൾപ്പിച്ചതു്. എൻെറ കഥയിൽ അധികവും അല്പോക്തികളാണു്. ഇതിൽ അതിശയോക്തി ഉണ്ടെന്നു നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നെങ്കിൽ നിങ്ങൾക്കു എൻെറ യഥാർത്ഥരൂപം മനസ്സിലാകുന്നില്ല. ശ്രീകാന്താ! നിങ്ങൾ പുഷ്പശയ്യയിൽ ഉറങ്ങുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഇതു് അതിശയോക്തി ആണെന്നുതോന്നും. ഒരുവർഷമോ, ഒരുമാസമോ, ഒരാഴ്ചയോ നിങ്ങൾ

അധഃകൃതനായി ജീവിക്കുക; അപ്പോൾ ഇതിൽ എത്രമാത്രം അതിശയോക്തി ഉണ്ടെന്നു മനസ്സിലാകും.

ശ്രീ.—ഞാൻ ആമാഗ്ഗത്തിൽ തന്നെയാണല്ലോ ഇപ്പോൾ.

രാമ.—അതെ; അതും ഞാൻ എന്റെ ധമ്മഗുരുവിനോടു പറഞ്ഞു.

"എന്നിട്ടോ?,, ശ്രീകാന്തൻ ജിജ്ഞാസയോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

രാമ.—അദ്ദേഹം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല., പക്ഷേ, മുഖം ചിന്താക്രാന്തമായി. ഞാനതു ഗൗനിച്ചു.

"വാസ്തവമോ?" എന്നു് സാശ്ചൎയ്യം ചോദിച്ചുകൊണ്ടു്, ശ്രീകാന്തൻ അവന്റെ മുഖത്തു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. രാമദേവനും അവന്റെ മുഖത്തു് തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം പതിനേഴ്

രാമ.—നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ കാണുമോ?

ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നുനടുങ്ങി. "ഇല്ല, ഇല്ല, ഞാൻ ഇവിടെ ആരെയും കാണാനല്ല വന്നതു്. എനിക്കു നിങ്ങളുടെ കഥ കേട്ടാൽ മാത്രം മതി."

രാമ.—നിങ്ങൾക്കു ഭയമാണെന്നു തോന്നുന്നല്ലോ.

ശ്രീ.—ഇല്ല, എനിക്കു വേഗം തിരിച്ചുപോകണം: അതുകൊണ്ടു് വേണ്ടെന്നു പറയുകയാണു. ങ്ഹാ, ഒരുകാരണംകൂടെയുണ്ടു്. എനിക്കു് ഒരു മതത്തെപ്പററിയും നല്ലജ്ഞാനമില്ല. നിങ്ങളുടെ ദുഃഖത്തെ

പ്പററിയും വേണ്ട അനുഭവമില്ല.

രാമ.—എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനെ കാണുന്നതിലും ആശ്രമം കാണുന്നതിലും എന്തുദോഷം?

ശ്രീ—പിന്നീട് എപ്പോഴെങ്കിലും വരാം. ഇപ്പോൾ എന്നെ നിർബന്ധിക്കരുത്.

രാമദേവൻ പിന്നെ നിർബന്ധിച്ചില്ല.

ശ്രീകാന്തൻ സഗൗരവം—"നിങ്ങളുടെ കഥ തുടരണം."

"ശരി"—രാമദേവൻ കഥ തുടന്നു.

പ്രേമാശ്രമത്തിൽ എന്റെ പഠിത്തം ശരിയ്ക്കു നടന്നു. ഞാൻ മി: വില്യത്തിൽനിന്നും ക്രൈസ്തവമതത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെക്കുറിച്ചു കേൾക്കുകയും, എന്റെ അമ്മയുടെ ശങ്ക ഫലിക്കുമോ എന്നു ചിന്തിക്കുകയും ചെയ്തു. നാലുമാസത്തിനകം ഏഴാംക്ലാസ്സ് ജയിച്ച് എട്ടിൽ ചേന്നു. സ്കൂൾ ഒഴിവായി. പാഠശാലയിലും ആശ്രമത്തിലുമുള്ളവർ ഒരു വിനോദസഞ്ചാരത്തിനുള്ള ഒരുക്കമായി. മി: വില്യം എന്നെയും വിളിച്ചു. എനിക്ക് അതു ഇഷ്ടമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും മാമൻ അനുവദിച്ചില്ല. അമ്മയോടോ ഭക്തനോടോ അനുവാദം വാങ്ങാൻ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അവരോട് ചോദിക്കാൻ എനിക്കു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. ഞാൻ പ്രേമാശ്രമത്തിൽ പഠിക്കുന്നു എന്നുപോലും അവർ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. ഞാൻ പോകുന്നില്ലെന്നു തന്നെ പറഞ്ഞു.

മി: വില്യത്തിനു അല്പം ദുഃഖമുണ്ടായി. "നീ തന്നത്താൻ നിന്റെ വികാസത്തെ തടയുകയാണ്" വി

നോമ്പുകാലമായതിനാൽ പോകുന്നതുകൊണ്ടു നിനക്ക് എത്ര അറിവു കിട്ടുമെന്ന് അറിയാമോ? നിനക്ക് ലോകം കാണാം. പ്രകൃതിദൃശ്യങ്ങൾ കണ്ട് ആനന്ദിക്കാം. ഞങ്ങൾ മറ്റൊരാശ്രമം കാണാനും പോകും.

ഏകദേശം നൂറു കുട്ടികൾ പട്ടണത്തിനു പുറപ്പെട്ടു. ഞാൻ എന്റെ ഗ്രാമത്തിലേക്കും: ഗ്രാമാതിർത്തിയിൽ എത്തിയപ്പോൾ, സ്വജാതിക്കാരുടെ കൂട്ടം കണ്ടപ്പോൾ, എന്റെ ജാതിയുടെ നീചത്വം സ്മരിച്ചു. എന്നാൽ അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട മാതാവിന്റെയും ആ ഭക്തന്റെയും രൂപം കണ്ണിനു മുൻപിൽ നില്ക്കുന്നതായി തോന്നി. സന്തോഷസന്താപസമ്മിശ്രങ്ങളായ ചിന്തകളോടുകൂടി ഗ്രാമത്തിലെത്തി. എന്റെ അമ്മ എന്നെ കണ്ട് സന്തോഷംകൊണ്ടു മതിമറന്നു. ഗ്രാമവാസികളായ അനേകം ബാലന്മാർ എന്നെ വളഞ്ഞു: അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ വടിയും ഇടിച്ചുകൊണ്ട് ഭക്തനും വന്നുചേർന്നു. എല്ലാവരുടെയും മുഖത്ത് പ്രേമനഗരത്തിന്റെ വർണ്ണനയും, എന്റെ പഠിത്തത്തിന്റെ വിശേഷങ്ങളും കേൾക്കാനുള്ള ഔത്സുക്യം പ്രത്യക്ഷമായി കാണപ്പെട്ടു. അവർ എല്ലാവരും ആനന്ദഭരിതരായിരുന്നു. എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ മാത്രം ശോകാദിവികാരങ്ങൾ അലതല്ലിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ എന്റെ അവസ്ഥ ആരും അറിഞ്ഞില്ല. ഞാൻ അതിന് ഇടകൊടുത്തതുമില്ല. ഞാനും എല്ലാവരോടൊപ്പം ചിരിക്കുകയും, പല സംഗതികളും പറഞ്ഞ് അവരെ സന്തോഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഓരോരുത്തരായി മടങ്ങി. ഭക്തനും, അമ്മയും, ഞാനും മാത്രം ശേഷിച്ചു. അമ്മ ആശാസംപൂൎണ്ണങ്ങളായ ദൃഷ്ടികൾ എന്റെ മേൽ പതിപ്പിച്ചു. മെല്ലെ എഴുന്നേറ്റു എന്റെ അടുക്കൽവന്നു എന്നെ തലോടി. എന്റെ മനസ്ഥിതി എങ്ങനെ വൎണ്ണിക്കാനാണു? അമ്മയെ ഞാൻ പ്രേമാശ്രമത്തിൽ പഠിക്കുന്ന വിവരവും മി: വില്യത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങളും അറിയിച്ചാലോ എന്നുള്ള വിചാരം ഉള്ളിൽ ഉദിച്ചു. എന്നാൽ അതു അടക്കിയിട്ടു, എന്നോടു വിശേഷങ്ങൾ ചോദിച്ചതുപോലെ നാട്ടിലെ വിശേഷങ്ങൾ ഞാനും ചോദിച്ചു.

ഭക്തൻ—എന്താ, രാമദേവ, നിന്റെ പഠിത്തം ശരിയായി നടക്കുന്നോ?

ഞാൻ—നടക്കുന്നു.

ഭക്ത—ഇനി എത്ര വൎഷംകൂടി പഠിക്കണം?

ഞാൻ—അമ്മയും അച്ഛനും അനുവദിക്കുന്നതുവരെ.

അമ്മ-നിനക്കു എത്ര പഠിക്കണമോ അത്രയും പഠിക്കു. അതുകൊണ്ടെന്തു? പക്ഷെ, ഞാനും അദ്ദേഹവും നിന്റെ പ്രേമനഗരത്തിലെ വിശേഷങ്ങൾ കേൾക്കട്ടെ

ഞാൻ ഒന്നു ഞെട്ടി.

ഭക്ത—ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു അതൊരു പ്രാൎത്ഥ്യം പോയിട്ടുണ്ടു. അവിടെ കാണാനെന്താനു? നമ്മൾ അവിടത്തെ കാൎയ്യങ്ങൾ കേൾക്കുന്നില്ലേ? അതുതന്നെ.

ഈവിധമുള്ള സംസാരത്തിൽ പകൽ മുഴുവൻ കഴിഞ്ഞു. ഇങ്ങനെ ഓരോ ദിവസവും ഞാൻ സൂത്രത്തിൽ പ്രേമനഗരത്തിന്റെ സാഗതികൾ സംഭാഷണമാകാതെ

സൂക്ഷിച്ചു. അവിടെ എനിക്കു സുഖമാണെന്നും, എല്ലാ സൌകര്യങ്ങളും ഉണ്ടെന്നുമാണ് എല്ലാരും ധരിച്ചതു്.

ഞാൻ ഒന്നരമാസം അവിടെ താമസിച്ചു. ഈ ഒന്നർ മാസത്തിനകം എന്തെങ്കിലും ഒന്നുരണ്ടു സംഭവങ്ങളുണ്ടായില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ പെമ്മാനാകുന്നതെങ്ങനെ? ഹിന്ദുധമ്മത്തിൻെറ ചില രഹസ്യങ്ങൾ കാണുകയും അനുഭവപ്പെടുകയും വേണ്ടതല്ലേ? ഒരു ദിവസത്തെ സംഭവമാണു പ്രത്യേകം ഞാൻ ഓമ്മിക്കുന്നതു്. എൻെറ അമ്മ എന്തോ സാമാനം വാങ്ങാൻ ഒരു ബനിയാൻെറ കടയിൽ പോയി. ഹരിപുരത്തായിരുന്നപ്പോൾ അമ്മയുടെകൂടെ ഞാനും പോകുക പതിവാണു് എന്നാൽ അന്നു പോയില്ല. അമ്മ പീടികയിൽനിന്നു് അല്പം അകലെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ ആ ബനിയാൻെറ കുഞ്ഞു് എന്തോ സാമാനം വാങ്ങാൻ വന്നിട്ടു് മടങ്ങവെ എൻെറ അമ്മയെ ഒന്നു മുട്ടി, അമ്മ വസ്ത്രങ്ങൾ ഒതുക്കിയിട്ടു് ഒററത്തേക്കു് ഒഴിയാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നിട്ടു് ഫലമുണ്ടായില്ല. കടയിൽ ഇരുന്ന പലരും അതു കണ്ടു. ബനിയാൻ ഉറക്കെ വിളിച്ചു:—

ഛീ; കഴുതേ, അധികപ്രസംഗി, കണ്ണുകാണാൻ വയ്യ. ഇല്ലേ?

സാധു അമ്മ ഭയന്നുഭയന്നു്—"ഞാൻ എന്തു ചെയ്യാനാണു്. ഇതു എൻെറ കുററമാണോ?"

"അതെ, അതെ, നിനക്കെല്ലാം ഇപ്പോൾ കുറച്ചു തൻേറടമാണു്. കുട്ടി വരുന്നതു കണ്ടില്ലേ? നീ എന്തു ജാതിയാണെന്നു കുട്ടിക്കറിയാമോ?

"എങ്കിലും ഞാൻ പുറകോട്ടു മാറിയല്ലോ"

"ഇനി സാമൎത്ഥ്യം കാണിക്കേണ്ട. വെറുക്കനെ ടൗണിൽ പഠിക്കാൻ അയച്ചതുകൊണ്ടാണു് ഇത്ര നിഷേധം? വാസ്തവത്തിൽ നിന്റെയെല്ലാം എല്ലു നുറുക്കേണ്ടതാണു്"

"അങ്ങനേ; അങ്ങനെ പറയാതിരിക്കണം."

"ഛീ, മിണ്ടാതിരിക്കു്, ഇല്ലെങ്കിൽ കഥകഴിക്കും. കുട്ടിയെ തൊട്ടതും പോരാ, ഇപ്പോൾ നേരെ കയറി വത്തമാനമോ:"

വാക്കുകൾ കടന്നു. വരാന്തയിലിരുന്നവർ ഇറങ്ങിച്ചെന്നു. ബനിയാനും വാതുക്കൽ ചെന്നു നിലയായി.

അമ്മ:—"എനിക്കു് ശക്കര തരണം, ഞാൻ പോകട്ടെ. ഇന്നു രാവിലെ ആരെ കണികണ്ടെന്നറിയാൻ പാടില്ല."

അമ്മ പോകാൻ ധൃതികൂട്ടി.

"ശക്കരയുടെ കാര്യം പിന്നെ. മിണ്ടാതെ നടന്നോ"

"അപ്പോൾ ചക്രം വാങ്ങിച്ചിട്ടു് ശക്കര തരുകയില്ലെന്നോ? ഈ പാവപ്പെട്ട എന്റെ ചക്രംകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കു് എന്തു ഗുണം വരാൻ പോകുന്നു?"

"മിണ്ടാതെ പോകുന്നോ, ഇല്ലയോ? ഇല്ലെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ കാണിച്ചുതരാം."

'എന്നാൽ ചക്രം തിരിച്ചുതരണം. ഞാൻ പോകാം.'

"ഏതു ചക്രം"—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അയാൾ താഴത്തിറങ്ങി അമ്മയെ ഒന്നടിച്ചു. അടുത്തുനിന്ന ആളുകൾ ഇങ്ങനെ നടക്കുമെന്നു ഊഹിച്ചതുപോലുമില്ല. അവർ കടന്നുചെന്നു് അമ്മയെ രക്ഷിച്ചു. എന്റെ അമ്മ ലജ്ജിച്ചു മടങ്ങി. തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ ഞാൻ പുസ്തകം

വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. അവരുടെ മുഖഭാവം കണ്ടു് എന്തോ കുഴപ്പമുണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായി. ഞാൻ പലതരത്തിലും ചോദിച്ചു. ഒരുത്തരവും കിട്ടിയില്ല. കുറച്ചുനേരം വീട്ടിൽ ഇരുന്നശേഷം ഭക്തൻെറ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. അറിയാതെ ഞാനും പുറകെ പോയി. അമ്മ ഭക്തനോടു് കാര്യമെല്ലാം പറഞ്ഞു. അവരുടെ രോദനവും ഉച്ചരിച്ച വാക്കുകളും ഞാൻ കേട്ടു. ഭക്തൻെറ ആശ്വാസ വാക്കുകളും. എൻെറ ശരീരം മുഴുവനും അഗ്നി പൊതിച്ചതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി. എന്നാൽ എന്തുചെയ്യാനാണു്. അമ്മയുടെ അടുത്തു ചെല്ലാൻ ആഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലും ഞാൻ പോയില്ല. വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചുപോയി. ആ ബനിയാൻെറ രക്തപാനംചെയ്യണമെന്നു് എൻെറ മനസ്സിൽ തോന്നി. എന്നാൽ അന്നു ഞാൻ തീരെ ചെറുപ്പവും, ദുർബ്ബലനും, നിസ്സഹായനുമായിരുന്നു. രാത്രി ഞാൻ വളരെനേരം കരഞ്ഞു. അമ്മ അവരുടെ വിഷമം എന്നെ അറിയിക്കാതിരുന്നതുപോലെ ഞാനും എൻെറ ദുഃഖം അമ്മ അറിയാനിടയാക്കിയില്ല. ഞങ്ങൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഭൂമിക്കു ഭാരമായി കഴിയുന്നവരാണെന്നു അനുഭവപ്പെട്ടു. ഈ ലോകത്തിനു് ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടു് എന്താവശ്യം? ഈ പ്രശ്നത്തിനു് ഉത്തരമൊന്നും കിട്ടാതെതന്നെ സമാധാനാകേണ്ടിവന്നു. എൻെറ ഹൃദയവേദന വർദ്ധിച്ചു.

രാവിലെ, ഇതെല്ലാം മറന്നതുപോലെ അമ്മ പുല്ലറുക്കാൻ പോയി. ഞാൻ വിചാരസാഗരത്തിൽ മുഴുകി. "ഇതിൻെറ അവസാനമെന്തു്?"

ഞാൻ ഭക്തനോടു ചോദിച്ചു.

"ഇന്നലെ അമ്മ അടികൊണ്ടു ഇല്ലേ?" ഭക്തൻ പരിഭ്രമത്തോടെ—"നിന്നോടു് ആരുപറഞ്ഞു."

"എനിക്കറിയാം."

"വന്നതെല്ലാം വന്നു. ഇനി അടുത്ത ജന്മത്തിൽ ഈ ജാതിയിൽ ജനിക്കാതിരിക്കാൻ രാമനെ ഭജിക്കുക. എന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞില്ലേ?"

"എന്തു്, നീ കേട്ടോ?"

"അതെ, അപ്പോൾ ഞാൻ നിങ്ങളുടെ വരാന്തയിൽ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും ഇത്തരത്തിൽ ജീവിക്കുന്നതെങ്ങനെ?"

"അല്ലാതെ എന്തുചെയ്യാനാണു്? ചെയ്ത കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലം അനുഭവിച്ചേ തീരൂ."

"ഇതിൽ എന്തുകർമ്മം? ഏതെങ്കിലും ഒരു ചെമ്മാനായിരുന്നു അമ്മയെ അടിച്ചതെങ്കിൽ, നിങ്ങൾ ഒന്നം ചെയ്യുകയില്ലേ?"

"അവർ നമ്മുടെ ജാതിക്കാരായതുകൊണ്ടു് അവന്റെ ചെവിക്കു പിടിച്ചുവലിച്ചുകൊണ്ടു് പോരുമായിരുന്നു. പക്ഷെ, ബനിയാനോടു് എന്തു പറയാനാണു്?"

"എന്തു് നാം മനുഷ്യരല്ലേ?"

"എന്തു വിചാരിച്ചാലും നാം അവരോടു് എതിർക്കുവാൻ പോകുകയാണെങ്കിൽ ഈ കുടിലിൽപോലും താമസിക്കാൻ വയ്യാതാകും. ബനിയാന്മാർ ഗ്രാമത്തിലെ പ്രമാണികളും അധികാരികളുമാണു്."

"എങ്കിൽ മറേറതെങ്കിലും ഗ്രാമത്തിൽപോയി താ

മസിക്കണം."

"എല്ലായിടത്തും ഇതുതന്നെയാണവസ്ഥ. നമ്മൾ കഴിഞ്ഞജന്മത്തിൽ എന്തെങ്കിലും മഹാപാപം ചെയ്തിരിക്കണം, അതാണു് ഇങ്ങനെ വന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ നാം ചെമ്മാക്കുടിയിൽ എന്തിനു പിറക്കണം? രാമൻെറ മായ നമുക്കു് മനസ്സിലാക്കാൻ ശക്തിയില്ല."

ഞാൻ കൂടുതലൊന്നും ചോദിച്ചില്ല. വാസ്തവത്തിൽ രാമൻെറ ആ മായ എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല. ഒരിക്കലും മനസ്സിലാകുകയുമില്ല. ഞങ്ങളുടെ മേൽ അന്യായം നടത്തുന്ന ഒരു മായയാണു് അതെന്നും, ആ അന്യായം ന്യായവും ധർമ്മവുമാണെന്നു് ചിലർ പറയുന്നുണ്ടെന്നും മനസ്സിലാക്കി. അതു മാത്രമല്ല ഈ അന്യായങ്ങൾക്കിരയാകുന്ന സാധുക്കളും അന്യായകർത്താക്കളെപ്പോലെ ആ ധർമ്മത്തിലും ന്യായത്തിലും വിശ്വസിക്കുന്നു.

അദ്ധ്യായം പതിനെട്ടു്

ഭക്താനമായുള്ള എൻെറ സംഭാഷണം അമ്മ തീർച്ചയായും അറിഞ്ഞുകാണണം. എങ്കിലും ഞങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഇതിനെക്കുറിച്ചു് ഒരു ചർച്ചയും നടന്നില്ല. ഒഴിവുദിവസങ്ങൾ തീർന്നപ്പോൾ ഞാൻ ഹൃദയഭാരത്തോടുകൂടി പ്രേമനഗരത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. പോകുന്നദിവസം

ഞാൻ അടിയ്ക്കടി അമ്മയുടെ മുഖത്തു് സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി 'ഞാൻ പോയശേഷം അവരുടെ അവസ്ഥ എന്തായിരിക്കുമെന്നുള്ള ചിന്ത എന്നെ വല്ലാതെ വിഷമിപ്പിച്ചു. ഞാൻ എത്ര നിസ്സഹായനാണെങ്കിലും മാതാവിനു് മകനാണല്ലോ? എന്റെ അമ്മയെ ആരെങ്കിലും അവമാനിക്കുന്നതു് എനിക്കു ലജ്ജാവഹമല്ലേ?

ഞാൻ പ്രേമനഗരത്തിലെത്തി മാമന്റെ കൂടെ താമസം തുടങ്ങി.

എന്നെ കണ്ട മാത്രയിൽ മി. വില്യം—"ഓഹോ, നീ വന്നുകളഞ്ഞോ? വരികയില്ലെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചുപോയി."

"എനിക്കു പഠിക്കണം."

"അതെനിക്കറിയാം." അദ്ദേഹം ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞു.

"എങ്കിലും നിന്റെ അമ്മയും മററും അങ്ങൊനിക്കുള്ളേ? അതുകൊണ്ടു് നിന്നെ തടയുമെന്നും സംശയിച്ചു. നിന്നെപ്പോലുള്ള അനേകം കുട്ടികളുടെ അവസ്ഥ അതാണു്. ആളുകൾ നിങ്ങളെ ഇത്ര ഭയപ്പെടുന്നതെന്തിനു്?"

"ഈ ആളുകൾക്കു് ജ്ഞാനത്തിന്റെ പ്രകാശം ലഭിച്ചിട്ടില്ല. ഹിന്ദുധർമ്മാവലംബികളായ സന്യാസികളും, ബ്രാഹ്മണരും അവരെ ഭേദിപ്പിച്ചു വെച്ചിരിക്കുകയാണു്. ഈ ധർമ്മം—ക്രിസ്തുഭഗവാന്റെ ധർമ്മം—വിദേശീയമാണു് മ്ലേച്ഛന്മാരുടെ ധർമ്മമാണു്—എന്നെല്ലാം പറഞ്ഞു് ആളുകളെ ഞങ്ങളിൽനിന്നു് അകററി നിർത്തുന്നു. ശരി, രാമദേവാ, ഇന്നു് പാഠശാലയിൽനിന്നു പോകുന്നതിനുമുൻപു് എന്നെവന്നു കാണണം."

ഞാൻ ആ ക്ഷണം സ്വീകരിച്ചു, പള്ളിക്കൂടം വിട്ട ഉടൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബംഗ്ലാവിൽ എത്തി. ഞാൻ ചെന്നപ്പോൾ പാതിരിയും അവിടെ ഇരുപ്പുണ്ടായിരുന്നു. പ്രാൎത്ഥന, ആദിയായുള്ള അവസരങ്ങളിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. അതല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ ഇരിക്കുന്നതിനോ സംസാരിക്കുന്നതിനോ അവസരം കിട്ടിയിട്ടേയില്ല. അദ്ദേഹം അധികസമയവും പ്രാൎത്ഥനയിലോ, പ്രേമാശ്രമത്തിൻെറ ഭരണത്തിലോ, ആശുപത്രിയിലോ കഴിച്ചുപോന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാക്കുകളുടെയും സ്നേഹത്തിൻെറയും പ്രഭാവംകൊണ്ടു് രോഗികൾ സുഖപ്പെട്ടുമെന്നു് ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ട മാത്രയിൽ പ്രണമിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖത്തുകണ്ട സൌമ്യതയും, തേജസ്സും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ലളിതമായ വസ്ത്രധാരണവും, മാധുൎയ്യമേറിയ മന്ദഹാസവും വളരെ ആകൎഷണീയങ്ങളായി എനിക്കുതോന്നി.

"എന്താ, രാമദേവാ" അദ്ദേഹം സസ്നേഹം വിളിച്ചു. എൻെറ അമ്മയും ഭക്തനുമല്ലാതെ ആരും ഇത്ര വാത്സല്യത്തോടുകൂടി എന്നെ വിളിക്കുന്നതു ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല.

"ഇനിയും പ്രഭുവിൻെറ സ്നേഹരാജ്യത്തിലേക്കു വരികയില്ലേ?" എന്നദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. ഞാൻ ഒന്നും ഉത്തരം പറയാതെ അധോമുഖനായിനിന്നു.

മി: വില്യം—ഇവൻെറ അമ്മ വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടും. അതുകൊണ്ടു് ഇവൻ ഇവിടെവരാനും വേദംപഠിക്കാനും വളരെ ഭയപ്പെടുന്നു. ഇവൻെറഅമ്മയ്ക്കും ഇവിടെ വരാമല്ലോ. ഇതു് സ്നേഹത്തിൻെറയും സമത്വ

ത്തിൻെറയും സ്ഥാനമല്ലേ? ലോകത്തുള്ള മറ്റിതരക്കാം, ദുഃഖിതക്കാം, അസ്വാതന്ത്ര്യക്കാം എല്ലാം ഇവിടെ സ്ഥാനമുണ്ടു്. ഇവിടെ അസ്പൃശ്യതയില്ല. ഇവിടെ തോട്ടിയെന്നും, ചെമ്മാനെന്നും, ബ്രാഹ്മണനെന്നും ബനിയാനെന്നും ഉള്ള വ്യത്യാസമില്ല. മനുഷ്യർ എല്ലാവരും ഒരുപോലെ. ഈ ധർമ്മത്തിൻെറ നിഴലിൽ വരുന്നവർ ആരായാലും ഒരിക്കലും തിരസ്കരിക്കപ്പെടാറില്ല.

എൻെറ കണ്ണുകളിൽ ഈ വാക്കുകൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ അമൃതവർഷമായിരുന്നു. കാരണം എൻെറ അനുഭവം തന്നെയാണു്. എനിക്കാരുണ്ടായിരുന്നു? അവിടെ അഭയം കിട്ടിയില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കു് പഠിക്കാൻതന്നെ സ്ഥലമുണ്ടായിരുന്നോ?

മി: വില്യം.—രാമദേവാ, ഈ സത്യധർമ്മം പ്രചരിപ്പിക്കാനായി എന്തെല്ലാം ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ചു് പാതിരിമാർകളും മററനേകരും ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നു. ഇവക്കു് എന്തെങ്കിലും സ്വാർത്ഥോദ്ദേശമുണ്ടോ? വൃത്തികെട്ട ബാലന്മാരെ ആലിംഗനം ചെയ്യുന്നതിൽ ഇവക്കെന്തുലാഭം? എത്രകഷ്ടപ്പെട്ടാണു് ഇവർ നമ്മുടെ ഭാഷ പഠിച്ചതു്? എത്ര വിഷമിച്ചാണു് നമ്മുടെ നടപ്പുകളും രീതികളും മനസ്സിലാക്കിയതു്!

ഞാൻ ശിരസ്സുയർത്തി പാതിരിയുടെ ആ വെളുത്ത ശരീരത്തെ ഒന്നുനോക്കി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കരുണാരസപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങൾ കണ്ട മാത്രയിൽ എൻെറ കണ്ണുകളിൽ അശ്രുനിറഞ്ഞു.

അദ്ദേഹം. "മകനെ, കരയരുത്, അത്യധികം ദുഃഖിതരായിരിക്കുന്നവൎക്കും ഇവിടെ സ്ഥാനമുണ്ട്". മനുഷ്യവൎഗ്ഗത്തിന്റെ പാപസംഹാരത്തിനായി യേശുഭഗവാൻ എത്ര എത്ര ഭയങ്കര യാതനകളാണു് സഹിച്ചതു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആജ്ഞയിലും ഉപദേശത്തിലുമാണു് സൎവ്വലോകത്തിന്റെയും ശ്രേയസ്സ്. നീ പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. ഇവിടെ ആരും നിന്നെ തിരസ്കരിക്കയില്ല.

ഇതെനിക്കറിയാമായിരുന്നു, പ്രതിക്ഷണം അനുഭവപ്പെടുന്നുമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷെ, എന്റെ മനസ്സിനകത്തുള്ള പതറൽ അപരിഹാര്യമായിരുന്നു. എനിക്കതൊന്നും മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം സംസാരിക്കും തോറും എന്റെ നയനങ്ങളിൽ നിന്നും അശ്രു പൊഴിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

"വില്യം, നിങ്ങൾ ഇവനെ സമാധാനപ്പെടുത്തി സത്യോപദേശം നല്കുക." എന്നുപറഞ്ഞിട്ടു് പാതിരി യാത്രയായി. ഞാൻ നിറഞ്ഞകണ്ണുകളോടുകൂടി നോക്കിനിന്നു.

മി: വില്യം എന്റെ അടുക്കൽവന്നു് പുറത്തു തട്ടിക്കൊണ്ടു്—രാമദേവാ, നീ വിഷമിക്കേണ്ട. ഞാനും നിന്നെപ്പോലെ ആയിരുന്നു. നിനക്കു് അമ്മയുണ്ടല്ലോ ഞാൻ അനാഥനായിരുന്നു. എനിക്കു് എന്റെ ജാതിക്കാരേയോ, കൂട്ടക്കാരേയോ പററി ഒന്നും അറിവില്ലായിരുന്നു. പ്രേമനഗരത്തിന്റെ തെരുവീഥികളിൽ ഭിക്ഷയെടുത്തും വഴിയരികിൽ കിടന്നും കഴിച്ചു. പ്രേമധൎമ്മോപദേശകാരിൽ ഒരാൾ ഒരുദിവസം എന്നെ അടുക്കൽവിളിച്ചു് ഒരു

പൈ തന്നു. അടുത്തദിവസം ആഹാരം തന്നു. ഒരാഴ്ച്ച യ്ക്കകം എനിക്കു് ഇവിടെ സ്ഥലം കിട്ടി. ഞാൻ ഇവിടെ യാണു് വളൎന്നതു്. ഇന്നു് ഞാൻ ഇവിടെവന്നിട്ടു് മുപ്പതു വൎഷമാകുന്നു. പത്തുവയസ്സുപ്രായമുള്ളപ്പോഴാണു് ഇവിടെ വന്നതു്. ഈ ലോകത്തു് എനിക്കു് ആരുമില്ല. ഞാൻ അലഞ്ഞു വന്ന ചാകുമായിരുന്നു.

“ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാരുണ്യത്താൽ രക്ഷപ്പെട്ടു. ഇന്നു് എനിക്കു താമസിക്കാൻ ബംഗ്ലാവുണ്ടു്. വീട്ടിൽ ഭാൎയ്യയും രണ്ടുകുട്ടികളുമുണ്ടു്. ഞാൻ ദിവസവും ധൎമ്മപ്രചാരണം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളെപ്പോലുള്ള ദുഃഖിതൎക്കു് സത്യമാൎഗ്ഗം ഉപദേശിക്കുന്നു. രാമദേവാ ഈ ആശ്രമത്തിന്റെ പേരു് പ്രേമാശ്രമം എന്നായിരുന്നില്ല. ഞാൻവന്നു് അഞ്ചുവൎഷം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ പാതിരിസായിപ്പിന്റെ പ്രയത്നം മൂലം ഈ പരിവൎത്തനമുണ്ടായി. ആളുകൾ ഇതിനെ സൊസൈററി അഥവാ ധപരമാരുടെ സ്കൂൾ എന്നുപറയുമായിരുന്നു. നമ്മുടെ നാട്ടിലുള്ള സാധുക്കളെ ദുഃഖവിമുക്തരാക്കണമെങ്കിൽ, അവരുടെ ഭാഷ പഠിക്കണമെന്നും, അവൎക്കു് മനസ്സിലാകത്തക്ക സാഹിത്യം രചിക്കണമെന്നും പാതിരിസായിപ്പിനു് അനുഭവംകൊണ്ടു മനസ്സിലായി. നിനക്കു് അറിയാൻ പാടില്ല. ഉപദേശികളായിരിക്കുന്ന ഞങ്ങൾ കേവലം ക്രൈസ്തവധൎമ്മം മാത്രമല്ല പഠിച്ചിട്ടുള്ളതു്. എല്ലാ ധൎമ്മങ്ങളും അദ്ധ്യയനം നടത്തിയിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടാണു് ഇതരധൎമ്മങ്ങൾ അജ്ഞാനവും ആഡംബരവും നി

റഞ്ഞവയാണെന്നും, സ്ഥായിയായിട്ടുള്ള സത്യധർമ്മം ഇ തൊന്നുമാത്രമാണെന്നും മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിച്ചത്. ഈ ധർമ്മം നശിക്കാത്തതല്ല. കാരണം, ഇതു ഈ ശ്വരധർമ്മമാണ്. പരമാത്മാവിന്റെ സന്ദേശവാഹക നായി വന്ന, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനായ ക്രിസ്തുവാണ് ഈ ധർമ്മം ഉപദേശിച്ചതു്. അദ്ദേഹം കരുണാമൂർത്തി യായിരുന്നു. അദ്ദേഹം നമുക്കുവേണ്ടി ദുഃഖഭാരം വഹി ച്ചു. രാമദേവാ, ഈ ധർമ്മത്തിൽമാത്രമേ നിനക്ക് യ ഥാർത്ഥ ശാന്തിയും ശാശ്വതസുഖവും ലഭിക്കുകയുള്ളു.

ഞാൻ മൌനം ദീക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം വീ ണ്ടും തുടൎന്നു—"എന്തു്, നീ എന്താണ് ചിന്തിക്കുന്നതു്? നിന്റെ അമ്മ വ്യസനിക്കും എന്നല്ലേ?"

ഞാൻ സമ്മതിച്ചു.

"നീ അതിനെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കേണ്ട." ശാന്തസ്വര ത്തിൽ അദ്ദേഹം തുടൎന്നു-"അവർ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തി ൽനിന്നു് പുറത്തുവരാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ നീയും അവിടെത്തന്നെ കഴിയണമെന്നുണ്ടോ? ഇവിടെ നിന്റെ ആത്മാവിനു് മംഗളം ലഭിക്കും. നീ ക്രിസ്തുവിന്റെ ചരിത്രം കേട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ? അദ്ദേഹം എത്ര അത്ഭുതകരമായിട്ടാണു് മനുഷ്യൎക്ക് സുഖം നൽകിയതു്. ഈ ധൎമ്മം ഇഹലോക ത്തിൽ സന്തോഷവും പരലോകത്തിൽ ശാന്തിയും പ്രദാനം ചെയ്യുന്നു: നീ നോക്കുക, ഇന്നു് ലോകം ഏറിയക്രമം ആരുടെ രാജ്യമാണു്? ഇന്നു് ലോകത്തിൽ അധികം സു ഖികളാരാണു്? ഇതെല്ലാം ഇങ്ങനെയായതു് എന്തുകൊ ണ്ടു്? ക്രിസ്തീയപ്രജകളുടെ പക്ഷത്തു് ഈശ്വരനുണ്ടു്, അ തുകൊണ്ടാണു് അവരുടെ വിജയം സൎവ്വത്ര കാണുന്നതു്"

ഈ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നും എനിക്കു് അധികം ഒന്നും മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എങ്കിലും നിശ്ചയമായും ഈ ധർമ്മം ദൈവികമാണെന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. ഇതിലാണു് യഥാർത്ഥ സുഖവും ശാന്തിയുമുള്ളതു്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു മെല്ലെപ്പറഞ്ഞു—"പിന്നെ എന്റെ അമ്മയുടെകാര്യം എന്താകും? അവക്കു് എന്നെ കൂടാതെ ജീവിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല."

"അവക്കു് ആവശ്യമുള്ളതെല്ലാം ഞങ്ങൾ കൊടുക്കാം. അവരെ ഞങ്ങൾ ദുഃഖിപ്പിക്കുകയില്ല."

എന്തു സമാധാനം പറയണമെന്നു് എനിക്കുതോന്നിയില്ല. എന്റെ അമ്മയ്ക്കുള്ള ദുഃഖമെന്താണു്? അവക്കു് എന്താണാവശ്യമുള്ളതു്? അവർ എന്നിൽനിന്നും ആശിക്കുന്നതു് എന്തായിരിക്കാം? ഈമാതിരി പലവിചാരങ്ങൾ ഉദിച്ചു

അദ്ദേഹം വീണ്ടും പറഞ്ഞു—"നീ പോയി ഈ കാര്യത്തെപ്പററി ചിന്തിക്കുക. ഈശ്വരൻ നിശ്ചയമായും നിനക്കു് സന്മാർഗ്ഗം കാണിച്ചുതരും. പാതിരി അവർകളുടെ ആശീർവ്വാദം അതാണു്.

എനിക്കു പോകാനുള്ള അനുമതികിട്ടിയെങ്കിലും അല്പനേരംകൂടി ഞാൻ അവിടെത്തന്നെ ഇരുന്നു. ഏതാണ്ടു പത്തുനിമിഷംകഴിഞ്ഞു് ഞാൻ എഴുന്നേററു വീട്ടിലേക്കുനടന്നു.

രാത്രി മാമൻവന്നപ്പോൾ എന്റെ മുഖഭാവംകൊണ്ടു് വല്ലാതെ പരിഭ്രമിച്ചു. അദ്ദേഹം ആ ഭാവപ്പകർച്ചയ്ക്കുള്ള കാരണം ചോദിച്ചു. പക്ഷേ, ഞാൻ ഉത്തരംപറയാൻ

ശക്തനായില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, എത്രതന്നെ ശ്രമിച്ചിട്ടും ഒരു ചിരിയുടെ ഛായ കാണിക്കാൻപോലും സാധിച്ചില്ല.

ആ രാത്രി വർണ്ണനാതീതമായ ചിന്തയിൽ കഴിഞ്ഞു. ഞാൻ ഏതോ ഒരു പുതിയ ലോകത്തേക്കു് ആനയിക്കപ്പെടുന്നതുപോലെ എനിക്കു തോന്നി! ആ ലോകത്തു് എല്ലാമുണ്ടു്, എന്റെ മനസ്സും അതിലേക്കു് ആകർഷിക്കപ്പെട്ടു. എങ്കിലും ആരോ എന്നെ പിൻവലിക്കുന്നതുപോലുള്ള ഒരു പരവശത അനുഭവപ്പെട്ടു. എൻെറ അമ്മയെപ്പററിയുള്ള വിചാരം! എൻെറ ബുദ്ധി മന്ദീഭവിച്ചതുപോലെ അക്കാര്യവും ക്രമേണ മറന്നുതുടങ്ങി.

രാത്രി ഞാൻ അസ്വസ്ഥനായി കിടക്കയിൽ കഴിച്ചു. രാവിലെ എഴുന്നേററപ്പോഴും അസ്വാസ്ഥ്യം എന്നെ വിട്ടുമാറിയില്ല. മാമൻ ആശ്ചര്യം പ്രകടിപ്പിച്ചു. എങ്കിലും എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തോടു് ഒന്നും പറയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

അദ്ധ്യായം പത്തൊൻപതു്

അതിനുശേഷം ദിനചര്യകളിൽ ഒന്നു് എന്നവണ്ണം ക്രിസ്തീയധർമ്മത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യവും ഹിന്ദുധർമ്മത്തിന്റെ ദോഷവും ഞാൻ നിത്യവും കേട്ടുതുടങ്ങി. ഞാൻ ഹിന്ദുവായതുകൊണ്ടാണു് ഈ ദുഃഖസാഗരത്തിൽ ആണ്ടുകിടക്കുന്നതെന്നും, ക്രിസ്ത്യാനിയായിക്കഴിഞ്ഞാൽ എൻെറ സമസ്തദുഃഖങ്ങളും തീരുമെന്നും മനസ്സിലുറച്ചു. എന്നാൽ അമ്മ ഇതെങ്ങനെ സഹിക്കുമെന്നു് എനിക്കു് ഊഹിക്കാൻപോ

ലും കഴിഞ്ഞില്ല. എന്നെ പഠിക്കാൻ അയച്ചപ്പോൾ ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയോ മറേറാ ആയിക്കളഞ്ഞാലോ?" എന്നൊരു വിചാരം അവരെ എത്രമാത്രം ഭയപ്പെടുത്തിയെന്നു ഞാൻ സ്മരിച്ചു. അമ്മ ഒരിക്കലും സംശയിക്കുകയില്ലെന്നെനിക്കറിയാം. എന്നാൽ അമ്മയ്ക്കു തീരെ അറിവില്ലല്ലോ, അതുകൊണ്ടു എൻെറ വാക്കുകൾകേട്ടു, അവർകൂടെ മതം മാറിയെങ്കിലോ എന്നൊരു വിചാരവും ഉണ്ടാകാതിരുന്നില്ല.

ഒരുവഷത്തെ പഠിത്താക്കൂടി കഴിഞ്ഞു. ഈ ഒരുവഷത്തിനുള്ളിൽ എൻെറ ബുദ്ധിയും അറിവും വേണ്ടുവോളം വദ്ധിച്ചു. കായികപുഷ്ടിയും അതുപോലെതന്നെ. അപ്പോഴും വിനോദ സഞ്ചാരത്തിനുള്ള പ്രോഗ്രാം ഉണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, എൻെറ അമ്മയുടെ നാലഞ്ചുകത്തുകൾ കിട്ടിയിരുന്നു. ഞാൻ ധാരമാരുടെ സ്കൂളിലാണു പഠിക്കുന്നതെന്നു അവക്കു ഒടുവിൽ അറിവുകിട്ടി. അതുകൊണ്ടു ഒടുവിലത്തെ രണ്ടുകത്തുകളിൽ അതിനെപ്പററിയുള്ള ചിന്തകളും ഞാൻ വേഗംവീട്ടിൽ ചെല്ലണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹവുമല്ലാതെ മറെറാന്നുമില്ലായിരുന്നു.

ഞാൻ വീട്ടിൽപോയി. അത്തവണ എന്നെകണ്ടപ്പോൾ എൻെറ അമ്മയുടെ മുഖത്തു സന്തോഷംകണ്ടില്ല. ഭക്തനം അല്പം ഗൌരവമാണെന്നു തോന്നി. ഇനി ഏതായാലും പരമാത്ഥം അറിയിക്കാമെന്നു ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. എങ്ങനെയാണാരംഭിക്കേണ്ടതെന്നു ചിന്തിക്കവെ, അമ്മ ചോദിച്ചു—"നീ സായിപ്പന്മാരുടെ പള്ളിക്കൂടത്തിലാണോ പഠിക്കുന്നതു്?"

"അതെ."

ഭർത്താവോ അമ്മയോ യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല എന്നാൽ ആ മൌനം ഹൃദയഭേദകമായിരുന്നു. കുറച്ചുനേരത്തേക്കു് എനിക്കു് അവരുടെ മുഖത്തു നോക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

ഒടുവിൽ ഭർത്താവ് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു—

"രാമാ, അപ്പോൾ നീ ഞങ്ങളെ ചതിക്കുകയായിരുന്നു."

ആ ശബ്ദം അഗാധതയിൽ നിന്നും പുറപ്പെട്ടതായി എനിക്കുതോന്നി.

ആ വാക്കുകളിൽ അടങ്ങിയിരുന്ന പീഡ എന്നെ വിറപ്പിച്ചു.

"പഠിത്തംകൊണ്ടു് ആളുകൾ കള്ളംപറയാനും ചതിക്കാനുമാണോ പഠിക്കുന്നതു്?"

രണ്ടാമത്തെ വാചകവും തത്തുല്യമായിരുന്നു.

അമ്മ:—എന്റെ തലയിലെഴുത്തു പിഴച്ചുപോയി.

എനിക്കതു് അസഹ്യമായി തോന്നി. ഞാൻ കരഞ്ഞുപോയി. അമ്മയും ഭർത്താവും എന്റെനേരെ നോക്കി. എന്റെ അശ്രുക്കളെ ഭേദിച്ചുകൊണ്ടു് ഞാൻ അവരെയും. അമ്മയുടെമുഖത്തുനിന്നു് രോഷം നീങ്ങി. അവരും കരയുമെന്നുതോന്നി.

"രാമാ" എന്നുച്ചരിച്ച മാത്രയിൽ അവരുടെ നയനങ്ങളിൽനിന്നും ഒന്നുരണ്ടു് അശ്രുകണങ്ങൾ ഇററുവീണു.

"ഞങ്ങൾ നിന്നെ വിലക്കിയിട്ടും നീ അവിടെ പോയല്ലോ. അവിടെപോകുന്നതു് ശരിയാണെങ്കിൽ ഞങ്ങൾ വിലക്കുന്നതെന്തിനു്?"

കണ്ണുനീർ തുടച്ചിട്ടു് ഞാൻ ആരംഭിച്ചു—"പക്ഷേ, അമ്മാ. അമ്മയെമാത്രമേയാണു് ഭയപ്പെടുന്നതു്. അവിടെ ഭയപ്പെടാനൊന്നുമില്ല; ഞാൻ അവിടെപോയതു് എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു് എന്നോടു ചോദിക്കാത്തതെന്തു്?"

"എനിക്കു് ഒന്നും കേൾക്കേണ്ട. അതിനകത്തെങ്ങാനും കാൽവെയ്ക്കുന്നതുപോലും പാപമാണെന്നെനിക്കറിയാം. നമുക്കു് അങ്ങനെയുള്ള പഠിത്തം വേണ്ട. നീ ഇനി ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കുക.

"എങ്കിലും ....അമ്മാ........."

"വേണ്ട, നീ ഒന്നും പറയണ്ട." അവർ എന്നെ ഒന്നും പറയാൻ അനുവദിച്ചില്ല. ഞാൻ വിഷണ്ണനായി.

"ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണു്?" എന്നു ഞാൻ ചിന്തിച്ചു. ഒന്നാമത്തെ ദിവസംതന്നെ എന്റെ സങ്കല്പക്കോട്ട തകരുമെന്നു് ഞാൻ സ്വപ്നേപി വിചാരിച്ചില്ല.

ഒന്നരമാസത്തിനു പകരം രണ്ടുമാസം കഴിഞ്ഞു. ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിലും അയൽ പ്രദേശങ്ങളിലും എന്നെക്കുറിച്ചു് പല വാർത്തകളും പരന്നു. അതുകേട്ട് അമ്മ കൂടുതൽ വിഷമിച്ചു. ഈ രണ്ടുമാസത്തിനിടയിൽ ഒരു ദിവസവും ഞങ്ങൾ സുഖമായി കഴിഞ്ഞുകൂടിയില്ല. ഞാൻ പലപ്രാവശ്യം അമ്മയോടു സമാധാനമായി സംസാരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, എന്റെ ശ്രമം വിഫലമായതേയുള്ളു. അവർ എന്റെ വർത്തമാനം കേൾക്കുകയില്ലെന്നു ശഠിച്ചു. പിന്നെ ഞാൻ എന്തുചെയ്യാനാണു്? അവധി ദിവസങ്ങൾ എല്ലാം തീർന്നപ്പോൾ ഞാൻ വിഷമിച്ചു. ഓരോ ദിവസവും ഓരോ വർഷമായിത്തോന്നി. ഞാൻ പിണ

ങ്ങി. പക്ഷെ, അമ്മ എന്നിട്ടും പോകാൻ അനുവദിച്ചില്ല.

"ഞാൻ പരിഭ്രമിച്ചു. ഓടിക്കളഞ്ഞാലോ? എന്നു പോലും എനിക്കുതോന്നി. എന്നാൽ അതിനുശേഷം അമ്മയുടെസ്ഥിതി എന്താകുമെന്നോർത്തു് ആ സാഹസത്തിനൊരുമ്പെട്ടില്ല.

"ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണു്?" ഈ ചിന്ത എന്നെ ശല്യപ്പെടുത്തി.

ഒരുദിവസം ഭക്തന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു് ഞാൻ അമ്മയോടു പറഞ്ഞു—"നിങ്ങൾ എന്തുപറഞ്ഞാലും ഞാൻ പോകുകതന്നെ ചെയ്യും."

നെടുവീർപ്പോടുകൂടി അമ്മ—"എന്നാൽ പോ, ഞങ്ങൾക്കുനിന്നെ പിടിച്ചു കെട്ടിവയ്ക്കാൻ കഴിയുമോ?"

"അങ്ങനെയല്ല, നിങ്ങൾ എനിക്കു പറയാനുള്ളതു പോലും കേൾക്കുന്നില്ലല്ലോ,"

"കേട്ടിട്ടു് എന്തുചെയ്യാനാണു്? ഞങ്ങൾ ഇങ്ങനെ എന്തെല്ലാം കേട്ടിരിക്കുന്നു, ഞങ്ങളുടെ ഭഗവാനെ കാച്ചു ശകാരിക്കുകയോ ചീത്തപറയുകയോ ചെയ്തിരിക്കും. അതല്ലാതെ വല്ലതുമുണ്ടോ?"

"അല്ലമ്മാ, അങ്ങനെയൊന്നുമല്ല. ഞാൻ എന്തുകൊണ്ടാണു് അവിടെ പഠിക്കാൻപോയതെന്നുപോലും നിങ്ങൾക്കു് ഇതുവരെ അറിഞ്ഞുകൂടല്ലോ." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ അനുഭവിച്ച ദുരിതങ്ങൾ ഓരോന്നായി വർണ്ണിച്ചു; ഞാൻ അടികൊണ്ടുഎന്നുകേട്ടപ്പോൾ ആ സാധു വളരെ ദുഃഖിച്ചു.

"പിന്നെഞാൻ എന്തുചെയ്യാനാണു്; എന്നെ ജീവനോടെ വിട്ടയക്കുകയില്ലെന്നുള്ള സ്ഥിതിയായിരുന്നു അവിടത്തെതു്." എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു

രാമാ, നമ്മുടെ ബാലന്മാൎക്കു് പഠിച്ചിട്ടു് എന്താവശ്യമെന്നാണു് ഞാൻ ചോദിക്കുന്നതു്? നീ അവിടെ പോയില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഈ വഴക്കിനു കാരണമുണ്ടോ?"

ഭൎത്താവിന്റെ ഈ വാക്കുകൾ എനിക്കു തീരെ രസിച്ചില്ല.

ഞാൻ തൽക്ഷണം പറഞ്ഞു—"ഇല്ല, എനിക്കു് പഠിച്ചേതീരു-നമ്മൾ അജ്ഞാന..." ....വാചകം പൂൎത്തിയാക്കാൻ അമ്മ സമ്മതിച്ചില്ല.

"നിനക്കു പഠിക്കണമെങ്കിൽ പഠിക്കുക. പക്ഷേ, സായിപ്പന്മാരുടെ പള്ളിക്കൂടത്തിൽ ഒരു നിമിഷംപോലും പോകുന്നതു നല്ലതല്ല."

"പിന്നെഞാൻ എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതു്"

"എടാ, എന്തുവേണമെങ്കിലും ചെയ്യോ. പക്ഷേ, അവിടെ പഠിക്കാൻപോകാൻ ഞാൻ സമ്മതിക്കില്ല.'

"എന്തായാലും എനിക്കു പഠിക്കണം. ആ പള്ളിക്കൂടത്തിലല്ലാതെ മറെറാരിടത്തും അതു സാധിക്കുകയുമില്ല. പിന്നെ എന്തുചെയ്യാനാണു്?'

"നിന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്യോ. ഞങ്ങളോടു് ചോദിച്ചു് വിഷമിപ്പിക്കുന്നതെന്തിനു്?"

"മൂന്നുനാലു ദിവസംകൂടികഴിഞ്ഞു ഞാൻ പോകും."

അമ്മ ഒന്നും പറയാതെ അവിടെനിന്നെഴുന്നേററു്

അകത്തേക്കുപോയി, ഭക്തൻ എന്റെ അടുക്കൽവന്നിരു ന്നുകൊണ്ടു് മെല്ലെപ്പറഞ്ഞു.

"രാമദേവാ, നീ നിന്റെ അമ്മയെ ഓക്കണം."

നീ അല്പം ആലോചിച്ചുനോക്കുക, നിന്റെ സുഖ ത്തിനുവേണ്ടി ആ സാധു നിറച്ചു് ആഹാരംപോലും കഴി ച്ചിട്ടില്ല.

'പക്ഷേ, ഞാൻ പഠിക്കാതെ എന്തുചെയ്യാനാണു്?

"നിന്റെ അമ്മ നിന്നെ പഠിക്കാൻ അനുവദിക്കാ തിരിക്കുമോ? നീ മതം മാറുമെന്നുള്ള ഭയമാണു് ഞങ്ങൾ ക്കു്"

"നമ്മുടെ മതത്തിനു് എന്തു് മേന്മയാണുള്ളതു്? —നാം.........

"രാമദേവാ, അങ്ങനെ പറയാതിരിക്കൂ. കഴിഞ്ഞ ജന്മത്തിലെ പാപമാണു് നാം ഇപ്പോൾ അനുഭവിക്കു ന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് ഈ ജന്മത്തിൽ ഇനിയും പാപം വലിച്ചു വയ്ക്കാതിരിക്കുക."

"ഞാൻ അല്പം പരവശനായിട്ടു പറഞ്ഞു—"ഞാൻ തീർച്ചയായും പോകും."

"കൊള്ളാം. കുഞ്ഞേ, നിന്റെ ഇഷ്ടം"

എന്നുപറഞ്ഞു് ഒരു നെടുവീർപ്പോടുകൂടി അദ്ദേഹം മൌനം ദീക്ഷിച്ചു."

അല്പനേരത്തേക്കു് ആരും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല, എ ന്റെ മനസ്സിൽ അനേകം വിചാരങ്ങൾ ഉദിച്ചുയൎന്നു. ഞാൻ ചോദിച്ചു—

"ഞാൻ മതം മാറിയില്ലെങ്കിലോ?"

"അവിടെ പോയാൽ മതം മാറാതിരിക്കാൻ സാധി ക്കുകയില്ല."

"പക്ഷേ, അങ്ങനെ ചെയ്യുകയില്ലെന്നു ഞാനല്ലേ പ റയുന്നതു്? നിങ്ങൾക്കു് എന്നെ തീരെ വിശ്വാസമില്ലേ?"

അമ്മ പുറത്തേക്കു വന്നിട്ടു്—"ഒരിക്കൽ നീ ഞങ്ങ ളെ പററിച്ചു. ഇനി നീ ഇവിടെനിന്നു പോയാൽ തിരിച്ചു വരുമോ എന്നുതന്നെയും പേടിയാണു്. സായപ്പന്മാർ നിന്നെ പാട്ടിലാക്കും"

"ഇല്ലമ്മാ, വിശ്വസിക്കണം. ഞാൻ മതം മാറുക യില്ല"

ആ ശബ്ദങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചപ്പോൾ എനിക്കു് കൌശല ഭാവങ്ങൾ ഒന്നുമില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഉള്ളിൽ ഒരു വി റയിൽ ഉണ്ടാകാതിരുന്നില്ല.

"നീ എത്ര പറഞ്ഞാലും ഞാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല"

എന്നുപറഞ്ഞിട്ടു് അവർ വീണ്ടും അകത്തേക്കു പോ യി. ഇനി കാര്യം ശരിയാകുമെന്നെനിക്കുതോന്നി. ഭ ക്തനും പതുക്കെ എഴുന്നേററു് പോയി. അമ്മയും അ ദ്ദേഹവും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു."

എനിക്കു് അവരുടെ സംഭാഷണം കുറെയൊക്കെ കേ ൾക്കാമായിരുന്നു ഒടുവിൽ അമ്മ സമ്മതിച്ചു എന്നെ നിക്കു മനസ്സിലായി, വെളിയിൽ വന്നിട്ടു് ഭക്തൻ ഇങ്ങ നെ പറഞ്ഞു—

"രാമദേവാ, നീ പോകുക, പക്ഷേ, ഞങ്ങൾക്കു് അ കാലമരണം നേരിടത്തക്കവണ്ണം ഒന്നും ചെയ്യരുതു്. ഈ വയസ്സുകാലത്തു് നിൻെറ അമ്മ തലയിലടിച്ചു നിലവിളി

ക്കാൻ ഇടയാക്കരുതു്. നീ മതം മാറുകയാണെങ്കിൽ നിന്റെ അമ്മയ്ക്കു് ഈ ലോകത്തിൽ ആരും ഇല്ലെന്നു് ഓൎമ്മവേണം. അവർ പുല്ലുകെട്ടുകൾ ചുമന്നാണു് നിന്നെ ഇത്രനാൾ പുലൎത്തിയതു്."

ഈ വാക്കുകൾ എന്നെ കമ്പിതഗാത്രനാക്കി. എനിക്കു് അനുമതികിട്ടി. എന്നാൽ ആ വാക്കുകൾ എന്റെ ഹൃദയത്തെ പിളൎന്നു. ആ വാക്കുകൾ എന്നെ പല പ്രാവശ്യം ക്രിസ്ത്യാനിയാകുന്നതിൽനിന്നു തടഞ്ഞു. ഹൃദയംകൊണ്ടും ബുദ്ധികൊണ്ടും ഞാൻ സത്യമെന്നു ധരിച്ചതും, അനേകവൎഷങ്ങൾക്കുശേഷം ഇന്നു ഞാൻ സ്വീകരിച്ചതുമായ ഈ ക്രൈസ്തവധൎമ്മോപദേശത്തെ, ആ വാക്കുകൾ ഇത്രയുംനാൾ തടഞ്ഞു. ഒരു കാൎയ്യംകൂടി പറയട്ടെ. ആ വാക്കുകളും, അവരുടെ ചിത്രങ്ങളും എന്റെ മനസ്സിൽ മായാതെ കുടികൊണ്ടിരുന്നു. ഹിന്ദുധൎമ്മവിരോധാഗ്നി, പല പ്രാവശ്യം അണയ്ക്കുകയോ, മന്ദീഭവിപ്പിക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

ശ്രീകാന്താ, ആ ഉപദേശം ഉള്ളിൽ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു് ഞാൻ അന്നു് ഗ്രാമംവിട്ടു. ഇപ്പോഴും എനിക്കു് ഓൎമ്മയുണ്ടു്, എന്റെ അമ്മ എത്രമാത്രം ദയയോടുകൂടിയാണു് എന്നെ യാത്രയാക്കിയതെന്നു്. അവരുടെ അധരങ്ങൾ തുടിച്ചു. നയനങ്ങൾ അശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിച്ചു. ഭക്തൻ അധോമുഖനായിരുന്നു് തന്റെ ദുഃഖം മറയ്ക്കാൻ നിഷ്ഫലയത്നം ചെയ്തു.

രാത്രി എട്ടുമണിക്കു് ഞാൻ ഗ്രാമത്തിൽനിന്നും ഇറങ്ങി. ഒരു കാളവണ്ടിയിലാണു് പുറപ്പെട്ടതു്. അമ്മ

യും ഭക്തനും മടങ്ങിയശേഷം കൃഷ്ണപക്ഷത്തിലുള്ള ആ രാത്രി നല്ലവണ്ണം ദർശിച്ചുകൊണ്ടു് ശാന്തിക്കായി ഈശ്വരനെ പ്രാർത്ഥിച്ചു. വണ്ടി മുന്നോട്ടു പോയി. വണ്ടിക്കാരൻ നിദ്രയിലാണ്ടു. പുറത്തു് വണ്ടിയുടെ കട കട ശബ്ദവും അകത്തു് എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ ത്വരിത പ്രവർത്തനവും ഞാൻ കേട്ടില്ല. ഞാൻ വീണ്ടും പ്രേമാശ്രമത്തിലെത്തി.

രാമദേവൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞുനിറുത്തി.

അവൻ കൈലേസ്സുകൊണ്ടു് കണ്ണും മുഖവും തുടച്ചു.

ശ്രീകാന്തൻ മെല്ലെ പറഞ്ഞു—

"രാമ...... .....അല്ല, സാമുവൽ സഹോദരാ, നേരം വൈകിയല്ലോ. നടക്കാൻ പോകരുതേ?"

ശ്രീകാന്തന്റെ പ്രശ്നവും രാമോച്ചാരണത്തിലുള്ള പരവശതയും കണ്ടിട്ടു് രാമദേവനു് ആശ്ചര്യം തോന്നി; നടക്കാൻ പോകാമെന്നു സമ്മതിച്ചു.

രണ്ടുപേരും തയ്യാറായി പുറത്തേക്കിറങ്ങി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപതു്

പ്രേമാശ്രമത്തിനു പുറത്തു് വരുന്നതുവരെ രണ്ടുപേരും മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. പുറത്തുവന്ന ഉടൻ ശ്രീകാന്തൻ ചോദിച്ചു.—"ഇതിനുശേഷമുള്ള സംഭവങ്ങളും പറയാമോ?"

രാമ:—ഇപ്പോഴോ?

ശ്രീ:—അതെ, വിഷമമൊന്നുമില്ലെങ്കിൽ.

രാമ:-വിഷമം എന്താണു്? ആ പാലത്തിനടുത്തു് എത്തു മ്പോൾ വീണ്ടും തുടരാം.

ശ്രീകാന്തൻ സമ്മതിച്ചു. അല്പനേരത്തിനുള്ളിൽ പാലത്തിലെത്തി. രണ്ടുപേരും ഇരുന്നു. രാമദേവൻ ക ഥയാരംഭിച്ചു.

"ഞാൻ പ്രേമാശ്രമത്തിൽ എത്തിയതിനുശേഷം അമ്മയുടെ ഉപദേശം സദാ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഭക്ത ന്റെ വാക്കുകൾ എന്റെ കർണ്ണങ്ങളിൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടി രുന്നു. ഞാൻ മാമന്റെ കൂടെയാണു് താമസിച്ചതെങ്കി ലും പ്രേമാശ്രമത്തോടുള്ള എന്റെ ബന്ധം വർദ്ധിച്ചുതുട ങ്ങി. ചിലപ്പോഴെല്ലാം രണ്ടും മൂന്നും ദിവസം അടുപ്പിച്ചു് ഇവിടെത്തന്നെ നില്പുമായിരുന്നു. എനിക്കു് ഇവിടെ താ മസിക്കുമ്പോഴെല്ലാം സന്തോഷവും സമാധാനവും അനുഭ വപ്പെട്ടു.

ഇങ്ങനെ മി: വില്യത്തിന്റെയും പാതിരിയുടെയും സ്നേഹസംപൂർണ്ണമായ സംരക്ഷണയിൽ ഒരു വർഷം കൂടി ക ഴിഞ്ഞു ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യം കേൾക്കാ നും അതു സ്വീകരിക്കാനും ഉള്ള ഇച്ഛ ഒരു വശത്തും, മാ തൃവചനം മറ്റൊരു വശത്തും. ഞാൻ ധർമ്മസങ്കടത്തി ലായി. ഏതായാലും ഒടുവിൽ അമ്മയുടെ വാക്കുകൾ തന്നെ ജയിച്ചു. മി: വില്യത്തിന്റെ തീവ്രാഭിലാഷത്തി നു ഞാൻ വഴിപ്പെട്ടില്ല.

ഒഴിവു കിട്ടിയ ഉടൻ ഞാൻ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. തിരിച്ചുചെന്നതുകണ്ടു് അമ്മയുടെ ശങ്കയും ഭയവും നീങ്ങി.

അവർ വാത്സല്യപൂർവ്വം എന്നെ സൽക്കരിച്ചു. ഏകദേശം ഒരു മാസം അവിടെ താമസിച്ചു. ഇതിനിടയ്ക്കു് എന്റെ മനസ്ഥിതി അറിയുന്നതിനോ, യാതൊരു വിധത്തിലുള്ള ദുഃഖത്തിനോ ഹേതു ഉണ്ടായില്ല. ഒഴിവു തീർന്നു; ഞാൻ തിരിച്ചു പാഠശാലയിൽ പോയി. മെട്രിക്കു് പരീക്ഷയ്ക്കു് എഴുതേണ്ട കൊല്ലമായിരുന്നു. അതിനാൽ അവിടത്തെ പഠിത്തവും തീരാറായി. അവസാനവർഷമായതുകൊണ്ടു് ഞാൻ യാത്രയായപ്പോൾ ഭക്തൻ എന്നോടുപദേശിച്ചു. "ഇനി നിന്റെ വയസ്സായ അമ്മയെ ശ്രദ്ധിക്കണം. വരുമ്പോൾ എന്തെങ്കിലും ഒരു ജോലിയുംകൂടി കണ്ടുപിടിച്ചു കൊള്ളണം." എന്റെ അമ്മ വൃദ്ധയാകുന്നെന്നു് ഞാനും മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. അവരെ സുഖമായി താമസിപ്പിക്കേണ്ടതു് എന്റെ കടമയാണെന്നും ഞാൻ അടിക്കടി ചിന്തിച്ചു. പ്രേമനഗരത്തിലേക്കുള്ള വഴിമദ്ധ്യേ എന്റെ മനസ്സിൽ പല ചിന്തകളും കടന്നുകൂടി. മാമന്റെ വീട്ടിൽ താമസിക്കാതെ ആശ്രമത്തിൽ തന്നെ താമസിച്ചുകളയാമെന്നുവെച്ചു. അവിടെ ചെന്നു് മാമനോടു കാര്യം പറഞ്ഞിട്ടു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദേഷ്യമൊന്നും കൂട്ടാക്കാതെ ആശ്രമത്തിൽ പോയി താമസമായി. മി: വില്യത്തിന്റെ സന്തോഷത്തിനതിരില്ലായിരുന്നു. മററു വിദ്യാർത്ഥികൾക്കും സന്തോഷമായി.

കഴിഞ്ഞ രണ്ടുവർഷങ്ങളായി "ഞാൻ ചെമ്മാനാണു്" എന്നുള്ള വിചാരം വല്ലപ്പോഴും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, ഒരുതരത്തിലുള്ള അക്രമങ്ങളും സഹിക്കാൻ ഇടയായില്ല. പ്രേമാശ്രമത്തിൽതന്നെ കഴിഞ്ഞുകൂടിയതുകൊ

ന്റെ പുറത്തുള്ള വിശേഷങ്ങൾ അറിഞ്ഞുമില്ല. ചിലപ്പോൾ മി: വില്യമോ, പാതിരിയോ ചില അക്രമങ്ങളെപ്പറ്റി പറയുമായിരുന്നു. എന്നാൽ എല്ലാ അന്യായങ്ങളേയും മറന്നുകളയത്തക്കവണ്ണം ഒരു സംഭവം ആ വർഷത്തിലുണ്ടായി. തന്മൂലം എന്റെ ഹൃദയത്തിലുണ്ടായ ക്ഷതം എന്റെ പരിവൎത്തനഹേതുവായി. മാതാവിന്റെ വാക്കുകൾ അന്നു പരാജയപ്പെട്ടു. ക്രിസ്തുമതം സ്വീകരിക്കാൻ തീർച്ചയാക്കി.

ആ ഭയങ്കരസംഭവം ഇന്നും എന്റെ മനസ്സിൽ നിന്നു മറഞ്ഞിട്ടില്ല. ഹിന്ദുക്കളുടെ ക്രൂരതയ്ക്കു ഇതിൽ കടന്ന ഒരു ഉദാഹരണം കിട്ടുകയില്ല. അടുത്തുള്ള ഒരു ഗ്രാമത്തിൽ മൃഗങ്ങൾക്കു എന്തോ ഒരു വ്യാധി പിടിപെട്ടു. കന്നുകാലികൾ ധാരാളം ചത്തുതുടങ്ങി ആളുകൾ ചില ഉപായങ്ങൾ ചെയ്തുനോക്കിയെങ്കിലും ഒന്നും ഫലിച്ചില്ല. ഏതോ ചെമ്മാർ ചെന്നു അശുദ്ധപ്പെടുത്തിയതാണു കാരണമെന്നു, ഒരു നിഷ്ഠുരമനുഷ്യൻ ഒരു അപവാദം പരത്തി. ഗ്രാമവാസികൾ ആ വാൎത്ത സ്വീകരിച്ചു. ഗ്രാമത്തിലെ പ്രമാണികൾ ഒരു ദിവസം രാത്രി കൂടിയാലോചന നടത്തി. എന്തെങ്കിലും പ്രവൎത്തിച്ചല്ലാതെ അടങ്ങുകയില്ലെന്നു ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എന്തു ത്ഭുതമാണു കാണിക്കേണ്ടതെന്നാലോചനയായി. ചെമ്മാന്മാരെ ഗ്രാമത്തിൽ നിന്നു അടിച്ചു പുറത്താക്കണമെന്നു ചിലരും, അവരെ പ്രഹരിക്കണമെന്നു മററു ചിലരും, അവരോടുള്ള സകല ഇടപാടുകളും നിൎത്തൽ ചെയ്യണമെന്നു ഇനിയൊരു കൂട്ടരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എങ്കിലും

ഹിന്ദുധർമ്മപ്രവീണനായ ഒരാൾ എല്ലാവരുടെയും ശ്രദ്ധ തങ്കലേക്കു് ആകർഷിച്ചു.

ശ്രീകാന്താ, ആ അഭിപ്രായം പറയട്ടെ. ഗ്രാമത്തിൽ പ്രതിദിനം പത്തിരുപതു മൃഗങ്ങൾ ചാകുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവയെ കെട്ടിയെടുത്തുകൊണ്ടു പോകുന്നതു് ഞങ്ങളുടെ ക്രൂരർല്ലേ? അതുകൊണ്ടു് അവൻ ഇപ്രകാരം ആലോചിച്ചുറച്ചു.— ഒരു നിശ്ചിതദിവസം ഏകദേശം അഞ്ചുമണിക്കു്— നേരം വെളിച്ചമാകുന്നതിനു മുൻപു്, ചെമ്മാന്മാരെ വിളിച്ചു് ചത്ത മൃഗങ്ങളെ എടുത്തുകൊണ്ടുപോകാൻ പറയണം. അവർ ശവങ്ങളെ ബന്ധിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഉണക്കിയ ചാണകം കത്തിച്ച വരളകളുമായി വീടുകളിലും കടകളിലും ഒളിച്ചിരിക്കണം. അവർ പോകുമ്പോൾ അവരുടെ നേരെ എറിയണം. ഓടുകയാണെങ്കിൽ പിൻതുടന്നു് അവരുടെ കുടിലുകൾക്കു തീവയ്ക്കണം. ഈ പ്രസ്താവത്തെ ആരും എതിർത്തില്ല. ഇതുകേട്ടു് ആരെങ്കിലും വിഷമിച്ചെങ്കിൽ അതു് ഒരു ബ്രാഹ്മണവൃദ്ധമാത്രമായിരുന്നു. അവർ തന്റെ മകനെ ആ ദുഷ്ടകർമ്മത്തിൽ നിന്നും വിരമിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചുവെങ്കിലും ഫലിച്ചില്ല.

നിശ്ചിത സമയത്തു് ആ പരിപാടി നടന്നു. എനിക്കു് ആ കാഴ്ച കാണാനുള്ള നിർഭാഗ്യം ലഭിച്ചില്ലെങ്കിലും അതിനുശേഷം ഒട്ടും താമസിക്കാതെ ഞങ്ങൾ അവിടെ ചെന്നു. അവിടെ ചെന്നിട്ടു് കേട്ടതിലും കണ്ടതിലും നിന്നു് ഇത്രയും മനസ്സിലാക്കി.

ആ അറിവില്ലാത്ത സാധുക്കൾ ചത്തമൃഗങ്ങളെ വലിച്ചുകൊണ്ടു പോകുമ്പോൾ അഗ്നിവർഷമാരംഭിച്ചു. അല്പ

നേരം അവർ നാലു പാട്ടും നോക്കി, എങ്കിലും ആ യമദൂതന്മാരുടെ സീൽക്കാരവും അഗ്നിവൃഷ്ടിയുംകൊണ്ടു് പരിഭ്രമിച്ചു് ഓടിത്തുടങ്ങി. ആളുകൾ അവരുടെ പിന്നാലെ ഓടി. ആ കാഴ്ച എങ്ങിനെയാണു് വർണ്ണിക്കേണ്ടതു്? ഒരന്ധനായ വൃദ്ധനും ആ വിപത്തിലകപ്പെട്ടു. ഒരേററത്തുനിന്നു് അഗ്നിവർഷം ഉണ്ടായതുകൊണ്ടു് മറെറാരുഭാഗത്തേക്കു് ഓടി. തട്ടിയും, മുട്ടിയും, വീണും ഓടി ഒടുവിൽ അഗ്നിവൃഷ്ടിയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ തന്നെ ചെന്നുചേൎന്നു. എന്തിനേറെ പറയുന്നു. ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഒരു പ്രധാന വീഥിയിൽ അയാളുടെ ശവം കിടക്കുന്നു.

ഗ്രാമവാസികൾ ഇതുകൊണ്ടും അടങ്ങിയില്ല. ആ ആൾക്കൂട്ടം കോലാഹലത്തോടുകൂടി ചെമ്മാന്മാരുടെ വീടുകൾക്കു നേരെ ഓടി. ഇതു് ആ ബ്രാഹ്മണവൃദ്ധയ്ക്കു് അസഹ്യമായി തോന്നി. അവർ ആളുകളെ തടുത്തു. എന്നാൽ ആ സാധുവിനെ തള്ളിയിട്ടിട്ടു് ഉന്മത്തരെപ്പോലെ മുന്നോട്ടുപാഞ്ഞു. ഈ വിവരമറിഞ്ഞു് ചെമ്മാക്കുടികളിൽ നിന്നും ആബാലവൃദ്ധം വീടുകൾ വിട്ടു് ഓടി. അക്രമികളിൽ ചിലർ അവരെ പിൻതുടൎന്നു. ബാക്കിയുള്ളവർ തീവെയ്പുജോലിയിൽ ഏൎപ്പെട്ടു.

പ്രേമാശ്രമത്തിൽ ഉടൻതന്നെ അറിവുകിട്ടി. പാതിരി അവർകൾ മണിനാദംമുഴക്കി. തൽക്ഷണം ഞങ്ങൾ ഒരു കൂട്ടർ തയ്യാറായി. ഞങ്ങൾ ഓടി അവിടെ എത്തി. ഞങ്ങൾ എത്തിയവിവരം അറിഞ്ഞ മാത്രയിൽ ഗ്രാമവാസികൾ അവരുടെ വീടുകളിലേക്കു് മടങ്ങി. ആ ചെമ്മാക്കൂട്ടം, സ്ത്രീപുരുഷന്മാരും, കുഞ്ഞുങ്ങളും, വൃദ്ധരും വിറച്ചു

വിറച്ചു് ഞങ്ങളുടെ മുൻപിൽ ഹാജരായി. ശ്രീകാന്താ, ഞങ്ങൾക്കു് ആ കാഴ്ച സങ്കല്പിക്കാൻ പോലും സാധിക്കുകയില്ല. ഏകദേശം അൻപതു പ്രമാണികൾ ഞങ്ങളുടെ മുൻപിൽ നില്പുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ അപരാധം എന്തായിരുന്നു.? അവരെ കണ്ടമാത്രയിൽ എന്റെ സിരകളിൽ രക്തം തിളച്ചുപൊങ്ങി. എനിക്കു സഹായിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതായി. എല്ലാവരോടും ഗ്രാമത്തിൽ കടന്നു ചെല്ലാൻ ഞാൻ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു. എന്നാൽ പാതിരി അവർകൾ എന്നെ തടഞ്ഞു. അതിനിടയ്ക്കു് ആ വൃദ്ധ ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീ വല്ലവിധവും അവിടെ എത്തി. അവരെ കണ്ടു് ഞങ്ങൾ വിസ്മയിച്ചു. പാതിരി അവരെ അടുക്കൽ വിളിച്ചു് വർത്തമാനങ്ങൾ ചോദിച്ചു. അവർ സകല വിവരവും പറഞ്ഞു. ആ സാധുസ്ത്രീയുടെ തലപൊട്ടിയും വസ്ത്രം കീറിയും കൈകളിലും കാലിലും പരുക്കേററിരുന്നു.

പാതിരിയുടെ ആജ്ഞയനുസരിച്ചു് ഞങ്ങൾ ചെറുമന്മാരുടെ വാസസ്ഥലത്തെത്തി എത്രയും വേഗത്തിൽ ഒരു ചെറിയ ആശുപത്രി തയ്യാറാക്കി. തീപ്പൊള്ളലോ, മററു മുറിവുകളോ ഏററവർക്കു് വേണ്ട പ്രഥമശുശ്രൂഷകൾ നടത്തി. ഭാഗ്യവശാൽ അവരുടെ വീടുകൾ അത്ര അധികം കത്തിപ്പോയില്ല. ഒന്നുരണ്ടു വീടുകളും അവയിലുള്ള സാമാനങ്ങളും മാത്രമെ നശിച്ചുള്ളു. ബാക്കിയെല്ലാം രക്ഷപ്പെട്ടു. പാതിരി കാര്യങ്ങൾ എല്ലാം ചോദിച്ചു കുറിച്ചെടുത്തു. അവിടത്തെ ജോലി പൂർത്തിയാക്കിയശേഷം കുറച്ചു വാളന്റിയറന്മാരുമായി അദ്ദേഹം ഗ്രാമത്തിലേക്കു തിരിച്ചു.

അവരിൽ ഒന്നു ഞാൻ തന്നെയായിരുന്നു. ഗ്രാമം ആകെ നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു: വഴിയിൽ ഒരൊററ മനുഷ്യനെപ്പോലും കാണ്മാനില്ല. ഒരു അന്ധന്റെ ശവം കണ്ടിട്ടു പാതിരി അവർകളുടെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രുപൊടിച്ചു. വാളന്റിയറന്മാർ ആ ശവത്തെ അവിടെ നിന്നും എടുത്തു.

ആരോടും സംസാരിക്കാതെതന്നെ ഞങ്ങൾ ഗ്രാമത്തിൽനിന്നും മടങ്ങി. അധികം മുറിവേററവരെ പ്രേമാശ്രമത്തിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുകയും, മററു സാധുക്കളെ സമാധാനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ഞങ്ങൾ പ്രേമാശ്രമത്തിൽ മടങ്ങിഎത്തി.

ആ കാഴ്ച പാതിരി അവർകളെ അസ്വസ്ഥനാക്കി, രണ്ടു മൂന്നു ദിവസം അദ്ദേഹം ഉപവസിച്ചു. മുഴുവൻ സമയവും പ്രാൎത്ഥനയിൽ കഴിച്ചു. എന്നാൽ മി: വില്യത്തിന്റെ സ്ഥിതി ഇതിൽ നിന്നും ഭിന്നമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പാതിരി അവർകളെ കഴിയുന്നത്ര സമാധാനപ്പെടുത്തി, ആ സംഭവത്തിന്റെ ഒരു യഥാൎത്ഥ ചിത്രം പോലീസിന്റെ മുൻപിൽ അവതരിപ്പിച്ചു. കറച്ചാളുകളെ ശിക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ മി: വില്യത്തിനു ഇതുകൊണ്ടു തൃപ്തിയായില്ല. അദ്ദേഹം അവിടെ ഒരു മിഷൻ സ്ഥാപിക്കയും പള്ളിക്കൂടം തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം കൂടക്കൂടെ അവിടെ പോകാനും തുടങ്ങി. പല പ്രാവശ്യം ഞാനും അദ്ദേഹത്തോടുകൂടെ പോയിട്ടുണ്ടു. ഞങ്ങളുടെ അനുകമ്പയും, ഉപദേശവും, വിദ്യാദാനവുംകൊണ്ടു ആ വളപ്പിലുള്ളവർ എല്ലവരും ക്രൈസ്തവധൎമ്മം സ്വീകരിച്ചു. ഇപ്പോൾ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരു ചെമ്മാൻപോലും ഇല്ല.

• ഇത്രയും പറഞ്ഞുനിറുത്തിയിട്ടു് രാമദേവൻ ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി. ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്തു ദുഃഖം പ്രത്യക്ഷമായി, അസഹ്യമായ വേദനകൊണ്ടു് കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞു,

രാമദേവൻ സംസാരം മതിയാക്കിക്കഴിഞ്ഞിട്ടും ശ്രീകാന്തൻ ശ്രദ്ധിക്കുന്നതുപോലെ ഇരുന്നു.

കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു് കണ്ണുകൾ തുറന്നുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ,

"പിന്നെയോ?"

"ആ സംഭവം നിങ്ങൾക്കു് ഊഹിക്കയെങ്കിലും ചെയ്യാമോ?" എന്നു് തന്റെ കഥ തുടങ്ങുന്നതിനു പകരം രാമദേവൻ ചോദിച്ചു.

ശ്രീകാന്തൻ വളരെ വിഷമിച്ചു ഇത്രയും പറഞ്ഞു. "നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയായതു് നന്നായി."

രാമദേവന്റെ മുഖത്തു് സന്തോഷം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു.

ശ്രീ:—ശരി; രാമദേവ, പിന്നീടു് നടന്ന കാര്യങ്ങൾ പറയണം. "നിങ്ങൾ ഇതിൽ കൂടുതൽ കേൾക്കാൻ ശക്തനല്ല. നിങ്ങളുടെ ഹൃദയത്തിനു് ഇതിലധികം ക്ഷതം ഏൾക്കാനുള്ള ത്രാണിയില്ല. നിങ്ങളുടെ കണ്ണുകളും മുഖവും അതു സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു."

"ഹൃദയം തകർന്നാലും എനിക്കതു തീർച്ചയായും കേൾക്കണം, എന്റെ ജാതിക്കാർ ചെയ്ത പാപങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരിക്കണം."

"പക്ഷേ, ഇനിയുള്ള സംഗതികളിൽ എന്റെ ഹൃദയത്തിലുണ്ടായ മർദ്ദനം മാത്രമേയുള്ളൂ."

"എന്തോ ആകട്ടെ, ഏതായാലും വേഗം കഥ പൂർത്തിയാക്കണം"

"ശരി"—എന്നു പറഞ്ഞു രാമദേവൻ തുടൎന്നു,

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തൊന്നു്

ആ സംഭവത്തിനുശേഷം എന്റെ മനസ്ഥിതി ആകപ്പാടെ മാറി. അതുവരെയും എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ദുഃഖാഗ്നി ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ സംഭവം കണ്ടശേഷം അതു് പടൎന്നുപിടിച്ചു. അതിൽ നിറഞ്ഞിരുന്ന ക്രൂരത മി: വില്യം എന്നെ കൂടക്കൂടെ ഓൎമ്മിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ വൎഷം ഞാൻ മെട്രിക്കു് പരീക്ഷയിൽ ജയിച്ചില്ല. പഠിത്തത്തിലുള്ള എന്റെ താല്പൎയ്യം മന്ദീഭവിച്ചതാണു് കാരണം. വൎഷാവസാനത്തിൽ തിയോളജിക്കൽ ക്ലാസ്സു് (Thiological Class) ആരംഭിക്കുമെന്നറിഞ്ഞു് ഞാൻ എന്റെ പേരും എഴുതിച്ചു.

മി: വില്യം വിരോധിച്ചിട്ടും ഞാൻ വീട്ടിലേക്കു പോയി. ക്ലാസാരംഭ സമയത്തു മടങ്ങിയെത്താൻ സാധിച്ചില്ല. വീട്ടിൽ ചെന്നിട്ടു് എന്റെ വിചാരം ഒളിച്ചുവെയ്ക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ലെന്നു തോന്നി. ആ സംഭവത്തിന്റെ സ്മരണ എന്നെ അനുദിനം അധികമധികം ഉത്തേജി

തനാക്കി. വീട്ടിലെത്തിയ മൂന്നാമത്തേയോ നാലാമത്തേയോദിവസം ഞാൻ അമ്മയോട്ട പറഞ്ഞു. "ഇനി ക്രിസ്തീയധൎമ്മം സ്വീകരിക്കാതിരിക്കാൻ എനിക്ക കഴിയുന്നതല്ല." ഈ വാക്കുകൾ അവരുടെ മേൽ വജ്രപാതമായി. എന്നാൽ എനിക്ക് ലേശവും ദുഃഖമുണ്ടായില്ല. കഴിഞ്ഞ ഒരു വൎഷമായി മാമന്റെ കൂടെയല്ല, പ്രേമാശ്രമത്തിലാണ് താമസിക്കുന്നതെന്നും പറഞ്ഞു ശേഷിച്ചിരുന്ന ആശയും നശിച്ചു. അവർ ഒന്നും പറയാതെ ശിരസ്സ് ചുവരിൽ അടിച്ചു. ഞാൻ ഭയന്നു, അടുത്തുചെന്ന് അമ്മയുടെ തലയ്ക്കു പിടിച്ചു.

അമ്മ.—വിട്ടേയ്ക്ക്, ഇനി എന്തിന ജീവിക്കുന്നു?

ഇത്ര കഠിനമായ ദുഃഖത്തിന കാരണമെന്താണ് എനിക്ക മനസ്സിലായില്ല.

ഏതാനും ദിവസം ഞങ്ങൾ മൌനമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി. പക്ഷേ, അങ്ങനെ എത്ര ദിവസം കഴിയാനാണ്? നാഴികകൾ ദിനങ്ങളായും. ദിനങ്ങൾ വൎഷങ്ങളായും തോന്നി. ഭക്തനും എന്നെ അനുദിനം ഉപദേശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പക്ഷേ, അതൊന്നും എന്റെ ഉള്ളിൽ കയറിയില്ല. "അവർ സ്വന്തം ആരോഗ്യം നശിപ്പിച്ചാണ് നിന്നെ വളൎത്തിയത്. അവരെ നിന്ദിക്കരുത്." എന്നു പറഞ്ഞു് ഭക്തൻ എന്റെ മനസ്സ് അല്പം ഇളക്കി. അതിന്റെ ഫലമായി. "ഞാൻ മതം മാറുകയില്ല." എന്ന വാക്കുകൊടുത്തു. എങ്കിലും അവിടെ താമസിക്കണമെന്നുള്ള മോഹത്തിന് വഴിപ്പെടുക അസാദ്ധ്യമെന്ന പറഞ്ഞിട്ട് ഞാൻ വീണ്ടും പ്രേമാശ്രമത്തിലേക്ക മടങ്ങി.

ഞാൻ തിരിച്ചെത്തുന്നതിനുണ്ടായ കാലതാമസം ഈ കാരണങ്ങൾകൊണ്ടായിരിക്കുമെന്ന് മി: വില്യം ഊഹിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്നോട് വീട്ടിലെ വിശേഷങ്ങൾ ചോദിച്ചു. ഞാൻ ഒന്നും മറയ്ക്കാതെ പരിതസ്ഥിതികൾ മുഴുവൻ ധരിപ്പിച്ചു. ഞാൻ വാക്ക കൊടുത്താണ് വീട്ടിൽ നിന്നും പുറപ്പെട്ടതെന്നും പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ചിരിച്ചു.

"ആ വാഗ്ദാനം ഒരു പ്രതിബന്ധമല്ല; കാരണം അത് ആലോചിച്ചു പറഞ്ഞതല്ല." ഞാനും അങ്ങനെ തന്നെ സമാധാനപ്പെട്ടു.

വാസരങ്ങളും മാസങ്ങളും ഇങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. മി. വില്യത്തിൽ നിന്നും ക്രിസ്തുഭഗവാന്റെ കഥകൾ കേട്ടു കേട്ട്, ഹൃദയം ക്രിസ്തുമതത്തിൽ ലയിച്ചു. എന്റെ ജീവിതാനുഭവങ്ങളും പ്രതിദിനം അവിടെ കേൾക്കാറുണ്ടായിരുന്ന വൃത്താന്തങ്ങളും ഹിന്ദുധർമ്മത്തോട് എനിക്കുള്ള വെറുപ്പ് വർദ്ധിപ്പിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. വർഷാവസാനത്തിൽ പതിവുപോലെ അമ്മയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകുക എന്ന പ്രശ്നം ഉദിച്ചു. എന്നാൽ ദീർഘാലോചനയ്ക്കു ശേഷം പോകേണ്ടെന്നുതന്നെ ഉറച്ചു. പോയതുമില്ല. പ്രേമാശ്രമത്തിലെ പല കാര്യങ്ങളിലും ഞാൻ ഏർപ്പെട്ടു. ഒരു ദിവസം ആശ്രമത്തിന്റെ പടിക്കൽ ഒരു വണ്ടിവന്നുനില്ക്കുകയും ഒരാൾ എന്റെ അടുക്കൽ വന്ന് ആരോ വിളിക്കുന്നു എന്നു പറയുകയും ചെയ്തപ്പോൾ ഉണ്ടായ ആശ്ചര്യം പറയാവതല്ല. ഗേററിനുസമീപം ദൃഷ്ടി പതിഞ്ഞ മാത്രയിൽ എന്റെ കാലുകൾക്ക് തീരെ ശക്തിയില്ലാതായി. വണ്ടി

യുടെ സമീപം എന്റെ അമ്മയും ഭക്താനും, മാമനും നി ല്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ ഉള്ളിൽ അനേകം വിചാര ങ്ങൾ കടന്നുകൂടി.

ഞാൻ പുറത്തുവന്നു. ആരും ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ദുഃഖവും ഭയവുംകൊണ്ടു വ്യാകുലമായ അവരുടെ ദൃഷ്ടികൾ എന്നിൽ പതിഞ്ഞിരുന്നു. ഞാൻ ഒരു കള്ളച്ചിരിയോ ടുകൂടി ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു-"അല്ല, നിങ്ങൾ എല്ലാവരും ഇങ്ങോട്ടു വന്നോ? എനിക്കു് എഴുതിയിരുന്നെങ്കിൽ ഞാ ൻ അങ്ങോട്ടു വരുമായിരുന്നല്ലോ?"

"നടന്നതെല്ലാം നടന്നു. ഇനിയും വീട്ടിലേക്കു പോ കാം. പിന്നെയെല്ലാം ശരിയാകും." എന്നു ഭക്താൻ പറ ഞ്ഞു.

ഞാൻ സമയോചിതം പ്രവൎത്തിച്ചു. തൎക്കത്തിനു സമയമില്ലായിരുന്നു. ഞാൻ പെട്ടെന്നു പോയി തയ്യാറായി മടങ്ങി, വണ്ടിയിൽ കയറി ഗ്രാമത്തിലേക്കു യാത്രയായി.

വഴിയിൽ പലതും സംസാരിച്ചു: പക്ഷേ, എല്ലാം ദുഃഖപൂൎണ്ണമായിരുന്നു. അശ്രുധാരകൾ അതിനുമുൻപു് കണ്ടിട്ടുണ്ടു്, നിശ്വാസങ്ങളും ശ്രവിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പക്ഷേ, അന്നു് അവയെല്ലാം എന്റെ ഹൃദയത്തെ ആകമാനം മ ഥിച്ചു.

വീട്ടിലെത്തി, അമ്മ കട്ടിലിനെ ശരണം പ്രാപിച്ചു. മറ്റൊന്നിനും വേണ്ടിയല്ലെങ്കിലും അമ്മയുടെ സുഖത്തിനു വേണ്ടി എന്റെ ധൎമ്മപരിവൎത്തനത്തെക്കുറിച്ചു് ഒന്നും പ റയാൻ പാടില്ലെന്നു് ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ഒന്നു രണ്ടു മാ

സത്തോളം അമ്മ രോഗശയ്യയിൽ തന്നെ കഴിച്ചു. വീട്ടിൽ ആഹാരത്തിനുവേണ്ടി വകയില്ലാതായി. അക്കാൎയ്യം അമ്മയ്ക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഭക്തൻ മുഖേന കുറച്ചു ധാന്യം കടം വാങ്ങാൻ ഏൎപ്പാടു ചെയ്തു. അഞ്ചെട്ടുദിവസത്തിനകം സുഖക്കേടു മാറുമെന്നും അപ്പോൾ അതു തിരികെ കൊടുക്കാമെന്നും അമ്മ ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു. ഈ സ്ഥിതി എന്നെ പരവശനാക്കി. ഞാൻ ഒരു യുവാവു്; പഠിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. തന്നത്താൻ സമൎത്ഥനെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. സ്വന്തം അമ്മയുടെ പരിചൎയ്യയ്ക്കായിട്ടോ, അഥവാ സ്വന്ത ഉദരപൂരണത്തിനായിട്ടുപോലുമോ എനിക്കു് പണം സമ്പാദിക്കാൻ കഴിയുകയില്ലേ? ആ ചെറിയ ഗ്രാമത്തിൽ വസ്ത്രം നെയ്യുകയോ, തുകൽപ്പണി ചെയ്യുകയോ, കൂലിവേല ചെയ്യുകയോ അല്ലാതെ എനിക്കു് മറെറന്തു വ്യവസായം നടത്താം? ഈ പ്രശ്നത്തെത്തുടൎന്നു് ഞാൻ ചെമ്മാനാണെന്നുള്ള സ്മരണ എന്നെ പീഡിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി.

ഞാൻ ചെമ്മാനായി ഇരിക്കുന്നതാണു് സകല വിഷമങ്ങളുടേയും മൂലകാരണമെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ആ ഒന്നിൽ നിന്നു് മുക്തനാകുകയാണെങ്കിൽ എനിക്കു് എല്ലാം ലഭ്യമാകും. അപ്പോൾ എല്ലാ മാൎഗ്ഗങ്ങളും എനിക്കു തുറന്നുകിട്ടും. എനിക്കു് ഇഷ്ടമുള്ള ജോലിയിൽ ഏൎപ്പെടുകയും ചെയ്യാം.

ഈ കാൎയ്യം ആലോചിച്ചു് ആലോചിച്ചു് ഞാൻ ക്ഷീണിച്ചു. ഒരുദിവസം ഞാൻ എൻെറ പരിതസ്ഥിതി മി: വില്യത്തിനെ അറിയിച്ചു. ആ സാഹസക്കാരൻ

പിറേറദിവസം എന്റെ പടിക്കൽ ഹാജരായി. അദ്ദേ ഹത്തിന്റെ കൂടെ ഒരു ഡാക്ടറും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗ്രാ മവാസികൾ ഇതുകണ്ടു ഓടിക്കൂടി. ഡാക്ടറും മി: വില്യവും വീട്ടിൽ എത്തിയപ്പോൾ എന്റെ അമ്മ വല്ലാ തെ പരിഭ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, ഭയംകൊണ്ടു ഒന്നും സംസാ രിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഡാക്ടർ പരിശോധിച്ചു. ഒ രു കുപ്പി മരുന്നുകൊടുത്തിട്ടു പൂർണ്ണവിശ്രമം വിധിച്ചു. മി: വില്യം എന്നെ മറെറാരു വശത്തേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി. അത്യന്തം ഭീതിയോടുകൂടെ അമ്മ അതു വീക്ഷി ച്ചതു ഞാൻ ഇപ്പോഴും ഓക്കുന്നു. മി. വില്യം ചിരിച്ചു കൊണ്ടു അൻപതുരൂപായുടെ നോട്ടുകൾ എന്റെ കയ്യി ൽ തന്നിട്ടു ഇനി ആവശ്യപ്പെടുമ്പോൾ ചോദിക്കണമെ ന്നും നിർദ്ദേശിച്ചു: അദ്ദേഹം അപ്പോൾ ധാമ്മികവിഷ യത്തെപ്പററിയോ എന്റെ അദ്ധ്യയനത്തെപ്പററിയോ യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. രൂപാ സ്വീകരിക്കാൻ ഞാൻ വളരെ വിസമ്മതിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു—

"മനുഷ്യസേവ ചെയ്തു ഈ കടം വീട്ടുക."

അദ്ദേഹം പോയി. എന്റെ അമ്മയ്ക്കു രൂപായു ടെ വിവരം മനസ്സിലായി. ഒക്കെയും അറിഞ്ഞു. അവ ർ രണ്ടുപേരും വളരെ ദുഃഖിച്ചു. "ഇങ്ങനെയുള്ള പണം നമുക്കു അവശ്യമില്ല. അതിൽ നിന്നും ഞാൻ ഒന്നും ക ഴിക്കയില്ല." എന്നു അമ്മ തീത്തുപറഞ്ഞു. ഡാക്ടർ കൊടുത്ത മരുന്നും ദൂരെ ഒഴിച്ചുകളഞ്ഞു. എന്റെ പരി ശ്രമമെല്ലാം വിഫലമായി. എനിക്കു വളരെ വ്യസനം തോന്നി. എന്റെ അമ്മ തീരെ അജ്ഞയാണെന്നു എ

നിക്കു വിശ്വസിക്കേണ്ടിവന്നു.

ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ കുറച്ചുദിവസത്തിനകം അവർ സുഖം പ്രാപിച്ചു. പക്ഷേ അവരുടെ സ്വഭാവവും ആകപ്പാടെ മാറി. അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ എന്നോടുണ്ടായിരുന്ന അപാരസ്നേഹം കുറഞ്ഞതായി എനിക്കു തോന്നി. വാസ്തവത്തിൽ എൻെറ ആ ധാരണ തെററായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഞങ്ങളുടെ ബന്ധത്തിനുണ്ടായിരുന്ന മാധുര്യമോ, സൗഹാർദ്ദതയോ അദൃശ്യമായി. അവിടെ താമസിക്കുന്നതു് ദുഃഖപ്രദമായി എനിക്കു തോന്നി. ഞാൻ ഒരു ദിവസം പോകാൻ ആജ്ഞ ചോദിച്ചു. അവർ പെട്ടെന്നു നൽകി. ആ അനുമതിയുടെ മറവിൽ അസഹ്യദുഃഖവും രോഷവും കുടികൊള്ളുന്നുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാമായിരുന്നു. എങ്കിലും ഞാൻ ആ അനുമതി സ്വീകരിച്ചു് പ്രേമാശ്രമത്തിലേക്കു മടങ്ങി.

ശ്രീകാന്താ! അക്കാലത്തെ ഓരോ ദിവസത്തെ കഥയും പറയുകയാണെങ്കിൽ അന്തമില്ല. രാവിലെ എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ഒരു വിചാരം ഉണ്ടാകും, മദ്ധ്യാഹ്നത്തിൽ മറെറാന്നു്. രാത്രിയിൽ മറെറാരു നിശ്ചയത്തോടുകൂടി നിദ്രപ്രാപിക്കും. ഇങ്ങനെ ഹൃദയം പൊള്ളിയും നീറിയും ദിവസങ്ങൾ കഴിച്ചു. അതിനുശേഷം ധർമ്മോപദേശം കൈക്കൊള്ളാൻ ഞാൻ രണ്ടു പ്രാവശ്യം തയ്യാറായി. രണ്ടുതവണയും മടിച്ചു. ഒരു ദിവസം അന്തിമനിശ്ചയം ചെയ്യേണ്ടിവന്നു. ചന്ദ്രികയുള്ള ഒരു രാത്രി മി. വില്യവും പാതിരിഅവർകളും എൻെറ മുറിയിൽവന്നു. പാതിരി അവർകൾ എൻെറ ശിരസ്സിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ടു്

പ്രാൎത്ഥനയുടെ ഒരു അസാധാരണ പ്രഭാവം എന്നിൽ പതിച്ചു. മി: വില്യത്തോടു സംസാരിക്കവെ ഞാൻ ധൎമ്മോപദേശം കൈക്കൊള്ളാൻ ഉറച്ചിരിക്കുന്നെന്നു പറഞ്ഞു.

ഞാൻ ഈവിധം നിശ്ചയിച്ചുറച്ച രാത്രി എനിക്കു് ഒരു ഭയങ്കര രാത്രിയായിരുന്നു. ഞാൻ ആകപ്പാടെ മാറുന്നതായി എനിക്കുതോന്നി. രോഗശയ്യയിൽ അസ്വാസ്ഥയായികിടന്നു മൂളുകയും ഞരുങ്ങുകയും ചെയ്യുന്ന മാതാവിനെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ഏതോ മാളികമുകളിൽ ഇരിക്കാൻ ഞാൻ പോകുന്നതായി എനിക്കുതോന്നി.

അമ്മ! എന്റെ അമ്മ...എന്റെ മനോരാജ്യത്തിൽ ഒരു മൂൎത്തിയെപ്പോലെ നിലകൊണ്ടു. ഞാൻ ഉറങ്ങുന്നതിനു വളരെ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, നിദ്രാദേവി ദൎശിച്ചതുപോലുമില്ല. ശ്രീകാന്താ—നിങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുമോ?—രാത്രി മൂന്നുമണിക്കു് ഞാൻ എഴുന്നേറ്റു് മി: വില്യത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു. ഹൃദയംപൊട്ടി കരഞ്ഞു. "എനിക്കു് എന്റെ അമ്മയെക്കൂടാതെ ജീവിക്കാൻ കഴിയുകയില്ല" എന്നദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം എന്നെ തലോടി ആശ്വസിപ്പിച്ചു. വേണ്ടപോലെ ഗുണദോഷിച്ചതിനുശേഷം അമ്മയെ ഒന്നുകൂടെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാൻ ശ്രമിക്കണമെന്നും ഉപദേശിച്ചു. ആക്കാൎയ്യത്തിൽ തെല്ലും വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും പലതും ആലോചിച്ചു് ഒരിക്കൽകൂടി—അവസാനമായി—സ്വന്തഗ്രാമത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. കാലുകൾ വീട്ടിലേക്കുള്ള വഴിയിൽകൂടി മുന്നോട്ടു പോകുന്നുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും മനസ്സു് പിന്നോ

ദുഃഖിപ്പിക്കാന [illegible]

നിക്കുതോന്നി. എന്നാൽ ഹൃദയത്തിൽ ഉയൎന്നുകൊണ്ടിരുന്ന സമസ്ത ശങ്കകളും പ്രാൎത്ഥനയാൽ അമൎത്തിയിട്ട് ഗ്രാമത്തിൽ എത്തി.

ഗ്രാമത്തിൽ എത്തിയ മാത്രയിൽ ഞാൻ വിറച്ചുതുടങ്ങി. വീട്ടിലെത്തിയതോടുകൂടി എന്റെ അവസ്ഥ കുറേക്കൂടി വിചിത്രമായി. ഞാൻ വീട്ടിൽ ചെന്നപ്പോൾ അമ്മ അവിടെ ഇല്ലായിരുന്നു. ഞാൻ എത്തിയ വിവരം അറിഞ്ഞ ഉടൻ അയൽവീട്ടിൽനിന്നും ഓടിഎത്തി.

എന്റെ ചിന്താഗ്രസ്തമായ രൂപംകണ്ട് അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ അനുകമ്പ ഉളവായി. ദയാപൂൎണ്ണങ്ങളായ ദൃഷ്ടികളാൽ എന്നെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് മുൻപിൽ വന്നിരുന്നു.

"വന്നുകളഞ്ഞു ഇല്ലേ?" എന്നാണ് ആദ്യം ചോദിച്ചത്. ഞാൻ ശബ്ദിക്കാൻ ശക്തനായില്ല. ആലോചിച്ചു വച്ചിരുന്നതായ യുക്തികൾ എങ്ങോട്ട് ഓടിഒളിച്ചു എന്നറിവില്ല.

"വിശക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ, ഉണ്ണുന്നോ?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ട് അവർ ചോറുവിളമ്പി. ഞാൻ യാതൊന്നും പറയാതെതന്നെ കഴിക്കാവുന്നിടത്തോളം കഴിച്ചു. എന്നെ അത്ര ഗംഭീരവദനനായി കണ്ടപ്പോൾ അവൎക്ക് മറ്റെന്തോ ചിന്തയായി.

"നിന്നെ ഒന്നും ചെയ്തില്ലല്ലോ. ഈ സായ്പന്മാരെ വിശ്വസിക്കാനേ പാടില്ല."

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ട് ധർമ്മോപദേശത്തെപ്പററി ഒരക്ഷരംപോലും ശബ്ദിക്കാൻ എനിക്ക് ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. അന്ന് പല സംഗതികളും സംസാരിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടി. രണ്ടാംദിവസം അർദ്ധരാത്രിവരെ ചിന്തിച്ചതിൻെറ ഫലമായി രാവിലെ അമ്മയോടു കാര്യംപറയാമെന്നുറച്ചു. അവർ സമ്മതിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും എനിക്ക് ക്രൈസ്തവധർമ്മം സ്വീകരിക്കാതെ തരമില്ല. ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യം അവക്ക് മനസ്സിലായില്ലെങ്കിലും ഒടുവിൽ എൻെറ സ്നേഹം അവരെ അതിലേക്ക് ആകർഷിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിച്ചു. ഈ നിശ്ചയത്തോടുകൂടി രാവിലെ ഏഴുന്നേററ് അമ്മയോട്ട് സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു. ചുരുക്കിപ്പറയാം. എൻെറ യുക്തികൾ ഒന്നും ഫലിച്ചില്ല. ധർമ്മത്തിൻെറ, മാഹാത്മ്യത്തെപ്പററി ഒന്നും കേൾക്കേണ്ടെന്നു ശഠിച്ചു. "നീ മതം മാറിയാൽ ഞാൻ കിണ്ണവുമായി വീടുതോറും ഇരന്നാലും നിൻെറപടിക്കൽ വരുകില്ല" എന്നുപോലും എന്നോടു തീർത്തു പറഞ്ഞു. അവരെ വഴിപ്പെടുത്താനുള്ള ഒരു മാർഗ്ഗവും ഞാൻ കണ്ടില്ല. ഞാൻ മൌനമായിരുന്ന് സ്വന്തസംഗതികൾ ആലോചിച്ചു. വൈകുന്നേരം അമ്മ അറിയാതെ, എന്നെ പ്രേമനഗരത്തിൽ കൊണ്ടാക്കുന്നതിന് ഒരു വണ്ടിക്കാരനെ ചട്ടംകെട്ടി. ഇരുട്ടിയപ്പോൾ വണ്ടി പടിയ്ക്കൽ എത്തി. ഞാൻ മിണ്ടാതെ ചെന്നു കയറി. എൻെറ അമ്മ ആശ്ചര്യചകിതയായി നോക്കിനിന്നതല്ലാതെ ഒന്നും ശബ്ദിച്ചില്ല. ഞാൻ പുറപ്പെട്ടു.

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് രാമദേവൻ എന്തോ ചിന്തയി

ലാണ്ടതുപോലെ അധോമുഖനായി ഇരുന്നു.

"ഒന്നുമില്ല, കഥ പൂൎത്തിയായി." ദുഃഖസ്വരത്തിൽ ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് വീണ്ടും ശിരസ്സു നമിച്ചു.

"പക്ഷേ......ഇനി......"

"ഇനി പറയത്തക്കതായി ഒന്നുമില്ല. അതിനുശേഷം രസമുള്ള സംഗതികൾ ഒന്നുമില്ല. അശ്രുക്കളും വ്യഥയും അല്ലാതെ പറയത്തക്കതായി ഒന്നുമില്ല."

ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നും ചോദിക്കാൻ ഒരുമ്പെട്ടില്ല. അവനും സമയോചിതമായ മൌനം കൈക്കൊണ്ടു. അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ രാമദേവൻ പറഞ്ഞു.

"ശ്രീകാന്താ! എന്റെ കഥ പൂൎത്തിയായി. ഇനി നിങ്ങൾക്കു് പോകണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ പോകാം.

"അതെന്തു്, ഞാൻ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ദോഷം വല്ലതുമുണ്ടോ?"

"ഇല്ല." രാമദേവന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും അശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞതായി തോന്നി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തിരണ്ടു്

മധുസൂദനൻ സവിതയുടെ ക്ഷണം കിട്ടിയ മാത്രയിൽ വന്നുചേൎന്നു. സവിത ചിലപ്പോഴെല്ലാം മധുസൂദനനെ വിളിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവനു് അതു പുതുമയായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ വന്നശേഷം രാത്രിനടന്ന കഥ

എനിക്കു് സൽബുദ്ധി ഉണ്ടാകട്ടെ എന്നു പ്രാൎത്ഥിച്ചു. ഈ പ്രാൎത്ഥനയുടെ ഒരു അസാധാരണ പ്രഭാവം എന്നിൽ പതിച്ചു. മി: വില്യത്തോടു സംസാരിക്കവെ ഞാൻ ധൎമ്മോപദേശം കൈക്കൊള്ളാൻ ഉറച്ചിരിക്കുന്നെന്നു പറഞ്ഞു.

ഞാൻ ഈവിധം നിശ്ചയിച്ചുറച്ച രാത്രി എനിക്കു് ഒരു ഭയങ്കര രാത്രിയായിരുന്നു. ഞാൻ അകപ്പാടെ മാറുന്നതായി എനിക്കുതോന്നി. രോഗശയ്യയിൽ അസ്വസ്ഥയായികിടന്നു മൂളുകയും ഞരങ്ങുകയും ചെയ്യുന്ന മാതാവിനെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ഏതോ മാളികമുകളിൽ ഇരിക്കാൻ ഞാൻ പോകുന്നതായി എനിക്കുതോന്നി.

അമ്മ! എന്റെ അമ്മ...എന്റെ മനോരാജ്യത്തിൽ ഒരു മൂൎത്തിയെപ്പോലെ നിലകൊണ്ടു. ഞാൻ ഉറങ്ങുന്നതിനു വളരെ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷെ, നിദ്രാദേവി ദൎശിച്ചതുപോലുമില്ല. ശ്രീകാന്താ—നിങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുമോ?— രാത്രി മൂന്നുമണിക്കു് ഞാൻ എഴുന്നേറ്റു് മി: വില്യത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു. ഹൃദയംപൊട്ടി കരഞ്ഞു. "എനിക്കു് എന്റെ അമ്മയെക്കൂടാതെ ജീവിക്കാൻ കഴിയുകയില്ല"എന്നദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം എന്നെ തലോടി ആശ്വസിപ്പിച്ചു. വേണ്ടപോലെ ഗുണദോഷിച്ചതിനുശേഷം അമ്മയെ ഒന്നുകൂടെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാൻ ശ്രമിക്കണമെന്നും ഉപദേശിച്ചു. അക്കാൎയ്യത്തിൽ തെല്ലും വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും പലതും ആലോചിച്ചു് ഒരിക്കൽക്കൂടി—അവസാനമായി—സ്വന്തഗ്രാമത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. കാലുകൾ വീട്ടിലേക്കുള്ള വഴിയിൽക്കൂടി മുന്നോട്ടു പോകുന്നുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും മനസ്സു് പിന്നോ

ക്കം പറഞ്ഞു. സ്വയം ദുഃഖിക്കാനും, അമ്മയെ കൂടുതൽ ദുഃഖിപ്പിക്കാനുമായിട്ടാണു് ഞാൻ ഉദ്യമിക്കുന്നതെന്നു് എനിക്കുതോന്നി. എന്നാൽ ഹൃദയത്തിൽ ഉയൎന്നുകൊണ്ടിരുന്ന സമസ്ത ശങ്കകളും പ്രാൎത്ഥനയാൽ അമൎത്തിയിട്ടു് ഗ്രാമത്തിൽ എത്തി.

ഗ്രാമത്തിൽ എത്തിയ മാത്രയിൽ ഞാൻ വിറച്ചുതുടങ്ങി. വീട്ടിലെത്തിയതോടുകൂടി എന്റെ അവസ്ഥ കൂടുതൽ വിചിത്രമായി. ഞാൻ വീട്ടിൽ ചെന്നപ്പോൾ അമ്മ അവിടെ ഇല്ലായിരുന്നു. ഞാൻ എത്തിയ വിവരം അറിഞ്ഞ ഉടൻ അയൽവീട്ടിൽനിന്നും ഓടിഎത്തി.

എന്റെ ചിന്താഗ്രസ്തമായ രൂപംകണ്ടു് അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ അനുകമ്പ ഉളവായി. ദയാപൂൎണ്ണങ്ങളായ ദൃഷ്ടികളാൽ എന്നെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് മുൻപിൽ വന്നിരുന്നു.

“ചന്തുകളഞ്ഞു ഇല്ലേ?” എന്നാണു് ആദ്യം ചോദിച്ചതു്. ഞാൻ ശബ്ദിക്കാൻ ശക്തനായില്ല. ആലോചിച്ചു വച്ചിരുന്നതായ യുക്തികൾ എങ്ങോട്ടു് ഓടിഒളിച്ചു എന്നറിവില്ല.

“വിശക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ, ഉണ്ണുന്നേ?” എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു് അവർ ചോറുവിളമ്പി. ഞാൻ യാതൊന്നും പറയാതെതന്നെ കഴിക്കാവുന്നിടത്തോളം കഴിച്ചു. എന്നെ അത്ര ഗംഭീരവദനനായി കണ്ടപ്പോൾ അവൎക്കു് മറേറതോ ചിന്തയായി.

“നിന്നെ ഒന്നും ചെയ്തില്ലല്ലോ. ഈ സായിപ്പന്മാരെ വിശ്വസിക്കാനേ പാടില്ല.”

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ട് ധർമ്മോപദേശത്തെപ്പററി ഒരക്ഷരംപോലും ശബ്ദിക്കാൻ എനിക്ക് ധൈയ്യമുണ്ടായില്ല. അന്ന് പല സംഗതികളും സംസാരിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടി. രണ്ടാംദിവസം അർദ്ധരാത്രിവരെ ചിന്തിച്ചതിൻെറ ഫലമായി രാവിലെ അമ്മയോടു കായ്യംപറയാമെന്നുറച്ചു. അവർ സമ്മതിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും എനിക്ക് ക്രൈസ്തവധമ്മം സ്വീകരിക്കാതെ തരമില്ല. ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യം അവക്ക് മനസ്സിലായില്ലെങ്കിലും ഒടുവിൽ എൻെറ സ്നേഹം അവരെ അതിലേക്ക് ആകർഷിക്കുമെന്നുഞാൻ വിശ്വസിച്ചു. ഈ നിശ്ചയത്തോടുകൂടി രാവിലെ എഴുന്നേററ് അമ്മയോട്ട് സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു. ചുരുക്കിപ്പറയാം. എൻെറ യുക്തികൾ ഒന്നും ഫലിച്ചില്ല. ധമ്മത്തിൻെറ, മാഹാത്മ്യത്തെപ്പററി ഒന്നും കേൾക്കേണ്ടെന്നു ശഠിച്ചു. "നീ മതം മാറിയാൽ ഞാൻ കിണ്ണവുമായി വീടുതോറും ഇരന്നാലും നിൻെറപടിക്കൽ വരുകില്ല" എന്നുപോലും എന്നോടു തീത്തു പറഞ്ഞു. അവരെ വഴിപ്പെടുത്താനുള്ള ഒരു മാൎഗ്ഗവും ഞാൻ കണ്ടില്ല. ഞാൻ മൌനമായിരുന്ന് സ്വന്തസംഗതികൾ ആലോചിച്ചു. വൈകുന്നേരം അമ്മ അറിയാതെ, എന്നെ പ്രേമനഗരത്തിൽ കൊണ്ടാക്കുന്നതിന് ഒരു വണ്ടിക്കാരനെ ചട്ടംകെട്ടി. ഇരുട്ടിയപ്പോൾ വണ്ടി പടിയ്ക്കൽ എത്തി. ഞാൻ മിണ്ടാതെ ചെന്നു കയറി. എൻെറ അമ്മ ആശ്ചയ്യചകിതയായി നോക്കിനിന്നതല്ലാതെ ഒന്നും ശബ്ദിച്ചില്ല. ഞാൻ പുറപ്പെട്ടു.

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് രാമദേവൻ എന്തോ ചിന്തയി

ലാണ്ടതുപോലെ അധോമുഖനായി ഇരുന്നു.

"ഒന്നുമില്ല, കഥ പൂർത്തിയായി." ദുഃഖസ്വരത്തിൽ ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് വീണ്ടും ശിരസ്സു നമിച്ചു.

"പക്ഷേ......ഇനി......"

"ഇനി പറയത്തക്കതായി ഒന്നുമില്ല. അതിന്നശേഷം രസമുള്ള സംഗതികൾ ഒന്നുമില്ല. അശ്രുക്കളും വ്യഥയും അല്ലാതെ പറയത്തക്കതായി ഒന്നുമില്ല."

ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നും ചോദിക്കാൻ ഒരുമ്പെട്ടില്ല. അവനും സമയോചിതമായ മൌനം കൈക്കൊണ്ടു. അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ രാമദേവൻ പറഞ്ഞു.

"ശ്രീകാന്താ! എന്റെ കഥ പൂർത്തിയായി. ഇനി നിങ്ങൾക്കു് പോകണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ പോകാം.

"അതെന്തു്, ഞാൻ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ദോഷം വല്ലതുമുണ്ടോ?"

"ഇല്ല." രാമദേവന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും അശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞതായി തോന്നി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തിരണ്ടു്

മധുസൂദനൻ സവിതയുടെ ക്ഷണം കിട്ടിയ മാത്രയിൽ വന്നുചേൎന്നു. സവിത ചിലപ്പോഴെല്ലാം മധുസൂദനനെ വിളിപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവനു് അതു പുതുമയായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ വന്നശേഷം രാത്രിനടന്ന കഥ

മുഴുവനും കേട്ടപ്പോൾ അവന്ന് അല്പം കണ്ഠിതവും പരിഭ്രമവും ഉണ്ടായി. സവിത വിവരം മുഴുവനും അറിയിച്ച ശേഷം അൿബറിനേയും പ്രമാണിയെയും എങ്ങനെയും രക്ഷിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞു. മധുസൂദനൻ അവളുടെ നിശ്ചയത്തെ അനുകൂലിച്ചെങ്കിലും എങ്ങനെയാണ് അതു നിറവേററുന്നതെന്നുള്ള പ്രശ്നം അവനെ വിഷണ്ണനാക്കി.

ഏകദേശം രണ്ടുമണിക്കൂറോളം അവർ സംസാരിച്ചു. പല ഉപായങ്ങളും ചിന്തിച്ചു. എന്നാൽ സർവ്വദാ സുരക്ഷിതമായിരിക്കുന്ന ഒരു മാർഗ്ഗം കണ്ടുകിട്ടിയില്ല. സവിതയ്ക്കു് ഒടുവിൽതോന്നിയ ഉപായം അവൾ വെളിവാക്കി. "നാംതന്നെ ആ മഹമ്മദീയരുടെ അടുക്കൽ പോയാലോ?"

"എങ്കിലോ........."മധുസൂദനൻ ഒന്നു നടുങ്ങി.

സവിത:—"നാം അങ്ങനെ ചെയ്താൽ അവരിൽ എന്തെങ്കിലും ഒരു മാററം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുകയില്ലെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നു."

മധുസൂദനൻ ചിന്താക്രാന്തനായി.

സവിത വീണ്ടും ചോദിച്ചു—"ഈ ഉപായത്തെക്കുറിച്ചു് നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം എന്താണു്?"

മധു.—അതു് തീർച്ചയായും ചിന്തിക്കേണ്ട കാര്യമാണു്.

സവിതയുടെ ഉള്ളിൽ ഉത്സാഹം വർദ്ധിച്ചു.

സവി.—നമുക്കു് ആദ്യം പ്രമാണിയുടെ അടുക്കൽ പോകാം. അയാളെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് അവരുടെ അടുക്കലും.

മധു—ഉപായം അതാണ്‌ നമുക്ക് യോജിച്ചതും. പക്ഷേ അതുമൂലം നാം അങ്ങോട്ടുചെന്നു ആപത്തു വരിക്കുകയായിരിക്കും. എങ്കിലും പ്രമാണിയുടെ അടുക്കൽ ഒന്നു പോകേണ്ടതാണു്."

സവിത അതിനു തയ്യാറായിരുന്നു-അവൾ പറഞ്ഞു "വരണം. പോകാം. ബാക്കിയുള്ള കാര്യങ്ങൾ അവിടത്തെ പരിതസ്ഥിതികൾ കണ്ടിട്ടാവാം."

മധു.—ഞാൻ അച്ഛനോടു് ഇക്കാര്യം പറഞ്ഞാലോ?

സവി.—എന്നാൽ അദ്ദേഹം എങ്ങോട്ടും പോകാൻ അനുവദിക്കുകയില്ല. മോത്തിയെയും പ്രമാണിയെയും ഒരുമിച്ചൊന്നു കാണാൻ എനിക്കു് ആഗ്രഹമുണ്ടു്. ആ അക്ബറിനെ കൂടുതൽ പരിചയപ്പെടാനും.

"എന്നാൽ പോകാം." മധുസൂദനൻ തയ്യാറായി. പക്ഷേ അവരിൽ ആരും പ്രമാണിയുടെ വീടു് കണ്ടിട്ടില്ലായിരുന്നു. സവിത രണ്ടു മൂന്നു സ്ഥലങ്ങളിൽ ചോദിച്ചു് വീടു മനസ്സിലാക്കി. രണ്ടുപേരും തിരിച്ചു.

രാത്രി അക്ബറും മോത്തിയും വീട്ടിൽ മടങ്ങിഎത്തിയപ്പോൾ പ്രമാണി ഉറക്കമായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ നിദ്രയിൽ വിശ്രമത്തിൻെറയോ ശാന്തിയുടെയോ ഛായപോലും ഇല്ലായിരുന്നു. മോത്തി അവനെ ഉണർത്താതെ തന്നെ ചെന്നുകിടന്നു.

രാവിലെ മോത്തി ഉണൎന്നു. ആഹാരത്തിനു വകയില്ല. ചിന്താതുരയായെങ്കിലും ജോലിക്കുപോകാൻ നിവ്വാഹമില്ലായിരുന്നു. അല്പം ആലോചിച്ചശേഷം അമീനാബീബിയുടെ പക്കൽനിന്നും അന്നത്തെ അത്യാവശ്യത്തി

നവേണ്ട സാധനങ്ങൾ കടം വാങ്ങി. അടുപ്പിൽ തീകത്തിച്ചു; പ്രമാണിയെ വിളിച്ചുണർത്തി, അവൻ ഉറങ്ങിയേ ഇല്ല എന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ എഴുന്നേററു. നയനങ്ങൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. അവൻെറ രൂപവും ചേഷ്ടയും കണ്ടാൽ ആരും ഭയന്നുപോകും. മോത്തി അവനോടു വിവരമെല്ലാം പറഞ്ഞു. വെറും ഒരു മൂഢനെപ്പോലെ അവൻ അതെല്ലാം കേട്ടു. അവൻെറമുഖത്തു് യാതൊരു ഭാവപ്പകർച്ചയുമുണ്ടായില്ല. അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അക്ബറും അവിടെഎത്തി. എന്നാൽ പ്രമാണി അവനോടും സംസാരിച്ചില്ല. ബുദ്ധിക്കു് സ്ഥിരമില്ലാതായോ എന്നൊരു ഭയം മോത്തിയ്ക്കുണ്ടായി. വളരെ നിർബന്ധിച്ചശേഷം അവൻ പല്ലുതേച്ചിട്ടു് പൂർവ്വസ്ഥാനത്തു ചെന്നിരുന്നു.

ഒൻപതു മണിയായപ്പോഴേക്കും മോത്തി പ്രാതൽ തയ്യാറാക്കിക്കൊടുത്തു. പ്രമാണി. മൌനമായിരുന്നു് അതുകഴിച്ചു. വീണ്ടും കട്ടിലിൽ ചെന്നുകിടന്നു. മോത്തി സമീപം ചെന്നു തടവിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അഞ്ചു നിമിഷം കഴിയുന്നതിനുമുൻപു് രക്തവർണ്ണങ്ങളായ കണ്ണുകളിൽനിന്നും അശ്രു ധാരയായി ഒഴുകിത്തുടങ്ങി.

അല്പം കഴിഞ്ഞു് അവർ കണ്ണുനീർ തുടച്ചുംകൊണ്ടു് എഴുന്നേററിരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ; മോത്തി നിർബന്ധിച്ചു് അവനെ കിടത്തി.

മോത്തിയ്ക്കു് അയാളോടു സംസാരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു തോന്നി. എന്നാൽ അതിനുമുൻപു് അക്ബർ എത്തി. മോത്തി അല്പംഒന്നു ഞെട്ടിഇരുന്നു. മധുസൂദനനും സവിതയും വരുന്നെന്നുള്ള സന്തോഷവാർത്ത അക്

ബർ അറിയിച്ചു. പ്രമാണിയും അതുകേട്ടു. അവർ ചാടി എഴുന്നേററു. അവൻെറ നേത്രങ്ങളിൽ വ്യാകുലത കളിയാടി. എന്തു ചെയ്യണമെന്നറിയാതെ നാലു പാടും നോക്കി.

സവിത മന്ദഹാസത്തോടു കൂടി മുറിയുടെ വാതുക്കൽ വന്നു നിലയായി. പ്രമാണിക്കു് അവളെ നോക്കുന്നതിനു് ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല. മോത്തി എഴുന്നേററു് ആഗതരെ സ്വാഗതംചെയ്തു. സവിതയും മധുസൂദനനും, അക്ബറും അകത്തുകടന്നിരുന്നു. എന്നിട്ടും പ്രമാണി തല പൊക്കി നോക്കിയില്ല. സിഗററിൻെറ പുകയും വിട്ടുകൊണ്ടു് അന്നു് തെരുവിൽകൂടി നടന്ന ആ പ്രമാണിയല്ല ഇന്നവൻ. ഇന്നു് ദീക്ഷവളത്തിയിരിക്കുന്നു. കുഴിഞ്ഞ കണ്ണുകളും ഒട്ടിയ കവിൾത്തടവും ആ സാധുവിൻെറ ശോകസന്താപാസവും സ്പഷ്ടമായി കേൾക്കാമായിരുന്നു.

ഈ പരിതസ്ഥിതിയിൽ എങ്ങനെയാണു് സംഭാഷണമാരംഭിക്കേണ്ടതു്? ആരു് ആരംഭിക്കും? അക്ബറിനു് കാര്യം മനസ്സിലായി.

അവൻ പ്രമാണിയോടു്—"തലഉയത്തിനോക്കുക, ഇവർ നിങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചാണു് വന്നിരിക്കുന്നതു്."

പ്രമാണി ശിരസ്സുയത്തി നോക്കിയില്ല.

മോത്തി—(സവിതയോടു്) അവർ ചങ്കിച്ചിരിക്കുകയാണു്. പറയാനുള്ളതു പറയണം.

"ഞങ്ങൾക്കു് ഒന്നും പറയാനില്ല. പല തരത്തിലും ആലോചിച്ചുനോക്കി. പക്ഷേ ഇതിൽനിന്നും ഒഴിയാനുള്ള മാർഗ്ഗം കാണുന്നില്ല."

മധു—പ്രമാണി എന്തെങ്കിലും പറയുകയാണെങ്കിൽ പിന്നെ വല്ലതും ആലോചിക്കാം.

അക്ബ—എനിക്ക് ഒന്നു തോന്നുന്നു.

"ഈ സഹോദരി, ധൈര്യപ്പെട്ട് പ്രമാണിയുടെ പക്കൽനിന്നും ആ രൂപാ വാങ്ങിക്കൊണ്ട് ഹസ്സന്റെ വീട്ടിലേക്കു പോകണം."

സവിത മധുസൂദനനേയും, മധുസൂദനൻ സവിതയേയും പരസ്പരം നോക്കി.

സവി—എനിക്കും ആ വിചാരമാണുണ്ടായതു്.

പ്രമാ—വേണ്ട, വേണ്ട, അങ്ങനെ ചെയ്യരുതു്.

സവി—എന്തു്? എന്താണു തരക്കേടു്?

പ്രമാ—അവിടെ മനുഷ്യരാരും ഇല്ല. എന്നെപ്പോലുള്ള മൃഗങ്ങളാണുള്ളതു്.

സവി—അവർ എന്തുചെയ്യും?

പ്രമാണി സവിതയെ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അന്നത്തെ പ്രമാണിയല്ല എന്നു സവിതയ്ക്കും, ആ മോത്തിയല്ല സവിതയെന്നു് അവനും തോന്നി. അവൻ സംസാരിക്കാൻ ശക്തനായില്ല. ആ തുറന്ന മിഴികൾ സവിതയുടെ ഭയരഹിതമായ മുഖത്തു് തറച്ചുപോയി.

സവിത വീണ്ടും—"എന്തു്? ഞാൻ അവിടെ പോകയാണെങ്കിൽ അവർ എന്തുചെയ്യും?"

"നിങ്ങൾ പോകരുതു്."

സവി—എങ്കിലും എന്താണെന്നു പറയണം. സഹോദരൻ മധുസൂദനനെക്കൂടെ കൊണ്ടുപോയാലൊ?

പ്രമാണി മധുസൂദനൻെറ നേരെക്ക് ദൃഷ്ടി പായിച്ചു. അവന്ന മധുസൂദനനെ അറിയാമായിരുന്നു. ദേശായിയുടെ പുത്രനെന്ന നിലയിലും, തോട്ടികളുടെയും ചെമ്മാന്മാരുടെയും ക്ഷേമത്തിനായി പ്രവൎത്തിക്കുന്നവനായിട്ടും. "അവിടെ പോകുന്നതു ശരിയല്ല. അവർ മനുഷ്യരെ ജീവനോടെ തിന്നുന്ന ക്രൂരരാണു്. നിങ്ങൾ അവിടെ പോകരുതു്."

അവരെപ്പററി പലതും പറയണമെന്നവൻ ആഗ്രഹിച്ചു. പക്ഷേ, അതിന്ന ധൈൎയ്യമില്ലാതായി.

"ഒന്നു പോയിട്ടുവന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു് എൻെറ ആഗ്രഹം."

"പോകുകയാണെങ്കിൽ കാൎയ്യങ്ങളുടെ സ്ഥിതി ആകെ മാറും"–എന്നു് അക്ബർ സമൎത്ഥിച്ചു.

മോത്തി—(വിഷണ്ണയായി) പക്ഷേ, ഞങ്ങൾക്ക പകരം നിങ്ങൾ......................

സവി—അതു സാരമില്ല. ഈ അക്ബർ എന്തിനാണു് ഈ വിഷമങ്ങൾ സഹിക്കുന്നതു്. നിങ്ങൾ എന്തിനാണു് പ്രമാണിയുടെ പ്രവൃത്തികളെ തടയുന്നതു്? "നമുക്ക പോകണം, അല്ലേ?" എന്നവൾ മധുസൂദനനോടു ചോദിച്ചു.

"പക്ഷേ, ഈ പ്രമാണി എന്താണു ചെയ്യാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതെന്നറിയട്ടെ."

"ഞാനോ?, ഞാൻ ഒന്നും ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. നിങ്ങൾ എന്തു പറയുന്നോ അതു ചെയ്യാം. ഏതായാലും നിങ്ങൾ അവിടെ പോകരുതു്.

ഈ വാക്കുകൾ അവൻ വളരെ ശക്തിയോടാണു പറഞ്ഞതു്. അവന്റെ മനസ്സിൽ പീഡ ഉള്ളതായി മുഖഭാവംകൊണ്ടു് എല്ലാവരും മനസ്സിലാക്കി. എല്ലാവരുടെയും ദൃഷ്ടികൾ അവനിൽതന്നെ പതിഞ്ഞിരുന്നു.

മോത്തി—പക്ഷേ, ഇവർ പോകാതെ എന്തുചെയ്യാനാണു്? ഒന്നു് ഓർത്തുനോക്കണം.

പ്രമാണിയുടെ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തു ഘോരസമരം നടക്കുകയായിരുന്നു. ഇത്രയും കാലത്തിനിടയിൽ അവൻ പലതും കണ്ടിട്ടുണ്ടു്, പ്രവർത്തിച്ചിട്ടുണ്ടു്, പലരോടും ശത്രുതയും മൈത്രിയും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്, എന്നാൽ ഇങ്ങനെയൊരു വിഷമം അനുഭവപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അവൻ മനസ്സിലുള്ള തീവ്ര ദുഃഖവും ഭയവും സംയമനം ചെയ്യുകയാണെന്നു് സവിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി. പക്ഷേ, അവനു അധികനേരം നിയന്ത്രിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അല്പം അകലെയിരുന്ന സവിതയുടെ ചരണങ്ങളിൽ അവൻ നമിച്ചു. സവിത പെട്ടെന്നു് തടഞ്ഞു് അവനെ എഴുന്നേല്പിച്ചു.

സവി—എന്തിനാണു് ഇങ്ങനെയെല്ലാം കാണിക്കുന്നതു്? എന്റെ മനസ്സിൽ ഒന്നുമില്ല.

പ്രമാണി ശിരസ്സുയർത്തി, അശ്രുകണങ്ങൾ പൊടിയുന്ന കണ്ണുകൾ സവിതയുടെ നേർക്കയച്ചു. എല്ലാവരുടെയും കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. മോത്തിയുടെ ഹൃദയം ശാന്തമായി. ഇനി നിശ്ചയമായും ഭഗവാൻ അവരെ വിപത്തിൽനിന്നും വിമുക്തരാക്കുമെന്നവർക്കു വിശ്വാസമായി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തിമൂന്ന്.

പ്രമാണി അല്പം ശാന്തനായിട്ട്—"നിങ്ങൾ പോകാൻ ഞാൻ സമ്മതിക്കയില്ല. അവർ എന്നെ കൊല്ലുന്നെങ്കിൽ കൊല്ലട്ടെ."

സവി—"അവർ എന്നെ ഒന്നും ചെയ്യുകയില്ല, നിങ്ങൾ സമാധാനമായിരിക്കണം. മധുസൂദനനെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഞാൻ പോകാം; പിന്നെന്തുവേണം?"

പ്രമാ—ഇല്ല, ഇതിലധികം പാപം ഞാൻ വലിച്ചു വെയ്ക്കുകയില്ല. നിങ്ങൾക്കു് എന്തെങ്കിലും വന്നുപോകുകയാണെങ്കിൽ ആ ദോഷമെല്ലാം എന്റെ തലയിലാണു്. നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ പോകണം. എനിക്കു വരാനുള്ളതു വന്നുകൊള്ളട്ടെ.

അക്ബ—പക്ഷേ, ഒരുകാര്യം; ഇവരെ അവർക്കു് ഒന്നും ചെയ്യാൻ സാധിക്കുകയില്ല. നിങ്ങൾ വെറുതെയാണു പേടിക്കുന്നതു്.

"എന്തെങ്കിലും ചെയ്താൽ പിന്നെ ഞാൻ എവിടെ പോയി ചാകണം?"

മോതി—എന്നാൽ നിങ്ങൾകൂടെ പോകണം.

അക്ബ—(പെട്ടെന്നു്) വേണ്ട, വേണ്ട, അതുവേണ്ട.

മധു—ഇന്നു് ഒന്നും ചെയ്യാതിരിക്കുകയാണു നല്ലതു്. നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചു് എന്തെങ്കിലും ചെയ്യാം. ഇതു് അപകടമുള്ള കാര്യമാണു്.

മധുസൂദനന്റെ ഈ അഭിപ്രായം എല്ലാവക്കും ബോധിച്ചു.

സവി—(പ്രമാണിയോട്) എന്നാൽ നിങ്ങൾ വീട്ടിൽ നിന്നും പുറത്തിറങ്ങരുതു്.

പ്രമാണിയും സവിതയോട അതുതന്നെ ആവശ്യപ്പെട്ടു. സവിതയും മധുസൂദനനും എഴുന്നേററു. പ്രമാണിയും മോത്തിയും വാതൽവരെ അവരുടെകൂടെ ചെന്നു് യാത്രയാക്കി.

സവിത പോയതിനശേഷം പ്രമാണിയും മോത്തിയും തിരികെ വിട്ടിൽവന്നു. അല്പനേരം രണ്ടുപേരും മൗനമായിരുന്നു. പക്ഷെ, അശേഷം സൈരമില്ലായിരുന്നു.

അവൻ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു—"മോത്തി, ഞാൻതന്നെ ഹസന്റെ അടുക്കൽ പോയിട്ടു വരട്ടെ. അതാണു നല്ലതെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നു. അവനു ചെയ്യാനുള്ളതു ചെയ്യട്ടെ.

മോത്തി സമാധാനം ഒന്നും പറയാതെ അവനെ നിന്നിമേഷയായി നോക്കി.

പ്രമാ—അവർ ഒരു സ്ത്രീയായിരിക്കെ ഇത്ര ധൈര്യം കാണിക്കുന്നില്ലേ, പിന്നെ എനിക്കു് എന്തുകൊണ്ടു വയ്യാ? കൂടിവന്നാൽ അവൻ എന്നെ കൊല്ലും, അല്ലേ?

മോത്തി—പക്ഷേ, അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു് അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതെന്തിനു്?

പ്രമാ—നിനക്കറിയാൻ പാടില്ല. അവർ എന്തും ചെ

യുന്നവരാണു്. ഞാൻ പോയില്ലെങ്കിൽ എല്ലാവ ൎക്കും ദുഃഖിയാകും, പോയാൽ എനിക്കു മാത്രമെ യുള്ളു. ആ തെമ്മാടികൾ അവരെ വെറുതെ വിടു കയില്ല. ഞാൻ പോയാൽ കാൎയ്യങ്ങൾ ആകപ്പാടെ മാറും. അതാണു് എല്ലാവൎക്കും നല്ലതു്. പാവപ്പെ ട്ട അമീനാബീബിയും അക്ബറും കുഴപ്പത്തിൽ നിന്നും ഒഴിയും." നീ ഇന്നലെ കേൾക്കുകയും ചെ യ്തല്ലൊ–അവർ എന്നോടു പകരം വീട്ടാതിരിക്കുക യില്ല. എന്താ, എന്തുപറയുന്നു. ഞാൻ പോകട്ടെ?

മോത്തി—വേണ്ടാ, വേണ്ട; അവർ നിങ്ങളെ ജീവനോ ടെ വിട്ടയക്കുകയില്ല.

പ്രമാ—എങ്കിലും തരക്കേടില്ല. ഞാൻ തീൎച്ചയായിട്ടും പോകും.

പ്രമാണി എഴുന്നേററു, മോത്തിയും പരിഭ്രാന്തചി ത്തയായി എഴുന്നേററു. അവനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് അക് ബറിനെ വിളിച്ചു. അക്ബറും അമീനാബീബിയും ഓടി എത്തി.

"ഇവരെ പിടിച്ചുനിൎത്തണം. കൂട്ടുകാരുടെ അടു ക്കൽ പോകാൻ തുടങ്ങുകയാണു്."

അക്ബർ ദേഷ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടു്—"പിന്നെയും വഴ ക്കിനു തുടങ്ങിയിരിക്കുകയാണോ?"

"ഒന്നുമില്ല, ഞാൻ പോകട്ടെ. അവർ എന്നെ കൊല്ലുന്നെങ്കിൽ കൊല്ലട്ടെ. ഞാൻ ചീത്ത ഉപദേശ ത്തോടുകൂടി അവരുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു. എന്നാൽ ആ സ്ത്രീ എനിക്കുവേണ്ടി ചാകാൻ പോകുമ്പോൾ ഞാൻ

വീട്ടിൽ കുത്തിയിരിക്കയാണോ? എന്നെ വിടണം. പ്രമാണി മോത്തിയുടെയും അക്ബറിൻെറയും പിടിയിൽനിന്നും മുക്തനായി പോകാൻ ശ്രമിച്ചു.

"നിങ്ങൾ എന്നെ തടുക്കരുതു്. ഞാനാണ പറയുന്നതു്. കാര്യങ്ങൾ എല്ലാം വെറുതെ വഷളാകും നിങ്ങൾക്കാക്കും അവരെ അറിയാൻ പാടില്ല. നിങ്ങളുടെ പോലീസിനും ക്രൂഷിസിനും ഒന്നും ചെയ്യാൻ ഒക്കുകയില്ല. അവർ അവരെ തട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുകയും ചെയ്യും."

. "ഇല്ല, ഒന്നും ഉണ്ടാകുകയില്ല, നിങ്ങൾ മിണ്ടാതിരിക്കണം, അതുമാത്രം മതി." എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അക്ബർ അവനെ പിടിച്ചിരുത്ത .

പ്രമാണി ക്ഷീണിച്ചു—"ഞാൻ-ഞാൻ-ചെയ്യുന്നു"
എല്ലാവക്കും അവനിൽ അനുകമ്പതോന്നി.

അമീന—നടന്നതെല്ലാം നടന്നു, പോകട്ടെ. ഇനി കുറച്ചുനേരത്തേക്കു് വീട്ടിനുവെളിയിൽ ഇറങ്ങരുതു്. എല്ലാം ശരിയായിപ്പോകും.

പ്രമാ—ഛെ, അമീനാബീബി! നിങ്ങൾക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടാ, അവരെല്ലാം രാക്ഷസന്മാരാണു്—രാക്ഷസന്മാർ!

അമീ—(സക്രോധം) ഓഹോ, ഇപ്പോൾ നീ വലിയ മിടുക്കനും ബുദ്ധിമാനും ആകുകയാണു്. എന്നാൽപിന്നെ അവിടെ ആദ്യം പോയതെന്തിനു്?!

പ്രമാ:—"എൻെറ ഭാഗ്യദോഷം, അല്ലാതൊന്നുമല്ല."

അമീ—താൻ അവിടെ പോയതാണോ? അവർ തന്നെ വന്നു കൊണ്ടുപോയതാണോ?

"കള്ളുഷാപ്പിൽ ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും ഒരുമിച്ചു കൂടി. അവിടെനിന്നും അവർ എന്നെ സാദികൃമിനാമിന്റെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുപോയി. ഞാൻ 'എസ്സ്' മൂളുകയും ചെയ്തു.

"എന്തിനാണു മൂളിയതു്?"

"എന്നോടൊന്നും ചോദിക്കരുതു്; എന്റെ തല തിരിഞ്ഞിരിക്കയാണു്."

അക്ബർ—നന്നെ, എന്തിനാണു് അവർ ഇടയിൽ വലിച്ചിടുന്നതു്?

"എന്നെ തകർക്കാൻ! അവരെ ആരു വിശ്വസിക്കുന്നു? ഞാനാകുമ്പോൾ ആ വളപ്പിനുള്ളിൽ പോകുകയും വരുകയും ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു് കാര്യങ്ങൾ എല്ലാം അറിയാൻ സാധിക്കും. അവർ പറഞ്ഞപ്പോൾ എനിക്കു തോന്നിയതു് വേലപോയി, മാനംപോയി, ആ പെണ്ണിനെ ഒരു പാഠം പഠിപ്പിച്ചാലെന്തു്? എന്നായിരുന്നു.

മോതി—അക്കാര്യമെല്ലാം പോകട്ടെ. അമീനാബീബി, ഒരു പാപത്തിൽനിന്നും നമ്മൾ രക്ഷപെട്ടു. ഇനി വരാനുള്ളതെല്ലാം വരും.

അമീ-ഒന്നുമുണ്ടാകയില്ല. അള്ളാ എല്ലാവരെയും കാക്കും.

അവരെ ആശ്വസിപ്പിച്ചശേഷം അക്ബറും അമീനാബീബിയും അവരുടെ വീട്ടിൽ പോയി. മോതി കതകടച്ചിട്ടു് പ്രമാണിക്കു് കിടക്ക വിരിച്ചുകൊടുത്തു.

"കുറച്ചു കിടന്നുറങ്ങണം, മനസ്സു് കുറച്ചു ശാന്തമാകട്ടെ. ഞാനും രാത്രിയിൽ ഒട്ടും ഉറങ്ങിയില്ല, കുറച്ചുറങ്ങട്ടെ"

പ്രമാണി കിടന്നു. മോത്തിയും കിടന്നു. ആലോചിച്ചാലോചിച്ച് മോത്തി ഉറങ്ങിപ്പോയി.

പ്രമാണിക്ക് ഉറക്കംവന്നില്ല. ചിന്തകൾ അവനെ ശല്യപ്പെടുത്തി. ഉറങ്ങാൻ ശ്രമിക്കുംതോറും നിദ്ര അവനിൽനിന്നകന്നു. വളരെനാളുകൾക്കുശേഷം ഇന്നവൻ ഈ ശയനം ഓർത്തു. എങ്കിലും നിദ്രാദേവി കടാക്ഷിച്ചില്ല. ചുഴിയിലകപ്പെട്ട പത്രംപോലെ അവന്റെ മനസ്സുകറങ്ങി

അവൻ ഹസന്റെ അടുക്കൽ പോകാനാഗ്രഹിച്ചു. അവൻ ചിന്തിച്ചു—പോകാതിരിക്കുന്നതു് ആണത്വമല്ല. ഇങ്ങനെ കിടക്കുന്നതിനെക്കാൾ ചാകുന്നതാണു് നല്ലതു്. ഒരു സ്ത്രീ—ഈ വിചാരങ്ങൾ അടിക്കടി അവന്റെ ഉള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. സവിതയുടെ രൂപം കൺമുമ്പിൽ. അന്നു് തെരുവീഥിയിൽ ക്ഷതമേററ കപോതത്തെപ്പോലെ കിടന്നു പിടച്ച സവിത ഇന്നു് ജഗദംബികയാണെന്നു് അവനുതോന്നി. അവൻ എഴുന്നേററിരുന്നു. ഇരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. പൊയ്ക്കളയുകതന്നെ, കൂടിയാൽ കൊന്നുകളയും. അല്ലാതെന്താണു്? സാരമില്ല. ഭാര്യയും കുട്ടികളും തീർച്ചയായും പട്ടിണികിടന്നു ചാകുകയില്ല. മോത്തിക്കു, അവരുടെ വയററിൻവേണ്ടി വേലചെയ്യാനുള്ള ശക്തിയുണ്ടു്. അല്ലെങ്കിൽ ഭഗവാൻ എല്ലാവരെയും കാക്കില്ലേ?,, പെട്ടെന്നു് അമീനാബീബിയെയും അക്ബറെയുംഓർത്തു. സവിതയെയും മധുസൂദനനെയും ഓർത്തു അവർ ഉള്ള കാലം ഇവർ പട്ടിണികിടന്നു ചാകാൻ ഇടവരുകയില്ല.

പ്രമാണി കടക്കണ്ണുകൊണ്ടു് മോത്തിയെ ഒന്നു നോ

ക്കി. മോതി സുഖമായി ഉറങ്ങുന്നു. കുഞ്ഞുങ്ങളെ നോക്കി. അവരും ഉറങ്ങുന്നു. പ്രമാണി എഴുന്നേറ്റു. ഉടുപ്പുധരിച്ചു. വേപ്പിൽ കിടപ്പുണ്ടായിരുന്ന നൂറുരൂപയുടെ നോട്ടുകൾ എടുത്തുനോക്കി. മെല്ലെ വാതുക്കൽ എത്തി. നിശബ്ദമായി വാതൽതുറന്നു പുറത്തിറങ്ങി. വാതൽ ചാരി. അമീനാ താമസിക്കുന്ന, അടുത്തവീട്ടിലും കണ്ണോടിച്ചു. അതിന്റെ വാതലും ഉള്ളിൽ ബന്ധിച്ചിരുന്നു. അമ്മയും മക്കളും ക്ഷീണംകൊണ്ടു് ഉറങ്ങുകയായിരുന്നു. പ്രമാണി മെല്ലെ ഇറങ്ങി, ഉള്ളിൽ ഭയമുണ്ടായിരുന്നു. പോകാനുള്ള ആഗ്രഹം അതിലുമധികം—ആ ആഗ്രഹത്തെ വെല്ലുന്ന ആപത്ശങ്കയും. അവൻ തിരിഞ്ഞു വീട്ടിലേക്കുനോക്കി. വീട്ടിനു് എതിർവശത്തുള്ള ഒരു തെരുവിൽതന്നെ അവന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ ഹസനും, ആദമും ഇരിപ്പുണ്ടായിരുന്നു. ആ വിവരം ആ ഭാഗ്യഹീനൻ തെല്ലും അറിഞ്ഞില്ല. അവർ അല്പം മുമ്പാണു് അവിടെ എത്തിയതു്, പ്രമാണിയെക്കണ്ടു് അവർ ഒന്നുപതുങ്ങി. ഒളിച്ചിരുന്നു. പ്രമാണിയുടെ ശ്രദ്ധ അവരിൽ പതിയാനിടയായില്ല. അവൻ ചിന്താമഗ്നനായി നടകൊണ്ടു. അവർ രണ്ടുപേരും അവനെ അനുഗമിച്ചു. പ്രമാണി ഹസന്റെ വീട്ടിലെത്തി. അല്പം അകലെനിന്നുകൊണ്ടു് ഹസൻ പ്രമാണിയെ വിളിച്ചു. അവൻ ആ ശബ്ദം കേട്ടു ഞെട്ടി. തിരിഞ്ഞുനോക്കി' സ്നേഹിതന്മാർ പിന്നാലെ വരുന്നതുകണ്ടു.

ഹസൻ അടുത്തെത്തി ചോദിച്ചു——“ഉം, ഇപ്പോൾ വന്നതെന്തു്? ”ആദം വാതൽതുറന്നു് അകത്തുകടന്നു. പ്രമാണിയും ഹസനും അവനെ പിൻതുടർന്നു.

ആദം ഹസനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് വാതൽ ബന്ധിച്ചു. പ്രമാണി ഭയവിഹ്വലനായി രണ്ടുപേരേയും വീക്ഷിച്ചു.

ഹസൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു—"എന്തു്? എന്താണു് നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു്?

പ്രമാണി വിറക്കുന്ന കരങ്ങളാൽ ചെപ്പിൽനിന്നും ആ നോട്ടുകൾ എടുത്തു ഹസന്റെ മുൻപിൽ വെച്ചു.

"മിടുക്കനാകണ്ട. ഇനി കടന്നുകളയാമെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. ഇതു് കുട്ടിക്കളിയല്ല, ഓർമ്മവേണം."

ഇടറിയ ശബ്ദത്തിൽ പ്രമാണി—"എനിക്കു് അതു ചെയ്യാൻ കഴികയില്ല."

ഹസൻ അരയിൽ തിരുകിയിരുന്ന കത്തിയിൽ കൈ വെച്ചിട്ടു്—"നീ അതു ചെയ്തേ തീരൂ. ഇല്ലെങ്കിൽ അറിയാമല്ലോ......"

പ്രമാ—ഞാൻ എന്തു കുററം ചെയ്തു? ഇക്കാര്യം ഞാൻ ആരോടും പറയുകയില്ല.

"എടാ, നീയാരെന്നോ പറയാത്ത കുഞ്ഞു്? നിന്റെ കെട്ടിയവൾക്കും, ആ അക്ബറിനും അവന്റെ ഉമ്മായ്ക്കും ഇക്കാര്യമെല്ലാം അറിഞ്ഞുകൂടെ?

പ്രമാ—പക്ഷെ, അവർ ആരോടും പറയത്തില്ലെന്നു ഞാൻ ഉറപ്പു തരാം.

ആദം—നിന്റെ ഉറപ്പു്!

ഹസൻ എന്തോ ആലോചിക്കുകയായിരുന്നു. പ്രമാണി അവനെ നോക്കി നിലയായി. ഹസൻ അവന്റെ

കൈയിൽനിന്നും നോട്ടുകൾ വാങ്ങിക്കൊണ്ടു് മൌനമായിരുന്നു.

പ്രമാ—എന്നാൽ ഞാൻ പോകട്ടെ?

"എവിടെ"

പ്രമാ—വീട്ടിൽ.

"അതെ, അള്ളായുടെ വീട്ടിലോ?"

പ്രമാണിയുടെ ശരീരം ആസകലം വിറച്ചു. അവൻ നാലുപാടും നോക്കി. ആദം ചിരിച്ചുതുടങ്ങി.

പ്രമാണി കൈകൾ കൂപ്പിക്കൊണ്ടു് "എന്നെ വല്ല വിധവും......"

"ഞങ്ങൾക്കു ചാകണ്ട. ഇപ്പോൾ നീ പോകുകയാണെങ്കിൽ ഞങ്ങൾക്കല്ലേ കുഴപ്പം?"

പ്രമാ—പക്ഷെ, ഈ കാര്യം ആരും അറിയാൻ ഇടയാകുകയില്ല.

ആദം—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) "എന്നാൽ ഇതും പുറത്തു പോകയില്ല."

ഹസൻ സിഗററുപെട്ടിയെടുത്തു് പ്രമാണിക്കു് ഒന്നു നീട്ടി. വിറയ്ക്കുന്നകരങ്ങളാൽ അവൻ വാങ്ങി.ഒരെണ്ണം ആദ്യമെടുത്തു. സിഗററു് കത്തിച്ചുകൊണ്ടു് ഹസൻ പറഞ്ഞു:—

"ഒട്ടുവിലത്തേതാണു്, വലിച്ചോ."

പ്രമാണി അധോമുഖനായിരുന്നു. ഹസൻ അവന്റെ മുഖത്തു് സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി. പ്രമാണിക്കു് ഒരു സംശയവും തോന്നാത്ത വിധത്തിൽ ഹസൻ കത്തി കയ്യിൽ എ

ട്ടത്തു. പ്രമാണിയുടെ പിൻപിൽ അല്പം ദൂരെയിരുന്ന ആദമും ഒരു വലിയ കത്തി കൈയിലെടുത്തു. പ്രമാണി തല ഉയർത്തി നോക്കിയപ്പോൾ ഹസന്റെ കയ്യിൽ തിളങ്ങുന്ന കത്തി കണ്ടു. പിന്നിലേക്കു തിരിഞ്ഞു നോക്കി ആദമിന്റെ കയ്യിലും ഒരു വലിയ കത്തി ഇരിക്കുന്നു. വീണ്ടും അവൻ അധോമുഖനായിരുന്നു. പല ചിന്തകൾ കടന്നുപോയി. മൃത്യു മുൻപിൽ നൃത്തം ചെയ്യുന്നതു കണ്ടു. മൃത്യുവിന്റെ പാദധ്വനി അവൻ കേട്ടു.

ഹസൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചു. ആദമും അവനെ അനുകരിച്ചു.

"മറയാ, നീ ആരോടാണു ഈ കച്ചവടം നടത്തുന്ന തെന്നുപോലും മനസ്സിലാകുന്നില്ല. നിനക്കു ചങ്കുറപ്പില്ലെങ്കിൽ ഇതിൽ വന്നു ചാടിയതെന്തിനു?"

പ്രമാണിയുടെ വാക്കുകൾ വ്യർത്ഥമാണെന്നു അവനു മനസ്സിലായി. അതുകൊണ്ടു അധോമുഖനായിരുന്നു എല്ലാം ശ്രവിച്ചു. കൈയിലിരുന്ന സിഗററു താഴെ വീണു. കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞു, ശരീരം സ്തംഭിച്ചു. കൊല്ലുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ മരിച്ചുകഴിഞ്ഞതായി അവനു തോന്നി. ആ ക്ഷണത്തിൽ ആരോ ഹസന്റെ വാതലിൽ തട്ടി. പ്രമാണിയുടെ മനസ്സിൽ ആശ ജനിച്ചു, വാടിയ വദനം അല്പം പ്രസന്നമായി. ഹസനും ആദമും ചിരിച്ചു അദം എഴുന്നേററു വാതൽ തുറന്നു. മൂന്നുപേർകൂടെ അകത്തുവന്നു. അവരെ എല്ലാവരെയും പ്രമാണിക്കറിയാമായിരുന്നു. അവന്റെ ആശാസൗധം തകന്നു.

ആഗതരിൽ ഒരുത്തൻ ഹസനെ അരികിലേക്കു ക്ഷ

ട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അല്പനേരം സംസാരിച്ചു. ഹസൻെറ മുഖത്തു് ദയവും ആശ്ചയ്യവും പ്രത്യക്ഷമായി. ഏകദേശം അരമണിക്കൂർ സംഭാഷണം തുടൎന്നു. പ്രമാണിക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. അവൻ മൗനമായിരുന്നു.

"എന്താ പ്രമാണി, നടക്കാൻ പോകാമോ?'

പ്രമാണിക്കു് ഈ പ്രശ്നത്തിൻെറ മമ്മം മനസ്സിലായി. ഉത്തരം പറയാതെ ഹസനെ നോക്കിയിരുന്നു.

"നിന്നെ കൊല്ലാനല്ല, പേടിക്കേണ്ട" എന്നു ഹസനോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നവൻ പറഞ്ഞു.

പ്രമാണിക്കു് ഒന്നും ഊഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

"നീ പരിഭ്രമിക്കേണ്ട" ഈ ജോലി ചെയ്യാൻ വയ്യെന്നുണ്ടെങ്കിൽ വേണ്ട. പക്ഷേ, ഞങ്ങൾക്കു് ഇക്കാൎയ്യം എങ്ങനെ സാധിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞുതരണം" എന്നു പറഞ്ഞു് അവൻ അടുത്തുചെന്നു.

പ്രമാണി കേണപേക്ഷിച്ചു.—

"എന്നെ വീട്ടിൽ പോകാൻ അനുവദിക്കണം."

"വീട്ടിൽ പോകുന്നതു പിന്നീടു്. ആദ്യം കാൎയ്യമൊക്കെ പറ." എന്നവൻ ഗർജ്ജിച്ചു.

പ്രമാണിക്കു് ഒടുവിൽ പറഞ്ഞ കാൎയ്യം സത്യമാണെന്നു തോന്നി. എങ്കിലും കാൎയ്യം പറയണമോ വേണ്ടയോ എന്നുള്ള വിഷമമായി. കൊന്നുകളഞ്ഞാലും കാൎയ്യമൊന്നും പറയുന്നില്ലെന്നു് അവൻ ക്ഷണനേരത്തേക്കു നിശ്ചയിച്ചു. എന്നാൽ അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ ജീവനോടുള്ള മമത പ്രബലമായി. ഇവരെ എങ്ങനെയെങ്കിലും പ

റഞ്ഞു ശരിപ്പെടുത്താം, എന്നു വിചാരിച്ചു് അവൻ പുറത്തേക്കിറങ്ങാൻ തയ്യാറായി,

വാതൽ തുറന്നപ്പോൾ ഒരു മോട്ടർകാർ നില്ക്കുന്നതു കണ്ടു. പ്രമാണി എന്തോ പറയാനാരംഭിച്ചു, അയാളും മിണ്ടാതിരിക്കാൻ ആംഗ്യം കാട്ടി. എല്ലാവരും മോട്ടറിൽ കയറി. മോട്ടർ തിരിച്ചു, പട്ടണത്തിനു പുറത്തെത്തി.

പ്രമാണി ഹസനോടു്—"നമ്മൾ എങ്ങോട്ടാണു് പോകുന്നതു്?"

ഹസൻ കൈകൊണ്ടു് ആംഗ്യംകാട്ടി. മൌനമവലംബിച്ചു. പട്ടണത്തിനുവെളിയിൽ ഏകദേശം എട്ടുപത്തുമൈൽ ദൂരം എത്തിക്കഴിഞ്ഞു.

പ്രമാണി പരിഭ്രാന്തനായി. അവൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു. ഉത്തരം പറയുന്നതിനുപകരം മോട്ടാർ നിൽക്കാനാവശ്യപ്പെട്ടു. എല്ലാവരും ഇറങ്ങി നടന്നു. ഏകദേശം ഒരു ഫർലാങ്ങു് നടന്നപ്പോൾ അവൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു.—"നമ്മൾ എങ്ങോട്ടാണു് പോകുന്നതു്?"

ഹസൻ—നരകത്തിൽ!

പ്രമാണി തന്റെ മുമ്പിൽ നരകംതന്നെ പ്രത്യക്ഷമായികണ്ടു, തന്നെ കൊല്ലാൻതന്നെയാണെന്നു് അവൻ തീർച്ചയാക്കി.

അല്പംകൂടെ ദൂരെച്ചെന്നു് എല്ലാവരും ഇരുന്നു. പ്രമാണിയും

ഹസൻ:—അയാളു നിന്റെ മകൾ നിന്റെവീട്ടിൽ വന്നിരുന്നോ?

പ്രമാണി ആശ്ചര്യഭരിതനായി. അവൾക്ക് കാര്യങ്ങ ളെല്ലാം അറിവുകിട്ടിക്കഴിഞ്ഞെന്നു് മനസ്സിലായി. മാത്ര കൊണ്ടു്—'വന്നു' എന്നു മറുപടിപറഞ്ഞു.

"പിന്നെ എന്താണു് നടന്നതു്?"

"ഒന്നുമില്ല,"

ഹസൻ—(സക്രോധം) "സത്യം പറ,"

"സത്യംതന്നെയാണു് പറയുന്നതു്,"

"നീ അവൾക്കു് ഞങ്ങളുടെപേരും വിവരവും പറ ഞ്ഞുകൊടുത്തോ?"

"അവൾ ചോദിച്ചതുമില്ല, ഞാൻ പറഞ്ഞതുമില്ല."

"അവളുടെകൂടെ വേറെ ആരുണ്ടായിരുന്നു?"

"മധുസൂദനൻ."

"ദേശായിയുടെ മകനോ?" എന്നൊരുവൻ സാശ്ച ര്യം ചോദിച്ചു.

"അതെ."

"അവൻ എന്തുപറഞ്ഞു?"

"ആരും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല."

"പിന്നെ, സമയംകൊല്ലാൻ വന്നതായിരുന്നോ?"

പ്രമാണി മൌനം ദീക്ഷിച്ചു.

"ഇവന്റെ കഥ കഴിച്ചേക്കണം. പിന്നീടുള്ള കാര്യം പിന്നെ-"

പ്രമാണി ഇത്രയുംപറഞ്ഞവനെ ഒന്നു നോക്കി. അ വൻ ചിരിച്ചു.

പ്രമാണി എല്ലാവരെയും മാറിമാറി നോക്കി. പെ ട്ടെന്നു് അവന്റെപുറത്തു് ഒരു കത്തിപതിച്ചു. അവൻ

"അയ്യോ, കൊല്ലുന്നേ" എന്നു് ഉറക്കെ വിളിച്ചു. എഴുന്നേല്ക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. രണ്ടുകത്തികൾ കൂടെ. ഒന്നു വയറ്റിലും ഒന്നുകഴുത്തിലും. രക്തപ്രവാഹം! കുടൽ പുറത്തായി. അവനെ അവിടെ ഇട്ടിട്ടു് അവർ മോട്ടറിൽകയറി, പട്ടണത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. പ്രമാണി അല്പനേരം പിടച്ചിട്ടു് മൃത്യുവിന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽ വിശ്രമിച്ചു: സൂര്യൻ അസ്തമിച്ചു.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തിനാലു്.

പ്രമാണിപോയി ഏകദേശം രണ്ടുമണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ മോത്തി ഉണർന്നു. തന്റെ ഭർത്താവിനെ കാണാനില്ല. അവൾ പിടഞ്ഞെഴുന്നേററു. ചുവരിൽ തൂക്കിയിരുന്ന കോട്ടും കാണാനില്ല. അവൾക്കു് കാര്യം മനസ്സിലായി, ഹൃദയം തുടിച്ചു. സഹായാർത്ഥിനിയായി ഓടി അമീനാബീബിയുടെ വീട്ടിൽ എത്തി. മോത്തിയുടെ പരിഭ്രമംകണ്ടു് അവളും പരിഭ്രമിച്ചു.

"കടന്നുകളഞ്ഞു!".

"എവിടെ? എന്നുചോദിച്ചുകൊണ്ടു് അക്ബറും എത്തി. എല്ലാവരുടെയും മനസ്സിൽ അശുഭശങ്കകൾ ജനിച്ചു. മോത്തി ഭ്രാന്തിയെപ്പോലെ അങ്ങുമിങ്ങും നോക്കി. എന്തുചെയ്യണമെന്നോ, എവിടെ പോകണമെന്നോ അറിയാതെ അവൾ പരുങ്ങി. "ഞാൻ പോകുന്നു," എന്നവൾ പറഞ്ഞു. പക്ഷേ എങ്ങോട്ടാണു് പോകേണ്ടതു്

എന്നവൾക്കു് നിശ്ചയമില്ല. അമീനാ ബീബി അവളെ പിടിച്ചിരുന്നില്ല. വീട്ടിനകത്തു് കുഞ്ഞുങ്ങൾ ഉണൎന്നു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി

അക്ബർ ചിന്താക്രാന്തനായി. അന്വേഷിച്ചു കണ്ടുപിടിക്കാമെന്നു് അവൻ പറഞ്ഞു, പക്ഷെ കുറേ കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് കഴപ്പമൊന്നുമില്ലെന്നു തോന്നി. അവൻ മോത്തിയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. സാന്ത്വനവാക്കുകൾ ഫലിച്ചില്ലെങ്കിലും ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ഒരിടത്തിരുന്നു് അവൾ ഓരോക്ഷണവും എണ്ണിത്തുടങ്ങി. അവളുടെ ക്ഷമ നശിച്ചു. അക്ബരോട്—

"ഞാൻ പോകുന്നു. എന്നുപറഞ്ഞു."

"എവിടെ?

"ആ ഹസന്റെ വീട്ടിൽ. അവിടെത്തന്നെ പോയിക്കാണും"

"പക്ഷേ സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു"..........

"അതെ, അവരെക്കാൾ ക്രൂരതലായി എനിക്കൊന്നുമില്ല. അമീനാബീബി, ഈ കുഞ്ഞുങ്ങളെ ഒന്നു നോക്കിക്കൊള്ളണം."

അവൾ തിരിച്ചു.

അക്—നില്ക്കു് മോത്തി, ഞാൻകൂടെവരാം.

"വേണ്ട, നിങ്ങൾ വീട്ടിൽ ഇരിക്കണം. ഞാൻ തനിച്ചുപോകാം."

"ഇല്ലില്ല. തനിച്ചുപോകാൻ :സാധിക്കുകയില്ല:"

അക്ബർ പോകാൻ, സന്നദ്ധനായി, അക്ബറിന്റെ അന്തശ്ചക്ഷുസ്സു് എന്തെല്ലാം കണ്ടുഎന്നുപറയാൻ

പ്രയാസം. അവൻെറ ഹൃദയം പതറി. എങ്കിലും ധൈൎയ്യം അവലംബിച്ചുകൊണ്ടു് യാത്രയായി. അമീനാ അവനെ വിരോധിച്ചില്ല.

മോതിയും അക്ബറും നേരെ ഹസൻെറ വീട്ടിലേക്ക പോയി. വാതൽ പൂട്ടിയിരിക്കുന്നതു കണ്ടു. ഒന്നരണ്ടു നിമിഷം അവിടെ നിന്നു. വിവരം പറയുന്നതിന്നായി അടുത്തെങ്ങും ആരും ഇല്ലായിരുന്നു. ലജ്ജിതരായി രണ്ടുപേരും മടങ്ങി.

അക്—നമുക്ക സവിതയുടെ വീട്ടിൽ പോകാം.

ആ അഭിപ്രായം മോതിക്ക ഇഷ്ടമായി. അവർ പോയി. അവിടെ സവിതയും മധുസൂദനനും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെയും സംഭാഷണവിഷയം ഇതുതന്നെയായിരുന്നു. "ആ ദുഷ്ടന്മാരുടെ അടുക്കൽ പോകാം." എന്നു സവിത മധുസൂദനനോടു പറയുകയായിരുന്നു; എന്നാൽ മധുസൂദനൻ അതിനനുകൂലിച്ചില്ല. ഒടുവിൽ സവിത പറഞ്ഞു—"എന്നാൽ ഞാൻ അവരുടെ വീട്ടിൽ പോകട്ടെ"

ഇത്രയും പറഞ്ഞവസാനിച്ചപ്പോഴാണു് മോതിയും അക്ബറും എത്തിയതു്.

അവരുടെ മുഖഭാവം കണ്ടപ്പോൾ എന്തോ അനിഷ്ടസംഭവം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നു സവിതയും മധുസൂദനനും അനുമാനിച്ചു. മോതി വാതുക്കൽ നിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ പ്രമാണിയുടെ കാൎയ്യം പറഞ്ഞു, സവിതയും മധുസൂദനനും ഒന്നു ഞെട്ടി.

സവി—അകത്തുവന്നിരിക്കിൻ.

രണ്ടുപേരും അകത്തുകയറി ഇരുന്നു.

മധു—ഇന്നുമുഴുവൻ കാത്തിരിക്കാം.

അക്—ഞാനാം മോത്തിയോട് അതുതന്നെയാണ പറ ഞ്ഞതു്.

"എനിക്കു സമാധാനമില്ല. എന്റെ മനസ്സിൽ പല സംശയങ്ങളും തോന്നുന്നു."

പിടയുന്ന പക്ഷിയെപ്പോലെ വിഷമിക്കുന്ന മോത്തിയെ സവിത അല്പനേരം നോക്കിനിന്നു.

ഒടുവിൽ എല്ലാവരുംകൂടി ഇങ്ങനെ തീർച്ചയാക്കി. "രാത്രിവരെ കാത്തിരുന്നിട്ടു പ്രമാണിയെ കണ്ടില്ലെങ്കിൽ പോലീസിനെ അറിയിക്കാം." അക്ബറും മോത്തിയും എഴുന്നേററു. മോത്തിയോടുകൂടി പോകുന്നതാണു് നന്നെന്നു സവിതയ്ക്കു തോന്നി. അവൾ തന്റെ വിചാരം പ്രകടമാക്കി.

മധു—"ശരി, ഞാൻ ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ചു് അച്ഛനോടു അഭിപ്രായം ചോദിച്ചുകൊണ്ടു വരാം."

എല്ലാവരും അതു സമ്മതിച്ചു. അവരെല്ലാംകൂടി പുറത്തേക്കിറങ്ങി. അങ്ങുള്ളവർ അതു കണ്ടു. രണ്ടുമൂന്നു പേർ സവിതയോടു കാര്യം ചോദിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ സവിത, 'ഒന്നുമില്ലെ'ന്നു സമാധാനം പറഞ്ഞു.

അക്ബർ സുഖമായി മടങ്ങി എത്തിയതു കണ്ടപ്പോൾ അമീനാ ശാന്തയായി. എല്ലാവരും പ്രമാണിയെ പ്രതീക്ഷിച്ചു് മോത്തിയുടെ വീട്ടിൽ ഇരുന്നു. സന്ധ്യയാകാറായി. പ്രമാണി വന്നില്ല. മോത്തിയുടെ ശങ്കകൾ പൂർവ്വാധികം പ്രബലമായി. സവിത അവളെ സമാശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷേ, മോത്തിയുടെ ചില വാക്കു

കരം അവളെയും പരിഭ്രാന്തയാക്കി. മധുസൂദനനും വന്നുചേൻ. അയാളുടെ അച്ഛനും കൂടി ഉണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാവരും അതു കണ്ടു് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. അല്പം ആശയും ഉണ്ടായി. ദേശായി അകത്തുചെന്നു് നിലത്തിരുന്നു. മോത്തി ഇരിക്കാൻ ഇരിപ്പടം കൊടുത്തു എങ്കിലും അദ്ദേഹം അതു് സ്വീകരിച്ചില്ല.

അദ്ദേഹം "ആരും എന്നോടു് ഈ സംഗതി സൂചിപ്പിച്ചതുപോലുമില്ലല്ലോ."

ചെയ്തതു് തെറ്റായിപ്പോയി എന്നെല്ലാവർക്കും തോന്നി. സകല വിവരങ്ങളും അറിയാനായി അദ്ദേഹം പലതും ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾ ആരും ഇവിടെ നിന്നും എങ്ങോട്ടും പോകരുതു്. ഞാൻ തന്നെ എല്ലാ അന്വേഷണവും നടത്താം:" എന്നു പറഞ്ഞു മധുസൂദനനെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി.

ഇരുട്ടിയെങ്കിലും പ്രമാണിയുടെ ഒരു വിവരവുമില്ല. ദേശായിയുടെ വീട്ടിൽ നിന്നും ഒന്നു രണ്ടാളുകൾ, വിവരമറിയാൻ വരുകയും ചെയ്തു. മോത്തിയുടെ ഹൃദയം പൂർവാധികം പിടച്ചു. അവൾ പലഭയങ്കര സങ്കല്പങ്ങൾക്കും അധീനയായി. സവിത അവളുടെ സമീപമിരുന്നു പലതും പറഞ്ഞു സമാധാനപ്പെടുത്തി. അമീനാബീബിയും അടുത്തുണ്ടായിരുന്നു. മണിക്കൂർ ഓരോന്നായി കഴിഞ്ഞു.

മണി പത്തടിച്ചു. താഴെ ഒരു മോട്ടാറിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടു. ദേശായിയും, മധുസൂദനനും ഒരു പോലീസ്സു് ഉദ്യോഗസ്ഥനും കാറിൽ നിന്നും ഇറങ്ങി. മോട്ടോറിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടു് മോത്തിയും സവിതയും പുറത്തു ചെന്നു. എന്നാൽ

പോലീസ് ഉദ്യോഗസ്ഥനെ കണ്ടമാത്രയിയിൽ അവരിൽ അവശേഷിച്ചിരുന്ന ആശാശകലങ്ങളും ഓടിയൊളിച്ചു് ദേശായി ഉദ്യോഗസ്ഥനോട്ടു് വിവരമെല്ലാം പറഞ്ഞു. അയാൾ എല്ലാം കുറിച്ചെടുത്തുകൊണ്ടു് മടങ്ങി.

നേരം വളരെ അതിക്രമിച്ചപ്പോൾ ദേശായി തൻെറ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. മധുസൂദനൻെറ കൂടെ താൻ മോത്തിയുടെ വീട്ടിൽ ഇരിക്കുകയാണെന്നുള്ള വിവരം സവിതദേവനെ അറിയിച്ചു. ഏകദേശം അർദ്ധരാത്രിയായി. ഹൃദയത്തിലും ഘോരാന്ധകാരം വ്യാപിച്ചു.

പ്രഭാതമായി: നാടെങ്ങും ഈ വാർത്ത പരന്നു. പത്തുമണിക്കു് ദേശായിക്കു് പോലീസ് ഉദോഗസ്ഥനിൽനിന്നും ശവം കണ്ടുകിട്ടിയെന്നുള്ള വിവരം ലഭിച്ചു. അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ പോലീസ്സ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. അവിടെ നിന്നും ഇൻസ്പെക്റ്ററുമായി ആശുപത്രിയിൽ ചെന്നു് മൃതശരീരം കണ്ടു.

തൻെറ ജീവിതത്തിൻെറ അന്തിമഘട്ടം സമീപിച്ചതായി മോത്തിയ്ക്കു തോന്നി. ദേശായിതിരിച്ചു വന്നപ്പോൾ ആശയോടുകൂടി അവൾ അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖഭാവം അവളെ നിരാശാഗർത്തത്തിലേക്കു തള്ളിയിട്ടു. ദേശായി മധുസൂദനനെ അടുത്തു വിളിച്ചു് രഹസ്യമായി കാര്യങ്ങൾ മുഴുവൻ ധരിപ്പിച്ചു. അവൻ അതു കേട്ടുസ്തബ്ധനായി. അവരെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന മോത്തിക്കു് കാര്യം മനസ്സിലായി. അവൾ ഉറക്കെ വിലാപം തുടങ്ങി. സവിതയും അമീനയുംഅവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചതു വെറുതേയായി. ദേശായിയും

കുറച്ചു നേരം അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. മധുസൂദനനു് പല നിർദ്ദേശങ്ങളും നൽകിയിട്ടു് അദ്ദേഹം മടങ്ങി.

മോത്തി മാറത്തടിച്ചു നിലവിളിച്ചു. അതു കണ്ടു കുട്ടികളും ഉറക്കെ കരഞ്ഞു. സവിതയും, മധുസൂദനനും, അക്ബറും അമീനയും സ്വന്തം കണ്ണുകൾ തുടച്ചുകൊണ്ടു് കരയുന്ന കുഞ്ഞുങ്ങളെയും മോത്തിയെയും ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തഞ്ചു്

രാമദേവൻ തന്റെ കഥ പൂർത്തിയാക്കി. കഥയോടുകൂടിത്തന്നെ അവൻ അവലംബിച്ച ധൈര്യവും സമാപ്തമായി. അവന്റെ നയനങ്ങളിൽനിന്നും അശ്രു പ്രവഹിച്ചു.

ഏകദേശം അരമണിക്കൂറോളം രാമദേവൻ അശ്രു പൊഴിച്ചു. അവന്റെ മുഖത്തുണ്ടായിരുന്ന ഗൌരവവും ലുപ്തമായി. ശ്രീകാന്തൻ എഴുന്നേററു രാമദേവന്റെ പുറത്തു തലോടിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

"എന്താ നമുക്കു പോകാമോ?" രാമദേവൻ ഉത്തരമൊന്നും പറയാതെ തല പൊക്കി ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി. ശ്രീകാന്തൻ അവന്റെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു് എഴുന്നേല്പിച്ചു.

ശ്രീകാന്തൻ സവിതയെപ്പററി ഓർക്കാത്ത നിമിഷമില്ല. എന്നാൽ രാമദേവന്റെ കഥ, ശ്രീകാന്തനു സ

വിതരയോടുള്ള സ്നേഹത്തിൻെറ ഭാവംകൂടി മാററി. സവിത അവളുടെ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരു മഹത്കാര്യമാണു ചെയ്യുന്നതെന്നു അവനു ബോദ്ധ്യമായി. ലോകം ആട്ടിപ്പുറത്താക്കിയിട്ടുള്ള നിസ്സഹായരെ ഉദ്ധരിക്കുന്നതിൽ എത്രതന്നെ ദുഃഖങ്ങൾ സഹിക്കേണ്ടിവന്നാലും, ആ ദുഃഖത്തിനു മാധുര്യമുണ്ടെന്നു, രാമദേവനെ തലോടിയപ്പോൾ ശ്രീകാന്തനു തോന്നി. പക്ഷേ, എത്രതന്നെ ചിന്തിച്ചിട്ടും അവനു ഒരുകാര്യം മനസ്സിലായില്ല.

"മതം എന്താണു്? ഹിന്ദുധർമ്മത്തിൽ ഇത്ര ഭയങ്കരത എന്തുകൊണ്ടു്? ക്രിസ്ത്യാനികളാകുകയല്ലാതെ ഈ പീഡിതൎക്കു മറെറാരുപായവുമില്ലെന്നോ?"

ഈ ശങ്കയെ തുടൎന്നു് പല പ്രശ്നങ്ങളും ഉള്ളിൽ ഉദിച്ചുയൎന്നു. എന്നാൽ ഉത്തരം ലഭിച്ചില്ല. എങ്കിലും-"ഇവർ ദുഃഖിതരാണു്. ഇവരുടെ ദുഃഖത്തിനു ഒരു അന്തം എങ്ങനെയെങ്കിലും ഉണ്ടാക്കണം." എന്നുള്ള അവൻെറ നിശ്ചയം ബലപ്പെടുത്തി.

ശ്രീകാന്തനും രാമദേവനും മൗനമായി നടന്നു. രാമദേവൻ ധൎമ്മോപദേശം സ്വീകരിച്ചു എങ്കിലും ഹൃദയത്തിനു സമ്പൂൎണ്ണമായ ഒരു പരിവൎത്തനം ഉണ്ടായില്ലെന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം പല ശങ്കകളും അവനിൽ ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മി: വില്യത്തിൻെറ കൃപകൊണ്ടു ലഭിച്ച ജ്ഞാനത്താൽ സകല ദുർബ്ബലതകളെയും അവൻ കീഴടക്കി. ക്രിസ്തുഭഗവാനെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് അല്പം മുമ്പു് അനുഭവപ്പെട്ട വ്യഥ മറക്കുന്നതിനു പ്രയത്നിച്ചു. വളരെദൂരം നടന്നശേഷം ശ്രീകാന്തൻ ചോദിച്ചു.—

"ഇനി നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ പോകുമോ?"

രാമദേവൻ ഒന്നു പരുങ്ങി—"വീട്ടിലോ? ഇല്ലില്ല."

ശ്രീ—അതെന്തു്?

"പോകും, തീർച്ച; പക്ഷെ ഇപ്പോഴല്ല."

"അമ്മയ്ക്കു ദുഃഖമായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടല്ലേ?"

"അതെ, അല്ലാതെന്താണു്."

നിങ്ങൾ മതം മാറിയതു് അവർക്കു അറിയാമോ?

"അറിഞ്ഞുകൂടെന്നാണു് എന്റെ ഊഹം."

"ഇതറിഞ്ഞാൽ അവരുടെ ഹൃദയം തകരുകില്ലേ?'

"തീർച്ചയായും; ഒരു പക്ഷേ ഇതു കേട്ടാൽ പിന്നെ ജീവിച്ചിരുന്നില്ലെന്നും വരാം."

ശ്രീകാന്തൻ വികാരപൂർണ്ണമായ ശബ്ദത്തിൽ—"നിങ്ങളുടെ ഹൃദയം കഠിനമായിപ്പോയി."

ഇതു കേട്ട മാത്രയിൽ രാമദേവൻ അവിടെ നിന്നു അല്പനേരത്തേക്കു് അവന്റെ വിചാരഗതികൾ ഒന്നു മാറി. മി. വില്യം ഗജ്ജിക്കുന്നതുപോലെ അവനു തോന്നി. അവന്റെ കണ്ണുകളിൽ രോഷരേഖകൾ പതിഞ്ഞു. അവൻ പറഞ്ഞു—"ഇതെല്ലാം കേട്ടതിനുശേഷവും നിങ്ങൾക്കു ഇങ്ങനെയാണോ തോന്നുന്നതു്?

"ഇതെല്ലാം നിങ്ങൾ സ്വന്തം സുഖത്തിനായി ചെയ്യുതല്ലേ?"

"എന്റെ സുഖത്തിനാകുന്നതെങ്ങനെ? എന്റെ ജാതി മുഴുവനും ഈ മാൎഗ്ഗം കൈക്കൊള്ളണം. ഞാൻ അതിനു ശ്രമിക്കും. ഹിന്ദുജാതിയെ ഉന്മൂലനം ചെയ്യാൻ എന്റെ ശക്തി മുഴുവൻ പ്രയോഗിക്കും.

ശ്രീ—നിങ്ങളുടെ ജാതി നിങ്ങളുടെ വാക്ക കേട്ടിട്ടി ല്ലല്ലൊ?

രാമ—എന്തുകൊണ്ടു കേൾക്കുകില്ല? ഞാൻ പറയുന്നതു് സത്യവും സ്പഷ്ടവുമാണു്.

ശ്രീ—എങ്കിലും നിങ്ങളുടെ സത്യവചനങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ അമ്മയ്ക്കു് അവസാനം വരെ ഇഷ്ടമായില്ലല്ലോ. അവന്റെ മനസ്സിലാക്കാനും കഴിഞ്ഞില്ലല്ലോ· അവക്കു നിങ്ങളേക്കാൾ അവരുടെ ധമ്മത്തോടായിരുന്നു പ്രതിപത്തി.

"എന്റെ അമ്മ......എന്റെ...അതെ...എന്റെ ...അമ്മ" രാമദേവന്റെ തൊണ്ട ഇടറി. "അവർ അജ്ഞാനിയാണു്."

ശ്രീ—പക്ഷേ, എല്ലാ ആളുകളും അങ്ങനെ തന്നെയായിരിക്കുകയില്ലേ?

രാമ—എന്തുമാകട്ടെ. എന്റെ മാർഗ്ഗം സത്യമാണു്. എന്നോടു ചെയ്ത ദ്രോഹങ്ങൾക്കു പ്രതികാരം ചെയ്യണം.

ശ്രീ—നിങ്ങൾ ഇതു ചെയ്തതിൽ കുറച്ചു ബദ്ധപ്പാടുണ്ടായി എന്നു നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നില്ലേ?

രാമ—ഒട്ടുമില്ല·

അല്പനേരം രണ്ടുപേരും മൗനം ദീക്ഷിച്ചു.

ശ്രീ—ആ റോഡ് എങ്ങോട്ടാണു പോകുന്നതു്.

രാമ—എന്റെ ഗ്രാമത്തിലേക്കു്.

ശ്രീ—അതുപേക്ഷിച്ചിട്ടു ആറു മാസമായി ഇല്ലേ?

രാമ—അതെ, എന്റെ അമ്മയെ കാര്യം മനസ്സിലാക്കി

ക്കാൻ ഞാൻ അവസാനമായി ശ്രമിച്ചതു് അപ്പോ ഴായിരുന്നു.

നടന്നു നടന്നു രണ്ടുപേരും പട്ടണത്തിൽനിന്നു വളരെ അകലെയുള്ള ഒരു പാലത്തിനു സമീപം എത്തി. ക്രമേണ ദിക്കെങ്ങും അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചു. ശ്രീകാന്തൻ അവിടെ ഇരിക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചതുകൊണ്ടു് രണ്ടുപേരും ഇരുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ തുടന്നു—മിസ്റ്റർ സാമുവൽ, എന്റെ ഒരു സംശയം ചോദിക്കട്ടെ:

രാമ—തീർച്ചയായും.

ശ്രീ—നിങ്ങളെ ദേഷ്യപ്പെടുത്താനോ, നിങ്ങളെപ്പററി അഭിപ്രായം പറയാനോ ഉദ്ദേശിച്ചു് ചോദിക്കുന്നതല്ല. ഹിന്ദുക്കളോടു പ്രതികാരം ചെയ്യാൻ മാത്രമോ, നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയായതു്? ഈ ഉദ്ദേശങ്ങൾ സാധിക്കുമെന്നു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നോ?

രാമ—എന്തുകൊണ്ടു സാധിക്കുകയില്ല?

ശ്രീ—നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയായിത്തീന്നതുകൊണ്ടു് ആരും നിങ്ങളുടെ വാക്കു കേൾക്കുകയില്ലെന്നാണു് എന്റെ ഊഹം. ആ സ്ഥിതിക്കു് കേവലം പ്രതികാരംമാത്രം ചെയ്യുന്നതിൽ നിങ്ങൾക്കു് എന്താനന്ദമാണുണ്ടാകാൻ പോകുന്നതു്?

അല്പം ശാന്തനായിട്ടു രാമദേവൻ—"നിങ്ങൾക്കു തെററിപ്പോയി. ഞാൻ ദിക്കുകൾതോറും ഈ ധമ്മം പ്രചരിപ്പിക്കും. സ്വന്തം അനുഭവങ്ങൾ ഉദാഹരണമായി പറഞ്ഞു് ആളുകളെ മനസ്സിലാക്കും. അതു മാ

ത്രമല്ല ഈ ധർമ്മത്തിൽ സദാ കണ്ടുവരുന്ന സ്നേഹവും, സമത്വവും ഹിന്ദുമതത്തിൽ ഉള്ള അസമത്വവും ബോധ്യപ്പെടണം.

ശ്രീ—അതു സാധിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഹിന്ദുധർമ്മത്തിലും സ്നേഹവും സമത്വവും ഇല്ലെന്നുവരുമോ?

രാമ—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഞങ്ങളോടു ഈ ആക്രമം കാണിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടു്?

ശ്രീകാന്തൻ അല്പം പരുങ്ങി. "അയ്യൊ, ഈ പ്രശ്നംതന്നെയാണു് എന്നെയും വിവശനാക്കുന്നതു്. പക്ഷെ, നിങ്ങൾ............ഹിന്ദുധർമ്മവും പഠിച്ചിട്ടില്ലേ?

രാമ—എന്റെ അനുഭവങ്ങളെപ്പററിയാണോ ചോദിക്കുന്നതു്?

ശ്രീ—അല്ലല്ല, ഞാൻ ആ അർത്ഥത്തിലല്ല ചോദിക്കുന്നതു. പാതിരിയിൽനിന്നും, മി. വില്യത്തിന്റെ പക്കൽനിന്നും ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തെപ്പററി പഠിച്ചതുപോലെ എതെങ്കിലും ഹിന്ദുവിൽനിന്നു ഹിന്ദുമത തത്വങ്ങൾ പഠിച്ചിട്ടുണ്ടോ? അഥവാ ഹിന്ദുമതഗ്രന്ഥങ്ങൾ പഠിച്ചിട്ടുണ്ടോ?

രാമ—പഠിച്ചു. ഇവിടത്തെ ലൈബ്രറിയിൽ ഹിന്ദുക്കളുടെ ചില പുരാണങ്ങൾ ഉണ്ടു്.

ശ്രീ—ഒന്നുകൂടി ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. നിങ്ങൾ ഹിന്ദുക്കളോടു പ്രതികാരം ചെയ്യുന്നതു എങ്ങനെയാണു്?

രാമ—എന്നാൽ കഴിവുള്ളിടത്തോളം ഹിന്ദുക്കളെ ക്രിസ്ത്യാനികളാക്കും; അതു കുന്നിടത്തോളം ആ ധർമ്മത്തെ നിന്ദിക്കും.

ശ്രീ— ഇത്രമാത്രമാണോ?

രാമ—മററവല്ലതും ഉണ്ടോ എന്നോ? അവരിൽ ആരെ കിലും എന്റെ കയ്യിൽ വന്നുചേൎന്നാൽ അവരെ യും എന്നെപ്പോലെ ആക്കും.

ശ്രീ—എന്തുവെച്ചാലോ?

രാമ—അതെന്റെ മനസ്സിലെ വിചാരമാണ്. സംഭവ്യമ ല്ലെന്നുവരാം. എന്തായാലും ഇത്രയും ഞാൻ നിശ്ച യിച്ചു. എന്തെങ്കിലും ഹിന്ദു; എന്റെ കാൎയ്യം പോകട്ടെ, എതെങ്കിലും തോട്ടിയോ ചെമ്മാനൊ പ്രഹരിക്കാൻ കൈ ഉയൎത്തിയാൽ, അവനെ ഒന്നു പഠിപ്പിച്ചല്ലാതെ വിടുകയില്ല.

ശ്രീ—"ഞാൻ മതം മാറാതിരുന്നെങ്കിൽ കൊള്ളാമായി രുന്നു.", എന്നൊരു വിചാരം നിങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ ഉണ്ടാകാറില്ലെ; ക്രിസ്തുമതം സ്വീകരിച്ചപ്പോൾ അ ൽപവും സങ്കോചം തോന്നിയില്ലേ?

രാമ—നിങ്ങൾ ഇതെല്ലാം എന്തിനാണു ചോദിക്കുന്നതു്.

ശ്രീ—എനിക്കു് ഇതൊരു ചിത്രമായി തോന്നുന്നു. എ നിക്കു ഒന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല,

ശ്രീകാന്തൻ തുടൎന്നു—"നാം തമ്മിൽ കണ്ടുമുട്ടിയപ്പോൾ നിങ്ങൾ എത്ര ഉഗ്രനായിരുന്നു! എന്നാൽ പിരിഞ്ഞപ്പോ ൾ നിങ്ങൾ എത്ര ശാന്തനായി! എന്റെ അച്ഛനമ്മമാ രെ കണ്ടപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ ഹൃദയത്തിൽ എത്ര അനുക മ്പ ഉണ്ടായി. നിങ്ങളുടെകൂടെ വരരുതെന്നു എന്നോടു പ റഞ്ഞില്ലേ? എന്റെ അച്ഛൻ ഒരു സനാതന ഹിന്ദുവാ

ണെന്നു മനസ്സിലായിട്ടും നിങ്ങൾക്കു എന്തുകൊണ്ടു വിരോധം ഉണ്ടായില്ല!

രാമ—പറയൂ, പറയൂ, തുടർന്നുപറയൂ.

ശ്രീ—ഈ രണ്ടു സ്ഥിതികളും പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായിട്ടാണു എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഇന്നു നിങ്ങളുടെ അമ്മയുടെ കാര്യം വന്നപ്പോൾ നിങ്ങളുടെ മനസ്സു് എന്തുമാത്രം അലിഞ്ഞു.

രാമ—എന്തു പറയാനാണു്? എനിക്കു അവസാനസമയംവരെ ഒന്നും തോന്നിയില്ല. ഞാൻ നിങ്ങളെ കാണാതിരുന്നെങ്കിൽ, നിങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ വരാതെയും നിങ്ങളുമായി പരിചയപ്പെടാതെയും ഇരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കു ഇത്ര അധികം വിഷമത്തിനും പരവശതയ്ക്കും ഇടവരുകില്ലായിരുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ സംഭാഷണം അവസാനിപ്പിച്ചു. അവിടെങ്ങും ശാന്തമായി.

രാമദേവനും ആകാശത്തേക്കും, ദൂരപ്രദേശങ്ങളിലേക്കും കണ്ണോടിച്ചു് ശാന്തമായിരിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു.

ശ്രീ—അതുകൊണ്ടാണു നിങ്ങളുടെ യഥാർത്ഥസ്ഥിതി എന്താണെന്നു ഞാൻ ചോദിക്കുന്നതു്.

രാമ—ഇങ്ങനെ ചോദിക്കാതിരിക്കു. നമുക്കു തിരിച്ചു പോകാം.

വളരെ പണിപ്പെട്ടു് ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു അവൻ എഴുന്നേററു.

"ഇല്ലില്ല, എന്നോടു പറഞ്ഞേതീരൂ-" ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവൻെറ കൈക്കുപിടിച്ചു് ഇരുത്തി.

"സാരം?" ശ്രീകാന്തൻ സാശ്ചൎയ്യം ചോദിച്ചു.

രാമ:—ഞാൻ വളരെ പ്രയത്നിച്ചാണു് എന്റെ മനസ്സിനെ ധൎമ്മോപദേശം സ്വീകരിക്കാൻ ഒരുക്കിയതു് ഞാൻ നിരന്തരം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അന്ന്യായമായിരുന്ന ആ ഒരുക്കത്തിനുള്ള ഒരു കാരണം. എന്റെ ഗുരുവിന്റെയും പാതിരി അവർകളുടെയും സ്നേഹമാണു് രണ്ടാമത്തെ ഹേതു. ജീവിക്കാനുള്ള വിഷമമായിരുന്നു തൃതീയ കാരണം. ഞാൻ എന്റെ അമ്മയുടെ അടുക്കൽ പോകുകയോ, അവരെ സ്മരിക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ ഞാൻ അറിയാതെ കരഞ്ഞുപോകും. പക്ഷേ, വീണ്ടും മി:വില്ല്യത്തിന്റെയോ പാതിരിഅവർകളുടെയോ വാക്കുകേൾക്കുമ്പോൾ അങ്ങോട്ടു് ആകർഷിതനാകും; എല്ലാം മറക്കും.

ശ്രീ:—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നിങ്ങൾ വളരെ വേദന സഹിച്ചുവല്ലോ.

രാമ:—അതിനു സാക്ഷി ഞാനുമില്ല.

ശ്രീ:—എങ്കിലും നിങ്ങൾക്കു് ക്രൈസ്തവധൎമ്മത്തോടു പ്രതിപത്തിയില്ലേ?

രമാ.—തീൎച്ചയായും. ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഈ മാൎഗ്ഗം അവലംബിക്കുന്നതെങ്ങനെ? എന്നുമാത്രമല്ല, ഇതിൽ എന്റെയും എന്റെ ആളുകളുടെയും ദുഃഖനിവാരണത്തിനുള്ള ഉപായമുണ്ടെന്നു് ഞാൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നു.

ശ്രീ—വിശ്വസിച്ചിരുന്നു, എന്നുപറഞ്ഞതിന്റെ അൎത്ഥമെന്തു്? ഇപ്പോൾ വിശ്വാസമില്ലെന്നാണോ?

രാമ—വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടു്-പക്ഷേ........

ശ്രീ—പിന്നെ വേദനകൾ ഉണ്ടാകാൻ കാരണമെന്തു്?

രാമ—അതാണു് നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാകാത്ത സംഗതി. മി വില്യം എപ്പോഴും പ്രേരിപ്പിക്കയും, തന്റെ അനുഗ്രഹം പ്രകടിപ്പിക്കയും ചെയ്യാതിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ ഈ ധൎമ്മം സ്വീകരിക്കുകയില്ലായിരുന്നു.

ശ്രീ—അതെന്തു്? ക്രൈസ്തവധൎമ്മം സത്യധൎമ്മമാണെന്നും അതിൽ നിങ്ങളുടെ താപത്തിനു് അന്തമുണ്ടാകുമെന്നും നിങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചിരിക്കെ, അതു് സ്വീകരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എന്താണു് തരക്കേടു്?

രാമ അതിനെക്കുറിച്ചു് എനിക്കു് വളരെയൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടെന്നു് ചിലപ്പോൾ തോന്നാറുണ്ടു്. ചിലപ്പോൾ അമ്മയുടെ സ്മരണ എന്റെ ഉദ്ദേശത്തിൽനിന്നും എന്നെ വ്യതിചലിപ്പിക്കയും ചെയ്യാറുണ്ടു്. എന്റെ അവസ്ഥ എന്തുതന്നെയായാലും അവൎക്കു് ദുഃഖത്തിനിടയാകുന്ന ഒരു പ്രവൃത്തി ചെയ്യേണ്ടതല്ലായിരുന്നെന്നും ചിലപ്പോൾ തോന്നും.

ശ്രീ—നിങ്ങൾ ഇക്കാൎയ്യങ്ങൾ മി. വില്യത്തിനോടു പറഞ്ഞുകാണുമല്ലോ?

രാമ—ഉവ്വു്, ചിലപ്പോഴെല്ലാം പറയാറുണ്ടു്.

ശ്രീ—അദ്ദേഹം എന്തുസമാധാനം പറഞ്ഞു.

രാമ—ക്രൈസ്തവധൎമ്മത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യം, എന്റെ അമ്മയുടെ അജ്ഞാനം, ഹിന്ദുധൎമ്മത്തിന്റെ ഭയങ്കരത, എന്റെ ഭാവിജീവിതം ഇവയെപ്പററി പറയുമായിരുന്നു.

ശ്രീ—അവയെല്ലാം പരമാൎത്ഥമായി നിങ്ങൾക്ക തോന്നി യിരുന്നോ?

രാമ—തോന്നുകയോ? അതുപരമാൎത്ഥം തന്നെയാണല്ലോ അതിൽ ഇന്നും എനിക്ക വിശ്വാസമുണ്ടു്.

ശ്രീ—ഒരുകാൎയ്യംകൂടി ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

രാമ—ചോദിക്കണം.

ശ്രീ—നിങ്ങൾക്കു് എന്നോടു് അനുകമ്പതോന്നുന്നതു് എന്താണു്?

അല്പം പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി രാമദേവൻ പറഞ്ഞു—"എന്തോ, അതറിഞ്ഞുകൂടാ."

ശ്രീ—എന്നെ കണ്ടുമുട്ടിയതിനുശേഷം, എൻെറ അച്ഛനമ്മമാരെ കണ്ടതിനുശേഷം, നിങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയിൽ എന്തെങ്കിലും മാററമുണ്ടായോ?

രാമ—അതെ, അവിടെനിന്നു മടങ്ങുമ്പോൾ എൻെറ മനസ്സു മാറിത്തുടങ്ങി. എൻെറ ഹൃദയത്തിൻെറ അഗാധതയിൽനിന്നു് ഒരു പ്രശ്നം ആവിൎഭവിച്ചു. "നിൎദ്ദയരായി ഞാൻ കരുതുന്ന ആളുകളുടെ മനസ്സു് ഇത്ര മൃദുലമായിരിക്കുന്നതെന്തു്? നിങ്ങളെക്കുറിച്ചു് പല വിചാരങ്ങളും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

രാമദേവൻ ഹതോത്സാഹനായി മൌനംപൂണ്ടു.

ശ്രീകാന്തൻ അവനെ ഉത്സാഹിപ്പിക്കാനായി തുടൎന്നു ചോദിച്ചു—"എന്തുവിചാരങ്ങളാണു് ഉണ്ടായതു്?

രാമ—പരമാൎത്ഥം പറയട്ടെ? നിങ്ങളെപ്പോലെ ഇത്ര സ്നേഹത്തോടുകൂടി സംസാരിക്കുന്ന മറെറാരുത്തരു

മായി ഞാൻ ഇടപെട്ടിട്ടില്ല. അതെ, മി. വില്യം പോലുമില്ല.

രാമദേവന്റെ കൃതജ്ഞതാസംപൂൎണ്ണങ്ങളായ ദൃഷ്ടികൾ ശ്രീകാന്തനിൽ പതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടാണു് ഈ വാക്കുകൾ ഉച്ചരിച്ചതു്

"അതു് എന്റെ ഹൃദയത്തെ സ്പർശിച്ചു. ധൎമ്മോപദേശം സ്വീകരിക്കാതിരുന്നാലെന്തെന്നു് എനിക്കു തോന്നി."

ശ്രീ—എന്നിട്ടോ?

ഈപ്രശ്നം കേൾക്കാത്തവണ്ണം രാമദേവൻ തുടർന്നു.

"അസ്ഥിപഞ്ജരംപോലെ എന്റെ അമ്മ അശ്രുക്കൾ പൊഴിച്ചുകൊണ്ടു് കണ്ണിൻമുൻപിൽ നില്ക്കുന്നതായി തോന്നി. എന്റെ മനസ്സു് മാറി. ഈ മതംമാററം അല്പം കഴിഞ്ഞിട്ടായാൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കുതോന്നി.

ശ്രീ—പിന്നെയൊ?

രാമ—ഒന്നുമില്ല. എന്റെ ദുർബ്ബലതയാണു് കൂടക്കൂടെ മനസ്സ മാറുന്നതിനുള്ള കാരണമെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായി.

ശ്രീ—ഈ ധൎമ്മം സ്വീകരിച്ചപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു് ലേശവും സങ്കോചം ഉണ്ടായില്ലേ?

രാമ—സങ്കോചമോ? സങ്കോചം മാത്രമല്ല, പരിഭ്രമവും. എന്നാൽ പാതിരിഅവർകളുടെ സ്നേഹപൂൎണ്ണമായ സ്പർശം എന്നെ ശാന്തനാക്കി. ജീവിതധൎമ്മം മനസ്സിലാക്കി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്താറ്

പ്രേമചക്രമത്തിലേക്കു മടങ്ങുമ്പോൾ, രാമദേവൻ ഒന്നരണ്ടു പ്രാവശ്യം ശ്രീകാന്തനോടു എന്തോ പറയാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ, ചിന്താമഗ്നനായിരുന്നതിനാൽ ശ്രീകാന്തൻ അതു ശ്രദ്ധിച്ചില്ല. രാമദേവനും മൌനമായി തന്റെ ജീവിതത്തെപ്പററി ചിന്തിച്ചുതുടങ്ങി. ശ്രീകാന്തനും രാമദേവൻെറ കഥയും കാൎയ്യവും മറന്നു; സ്വന്തം കാൎയ്യങ്ങളിൽ ലയിച്ചു. പ്രേമനഗരത്തിലെ തെരുവീഥിയിൽക്കൂടി നടക്കുമ്പോൾ, താനും സവിതയും, അച്ഛനമ്മമാരും സുഖസമൃദ്ധിയിലും ഐശ്വൎയ്യത്തിലും കഴിഞ്ഞ കാലം അവൻെറ സ്മരണയിൽ ഉദിച്ചു. സവിതയുടെ സമീപത്തെത്താൻ അവൻെറ ഹൃദയം വെമ്പി. സവിത എന്തുചെയ്യുകയായിരിക്കുമെന്നു് ഓൎത്തതോടുകൂടി മനസ്സു് അസ്വസ്ഥമായി. സവിത സ്വന്തം ഗ്രാമവാസികളുടെ ഉദ്ധാരണത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നു. താൻ വീട്ടുപേക്ഷിച്ചതും യാത്രാവസരത്തിൽ മാതാവു് തന്നെ മാറോടണച്ചിട്ടു് ആശീൎവ്വദിച്ചതും അവൻ സ്മരിച്ചു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അച്ഛൻെറ ദുഃഖാവസ്ഥയും.

ശ്രീകാന്തൻ സ്വഗൃഹം ഉപേക്ഷിച്ചെങ്കിലും, ഒരു ലക്ഷ്യമില്ലാത്തവനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും അവൻ കണ്ടതും കേട്ടതും എല്ലാം പ്രയോജനകരമായി അവനു തോന്നി. അവൻെറ മുഖത്തു് ഒരു ഗൌരവഭാവം സ്ഫുരിച്ചു. പക്ഷേ, ശോകച്ഛായയും ഇല്ലാതിരുന്നില്ല.

ആ ഗൌരവത്തിലും മൌനത്തിലും ശ്രീകാന്തൻ തന്റെ പ്രിയജനങ്ങളുടെ സഹവാസവും ജീവിതശാന്തിയും ദർശിച്ചു.

പ്രേമാശ്രമത്തിലെത്തി രണ്ടുപേരും ഭക്ഷണം കഴിച്ചു. ഇങ്ങനെ ഒരുമിച്ചിരുന്നു ഊണുകഴിക്കുന്നതു് ശ്രീകാന്തനും രാമദേവനും അത്ഭുതപൂർവ്വകമായ ഒരനുഭവമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഊണുകഴിയുന്നതുവരെ രണ്ടുപേരും അതിനെപ്പററി ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. എഴുന്നേററപ്പോൾ രാമദേവൻ പറഞ്ഞു—"ഇന്നു എത്ര സന്തോഷമായിരുന്നു!"

ശ്രീകാന്തൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്—"എനിക്കും"

ഭോജനാനന്തരം രണ്ടുപേരും പല കാര്യങ്ങളെപ്പററി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ, ആരോ രാമദേവന്റെ മുറിയിലേക്കു വരുന്നതു കണ്ടു. രാമദേവൻ ഒന്നു നടുങ്ങി. വരുന്ന ആളിനെ രാമദേവൻ ദൂരെവെച്ചുതന്നെ മനസ്സിലാക്കി.

"ശ്രീകാന്താ, മി. വില്യം വരുന്നു!" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് രാമദേവൻ മുമ്പോട്ടുചെന്നു. ശ്രീകാന്തൻ കൗതുകത്തോടുകൂടി ആഗതനെ നോക്കി.

ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവന്റെ കഥയിൽനിന്നും മി. വില്യത്തിനെപ്പററി ചിലതെല്ലാം ഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. ആ അറിവിനെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയും, തന്റെ ഊഹങ്ങൾക്കു് അനുരൂപമായും ഒരു രൂപം സങ്കല്പിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ പ്രത്യക്ഷമായി കണ്ട മാത്രയിൽ ആ കല്പനാമൂർത്തി നഷ്ടപ്പെട്ടു. മി. വില്യത്തിന്റെ കണ്ണുകൾ ശ്രീകാന്തനെ ആ

രെ ആകർഷിച്ചില്ല. മുഖം ഭയങ്കരമായി തോന്നി. സംഭാഷണത്തിൽ ലവലേശം സരളതയില്ല. ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്തുണ്ടായ ഭാവപ്പകർച്ച രാമദേവൻ സൂക്ഷിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതു ശ്രീകാന്തനും മനസ്സിലാക്കി. എങ്കിലും തന്റെ മനോഭാവം മറയ്ക്കാൻ അവൻ പ്രയത്നിച്ചില്ല.

പലതും സംസാരിച്ചതിനുശേഷം വില്യം ചോദിച്ചു- "ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തെപ്പററി നിങ്ങൾക്കു വല്ലതും അറിയാമായിരിക്കുമല്ലോ?"

ശ്രീ—അധികമൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. ചിലതെല്ലാം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

വി—ക്രൈസ്തവധർമ്മത്തെപ്പററിയും ക്രിസ്തുവിനെപ്പററിയും നിങ്ങളുടെ വിചാരം എന്താണു്?

ശ്രീ—ഒരഭിപ്രായം പറയത്തക്കവണ്ണം എനിക്കറിവില്ല. പിന്നെ, ക്രിസ്തുഭഗവാനെപ്പററി കേട്ടിട്ടുള്ളതിൽനിന്നു പറയുകയാണെങ്കിൽ, അദ്ദേഹം മഹാനായിരുന്നു; മാനവജാതിയുടെ നന്മയ്ക്കായി അദ്ദേഹം ജീവിച്ചു എന്നറിയാം.

സംഭാഷണം തുടരാൻ ഇഷ്ടമില്ലാത്ത രീതിയിലാണു ശ്രീകാന്തൻ സമാധാനം പറഞ്ഞതു്.

വി—അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാർഗ്ഗം ഒന്നുമാത്രമായിരുന്നു സത്യമാർഗ്ഗം എന്നു നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നില്ലേ?

ശ്രീ—ഒരു താരതമ്യപഠനം നടത്തിയിട്ടില്ല.

വി—ക്രിസ്തുവിന്റെ ജീവിതത്തിൽ ഏതു സംഭവമാണു് നിങ്ങളെ അധികം ആകർഷിച്ചതു്?

ശ്രീ—രണ്ടു സംഭവങ്ങൾ—വേശ്യയ്ക്കു അഭയം കൊടുക്കുന്നതും, തന്നെ ഉപദ്രവിക്കുന്നവൎക്ക് മാപ്പുകൊടുക്കാൻ ഈശ്വരനോടു പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നതും.

വി—അത്ഭുതകൃത്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു കേട്ടിട്ടുണ്ടോ?

ശ്രീ—ചിലതെല്ലാം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അതൊന്നും എന്നെ ആകൎഷിച്ചിട്ടില്ല.

വി—അതെന്തു്, ആഗ്രഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഒരു പ്രത്യേകതയല്ലേ അതു്?

ശ്രീ—ആയിരിക്കാം.

വില്യം (ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്)—അതല്ല, ആകൎഷണമുണ്ടാകാതിരിക്കാൻ കാരണമെന്താണു്?

ശ്രീ—എന്റെ ധൎമ്മത്തിലും ഈമാതിരിയുള്ള കാൎയ്യങ്ങളിൽ ഞാൻ ശ്രദ്ധിക്കാറില്ല.

വി—നിങ്ങളുടെ ധൎമ്മത്തിൽ വെറും മിഥ്യാധാരണകളെയുള്ളു. നിങ്ങൾ പുരാണം തീൎച്ചയായിട്ടും വായിച്ചിരിക്കുമല്ലോ.

ശ്രീ—വായിച്ചിട്ടില്ല; എങ്കിലും വീട്ടിലും പുറത്തും നിന്നു് വളരെ സംഗതികൾ കേട്ടറിവുണ്ടു്.

വി—അതിൽനിന്നെല്ലാം നിങ്ങൾക്കു് എന്താണു തോന്നിയതു്?

ശ്രീ—വിശേഷിച്ചൊന്നുമില്ല. ഞാൻ കുട്ടിയായിരുന്നപ്പോൾ ഇക്കാൎയ്യങ്ങൾ രസകരമായി തോന്നി.

വില്യം—ഹിന്ദുധൎമ്മത്തിൽ ഹീനജാതിയെ സ്പൎശിക്കുക പാപമാണു് സ്ത്രീകളെ തുച്ഛമായി കരുതുന്നു. വ

ണ്ണങ്ങളിലും ഉച്ചനീചത്വം. ഇവയെപ്പററിയെല്ലാം നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം എന്താണ്?"

അല്പം മുഷിച്ചിലോടെ ശ്രീകാന്തൻ—ഹിന്ദുധമ്മത്തെയോ മററു ധമ്മങ്ങളെയോ താരതമ്യപ്പെടുത്തി ഞാൻ പഠിച്ചിട്ടില്ലെന്നു പറഞ്ഞതല്ലോ.

വി—എങ്കിലും ഈ സംഗതികൾ നിങ്ങൾ കാണുന്നില്ലേ?

ശ്രീ—കാണുന്നതു വാസ്തവം തന്നെ.

വി—ഇതു കണ്ടിട്ട് നിങ്ങൾക്ക എന്തു തോന്നുന്നു?

ശ്രീ—ചീത്തയാണെന്നു തോന്നുന്നു.

വി—പക്ഷേ, ഹിന്ദുധമ്മം അതിനെ സമത്ഥിക്കുന്നു.

ശ്രീ—അക്കായ്യം എനിക്കറിവില്ല.

വി—അതു നിങ്ങൾ അറിയേണ്ടതാണ്. മറെറാരു സംഗതികൂടി പറയണം. അക്കാര്യം അറിഞ്ഞാൽ നിങ്ങൾ ഹിന്ദുധമ്മം ഉപേക്ഷിക്കും ഇല്ലേ?

ശ്രീകാന്തൻ വിഷയം മാററാനുദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടു്—"അതിൽ എനിക്ക് അത്ര താല്പര്യമില്ല"

"പക്ഷേ, അനേകായിരം മനുഷ്യരുടെ ജീവിതത്തെ സാരമായി ബാധിക്കുന്ന പ്രശ്നം മറഞ്ഞുകിടക്കുന്നു. നിങ്ങൾക്ക ഇതിൽ താല്പര്യം വേണ്ടതാണ്.

ശ്രീകാന്തൻ മൗനം ദീക്ഷിച്ചു.

വി—എന്താണു ചിന്തിക്കുന്നതു്?

ശ്രീ—നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു് പരമാത്ഥമാണ്. ഇക്കാര്യങ്ങൾ ഞാൻ അറിയേണ്ടതാണ്.

വില്യം വിഷയം മാററി. "ഇവിടെ നിങ്ങൾ എത്ര

ദിവസം താമസിക്കും."

ശ്രീ—ഒന്നുരണ്ടു ദിവസം.

വി—ഇത്ര ധൃതി എന്താണു്?

ശ്രീ—എനിക്കു ചില അത്യാവശ്യകാര്യങ്ങൾ നിർവ്വഹിക്കാനുണ്ടു്.

വി—നിങ്ങളുടെ ജീവിതത്തിലും ഇത്തരം ചിലവിഷമങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കാം.

ശ്രീ—അതെ, വാസ്തവമാണു്. പക്ഷേ, അതു ധർമ്മസംബന്ധമായ കാര്യമേയല്ല.

വി—ആചാരസംബന്ധമായിട്ടുള്ളതാണോ?

ശ്രീ—തീർച്ചയായും.

വി—നമുക്കു അതിനെക്കുറിച്ചുതന്നെ ചിന്തിക്കാം. നിങ്ങൾ കുറച്ചുദിവസം ഇവിടെ താമസിക്കണം. മി. സാമുവലിൻെറ കൂടെ നിങ്ങൾക്കു ആനന്ദമായി കഴിയാം. പാതിരിഅവർകളെയും പരിചയപ്പെടാം ഇതുപോലെ ഞങ്ങളുടെ വകയായി പലസ്ഥലങ്ങൾ ഉണ്ടു്. എന്നാൽ ഭാരതീയസ്വഭാവത്തിനനുകൂലമായി ഇതൊന്നു മാത്രമെയുള്ളു. പ്രേമാശ്രമം എന്നുള്ള പേരുതന്നെ അതു വെളിവാക്കുന്നല്ലോ.

ശ്രീ—അതെ, പക്ഷെ, സാമുവൽ എന്ന പേരു് ഭാരതത്തിലുള്ളതാണോ?

വി—പേരിൽനിന്നാണു മനുഷ്യൻെറ ധർമ്മം മനസ്സിലാകുന്നതു്. ആ മനുഷ്യനും താൻ ആരാണെന്നുള്ള ബോധം അതിൽനിന്നു് ഉണ്ടാകും.

ശ്രീകാന്തൻെറ മനസ്സിൽ ഒരു പ്രശ്നം ഉദിച്ചു.

മതപരമായ ചർച്ച തുടരാനിഷ്ടമില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു മൌനമവലംബിച്ചു. പക്ഷേ, വില്യം തന്റെ ധർമ്മകാര്യം തുടൎന്നുപറയാനുള്ള മോഹംകൊണ്ടു, വീണ്ടും ചോദിച്ചു—

"അപ്പോഠം നിങ്ങഠം കുറച്ചുദിവസം താമസിക്കുകില്ലേ?"

ശ്രീ—ഇല്ല; എനിക്കു പോകണം.

ശരി, എന്നാൽ സൌകൎയ്യമുള്ള മറെറാരവസരത്തിൽ കാണാം. എന്നു പറഞ്ഞു് വില്യം സംഭാഷണം നിറുത്തി. ശ്രീകാന്തനു മോചനം കിട്ടിയതുപോലെ തോന്നി.

ഒന്നുരണ്ടു നിമിഷങ്ങഠംക്കു ശേഷം വില്യം എഴുന്നേററു. ശ്രീകാന്തനും എഴുന്നേററു. വാതുക്കൽ ചെന്നപ്പോഠം വില്യം ചോദിച്ചു—"നാളെ നിങ്ങഠം എന്റെ അടുക്കൽ വരുമോ?"

ശ്രീകാന്തൻ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞതില്ലെങ്കിലും മുഖഭാവംകൊണ്ടു് തന്റെ അനിഷ്ടം പ്രകടമാക്കി. വില്യം നിർബന്ധിച്ചതുമില്ല.

വില്യം പോയശേഷം സ്നേഹിതന്മാർ അല്പനേരം മൌനമായിരുന്നു. രാമദേവന്റെ മുഖത്തു ചിന്താരേഖകഠം പ്രത്യക്ഷമായി. അവിടെ ഉണ്ടായ ചർച്ചയിൽ നിന്നും വില്യത്തിനെക്കുറിച്ചു് ശ്രീകാന്തനു നല്ല അഭിപ്രായമില്ലെന്നു ഒരു ശങ്ക അവനുണ്ടായി. ആ ധാരണ സ്പഷ്ടമാക്കാൻ ഉദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

"എന്താ, മിസ്റ്റർ വില്യത്തിനെ കണ്ടല്ലോ?"

ശ്രീ—(സഗൌരവം) "കണ്ടു"

രാമദേവൻ അതിലധികം ഒന്നും ചോദിച്ചില്ല. അവനാം അവിടെ നടന്ന സംഭാഷണത്തെപ്പററി ചിന്തിച്ചു തുടങ്ങി. ശ്രീകാന്തൻ അതിലും അഗാധചിന്തയിലാണ്ടു. മത തത്വങ്ങൾ പഠിക്കണമെന്നു അവനു തോന്നി.

ധർമ്മം എന്താണെന്നു മതഗ്രന്ഥങ്ങൾ പഠിക്കാതെ മനസ്സിലാക്കാവുന്നതല്ല, ഈ വിധം ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ രാമദേവൻ, സ്വന്തം കഥ കേൾപ്പിക്കാമെന്നുള്ള ശ്രീകാന്തന്റെ വാഗ്ദാനം ഓർമ്മിപ്പിച്ചു.

ശ്രീ—നാളെ കാലത്തായാലോ? ഇപ്പോൾ പല വിചാരങ്ങൾ മനസ്സിനെ ശല്യപ്പെടുത്തുന്നു.

രാമദേവൻ അതു സമ്മതിച്ചു. ശ്രീകാന്തനു ഏകാന്തതയും ശാന്തിയും ലഭിക്കട്ടെ എന്നുദ്ദേശിച്ചു് രാമദേവൻ പുറത്തേക്കു പോയി. പ്രേമാശ്രമത്തിലെ ആ ചെറിയ മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ ഇരുന്നു് ശ്രീകാന്തൻ തന്റെ കാര്യപരിപാടികൾ നിർണ്ണയിക്കാൻ തുടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തേഴ്.

ചിന്താക്രാന്തനായ ശ്രീകാന്തൻ രാത്രിയിൽ പതിനൊന്നു മണിവരെ രാമദേവനെ പ്രതീക്ഷിച്ചു. പക്ഷേ, രാമദേവൻ വന്നില്ല: തലേദിവസത്തെ ഉറക്കം ഇളപ്പും ക്ഷീണവുംകൊണ്ടു് അവൻ ഉറങ്ങിപ്പോയി. കുറെക്കഴി

ഞങ്ങൾ രാമദേവൻ എഴുതി. മുറിയുടെ വാതുക്കൽ വരെ ചെല്ല്യാക്കുട്ടി ഉണ്ടായിരുന്നു. പിരിയുന്ന അവസരത്തിൽ രാമദേവനോടു പറഞ്ഞു—"ക്രിസ്തുവിന്റെ ഉപദേശം മറക്കരുതു്."

രാമദേവൻ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്തു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. അവന്റെ ഉള്ളിൽ പൂർവ്വാധികം അസ്വസ്ഥതയുണ്ടായി. മെല്ലെ സമീപത്തു ചെന്നിരുന്നു. അവന്നു അല്പം ശാന്തി ലഭിച്ചതുപോലെ തോന്നി. അതേ സമയം എന്തോ ഭയവും. അവൻ വാതുക്കലേക്കു കണ്ണോടിച്ചു. വില്ല്യം അവിടെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടു് രാമദേവൻ വിറപൂണ്ടു. എഴുന്നേറ്റു വാതുക്കൽ ചെന്നു. നയനങ്ങൾകൊണ്ടു് നിർദ്ദേശിച്ചത നുസരിച്ചു് അവൻ കൂടെ നടന്നു.

"സാമുവൽ, നീ നിന്റെ ധർമ്മം പാലിക്കുന്നവനായിരിക്കണം. എനിക്കു് നിന്റെ ഒരു സ്നേഹിതനെപ്പറ്റി ശങ്കയുണ്ടു്. അയാൾ നിന്നോടു് എന്തു ഗുണദോഷിച്ചാലും നീ നന്മ കാംക്ഷിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ ഈ സ്നേഹസമതാദികൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ധർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കരുതു്.

രാമ—താങ്കൾ എന്തിനാണു് എന്നോടു് ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു്? ക്രിസ്തുഭഗവാന്റെ ധർമ്മം ഒരു പ്രകാരത്തിലും കൈവെടിയാൻ എനിക്കു് സാധിക്കുകയില്ല.

വി—ഇന്നു രാവിലെമുതൽ നിന്റെ മുഖത്തു് ഒരു പരിഭ്രമം കാണുന്നു. നിന്റെ ഈ സ്നേഹിതൻ വന്നതുമുതൽ ഞാൻ നിന്നെ സൂക്ഷിക്കുന്നുണ്ടു്. അവ

നോട്ട് നിനക്ക് ഏതോ ഒരു പ്രത്യേക പ്രതിപത്തിയോ ആകർഷണമോ ഉള്ളതായി തോന്നുന്നു.

രാമ— അതുകൊണ്ടു് എന്റെ ധർമ്മത്തിനു ഹാനിയുണ്ടാകുമോ?

വി—വലിയ ഹാനി ഉണ്ടായേക്കാം. നീ നിന്റെ ധർമ്മം മറന്നുപോയെന്നു വന്നേക്കാം. ഹിന്ദുക്കളോടു പ്രതികാരം ചെയ്യണമെന്നുള്ള വിചാരം വിസ്മരിച്ചേക്കാം. ഇന്നലെവരെ നീ അനുഭവിച്ച കഷ്ടതകൾ മറന്നുപോയേക്കാം.

രാമ—ഇല്ലില്ല, ഒരിക്കലുമില്ല.

വി—നോക്കുക; അർദ്ധരാത്രിയാകാറായി· മുകളിൽ അനന്തമായ ആകാശം. ഇക്കാര്യങ്ങൾ എല്ലാം നല്ലവണ്ണം ഓർമ്മിക്കുക, ഈശ്വരനെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് വാക്കു പാലിക്കുക. അതെ, ഇവിടെനിന്നു പോകുന്നതിനു മുൻപു് നിന്നോടു് ഒരുകാര്യംകൂടി പറയട്ടെ: ഈ ലോകത്തിൽ നിനക്കു് ഏററവും അധികം ഉപകാരം ചെയ്തിട്ടുള്ളവളും, നിനക്കു് എല്ലാവരെക്കാളും പ്രിയപ്പെട്ടവളുമായ നിന്റെ അമ്മയെയും നീ ഈ സത്യധർമ്മത്തിനുവേണ്ടി ഉപേക്ഷിച്ചു. ആ ത്യാഗശീലം നഷ്ടമാകാതിരിക്കാൻ നീ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധിക്കണം. ശ്രീകാന്തൻ ഹിന്ദുവായതുകൊണ്ടു് അവനോടു വിരോധമായിരിക്കാൻ ഞാൻ പറയുന്നില്ല. അതു നിന്റെ സ്വന്തകാര്യമാണു്. പക്ഷേ, മാതൃസ്നേഹത്തെ ബലികഴിച്ചപ്പോൾ നീ എത്ര ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടി അന്ന

ചെയ്യോ; ആ ദുഷ്ട രണ്ടുദിവസത്തെ ഈ സ്നേഹിതൻ നഷ്ടപ്പെട്ടുത്തിയെന്നു വരരുത്.

രാമദേവൻ മൗനമായിരുന്നു.

വി—ശരി; വിശ്വസിച്ചിട്ടാണ ഞാൻ പോകുന്നത്. നമുക്ക ഒന്നിച്ചു നിന്റെ ജാതിയെ ആസകലം ഉദ്ധരിക്കണം. ക്രിസ്തുവിനെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു സ്വസ്ഥമായി ഉറങ്ങുക.

വില്യം പോയി. രാമദേവൻ തന്റെ മുറയിലെത്തി. വാതിലടച്ചു; കിടക്കവിരിച്ചു കിടന്നു. അടുത്തുതന്നെ ശ്രീകാന്തൻ കിടന്നു കൂർക്കംവലിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവന്റെ സൌമ്യമായ മുഖം കണ്ടപ്പോൾ രാമദേവന്റെ മനസ്സിളകി. ക്ഷണനേരത്തേക്ക വില്യത്തിന്റെ മുഖം സ്മൃതിപഥത്തിൽ ഉദിച്ചു. രാമദേവന ഇന്നു ആദ്യമായിട്ടാണ ആ മുഖം വിരൂപമായിട്ടു തോന്നിയത്.

രാമദേവൻ ശയ്യാവലംബിയായി. പക്ഷെ, നിദ്ര അവനെ അനുഗ്രഹിച്ചില്ല. രണ്ടുദിവസത്തെ സംഭവങ്ങൾ അവനെ അസ്വസ്ഥനാക്കി. ഇന്നു വില്യം പറഞ്ഞ കാര്യങ്ങൾ മറെറാരു കൊട്ടംകാററു ഉളവാക്കി. "എന്നെ ഇത്ര അധികം സൂക്ഷിക്കാനുള്ള കാരണമെന്താണ്? ഞാൻ മതം മാറിയശേഷം ഇത്ര അധികം എന്നോട ചോദിക്കുകയും പറയുകയും ചെയ്യുന്നതിന്റെ സാരമെന്ത്? അവന്റെ ബുദ്ധിയിൽ ഈവിധ പ്രശ്നങ്ങൾ ഉദിച്ചു. വില്യത്തിന്റെ പ്രവൃത്തി ഒരുതരത്തിലും ഉചിതമല്ലെന്നു തോന്നി.

മണി ഒന്നടിച്ചു. അതു കേട്ടപ്പോഴാണു ഉറങ്ങാൻ

താൻ അത്ര അമാന്തിച്ചെന്നറിഞ്ഞതു്. ശ്രീകാന്തനെ കേശാദിപാദം, പാദാദികേശം ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു് വിളക്കു കെടുത്തി.

ക്രിസ്തുവിനെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു് അവനും ഉറക്കമായി.

അതിരാവിലെ ശ്രീകാന്തൻ ഉണർന്നപ്പോൾ രാമദേവൻ ഉറങ്ങുകയായിരുന്നു. അവനെ ഉണർത്താതെതന്നെ ശ്രീകാന്തൻ പ്രാതഃക്രിയകളെല്ലാം നടത്തി. കുറെക്കഴിഞ്ഞു് രാമദേവൻ ഉണർന്നു. ശ്രീകാന്തൻ സ്നാനാദികൾ കഴിഞ്ഞു് കൈയിൽ "പുതിയ നിയമ"പുസ്തകവുമായി ഇരിക്കുന്നതു കണ്ടു.

"എപ്പോൾ എഴുന്നേററു."

ശ്രീ—ഞാൻ അതിരാവിലെ എഴുന്നേററു. നിങ്ങൾ രാത്രി എപ്പോഴാണു എത്തിയതു്?

രാമ—രാത്രിയിലോ? അതെ, വളരെ വൈകിയാണു വന്നതു്.

ശ്രീ—അത്ര താമസിച്ചതെന്തു്?

രാമ—മി. വില്യത്തിൻെറ അടുക്കൽ പോയിരുന്നു.

ശ്രീ—രാത്രിയിൽ എന്തിനു പോയി?

രാ—പോയതു ഒരു സ്നേഹിതനെ കാണാനായിരുന്നു. പക്ഷെ, അവിടെ അദ്ദേഹത്തിനെ കണ്ടു. എന്നെ തൻെറ വസതിയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

ശ്രീ—ശരി, ഇന്നത്തെ പ്രോഗ്രാം എന്തെല്ലാമാണു്?

രാമ—ഇന്നുമുഴുവനും ഒഴിവുണ്ടു്. ജോലി പലതും എൻെറ ചുമതലയിൽ ഉണ്ടു്. പക്ഷെ, ഞാൻ നാലുദിവസത്തെ അവധി എടുത്തിരിക്കയാണു്.

ശ്രീ—എന്നാൽ പ്രാതഃകർമ്മങ്ങൾ നിർവ്വഹിക്കണം; പി
ന്നെ സ്വസ്ഥമായി ഇരിക്കാമല്ലോ.

രാമദേവൻ അതിലേക്കുപോയി. ശ്രീകാന്തൻ പുതിയ നിയമത്തിൻെറ പുറങ്ങൾ മറിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ചില വാക്യങ്ങൾ വായിച്ചപ്പോൾ അവനു് ആനന്ദമുണ്ടായി. മററു ചിലതു് അവൻെറ മനസ്സിലായില്ല. ചിലതു് ഇഷ്ടമായതുമില്ല. പക്ഷെ, രാമദേവൻ വരുന്നതുവരെ വായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

രാമ—ശരി, ഞാൻ തയ്യാറായി, പറയണം.

ശ്രീകാന്തൻ പുസ്തകം മേശപ്പുറത്തു വച്ചിട്ടു്, "ഇരിക്കണം, എൻെറ കഥ പറയാം.

രാമദേവൻ തലകുലുക്കിയിട്ടു്, കസേര സമീപം നീക്കിയിട്ടു് ഇരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ ശാന്തചിത്തനായിട്ടു് കഥയാരംഭിച്ചു:

അച്ഛൻെറ വിവരണത്തിൽ ആരംഭിച്ചു്, തൻെറ ജനനം, വളർച്ച, സവിതയുടെ ആഗമനം, കുടുംബത്തിലെ ആനന്ദമയമായ ജീവിതം, പെട്ടെന്നു് ദേവൻെറ ആവിർഭാവം, അച്ഛൻെറ ഭയവും സംശയങ്ങളും, സവിതാപരിത്യാഗം, അതിനുശേഷമുള്ള സങ്കടാനുഭവം, അച്ഛൻെറ അവസ്ഥ, മാതാവിൻെറ സ്ഥിതി, സ്വന്തം വ്യഥ, പ്രമാണിയുടെ പ്രവൃത്തി, വീടുവിടാനുള്ള തൻെറ നിശ്ചയം, സവിതയും മധുസൂദനനും, സവിതയുടെ പരിവർത്തനം, അച്ഛൻെറ സുഖക്കേടു് ധർമ്മപുരത്തുനിന്നും പ്രേമനഗരത്തിലേക്കുള്ള യാത്ര, ആദിയായ സകല സംഭവങ്ങളും വർണ്ണിച്ചു. രാമദേവൻ ഒരക്ഷരം പോലും ശബ്ദിക്കാതെ ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ സംഭാഷണം ഏകദേശം മൂന്നുമണിക്കൂർ നീണ്ടുനിന്നു. **അതിനിടയിൽ അവിടെനിന്നും**

രണ്ടുപേരും ഇളകിയില്ല. അത്രമാത്രം അതിൽ ലയിച്ചിരുന്നു. രാമദേവൻ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. തന്റെ സങ്കല്പങ്ങൾക്കു് അതീതമായ ഏതോ വിഷയത്തെപ്പററി കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു കുഞ്ഞിനെപ്പോലെ അവൻ കൌതുകത്തോടുകൂടി ശ്രീകാന്തനെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. സ്വന്ത അനുഭവവും ദുഃഖവും എല്ലാം അല്പനേരത്തേക്കു് അവൻ മറന്നുപോയി. തന്റെ കഥയുടെ രസം കുറഞ്ഞതായി തോന്നി. ശ്രീകാന്തനെ അപേക്ഷിച്ചു് താൻ ഏതോ വിപരീതമാർഗ്ഗത്തിൽ ചലിക്കുന്നവനായി ക്ഷണനേരത്തേക്കു് അവനു തോന്നി.

രാമ—നിങ്ങളുടെ കഥ അത്ഭുതം തന്നെ.

ശ്രീ—എന്തെല്ലാമാണു് ഇനി ഉണ്ടാകാൻ പോകുന്നതെന്നു് ഈശ്വരനറിയാം.

രാമ—അതെ, ഒരു പക്ഷേ, നിങ്ങൾക്കു് ഇനി ഇതിലും അധികം കഷ്ടതകൾ സഹിക്കേണ്ടി വന്നേക്കാം.

ശ്രീ—എനിക്കുമാത്രമല്ല, എല്ലാവക്കും! എന്റെ ദുഃഖം വകവെയ്ക്കാനില്ലല്ലോ. സവിത ഒരിടത്തു്. അച്ഛൻ വീട്ടിൽത്തന്നെ ദുഃഖിക്കുന്നു, അമ്മ ഹൃദയത്തിലുദിച്ചുയരുന്ന മഹദ്വിചാരങ്ങൾ പ്രയോഗിക്കാൻ നിർവ്വാഹമില്ലാതെ വലയുന്നു. ഇവരുടെയെല്ലാം ദുഃഖത്തിനോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തുകയാണെങ്കിൽ എന്റെ ദുഃഖം സുഖമാണെന്നു വിചാരിക്കണം.

രാമ—നിങ്ങൾ അസാധ്യസാഹസമാണു് കാണിച്ചതു്.

ശ്രീ—ഞാൻ ഒന്നും ചെയ്തില്ല. പക്ഷേ, അങ്ങനെ വന്നുഭവിച്ചു.

രാമ—ഇനി എന്തുചെയ്യാനാണുദ്ദേശിക്കുന്നതു്?

ശ്രീ:—ഞാൻ നാളെയോ, മറെറന്നാളോ, സവിതയുടെ അടുക്കൽ എത്തും. അവർക്കും എനിക്കും ശാന്തി കിട്ടും. "അവിടെ 'എന്തുശാന്തികിട്ടും ചെമ്മാന്മാരെക്കാൾ മോശമാണു് തോട്ടികളുടെ സ്ഥിതി." എന്നു് രാമദേവൻ ഇടയ്ക്കുകയറി പറഞ്ഞു.

ശ്രീ.—പക്ഷേ, ഞങ്ങൾ ഒരുമിച്ചായിരിക്കയില്ലേ? ആ സന്തോഷം മററു ദുഃഖങ്ങളെ വിസ്മരിപ്പിക്കും. വാസ്തവത്തിൽ അന്യന്മമ്മാർക്കാണു് യഥാത്ഥദുഃഖം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നതു്. ഞങ്ങൾക്കു് ഭംഗിപുരത്തു് ശാന്തിയുണ്ടാകും. അവർക്കു് മാളികയിലും ഇല്ലാ. രാമദേവാ, ദുഃഖത്തെപ്പററി ഇതുവരെ നിങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ല. ഉണ്ടെങ്കിൽ, ഇവിടത്തെ സുഖജീവിതത്തെ അപേക്ഷിച്ചു് നിങ്ങളുടെ മാതാവിന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു് കൂടുതൽ ആനന്ദമുണ്ടാകുമായിരുന്നു.

രാമദേവൻ അധോമുഖനായിരുന്നു. പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി തലകുലുക്കിയിട്ടു് പറഞ്ഞു. "ഞാൻ കേവലം എന്റെ സുഖത്തിനായി മാത്രം വന്നതല്ല. ഇതു് സത്യമാർഗ്ഗമാണു്. എന്റെ അമ്മയും ഈ മാർഗ്ഗം സ്വീകരിക്കേണ്ടതാണു്.

ശ്രീ:—ശരി, വന്നതെല്ലാം വന്നു.

രാമ:—ശ്രീകാന്താ, അങ്ങനെയല്ല, നിങ്ങൾ എന്റെ കഥ മുഴുവൻ കേട്ടല്ലോ. എന്നിട്ടും ഇതുവരെ ഞാൻ അനുഭവിച്ച പീഡകളെപ്പററി ഊഹിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലേ?

ശ്രീ:—ഞാൻ അതെല്ലാം ശരിക്ക ധരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. കേട്ടു് ഞാൻ കമ്പിതനായിരിക്കുകയാണു്.

രാമ:—എന്നിട്ടും ഇങ്ങനെ സംസാരിക്കുന്നതെന്താണു്?

ശ്രീ.—എന്റെ മനസ്സിന്ന സമാധാനം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഇതിൽ നിങ്ങൾക്കു് തെററു പററിയതല്ലേ, എന്നൊരു തോന്നൽ ഉണ്ടാകുന്നു.

രാമ.—"ശരിതന്നെ, പക്ഷേ, നിങ്ങൾ എന്റെ സ്ഥിതിയും ഒന്നാലോചിക്കേണ്ടതാണു്. ഞാൻ തെററുതന്നെചെയ്യുന്നിരിക്കട്ടെ—ഇല്ലില്ല, ഞാൻ തെറെറന്നു വിചാരിക്കുന്നേയില്ല." അല്പനേരം മൗനം ദീക്ഷിച്ചിട്ടു്-"എന്തു്? ഹിന്ദുജാതി എന്നോടു് ഇതിൽ കൂടുതൽ അന്യായം ചെയ്യാനില്ല; അതു പരമാർത്ഥമല്ലേ? ഞാനും സവർണ്ണരെപ്പോലെ മനുഷ്യനാണു്. എന്നിട്ടും സവർണ്ണർ എനിക്കു് അവരുടെ മൃഗങ്ങൾക്കുള്ള സ്ഥാനം പോലും നല്കിയില്ല. എനിക്കു മാത്രമല്ല, എന്റെ ജാതിക്കാർക്കു മുഴുവൻ. അവർ എപ്പോഴും ഇവരുടെ ഉപദ്രവംകൊണ്ടു സങ്കടപ്പെടുന്നു. ഒരു വെറും മിഥ്യാഭിമാനത്തിന്നു വേണ്ടി സവർണ്ണർ ഞങ്ങളോടു് എന്തന്യായം ചെയ്യുന്നു. ശ്രീകാന്താ, ഞാൻ ക്രിസ്ത്യാനിയായതു് നിങ്ങൾക്കിഷ്ടമില്ലെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായി. എനിക്കു് നിങ്ങളോടു് അത്യന്തം സ്നേഹമുണ്ടു്. പക്ഷേ, എന്തുചെയ്യാനാണു്? എന്റെ അമ്മയുടെ മനോഭാവം പോലും ഞാൻ നിരാകരിച്ചു." (രാമദേവന്റെ നാവുസ്തംഭിച്ചു് എന്നാൽ അവൻ അതു മറച്ചിട്ടു് പൂർവ്വാധികം

ഉത്തേജിതനായി പറഞ്ഞു തുടങ്ങി)—"ഞാൻ ഒരു തെററും ചെയ്തില്ല. ക്രിസ്തീയധർമ്മം അതിന്റെ ആചാരം കൊണ്ടു് സ്നേഹവും സമത്വവും നിറഞ്ഞതാണെന്നു് തെളിയിച്ചിട്ടുണ്ടു്. നേരെ മറിച്ചു് ഹിന്ദുധർമ്മം അതിനു വിപരീതമാണു്. ഞാൻ ഒരു ക്ഷണനേരമെങ്കിലും ഹിന്ദുവായിരിക്കുന്നതെങ്ങനെ? എന്റെ അമ്മയെപ്പററി നിങ്ങൾ പറയുന്നതെന്തിനു്? ഞാൻ അവർക്കുവേണ്ടി എന്തും ചെയ്യാൻ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. ഞാൻ അവരെ എത്ര ഗുണദോഷിച്ചു! എത്ര വർഷം ഞാൻ എന്റെ മനസ്സിനെ തകർത്തു? എത്ര ദിവസം! എന്റെ ദുഃഖത്തിനു് മി. വില്യം മാത്രമേ സാക്ഷിയായിട്ടുള്ളൂ.

ശ്രീ.—രാമദേവാ, നിങ്ങൾക്കു് സത്യമെന്നു തോന്നുന്നപക്ഷം, അതിൽ ശാന്തി നേടുക. നിങ്ങളുടെ അമ്മയെ ഈശ്വരൻ കാത്തുരക്ഷിക്കും.

രാമദേവൻ അല്പം ശാന്തനായി. "എന്റെ അമ്മയുടെ സുഖത്തിനുവേണ്ടി ഞാൻ ഇനിയും പ്രയത്നിക്കാം. പക്ഷേ, ഹൃദയത്തിൽ അടിച്ചുയരുന്ന കൊടുങ്കാററിനെന്തു പ്രതിവിധി? ഞാൻ ശാന്തനായിരുന്നു് എന്റെ മാർഗ്ഗം നിശ്ചയിക്കയുമായിരുന്നു; അപ്പോഴാണു് നിങ്ങൾ എന്നെ ഇളക്കിയതു്. ശ്രീകാന്താ, ഞാൻ സത്യം പറയുകയാണു്. വേദനയുണ്ടു്., പക്ഷേ, ഒരു മാർഗ്ഗവും കാണുന്നില്ല.

രാമദേവന്റെ ഹൃദയം ശിഥിലമായി. ശ്രീകാന്തൻ കസേരയിൽ നിന്നു് എഴുന്നേററു് അധോമുഖനായിരുന്ന

രാമദേവന്റെ സമീപം ചെന്ന്, അവന്റെ തലയിൽ തലോടി.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തെട്ട്

രാമ.—എന്റെ ചിത്തം അത്യധികം അശാന്തമായിരിക്കുന്നു. ഞാൻ കുറച്ചു ദിവസത്തേക്ക് ഒന്നു പോയിട്ടുവന്നാൽ എന്താണു് തരക്കേട്?

വില്യം—നീ ഇത്ര ദുർബ്ബലനാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചതേയില്ല. സാമുവൽ! നീ സഹിച്ച അന്യായങ്ങൾ ഇത്ര ക്ഷണം മറക്കുമെന്നു ഞാൻ ശങ്കിച്ചില്ല. എങ്കിൽ ഞാൻ നിനക്ക് ധർമ്മമന്ത്രം ഉപദേശിച്ചിട്ട് ക്രിസ്തുവിന്റെ നാമത്തിൽ.........................

രോഷംകൊണ്ടു് വാചകം പൂർത്തിയാക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല.

രാമ.—"അങ്ങനെ വല്ലതും ഞാൻ ചെയ്യുന്നുണ്ടോ?"

വില്യം.—"നീ അങ്ങനെ തന്നെയാണു് ചെയ്യുന്നതു് നീ ഈ പ്രേമധർമ്മത്തിന്റെ പരിസരങ്ങളിൽ നിന്നും ദൂരെ പോകുകയാണെങ്കിൽ, പെട്ടെന്നു നിന്റെ ശിരസ്സിൽ സാത്താൻ കടന്നുകൂടും. നന്മതിന്മകൾ തിരിച്ചറിയാൻ അശക്തനാകും."

രാമദേവൻ അല്പം മുഷിച്ചിലോടെ......എന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല.

വില്യം—എങ്ങനെ തോന്നും? നിനക്കു തോന്നുകയും മനസ്സിലാകയുമില്ല. ആ ശക്തി നീ കളഞ്ഞു. നിന്റെ സ്നേഹിതൻ നിന്നിൽ എന്തോ തന്ത്രം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുകയാണു്.

രാമ.—താങ്കൾ എന്താണു് പറയുന്നതു്. എന്റെ ആ സ്നേഹിതനെ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ല. അയാൾ മററു ഹിന്ദുക്കളെപ്പോലെയല്ല. അയാൾ.. ....

വില്യം.—അയാൾ മററുള്ളവരെപ്പോലയല്ലെന്നെനിക്കറിയാം. മററു ഹിന്ദുക്കളെപ്പോലെ ആയിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ നിന്നെ അയാളുടെ കൂടെ പോകാൻ അനുവദിക്കുമായിരുന്നു.

രാമ.—അയാളിൽ എന്തു ദോഷമാണു് കണ്ടതു്? എന്നെക്കാൾ അധികം ദുഃഖിക്കുന്നു. അയാളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ആരെപ്പററിയും നിന്ദയോ വെറുപ്പോ ഇല്ല.

വി—അതാണു അയാളുടെ ഭയങ്കരത. നിന്നെ ഹിന്ദുധമ്മത്തിലകപ്പെടുത്തുവാൻ നിന്ദയും അന്യായവും സഫലമാകുകയില്ലെന്നു് അയാൾ മനസ്സിലാക്കി. അവന്റെ സ്നേഹം യഥാത്ഥ സ്നേഹമല്ല. ഒരു തരം ഇന്ദ്രജാലമാണു്.

ഉപദേശരൂപത്തിൽ അയാൾ തുടന്നു—സാമുവൽ കൃതഘ്നനാകരുതു്. നിനക്കു് സുഖവും സ്വാതന്ത്ര്യവും സമത്വവും പ്രദാനംചെയ്ത ആ ധമ്മം താമസിയാതെ നിനക്കു് പതിയും സമ്പത്തും നൽകും; നീ അതിനു വിരോധമായി ഒന്നും ചെയ്യരുതു്.

രാമ—പക്ഷെ, താങ്കൾ.........താങ്കൾ................

വി—എനിക്കെല്ലാം അറിയാം. നീ വെറും സാധുവാണു്, വികാരാധീനനാണു്. അതുകൊണ്ടു് അയാളുടെ യുക്തികൾ ഒന്നും മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുന്നില്ല. ഞാൻ പരമാത്ഥം പറയുകയാണു്. അയാൾ

പ്രേമധൎമ്മത്തിന്റെ ശത്രുവാണു്. ഇന്നലെ അയാളോടു സംസാരിച്ചതിൽനിന്നും അയാളിൽ കാളകൂടവിഷം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നെന്നു് ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി.

രാമദേവൻ വ്യാകുലപ്പെട്ടു: ശ്രീകാന്തനെ കാളകൂടവിഷം എന്നു സങ്കല്പിക്കുന്നതുപോലും അവനു അസഹ്യമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഇന്നുവരെ താൻ വിനീതഭാവത്തിൽ ജീവിതം നയിച്ച ആളിന്റെ മുൻപിൽ ഒരു വാക്കുപോലും ശബ്ദിക്കാൻ തോന്നിയില്ല. അവൻ പരിഭ്രമിച്ചു; വിഷമിച്ചു; മൌനമായിരുന്നു.

"സാമുവൽ! നോക്കുക"— വീണ്ടും ആ ശക്തിയേറിയ ശബ്ദങ്ങൾ കേട്ടു് സാമുവൽ ചിന്തയിൽനിന്നുണൎന്നതുപോലെ വില്യത്തിന്റെ രക്തവൎണ്ണമായ മുഖത്തേക്കു നോക്കി.

"നിനക്കറിയാമോ? പ്രേമധൎമ്മത്തെ ത്യജിക്കുന്നവർ............

"ഞാൻ എന്തിനു ത്യജിക്കുന്നു." ശ്രീകാന്തൻ ഞാൻകൂടെ ചെല്ലണമെന്നു പറയുന്നതുപോലുമില്ല. എനിക്കു് സ്വയം............"

വി—ഇതെല്ലാം മായാജാലമാണു്. നീ പ്രേമാശ്രമത്തിൽനിന്നു പുറത്തിറങ്ങുമ്പോൾ നിന്റെ ഉദ്ദേശങ്ങളിൽനിന്നും നിന്നെ വ്യതിചലിപ്പിക്കുന്ന ശങ്കകൾ ഉണ്ടാകും. തീരെ സാധുക്കളായ ചില ഹിന്ദുക്കളുമായി പരിചയപ്പെടുത്തിയിട്ടു് നിന്റെ രോഷം നശിപ്പിക്കും.

പ്രവചനംപോലെയുള്ള ആ ശക്തിയേറിയ വാക്യങ്ങൾ രാമദേവൻ സശ്രദ്ധം ശ്രവിച്ചു. അവന്റെ മനസ്സ് ഒന്നുകൂടി വ്യാകുലവും പരിഭ്രമസംപൂർണ്ണവുമായി

വി—നിനക്കറിയാമോ? ഈ പ്രേമാശ്രമത്തെ നശിപ്പിക്കാൻ അനേകം പിശാചുകൾ കുറച്ചുകാലത്തിനകം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. അവർ നമ്മുടെ പാതിരി അവർകളേപ്പോലുള്ള പരിശുദ്ധപുരുഷന്മാരെ സ്വാർത്ഥരെന്നും വഞ്ചകന്മാരെന്നും വിളിക്കുന്നു. ഈ ധർമ്മത്തിൽ മദ്യത്തിനും ഗോഹത്യയ്ക്കും സ്ഥാനമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു നിന്ദിക്കുന്നു. പറയൂ. നീ ഇവിടെ മദ്യപാനമോ, ഗോഹത്യയോ കണ്ടിട്ടുണ്ടോ? പാതിരി അവർകളുടെ കണ്ണുകളിൽ പരിശുദ്ധതയല്ലാതെ മറ്റുവല്ലതും നീ കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?

രാമദേവൻ വില്യത്തിനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് മൌനമായിരുന്നു.

"അതുകൊണ്ടാണു്, നീ ഇവിടെനിന്നും ദൂരെപോകരുതെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞതു്. നിനക്കറിയാൻ പാടില്ല പക്ഷേ, നീ പോയാലുണ്ടാകുന്ന പരിണാമം എനിക്കറിയാം. ഒരുകാര്യം വീണ്ടും നിന്നോടു പറയട്ടെ. ജീവിതകാലം മുഴുവനും നിന്നെ ഇവിടെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കണമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല: പാതിരി അവർകൾക്കും എനിക്കും ധർമ്മപ്രചരണത്തിൽ വലിയ ആശകളുണ്ടു് പക്ഷേ, നീ ഇപ്പോൾ ധർമ്മം കൈക്കൊണ്ടവനാണു്. നിന്റെ ബുദ്ധി അപക്വമാണു്. നിന്റെ അറിവും പരിമിതമാണു്. അതിൽ പല ന്യൂനതകളുമുണ്ടു്, നീ

മററൊരു പരിതഃസ്ഥിതിയിൽചെന്നു ചേരുകയാണെങ്കിൽ നിൻെറ ധർമ്മവും, വ്യക്തിത്വവും സുരക്ഷിതമായിരിക്കയില്ല.

രാമദേവൻെറ പരവശത അല്പം കുറഞ്ഞു. അവൻെറ മുഖത്തു് പശ്ചാത്താപം പ്രത്യക്ഷമായി. വില്യം തുടൎന്നു—

"എൻെറ അഭിപ്രായം കേൾക്കമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ എനിക്കുപറയാനുള്ളതു്, നീ ഒന്നുരണ്ടുവർഷം എൻെറ കൂടെ താമസിച്ചു് ധർമ്മാദ്ധ്യയനം നടത്തുക. ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് ആശാസംപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങൾ രാമദേവനിൽ പതിപ്പിച്ചു. അയാൾ രാമദേവൻെറ മുഖത്തു് അനുകൂലഭാവംകണ്ടു സന്തോഷഭരിതനായി തുടൎന്നു— "ക്രിസ്തുവിൻെറ പ്രതാപത്താൽ നീ രക്ഷപ്പെട്ടു. നീ ഇപ്പോൾ വീട്ടിൽപോകരുതെന്നാണു് എൻെറ അഭിപ്രായം. നിനക്കു് ശ്രീകാന്തൻെറകൂടെ പോകാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നു ഞങ്ങൾ അയാളെ അറിയിക്കാം.

രാമ—വേണ്ട, വേണ്ട, തീൎച്ചയായിട്ടും പോകണം, അയാൾ ഇപ്പോൾ പോകും.

വില്യത്തിൻെറ മുഖഭാവം ആകെമാറി, എങ്കിലും ശാന്തസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു—ശരി, പോയിട്ടു വരിക, പക്ഷേ, ഞാൻ പറഞ്ഞതു് ക്ഷണനേരത്തേക്കുപോലും മറക്കരുതു്.

രാമദേവൻ എഴുന്നേററു. വില്യം അവൻെറ മന്ദഗതി വളരെനേരം നോക്കിച്ചു: രാമദേവൻ കുറച്ചുദൂരം പോയപ്പോൾ, ജാൺ എന്നൊരു സ്നേഹിതനെ വിളി

ച്ചു് അംഗുലീനിർദ്ദേശത്താൽ കടന്നുപോകുന്ന രാമദേവ നെ കാണിച്ചുകൊടുത്തു. ജാൺ വേഗം രാമദേവനെ പി ൻതുടൎന്നു. വില്യം മടങ്ങിച്ചെന്നു്, ചാരുകസേരയിൽ ഇ രുന്നു് ചിന്താമഗ്നനായി സിഗററവലിച്ചുതുടങ്ങി.

ശ്രീകാന്തനെനോക്കി രാമദേവൻ വിചാരിച്ചു.

"ഇവൻ ചതിയനാണോ? ഇവൻ ഭയങ്കരനാണോ? ഇന്ദ്രജാലക്കാരനാണോ?" ഈ ഓരോ ചോദ്യവും അടി സ്ഥാനമില്ലാത്തതാണെന്നു് അവനു ബോധ്യമായി. എ ങ്കിലും വീട്ടിൽ പോകാനുള്ള ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല.

ശ്രീ—എന്തു നിശ്ചയിച്ചു?

രാമ:—(വിഷണ്ണനായിട്ടു്) അദ്ദേഹം ദേഷ്യപ്പെടുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ രാമദേവൻെറ വിഷമസ്ഥിതിയെ മന സ്സിലാക്കി.

'ശരി, എന്നാൽ ഞാൻ തയ്യാറാകട്ടെ! എന്നു പറ ഞ്ഞുകൊണ്ടു് എഴുന്നേററു യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കമായി. രാ മദേവൻ അവനെ നോക്കിയിരുന്നു.

വളരെ പണിപ്പെട്ടു് അവൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞു— "ഞാൻ സ്റ്റേഷനിലേക്കു വരുന്നില്ല. എനിക്കു് നല്ല സു ഖം തോന്നുന്നില്ല."

ശ്രീ.—അതിനെന്തു്? ഞാൻ സ്റ്റേഷൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. ത നിച്ചു പൊയ്ക്കൊള്ളാം എന്നു പറഞ്ഞു അഭിവാദ നം ചെയ്തശേഷം പുറത്തേക്കിറങ്ങി. അടുത്തു നി ന്ന ജാൺ ശ്രീകാന്തൻ ഏകനായി പോകുന്നതു ക ണ്ടു സന്തോഷിച്ചു, രാമദേവനെ സമാശ്വസിപ്പിക്കാ നായി അവൻെറ മുറിയിലേക്കു ചെന്നു.

അദ്ധ്യായം ഇരുപത്തൊമ്പതു്

ശ്രീകാന്തൻ പ്രേമാശ്രമത്തിനു പുറത്തു കടന്നശേഷം രാമദേവന്റെ മുറിയുടെ നേക്കു തിരിഞ്ഞുനോക്കി പക്ഷേ, മതിൽക്കെട്ടിന്റെ മറവുകൊണ്ടു് അവിടം അദൃശ്യമായിരുന്നു. സവിതയുടെ സമീപത്തേക്കുള്ള യാത്ര അവനു് അത്യാനന്ദകരമാണു്. എന്നാൽ, ഇന്നു് അവനു് ആനന്ദമില്ല, ഉന്മേഷമില്ല. രാമദേവനിൽ അവൻ ഒടുവിൽ കണ്ട ഭാവഭേദം അവനെ അസ്വസ്ഥനാക്കി. രാമദേവനെ ആ നിലയിൽ വിട്ടിട്ടു പോകുന്നതിൽ അവനു കുണ്ഠിതം തോന്നി. മാതാപിതാക്കന്മാരെ ദുഃഖസാഗരത്തിൽ തള്ളിയിട്ടു് സ്വഗൃഹം ഉപേക്ഷിച്ചുപോരാൻ അവനെ പ്രേരിപ്പിച്ചതു് സവിതയോടുള്ള സ്നേഹാധിക്യമാണു്. എന്നാൽ രാമദേവനോടുള്ള അനുകമ്പ ആ സ്നേഹത്തിനു് ഒരു മങ്ങൽ ഉണ്ടാക്കിയിട്ടില്ലെന്നു് സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ റെയിൽവേസ്റ്റേഷനിലേക്കു നടന്നു; പല വഴിയാത്രക്കാരും വാഹനങ്ങളും അവനെ കടന്നുപോയി. പക്ഷേ, അവൻ ആരെയും നോക്കിയില്ല, ഒന്നും കണ്ടില്ല. ചിന്താക്രാന്തനായി ഒരുവിധം അവൻ റയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. വണ്ടി വന്നിട്ടില്ല; തന്മൂലം ടിക്കറെറടുത്തുകൊണ്ടു് പ്ലാറ്റുഫാറത്തിൽ ഒരററത്തു് ഒഴിഞ്ഞുകിടന്ന ഒരു ബെഞ്ചിൽ ചെന്നിരുന്നു. മനുഷ്യജീവിതത്തിന്റെ വൈവിധ്യത്തേയും വൈചിത്ര്യത്തേയും കുറിച്ചു്

അവൻ ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഒരേ വ്യക്തിയുടെ ജീവിതത്തിൽ തന്നെ എന്തെല്ലാം മാററങ്ങൾ എത്ര പെട്ടെന്നു് ഉണ്ടാകുന്നു! ഒരു സവർണ്ണകുടുംബത്തിൽ-അത്രം ഒരു പ്രഭുകുടുംബത്തിൽ—ഒരു കോടീശ്വരൻെറ പുത്രിയായി സുഖസമൃദ്ധിയിൽ വളൎന്ന സവിത നിമിഷനേരംകൊണ്ടു് തോട്ടിജാതിയിൽപ്പെട്ടവളായി, ദരിദ്രയായി! ഒരുഹിന്ദുവായിരുന്ന രാമദേവൻ പെട്ടെന്നു ക്രിസ്ത്യാനിയായി! എന്തൊരു മാററങ്ങൾ? എന്താണു് ഇതിലെല്ലാം അന്തൎല്ലീനമായിരിക്കുന്ന തത്വം!

ശ്രീകാന്തൻ ഈദൃശചിന്തകളിൽ ലയിച്ചു് ഏകാകിയായിരിക്കെ, രണ്ടു യുവാക്കന്മാർ അയാൾ ഇരുന്ന ബെഞ്ചിൽ ചെന്നിരുന്നു. അവർ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു. ശ്രീകാന്തൻെറ ഏകാഗ്രതയ്ക്കു ഭംഗം നേരിട്ടു. ചിന്താതന്തു തകൎന്നു.

പുതുതായി വന്നുചേൎന്ന യുവാക്കന്മാർ സംഭാഷണം ആരംഭിച്ചു. അവർ ചിലരുടെ ത്യാഗങ്ങളേയും അതിന്റെ അസ്ഥിരതയേയും, ആ ത്യാഗങ്ങൾക്കു് അവരെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്ന വിചാരങ്ങളേയും മററും കുറിച്ചു് സംഭാഷണം ചെയ്തുതുടങ്ങി. ക്രമേണ ആ സംഭാഷണം അവർ തമ്മിൽ ഒരു വാദപ്രതിവാദമായിത്തീൎന്നു.

ശ്രീകാന്തനെ അവരുടെ സംഭാഷണം രസിപ്പിച്ചു. അതിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാനും അവൻ ഇച്ഛിച്ചു. എന്നാൽ ഒരു സ്ത്രീ ആ ബെഞ്ചിൽ ചെന്നിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ അവരെ ഒന്നു നോക്കിയിട്ടു് തിരിഞ്ഞു: വണ്ടി വരാനുള്ള സമ

യമായതുകൊണ്ടു് പ്ലാററുഫാറത്തിൽ ആളുകൾ നിറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞു. ബെഞ്ചിലും ആളുകളുടെ സംഖ്യ വർദ്ധിച്ചു. ആഗതരായ ആ രണ്ടു സ്നേഹിതന്മാരും സംഭാഷണ വിഷയം മാററി.

വണ്ടി വന്നു. ശ്രീകാന്തൻ വണ്ടിയിൽ കയറി. വണ്ടി തിരിക്കുന്നതിനു മുമ്പു് അവൻ പ്ലാററുഫാറം ഒട്ടുകെ ഒന്നു നോക്കി. പരിചയമുള്ള ഒരു മനുഷ്യനേയും കണ്ടില്ല. എന്നാൽ വണ്ടി പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ ചെയിററിംഗു റൂമിന്റെ വാതുക്കൽ നിന്ന വിപ്രനെ കണ്ടു. ശ്രീകാന്തൻ തൊഴുതു. വിപ്രം സലാം ചെയ്തു. വണ്ടി സ്റ്റേഷൻവിട്ടു.

ശ്രീകാന്തന്റെ മനസ്സും ശരീരവും ഒരുപോലെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു. അന്നു് ഭാഗ്യവശാൽ മൂന്നാംക്ലാസ്സ് വണ്ടിയിൽ ധാരാളം സ്ഥലമുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ കിടക്ക നിവർത്തിട്ടു് കിടന്നു.

നിദ്രയുണ്ടായില്ലെങ്കിലും കിടന്നപ്പോൾ അല്പം ആശ്വാസം തോന്നി. മനസ്സിൽ ഓരോരോ ചിന്തകൾ ഉദിച്ചുതുടങ്ങി. വണ്ടിയുടെ ഗതിയ്ക്കു് വേഗത കൂടിയതോടുകൂടി മാതാപിതാക്കളേയും രാമദേവനേയും അപേക്ഷിച്ചു് സവിതയെപ്പററിയുള്ള ചിന്ത മുന്നണിയിലായി. "അവൾ എന്തു ചെയ്യുകയായിരിക്കും" ഈ വിചാരം അനേകതവണ ഉണ്ടായി. രാത്രിയിൽ പത്തുമണിവരെ ഈവിധമുള്ള ചിന്തകളാൽ സമയം പോക്കി. അതിനുശേഷം അവൻ ഉറങ്ങി. വിചിത്രസ്വപ്നങ്ങൾ ഓരോന്നായി കണ്ടുതുടങ്ങി. എല്ലാററിലും അച്ഛനും, അമ്മയും സവിതയുമാണു്. ഒരു സ്വപ്നം, വിശേഷ്യ അതിൽ ഒരു ഭാഗം,

അവൻെറ ഉള്ളിൽ ഭയം ജനിപ്പിച്ചു. വില്യാ രാമദേവ
ൻെറ കണ്ണുകളിൽ ചുട്ടുപഴുപ്പിച്ച രണ്ടു സൂചികൾ കുത്തി
ഇറക്കുന്നു. രാമദേവൻ പിടയ്ക്കുന്നു, ചീറുകയും ഞരങ്ങുകയും
ചെയ്യുന്നു. അവൻ രാമദേവനെ രക്ഷിക്കാൻ എത്ര ശ്രമി
ച്ചിട്ടും കഴിയുന്നില്ല. കാലുകൾ മുമ്പോട്ടു നീങ്ങുന്നില്ല. ക
ണ്ണുകൾ താനേ അടഞ്ഞുപോകുന്നു, ഭയംകൊണ്ടു വിറ
ച്ചു ശ്രീകാന്തൻ ക്ഷണനേരത്തേക്കു ഉണർന്നുപോയെങ്കി
ലും വീണ്ടും ഉറങ്ങി. അടുത്ത സ്വപ്നം സ്ഥാനം പിടി
ച്ചു. —അതു മധുരമായിരുന്നു. അവൻ സവിതയുടെ അടു
ക്കൽ എത്തുന്നു; അവിടെ പണ്ടത്തെപ്പോലെ അച്ഛനും
അമ്മയും അവരുടെ ചുററും ഹരിജനസമൂഹവും ഇരിക്കു
ന്നു. അവരിൽ ഒരാളെ ഉമാദേവി ഗുണദോഷിക്കുന്നു.

ഈവിധ സ്വപ്നങ്ങളാൽ രാത്രി കഴിച്ചു. പ്രഭാ
തമായപ്പോൾ വണ്ടി ഒരു മരുപ്രദേശത്തുകൂടി കടന്നുപോ
കുകയായിരുന്നു. സൂൎയ്യോദയം നല്ലവണ്ണം കാണാം. ബാ
ലാക്കകിരണങ്ങളും ശീതമാരുതനും ശ്രീകാന്തനു ആശ്വാ
സം നൽകി. അവൻെറ മനസ്സു ഉല്ലാസപൂൎണ്ണമായി. സ
ങ്കല്പങ്ങൾക്കു ചിറകുകൾ ഉണ്ടായി. മനോരാജ്യത്തിൽ
അവൻ സ്വൈരസഞ്ചാരം ചെയ്തു. സവിതയുടെ അടു
ക്കൽ എത്തുമ്പോൾ ജീവിതത്തിലെ മംഗളഘട്ടം ആരം
ഭിക്കുമെന്നു അവനു തോന്നി.

ഉച്ച തിരിഞ്ഞു മൂന്നു മണിയോടുകൂടി വണ്ടി ഉദ്ദിഷ്ട
സ്ഥലത്തു എത്തി. ശ്രീകാന്തൻെറ ഹൃദയസാഗരത്തിൽ
ഭാവി ചിന്തകൾ അലതല്ലി. വണ്ടി നിന്നപ്പോൾ മൂന്നു
നാലു പരിചയക്കാരെ കണ്ടു. അവർ തന്നെ കാണാനി

ടയാകാതെ പുറമേക്കു നടന്നു. താൻ പഴയ ശ്രീകാന്ത നല്ലെന്നു് അവനറിയാമായിരുന്നു. അച്ഛനെ വിട്ടിറങ്ങി യതോടുകൂടി അവൻ ധനവാനോ പ്രതാപിയോ അല്ലാതായെന്നു് അവൻ വിശ്വസിച്ചു.

"സവിതയ്ക്കു് എന്താശ്ചര്യമായിരിക്കും" എന്നൊരു മാധുര്യമേറിയ വിചാരം ഉള്ളിൽ ഉദിച്ചു. തന്റെ മിത്രങ്ങളും സ്നേഹിതന്മാരും എന്തു വിചാരിക്കുമെന്നോർത്തപ്പോൾ അല്പം ഇച്ഛാഭംഗവും. സ്റ്റേഷനു പുറത്തു വന്നിട്ടും ഒരു വണ്ടി ഏർപ്പാടു ചെയ്യാൻ നിൽക്കാതെ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന കെട്ടുമായി ഭംഗിപുരത്തേക്കു നടന്നു. അനവധി വണ്ടികളും കാറുകളും കടന്നുപോയി. അവയുടെ ഹാറണും, 'മണി'നാദവും കേട്ടു് ഫുട്ടു്പാത്തിലേക്കു കയറിനടന്നു.

ആൾക്കൂട്ടത്തിനിടയിൽ കൂടി തള്ളിയും, മുട്ടിയും, ക്ഷമായാചന ചെയ്തും, വല്ലവിധവും ഭംഗിപുരത്തെ സമീപിച്ചു. ഭംഗിപുരം കണ്ട മാത്രയിൽ അവന്റെ മനസ്സു് തൃപ്തിയടഞ്ഞു. രണ്ടു മിനിട്ടിനകം സവിതയെ കാണാം. ശ്രീകാന്തന്റെ മുഖത്തു് ഗൗരവം സ്ഫുരിച്ചു. പല പ്രാവശ്യം അവൻ അവിടെ പോയിട്ടുണ്ടു്, പക്ഷേ ഇന്നത്തെ ആഗമനം അതിൽനിന്നെല്ലാം വ്യത്യസ്തമാണല്ലോ. സവിതയുടെ വീട്ടിലേക്കു തിരിഞ്ഞു. അടുത്ത വീടുകളിലെ കുട്ടികൾ ശ്രീകാന്തനെ കണ്ടു് ഓടി സവിതയുടെ അടുക്കൽ എത്തി, വിവരം അറിയിച്ചു സവിത അത്ഭുതാധീനയായി പെട്ടെന്നു് പുറത്തുവന്നു. സവിത ആനന്ദത്തിൽ ആറാടി. അവൾക്കു് ശ്രീകാന്തനെ നോക്കാനോ, അവ

നോട്ടു് എന്തെങ്കിലും പറയാനോ ശക്തിയില്ലായിരുന്നു. രണ്ടുപേരും പരസ്പരം നോക്കിനില്ക്കുന്നു. അടുത്ത മുറിയിൽനിന്നും മോത്തി ഓടി എത്തി. തുടൎന്ന അനേക സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ അവിടെ കൂടി. ശ്രീകാന്തൻ അവരെയും, അവർ ശ്രീകാന്തനെയും സാശ്ചൎയ്യം നോക്കി. ഒരക്ഷരവും പറയാതെ ശ്രീകാന്തൻ മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ കടന്നു്, തന്റെ കൈയിൽ ഇരുന്ന വിരിപ്പു് നിവൎത്തിട്ടു് ഇരുന്നു.

സവിതയുടെ മുഖത്തു് അല്പം ഗാംഭീൎയ്യംകാണുകകൊണ്ടു് ആളുകൾ പിരിഞ്ഞു. സവിതയും അകത്തുചെന്നിരുന്നു. രണ്ടുപേരുടെയും നയനങ്ങളിൽ അശ്രുകണങ്ങൾ പൊടിച്ചു. പക്ഷേ അതു് ആനന്ദാശ്രുവായിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം മുപ്പതു്

പണിപ്പെട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ചോദിച്ചു—

"എന്താ അനുജത്തീ?"

ഒരു പുഞ്ചിരിയായിരുന്നു അതിനുത്തരം. അതുകണ്ടു് മോത്തി വിസ്മയിച്ചു. അവൾക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. താൻ അപ്പോൾ ഇരിക്കുന്നതു ശരിയല്ലെന്നവൾക്കു തോന്നി. അവൾ എഴുന്നേല്ക്കാൻ ഭാവിച്ചു. എന്നാൽ സവിത അവളെ കൈക്കുപിടിച്ചിരുത്തി. ശ്രീകാന്തൻ മോത്തിയെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നു.

സവിത ആദ്യമായി അച്ഛനമ്മമാരെക്കുറിച്ചു ചോ

ിച്ചു. അതോടുകൂടി ശ്രീകാന്തൻ തന്റെ വൃത്താന്തവും പറയേണ്ടിവന്നു. താൻ മാതാപിതാക്കന്മാരെയും വീട്ടും ഉപേക്ഷിച്ച വിവരം അവൻ ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞു.

സവി—അച്ഛൻ വളരെ ദുഃഖിക്കുമല്ലോ.

ശ്രീ—എന്തുചെയ്യാം?

"അമ്മ............പാവം.........."സവിതയുടെ ഹൃദയം പൊട്ടി.

"നിങ്ങൾ ഇരിക്കണം, ഞാൻ പോകട്ടെ." എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മോത്തി എഴുന്നേററു. സവിത അവളുടെ കൈയ്യു് കടന്നുപിടിച്ചു. എന്നാൽ അത്ര മുറുകെ പിടിക്കാഞ്ഞതുകൊണ്ടു് മോത്തി മെല്ലെ കൈവിട്ടുവിച്ചിട്ടു അവളുടെ മുറിയിലേക്കു പോയി.

വളരെനേരം കഴിഞ്ഞിട്ടു് സവിത—"വല്ലതും കഴിക്കണ്ടെ? വിശപ്പുണ്ടായിരിക്കുമല്ലോ"

ശ്രീ—കഴിക്കണം, പക്ഷെ, വൈകുന്നേരം എല്ലാവരുടെയുംകൂടെ.

സവിതയുടെ മുഖത്തു് അല്പം ഗൗരവം പ്രത്യക്ഷമായി. ശ്രീകാന്തൻ അവളുടെ ഉള്ളിലുള്ള വിചാരം മനസ്സിലാക്കി.

ശ്രീ—ഉള്ളതു കഴിക്കാം.

സവി—ചേട്ടനു അതു കഴിക്കാൻ സാധിക്കുകില്ല.

ശ്രീ—എന്തായാലും കഴിക്കാം.

അവൾ പിന്നീടൊന്നും ചോദിച്ചില്ല. സവിതയുടെ ഉള്ളിൽ പല വിചാരങ്ങൾ കടന്നുകൂടി.

ശ്രീകാന്തനു ഇവിടെ താമസിക്കാൻ സാധിക്കുമോ?

ഇവിടെ എന്തുചെയ്യും?......ദിവസം എങ്ങനെ കഴിയും? ഇവിടത്തെ ജീവിതം കണ്ടു് മനസ്സിൽ വെറുപ്പുതോന്നുകില്ലേ?

ശ്രീ—സവിതേ! എന്താണാലോചിക്കുന്നതു്?

സവി—ഒന്നുമില്ല, ചേട്ടാ, ചേട്ടനു് ഇവിടെ താമസിക്കാൻ സാധിക്കുമോ എന്നു ചിന്തിക്കുകയായിരുന്നു.

ശ്രീ—ഉം, എന്തുകൊണ്ടു സാധിക്കുകയില്ല?

"ഇവിടെ എല്ലാ".........ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ പുറത്തേക്കു കണ്ണോടിച്ചു.

ശ്രീ—അതെല്ലാം ആലോചിച്ചിട്ടാണു ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്. നോക്കു! ഞാൻ ക്രമേണ വരും.

സവിത ആശ്ചര്യഭരിതയായി ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി.

ശ്രീ—അതുകൂടാതെ നീ ഏതെല്ലാം ജോലികൾ ചെയ്യുമോ അതെല്ലാം ചെയ്യും.

സവി—ചേട്ടനു വലിയ വിഷമമായിരിക്കും.

ശ്രീ—നീ നോക്കിക്കോ.

"ചേട്ടൻ മധുസൂദനൻെറകൂടെ താമസിച്ചെങ്കിലോ" എന്നൊരു വിചാരം അവളുടെ ഉള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. അവൾ സങ്കോചത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും ശ്രീകാന്തനെ ആ വിചാരം അറിയിച്ചു.

ശ്രീ—എന്നാൽ എൻെറ അച്ഛൻെറ വീട്ടിൽ താമസിക്കാമായിരുന്നില്ലേ?

സവി—തല്ക്കാലം അവിടെ താമസിക്കണം. കുറെ ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഇങ്ങോട്ടു വരാം.

ശ്രീകാന്തൻ സവിതയെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു് ചോ

മിച്ചു—"നീയും മധുസൂദനൻെറ വീട്ടിൽ വരുമോ?"
സവി—"ഞാനോ?"

"അതെ, അവിടെയല്ലെങ്കിൽ നമുക്കു പ്രത്യേകം ഒരു കെട്ടിടം എടുത്തു താമസിക്കാം. ദേവനും നമ്മുടെ കൂടെ താമസിക്കാമല്ലോ." ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു ശ്രീകാന്തൻ അവളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി. എന്നാൽ യാതൊരു പരിവൎത്തനവും ആ മുഖത്തു കണ്ടില്ല.

സവി—എനിക്കു ഇനി എങ്ങോട്ടും പോകാൻ സാധിക്കുകയില്ല.

ശ്രീ—എന്തുകൊണ്ടു?

സവി—എൻെറ ജീവിതം ഈ പ്രദേശത്തെ കാൎയ്യങ്ങളിൽ ലയിച്ചുപോയി. ദേവൻ ഒരാളിലല്ല.

ശ്രീ—അപ്പോൾ കുറച്ചുദിവസത്തിനകം എൻെറ അവസ്ഥയും അങ്ങിനെ ആയിത്തീരും.

സംഭാഷണം നിന്നു. മോതി ആംഗ്യംകൊണ്ടു സവിതയെ പുറത്തേക്കു വിളിച്ചു. സവിതയ്ക്കു സാരം മനസ്സിലായി. അവിടെ ഇരുന്നുകൊണ്ടുതന്നെ സവിത ഉത്തരംപറഞ്ഞു—"ദിവസവും പതിവുള്ളതുപോലെ." മോതിയ്ക്കു അതു രസിച്ചില്ല. സവിത ചിരിച്ചുകൊണ്ടു "എൻെറ ചേട്ടനാണു; ഞാൻ കഴിക്കുന്നതു ചേട്ടനും കഴിക്കും."

ശ്രീകാന്തൻ മോതിയെ നോക്കി ചിരിച്ചു. സവിതയുടെ വാക്കുകൾ ആഹാരത്തിനു അപൂൎവ്വസ്വാദുണ്ടാക്കിയതായി ശ്രീകാന്തനു തോന്നി.

മോതി പോയശേഷം ശ്രീകാന്തൻ അവളെപ്പററി ചോദിച്ചു: സവിത എല്ലാസംഗതികളും വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു. അവൻ ആശ്ചൎയ്യമഗ്നനായി. മോതിയിൽ അനുകമ്പ തോന്നി; തൻെറ അനുജത്തിയെ തുറിച്ചു നോക്കികൊണ്ടിരുന്നു. സവിതയുടെ ജീവൻ ആ പ്രദേശത്തെ കാൎയ്യങ്ങളിൽ ലയിച്ചുപോയെന്നു പറഞ്ഞതു് പരമാൎത്ഥമാണെന്നു ബോദ്ധ്യമായി. അവൾക്കു് ഇപ്പോൾ ദുഃഖമേ ഇല്ലെന്നു അനുഭവപ്പെട്ടു് അവളുടെ പരവശതയും പരിഭ്രമവും പോയി മറഞ്ഞു. അവൾ സ്വയം നിശ്ചയിച്ച മാൎഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി അനുദിനം മുന്നോട്ടു ഗമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ശ്രീ—സവിതേ! നീ നിൻെറ രൂപംപോലും ആകപ്പാടെ മാററിയല്ലോ.

സവിത ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്—രൂപം മാത്രമല്ല, പ്രകൃതവും, ആത്മാവും എല്ലാം.

ശ്രീ—അതെ, അതെ, ആത്മാവുതന്നെ.

സവി—ചേട്ടനും അതുതന്നെയാണല്ലോ, അല്ലേ?

ശ്രീ—അതെ, പക്ഷെ, എൻെറ വ്യഥ ഇതുവരെ തീൎന്നില്ല.

സവി—തീരും. ചേട്ടൻ രാമദേവനെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞില്ലേ, അതു കേട്ടപ്പോൾ ചേട്ടനു് പരിവൎത്തനം പൂൎത്തിയായിക്കഴിഞ്ഞെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലായി.

ശ്രീ—സവിതേ! രാമദേവൻെറ കഥ നിൻെറ കഥപോലെയല്ല.

സവി—ചേട്ടൻെറയോ?

ശ്രീ—അതെ. അത്ഭുതം വിചിത്രംതന്നെ.

സ—വിചിത്രമെന്നല്ല, അത്ഭുതവുമാണ്.

ശ്രീ—പക്ഷെ ഞാൻ എന്റെ ആത്മാവിന്റെ പ്രേരണയാൽ ഇങ്ങോട്ടു വന്നതാണ്.

സ—എന്തായാലും ചേട്ടൻ ഒരത്ഭുതത്യാഗമല്ലേ ചെയ്തതു്?

ശ്രീ—എന്റെ ത്യാഗം നിന്റെ ആത്മാർപ്പണംപോലെ അത്ര ഭയങ്കരമല്ല. ഞാൻ എന്റെ ദുഃഖം പങ്കിട്ടു് അടക്കി; നീയാ അതിനെ സുഖമാക്കിത്തീർത്തു.

സവി—അങ്ങനെയല്ല ചേട്ടാ; അതിരിക്കട്ടെ, ആ രാമദേവൻ ഇനി ക്രൈസ്തവധർമ്മം പ്രവർത്തിപ്പിക്കയും ഹിന്ദുക്കളോടു് പ്രതികാരത്തിനു് പ്രയത്നിക്കയും ചെയ്യുമെന്നോ?

ശ്രീ—എന്നുപറയുന്നു. പക്ഷെ, അങ്ങനെ ചെയ്യുമെന്നെനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. രാമദേവൻ ഇപ്പോഴും വെറും സങ്കല്പങ്ങളുടെ അധീനതയിലാണു്.

സവി—ചേട്ടനോടു് അയാൾക്കു വളരെ സ്നേഹമാണു്. അല്ലേ?

ശ്രീ—അതെ, എനിക്കു് അയാളോടും.

സവി—പിന്നെ അവിടെ എന്തുകൊണ്ടു താമസിച്ചില്ല.

ശ്രീ—അതു് ഈശ്വരനറിയാം.

സവിതയുടെ മുഖം പ്രസന്നമായി. അവൾ സസ്നേഹം ചോദിച്ചു. ചേട്ടാ, ചേട്ടൻ എന്തിനാണു് ഇവിടെ വന്നതു്?

ശ്രീകാന്തൻ ഉത്തരം പറയുന്നതിനു പകരം ചിരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സവിതയെ നോക്കി.

ണപ്പെട്ട രൂപം അകപ്പാടെ മാറി, ഇപ്പോൾ അവർ തന്റെ വീട്ടിൽ, ഊഞ്ഞാലിലും, മച്ചിന്മേലും തോട്ടത്തിലും കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സവിതയായി അവനു തോന്നി.

സവി—എന്തു്, എന്താണു് ഒന്നും പറയാത്തതു്?

ശ്രീ—പറയാനൊന്നുമില്ല.

സ—ഇവിടെ താമസിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല.

ശ്രീ—ഇവിടെ നിന്റെ ഭരണമേ നടക്കുകയുള്ളോ?

സ—അല്ലാതെ ആരുടെ? ചേട്ടന്റെയോ? ഇതു വെറുതെ കിട്ടിയ അധികാരമല്ല. കേട്ടോ?

ശ്രീ—എനിക്കറിയാം

സ—(ചിരി മതിയാക്കിയിട്ടു്) ഞാൻ നേരംപോക്കു പറഞ്ഞതാണു്.

ശ്രീ—ഞാനും നേരംപോക്കെന്നുതന്നെ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ, ഈ നേരംപോക്കിലും സത്യം ഉണ്ടു്. ഇല്ലേ? സവിതേ! ഇനിയും നീ എന്തുപറയുന്നോ അതു ഞാൻ ചെയ്യാം.

സവി.—അല്ല, ചേട്ടൻ പറയുന്നതുപോലെ.

ശ്രീ—എനിക്കു് ഒരനുഭവവുമില്ലല്ലോ.

സവി.—എല്ലാം അനുഭവപ്പെട്ടു.

ശ്രീ.—സവിതേ! നിനക്കു് എന്താണു് തോന്നിയിട്ടുള്ളതു്. ഈ കുട്ടരുടെ ദുഃഖത്തിന്റെ മൂലകാരണം എന്താണു്?

സവി.—അജ്ഞാനം.

ശ്രീ.—അത്രേയുള്ളോ?

സ—അവർ അനുഭവിക്കുന്ന അസ്വാതന്ത്ര്യം, അസമത്വം.

ശ്രീകാന്തൻ സവിതയെ നോക്കി. സവിത തന്റെ ഗുരുവാണെന്നു അവനു തോന്നി. കൂടുതലൊന്നും ചിന്തിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. പുറത്തു എന്തോ കോലാഹലം കേട്ടു. തൊഴിലാളികളുടെ സമൂഹം വന്നുചേർന്നെന്നു സവിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി. ശ്രീകാന്തന്റെ ശ്രദ്ധ അതിൽ പതിഞ്ഞു. അല്പം കഴിഞ്ഞു് ചുരുളും കെട്ടുമായി ദേവൻ മുറിയ്ക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു. ശ്രീകാന്തനെ കണ്ടമാത്രയിൽ അവനു് ആശ്ചര്യവും സങ്കോചവും ഉണ്ടായി.

ഏകദേശം പതിനഞ്ചു മിനിട്ടുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ എല്ലാവരും ഊണിനിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ അധോമുഖനായിരുന്നു് ആഹാരം കഴിച്ചു. സവിത ആഹാരകാര്യത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതെ തന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ മുഖഭാവം വീക്ഷിച്ചും അതിനെപ്പററി ചിന്തിച്ചും മെല്ലെ ഊണുതുടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തൊന്നു്

രാത്രിയിൽ മധുസൂദനൻവന്നു. ശ്രീകാന്തനെ കണ്ട ക്ഷണത്തിൽ തന്റെ പ്രവചനം സത്യമാകാൻ പോകുന്നെന്നു് അവനു തോന്നി. തന്റെ വിചാരം പ്രത്യക്ഷമാക്കാനെന്നവണ്ണം അവന്റെ പ്രസന്ന നേത്രങ്ങൾ സവിതയിൽ പതിച്ചു. സവിത ചിരിച്ചു. രാത്രി മധുസൂദനനും അവിടെ താമസിച്ചു. അവൻ ശ്രീകാന്തനോടു് വളരെ

നേരം സംസാരിച്ചു. ശ്രീകാന്തന്റെ ജീവിതപരിവത്തനവും അസ്പൃശ്യതാനിവാരണത്തിനും ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിനും ഉള്ള മാൎഗ്ഗങ്ങളായിരുന്നു സംഭാഷണ വിഷയം.

അടുത്തദിവസം രാവിലെ ശ്രീകാന്തന്റെകഥ ആളുകളുടെ ഇടയിൽ പരന്നു. സായാഹ്നപത്രങ്ങൾ വലിയ തലക്കെട്ടിൽ ശ്രീകാന്തന്റെ മഹത്തായ ത്യാഗവാൎത്ത പ്രസിദ്ധംചെയ്തു. രണ്ടുമൂന്നു പത്രപ്രതിനിധികൾ ശ്രീകാന്തനെ ചെന്നുകണ്ടു. ശ്രീകാന്തന് പത്രലോകവുമായി അടുപ്പമില്ലായിരുന്നു അവൻ നിസ്സങ്കോചം തന്റെകഥ അവരെ ധരിപ്പിച്ചു. ആ വാൎത്തകളെല്ലാം അടുത്തദിവസം പത്രപംക്തികളിൽ കണ്ടപ്പോൾ അവൻ ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു. പത്രങ്ങളിൽകണ്ട ചിലകാൎയ്യങ്ങൾ അവൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. തന്റെയും, സവിതയുടെയും, മാതാപിതാക്കളുടെയുംഫോട്ടോകൾകണ്ടു് അവൻദുഃഖിച്ചു. അവൻ ചിന്തിച്ചു—"അച്ഛനു് ഇതെല്ലാം കാണുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ദുഃഖത്തിനു് അതിരുണ്ടായിരിക്കുകയില്ല."

മധുസൂദനൻ അതീവ സന്തുഷ്ടനായി. പുതിയ വാൎത്തകൾ അവിടെങ്ങും പ്രചരിച്ചു. ആ വാൎത്താപ്രവാഹത്തിൽ ജനതയുടെ അജ്ഞാനവും അസമത്വവും ഒഴുകിപ്പോകുന്നതായി പലരും സങ്കല്പിച്ചു. മധുസൂദനന്റെ മാതാവിൽ അവശേഷിച്ചിരുന്ന അജ്ഞാനാംശവും അക്കൂട്ടത്തിൽ ഒഴുകിത്തുടങ്ങി. മധുസൂദനൻ ആശാസൌധങ്ങൾ പണി ആരംഭിച്ചു. ദേശായിയുടെ ആനന്ദത്തിനും അതിരുണ്ടായിരുന്നില്ല-അദ്ദേഹം ശ്രീകാന്തനെ ചെന്നുകണ്ടു. പ്രമാണിയെ സംബന്ധിച്ചുണ്ടായ സംഭവത്തിനുശേഷം

ചില സവർണ്ണർ ആ പ്രദേശത്തു് വരുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ശ്രീകാന്തൻ വന്നതോടുകൂടി അവരുടെ സംഖ്യ ആശ്ചര്യജനകമായി വർദ്ധിച്ചു. ആ ദിഗ്വാസികൾ അതെല്ലാം സാശ്ചര്യം വീക്ഷിച്ചു. അവരുടെ സമത്വശൃംഖല പൊട്ടിയതായി അവർ കരുതി.

ശ്രീകാന്തന്റെ വിവരം അറിഞ്ഞു് അവന്റെ ചിറ്റപ്പനും മററുബന്ധുക്കളും വളരെ ദുഃഖിച്ചു. ഏതായാലും അവനെഒന്നു ചെന്നുകാണാൻ അവർ നിശ്ചയിച്ചു. എന്നാൽ അന്നു് ധർമ്മദാസ് ശ്രീകാന്തന്റെ പ്രവൃത്തിയെപ്പററി ആലോചിക്കാൻ ഒരു സമ്മേളനം വിളിച്ചുകൂട്ടുന്നവിവരം അറിയിച്ചു. ശ്രീകാന്തന്റെ അടുത്തബന്ധുക്കൾ മിണ്ടാതിരുന്നു. അവർക്കു് ആർക്കും ഭംഗിപുരത്തു പോകാനുള്ള ധൈര്യം ഉണ്ടായില്ല. ഒന്നുരണ്ടുസ്നേഹിതന്മാർപോയി ശ്രീകാന്തനെ കണ്ടു. ശ്രീകാന്തന്റെ ഡ്രൈവർ വിവരം അറിഞ്ഞ ഉടനേ അവിടെയെത്തി. സവിതയുടെ വീട്ടിൽ ഒരു മുറിയിൽ അയാൾ നില്ക്കുന്നതുകണ്ടു് അവൻ വാവിട്ടുകരഞ്ഞുപോയി. മുപ്പത്തഞ്ചുവയസ്സു പ്രായമുള്ള ആ തരുണനെ ശ്രീകാന്തൻ സമാധാനപ്പെടുത്തി. അല്പം കഴിഞ്ഞു് അയാളോടു മടങ്ങിപ്പോകാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. എന്നാൽ അയാൾവിസമ്മതിച്ചു. പക്ഷേ ശ്രീകാന്തൻ വളരെ ഗുണദോഷിക്കുകയും, ഇടയ്ക്കിടെ വന്നു കാണാമെന്നാശ്വസിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തതുകൊണ്ടു് അവൻ മടങ്ങി.

ഇങ്ങനെ നാലുദിവസം കഴിഞ്ഞു. അച്ഛനോടു് ആലോചിച്ചശേഷം മധുസൂദനൻ ശ്രീകാന്തനോടു് ഒരു പൊതുയോഗം നടത്താൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ശ്രീകാന്തൻസമ്മതി

ച്ചില്ല. താൻ ആ വാർഡിൽനിന്നും പുറത്തിറങ്ങുകയില്ലെന്നും, സവിതയുടെക്കൂടെതാമസിച്ചു് അവളുടെ നിർദ്ദേശാനുസരണം പ്രവൎത്തിക്കുമെന്നും അവൻ മധുസൂദനനോടു് പറഞ്ഞു. മധുസൂദനനു് അതു് തീരെ ഇഷ്ടമായില്ല. അപ്പോൾ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലും, ആ സമാധാനം മനസ്സിൽ സൂക്ഷിച്ചു.

അഞ്ചാംദിവസം ശ്രീകാന്തനു് രണ്ടു കത്തുകൾ കിട്ടി. ഒന്നിന്റെ മേൽവിലാസം കണ്ടഉടൻ ആരുടേതാണെന്നു മനസ്സിലായി. മറ്റൊന്നിന്റെ മുദ്ര കണ്ടപ്പോൾ ഒന്നു് വീട്ടിൽനിന്നും, മറേറതു് പ്രേമാശ്രമത്തിൽനിന്നും. ആദ്യം വീട്ടിൽനിന്നും വന്നകത്തു പൊളിച്ചു. ഉമാദേവിയുടേതായിരുന്നു. സഗൌരവം ശ്രീകാന്തൻ വായിച്ചുതുടങ്ങി. അവൻ അവിടെനിന്നും യാത്രയായ ശേഷമുള്ള അവസ്ഥ വൎണ്ണിച്ചിരുന്നു. ചന്ദ്രകാന്തന്റെ സുഖക്കേടിന്റെ രീതി ആകെമാറി. അദ്ദേഹം അഹോരാത്രം ശ്രീകാന്തന്റെ നാമം ജപിക്കുന്നു. ഉമാദേവി അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനപ്പെടുത്തുകയും, ദുഃഖനിവാരണത്തിനായി ഈശ്വരനെ പ്രാൎത്ഥിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഉമാദേവി തന്നെക്കുറിച്ചു് സ്വയം ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരുന്നു—"നീ പോയതിൽ എനിക്കു് ഒരു ദുഃഖവുമില്ല. നീ പോകേണ്ടതുതന്നെയാണു്. അതു് ന്യായവും ധൎമ്മവുമാണു്. നിനക്കു് മംഗളം ഭവിക്കട്ടെ. ഞാൻ ഇവിടെയുണ്ടു്, ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കും. ചില അവസരങ്ങളിൽ, നിന്റെ അച്ഛന്റെ വേദന അസഹ്യമായിത്തീരുമ്പോഴും, അർദ്ധരാത്രിയിൽ അദ്ദേഹം തലയ്ക്കടിച്ചു നിലവിളിക്കുകയും, നെട്ടമു

ച്ചുവിട്ടുകയും ചെയ്യുമ്പോഴും നിന്നെവിളിപ്പിക്കണമെന്നാ ഗ്രഹിക്കും. പക്ഷേ, നിൻെറ വ്യസനത്തിന്നു ഞാൻ സാക്ഷി യാണു്. നീ നിൻെറ സുഖത്തിന്നായി പോയതല്ല, അതു് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. സവിതയുടെ ദുഃഖം ഓ ക്കും, അങ്ങനെ സമാധാനപ്പെട്ടും.”

കത്തിൽ അവസാനമായി—“നിൻെറ അച്ഛൻ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ഇങ്ങനെയും പറയാറുണ്ടു്.— സവിത വേണമെങ്കിൽ വരട്ടെ, ദേവനും വന്നുകൊള്ളട്ടെ. ഏതാ യാലും എൻെറ ശ്രീകാന്തനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരിക! ഈ വാക്കുകളുടെ ആഴം എത്രമാത്രമുണ്ടെന്നു് നോക്കാൻ ഞാ ൻ ഇച്ഛിക്കുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്ഥിതി അത്യന്താ ദയനീയമാണു്. എന്നാൽ കഴിയുന്നതുപോലെ ഞാൻ സമാധാനപ്പെടുത്തുന്നു. നീ വിഷമിക്കേണ്ട. സവിതയ്ക്കു് അവളുടെ ദുഃഖിതയായ മാതാവിൻെറ ആശീർവ്വാദം, ഞാൻ മാളികയിലാണു്. പക്ഷേ, അവളെക്കാറും ഒരു പ്രകാരത്തിലും സുഖത്തിൽ അല്ലെന്നു് അവളോടുപറയുക. എന്നെഴുതിയിരുന്നു.

കത്തുവായിച്ചിട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ സവിതയുടെ കൈയ്യി ൽകൊടുത്തു. സവിത വായിച്ചുതുടങ്ങി. മറെറ കത്തു് കൈയ്യിൽ വച്ചുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ചിന്താസാഗരത്തി ൽമുങ്ങി. എത്ര സമയം ആവിധത്തിൽകഴിച്ചു എന്നു നി ശ്ചയമില്ല. സവിത കത്തുവായിച്ചുതീർത്തിട്ടു് ദുഃഖിതനാ യിരുന്ന ശ്രീകാന്തൻെറ മുഖത്തുനോക്കി.

ശ്രീകാന്തൻ നിദ്രയിൽനിന്നും ഉണർന്നതുപോലെ ത ലയുയർത്തി—ചിന്തകളെ ദൂരത്താക്കാനെന്നപോലെ മദ്ധ

ഹാസത്തോടുകൂടി നിവൎന്നിരുന്നു. ധൈൎയ്യപ്പെട്ട രണ്ടാമത്തെ കത്ത് പൊളിച്ചു. അതും ദുഃഖപൂൎണ്ണം. എന്നാൽ അതിൻെറ ശക്തി ഒന്നു വേറെ ആയിരുന്നു: രാമദേവന്ന് പ്രേമാത്രമം ശൂന്യമായിത്തോന്നുന്നു. സുഖസൌകൎയ്യങ്ങൾ എല്ലാം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും അവന്ന് ശാന്തിയില്ല. "നിങ്ങൾ പോയശേഷം എനിക്കു തീരെ മനസ്സുഖമില്ല, അങ്ങോട്ടോടിവന്നുകളഞ്ഞാലെന്തെന്നു തോന്നുന്നു" എന്നെഴുതിയിരുന്നതു് വായിച്ചിട്ടു് ശ്രീകാന്തന്ന് അവനെ കാണാൻ ആഗ്രഹം ജനിച്ചു. ആ കത്തും, വായിച്ചശേഷം സവിതയുടെ കൈയ്യിൽകൊടുത്തു. അനന്തരം ചുവരിൽ ചാരിയിരുന്നു ചിന്തിച്ചുതുടങ്ങി. സവിത കത്തുകൾ മടക്കിക്കൊടുത്തു.

"എന്താണു് സവിതേ?"

സവി—ചേട്ടൻ അച്ഛൻെറ അടുക്കൽ പോയാലോ?

ശ്രീ—അതു സാദ്ധ്യമല്ല.

സവി—എന്തുകൊണ്ടു്? പോയില്ലെങ്കിൽ അച്ഛൻെറ സ്ഥിതി വളരെ ഭയങ്കരമാകും.

ശ്രീകാന്തൻ വളരെ പണിപ്പെട്ടു് പറഞ്ഞു—വരാനുള്ളതെല്ലാം വരുകതന്നെചെയ്യും. അവിടെങ്ങും നിശ്ശബ്ദത ബാധിച്ചു.

സവി—അച്ഛൻെറ അടുക്കൽ ഒന്നുപോയിട്ടുവന്നാൽകൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കുതോന്നുന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നു നടുങ്ങി?

സവി—അദ്ദേഹത്തിന്നു് ദുഃഖമുണ്ടാകുന്ന ഒരു പ്രവൃത്തിയും ഞാൻ ചെയ്യുകയില്ല. അച്ഛനെയും അമ്മയെയും

ഒരിക്കൽക്കൂടി കണ്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കു് പലപ്പോഴും തോന്നാറുണ്ടു്.

ശ്രീ—വേണ്ട, വേണ്ട, അപ്പോൾ അവരുടെ ദുഃഖം വർദ്ധിക്കുകയേയുള്ളൂ. നിന്നെ കാണുമ്പോൾ അമ്മയ്ക്കു് അസഹ്യമായ വേദനയുണ്ടാകും. അച്ഛനും അതു പോലെതന്നെ. ഒടുവിൽ അതിന്റെ പ്രത്യാഘാതം അസഹ്യമായിരിക്കും.

സവിതയ്ക്കു് ശ്രീകാന്തന്റെ അഭിപ്രായം രുചിച്ചില്ലെങ്കിലും ഒന്നുംപറഞ്ഞില്ല. ശ്രീകാന്തൻ രണ്ടുകത്തുകൾക്കും ചുരുങ്ങിയ മറുപടികൾ എഴുതി. ദീർഘലേഖനം എഴുതാൻ അവനു കഴിഞ്ഞില്ല.

വീണ്ടും നാലുദിവസം കഴിഞ്ഞു. രാമദേവന്റെ രണ്ടാമത്തെ കത്തുകിട്ടി. ഹരിപുരത്തുനിന്നും വന്നതായിരുന്നു. അതിൽ അവന്റെ അമ്മയുടെ രോഗാവസ്ഥയെക്കുറിച്ചാണു് എഴുതിയിരുന്നതു്. കത്തു വായിച്ചശേഷം ശ്രീകാന്തനു് രാമദേവനെപ്പററിയുള്ള ചിന്തയായി. അടുത്ത ദിവസം ഉമാദേവിയുടെ കത്തുവന്നു:

അതിൽ—നിന്റെ അച്ഛന്റെ അന്തിമദിനങ്ങളാണെന്നു തോന്നുന്നു. വളരെ ദുഃഖത്തിൽ കൂടക്കൂടെ നിന്നെ അന്വേഷിക്കാറുണ്ടു്. നിന്റെകൂടെ സവിതയെയുംകൊണ്ടുവരാൻ പറയുന്നു. നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ഇങ്ങോട്ടു് ഒന്നു വന്നിട്ടുപോകണം. കമ്പിയിൽ എല്ലാം വിവരിച്ചെഴുതാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണു് കത്തെഴുതിയതു്—എന്നെഴുതിയിരുന്നു.

എഴുത്തുവായിച്ചതോടുകൂടെ ശ്രീകാന്തൻ പരിഭ്രാന്ത

ന്നായി. ഹൃദയംനൊന്തു കരഞ്ഞു.

സവിതയും കത്തുവായിച്ചു. അവർക്കു പോകാനു ള്ള ധൈര്യം തോന്നിയില്ല. ദുഃഖിതരായ സഹോദരീസ ഹോദരന്മാർ അല്പനേരത്തെ സംഭാഷണത്തിനുശേഷം പോകാൻ തീർച്ചയാക്കി. മധുസൂദനനെ വിളിപ്പിച്ചു് കാര്യമെല്ലാം അറിയിച്ചു. ആദ്യം മധുസൂദനൻ അല്പം ഉ ദാസീനനായെങ്കിലും, ഒടുവിൽ സമ്മതിച്ചു. അല്പസമ യത്തിനുള്ളിൽ ഈ വാർത്ത ആ ദിക്കെല്ലാം പരന്നു. സ വിതയുടെയും ശ്രീകാന്തന്റെയും സ്നേഹിതന്മാർക്കും അറി വുകിട്ടി. അടുത്തദിവസം രാവിലെ പോകേണ്ടതാണു്. അതുകൊണ്ടു് രാത്രിയും അതിരാവിലെയും വളരെ ആളു കൾ അവരെ കാണാൻ വന്നു. അവരുടെ സഹാനുഭൂതി യിൽ ശ്രീകാന്തന്റെയും സവിതയുടെയും ഹൃദയം അലി ഞ്ഞു. മോതി ശാന്തമായിനിന്നു് ഇതെല്ലാം കാൺകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്തു. ഏകാകിയെന്നുകണ്ടപ്പോൾ സവി തയെ സമീപിച്ചു. അവളുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും അ ശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞു. സവിത അവളെ സമാശ്വസി പ്പിച്ചു—"ഞാൻ ഒരാഴ്ചയ്ക്കകം മടങ്ങിവരും."

എല്ലാവരുടെയും പ്രേമത്തിനും സഹാനുഭൂതിയ്ക്കും പാത്രങ്ങളായി ശ്രീകാന്തനും സവിതയുംവണ്ടിയിൽകയറി. അനേക സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ അവരെ യാത്രഅയയ്ക്കാൻ വ ന്നിരുന്നു. അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങളോടുകൂടെ അ വർ എല്ലാവരും അവരെ യാത്രയാക്കി. വണ്ടി പുറപ്പെട്ടു.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തിരണ്ടു്

സവിതയും ശ്രീകാന്തനും മാതാപിതാക്കളുടെ സമീപത്തേക്കു പോകുകയാണു്. അവരുടെ ആഹ്ലാദമെല്ലാം ശോകമായിമാറി. കുറച്ചു ദിവസങ്ങളായി ഒരുമിച്ചുതാമസിച്ചു് അവർ ചില സ്വപ്നങ്ങൾ ദർശിച്ചു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ ആ മധുരസ്വപ്നങ്ങളുടെ സാഫല്യം ഈശ്വരാധീനമാണെന്നു് രണ്ടുപേർക്കും തോന്നുന്നു. അവരുടെ സങ്കല്പലോകം അതിവിസ്തൃതമായിരുന്നു. ഭാവിയിൽ ആ വിസ്താരം വർദ്ധിക്കുമോ, കുറയുമോ എന്നാർക്കും നിശ്ചയമില്ല. വണ്ടി ശ്രീകാന്തനെയും സവിതയെയും വഹിച്ചുകൊണ്ടു് അതിശീഘ്രം പാഞ്ഞു. രണ്ടുപേരുടെയും മുഖത്തു് ഗാംഭീര്യം പ്രത്യക്ഷമായി.

ഉച്ചതിരിഞ്ഞു, സൂര്യാതാപം കുറഞ്ഞു. സഹോദരീസഹോദരന്മാർ രാവിലെ ആഹാരമൊന്നും കഴിച്ചില്ല, അക്കാര്യം അവർ ഓർത്തതുമില്ല. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് സംസാരിച്ചു എങ്കിലും, ഒന്നോ രണ്ടോ വാചകങ്ങൾമാത്രം.

സന്ധ്യ സമീപിച്ചു ഇരുട്ടുമ്പോൾ രാമനഗരത്തിലെത്തുമെന്നവർക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. ചിന്താഗതി വേഗമായി. അനേക സങ്കല്പങ്ങൾക്കു് അവർ അധീനരായി. വീടു് അടുത്തു. സ്നേഹപൂർവ്വം പോററിപ്പുലർത്തിയ മാതാപിതാക്കൾ കാത്തിരിക്കുന്നതായി തോന്നി. ഹൃദയാന്തകങ്ങളിൽ പല സ്മൃതികളും ഉള്ളിൽ ഉദിച്ചുയരുന്നു.

രാമനഗരത്തിൽ എത്തുന്നതിനു് ഇനി ഒരു സ്റ്റേഷൻ കൂടെയുള്ളൂ. ശ്രീകാന്തൻ ജനാലയിൽക്കൂടി പുറത്തേക്ക

നോക്കി. സവിത എന്തോ പറയാനോ, കേൾക്കാനോ ഇരിക്കുന്നതുപോലെ ശ്രീകാന്തനെ നോക്കി.

"സവിതേ, രാമനഗരമായി" എന്നു് ശ്രീകാന്തൻ അകത്തേക്കുനോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

"അതെ"

ശ്രീ—അല്പനസ്സുഖമില്ലെങ്കിൽ ഈ സന്തോഷമെല്ലാം കലാശിക്കും.

സവി—അതെ.

ശ്രീ—അമ്മ നമ്മെ കാത്തിരിക്കും. നാം കമ്പി അടിക്കാനും മറന്നുപോയി.

സവി—അതെ.

ശ്രീകാന്തൻ ഒന്നുഞെട്ടി—"സവിതേ"

"എന്തു ?

ശ്രീ—നീ ഒന്നും മിണ്ടാതിരിക്കുന്നതെന്തു്?

സവി—ഒന്നുമില്ല, അല്പം ഒരു പരിഭ്രമം

"എന്തുകൊണ്ടു്?—എന്നു് വളരെ അത്ഭുതപ്പെട്ടിട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ചോദിച്ചു.

സവി—ഒന്നുമില്ല.

വണ്ടിയുടെ വിസിൽകേട്ടു. രാമനഗരം കാണാറായി.

ശ്രീ—അല്പനു് ദുഃഖത്തിനിടവരുത്താതെ നമുക്കു് പ്രത്യേകം സൂക്ഷിക്കണം.

സവി—അതെ.

ശ്രീ—എങ്കിലും നീ എന്താണു് സംസാരിക്കാത്തതു്?

സവി—ഞാൻ വരാതിരുന്നെങ്കിൽ നന്നായിരുന്നു.

ശ്രീ—അതാണോ നീ പരിഭ്രമിക്കുന്നതു്?

വണ്ടി സ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. ശ്രീകാന്തൻ പ്ലാറ്റഫോറത്തിൽ കണ്ണോടിച്ചു വിശേഷിച്ചു് ആരുമില്ലായിരുന്നു. രണ്ടുപേരും സ്റ്റേഷനുപുറത്തുവന്നു. ഒരു വണ്ടിപിടിച്ചു് വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു.

രാത്രിയായ്ക്കഴിഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തൻ താൻ പിരിഞ്ഞ രാത്രി ഓർത്തു. സവിത ചിന്താമഗ്നയായി വണ്ടിയിൽ ചാരിയിരുന്നു.

"സവിതേ! ഇങ്ങനെ ഇരിക്കരുതു്. നിന്റെ ഈ സ്ഥിതികാണുമ്പോൾ അച്ഛനും അമ്മയും ദുഃഖിക്കും. ഇങ്ങനെയുള്ള അവസരങ്ങളിൽ മനസ്സു് ധൈര്യമായിരിക്കേണ്ടതാണു്"

സവി—ചേട്ടാ, ഞാൻ ചെയ്തതു് അബദ്ധമായിപ്പോയി. ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടു വരേണ്ടിയിരുന്നില്ല. ഇറങ്ങട്ടെ? തിരിച്ചുപോകട്ടെ?

വണ്ടി ബംഗ്ലാവിനെ സമീപിച്ചു. വണ്ടിയുടെ ശബ്ദംകേട്ടു് ഉമാദേവി പുറത്തുവന്നു. ശ്രീകാന്തനെയും സവിതയെയും കണ്ടമാത്രയിൽ അവർ അതീവ പ്രസന്നയായി പുറത്തുവന്നു് രണ്ടുപേരെയും മാറോടണച്ചു. സവിതയ്ക്കു് വളരെനാളുകൾക്കുശേഷം പൂർവ്വസുഖം അനുഭവപ്പെട്ടു. അവളുടെ പാരവശ്യം നീങ്ങി. പരിഭ്രമം തീർന്നു. എല്ലാവരും അകത്തുകടന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ ഉറങ്ങുകയായിരുന്നു. സംഭാഷണംകേട്ടുണർന്നുനോക്കി. ക്രമേണ ഉമാദേവി, ശ്രീകാന്തൻ, സവിത ഇവർ ചെല്ലുന്നതുകണ്ടു. എന്നാൽ വിശ്വാസയോഗ്യമല്ലെന്നുള്ള നിലയിൽ തല തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തൻ ഓടിച്ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ

ചരണങ്ങളിൽ പതിച്ചു. സവിതയും അങ്ങനെചെയ്യാൻ ആഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലും അവളുടെ പാദങ്ങൾ ചലിച്ചില്ല. അദ്ദേഹം ശ്രീകാന്തന്റെ ശിരസ്സിൽ തലോടിക്കൊണ്ടു് സവിതയെ നോക്കി. സവിത ദൂരെനില്ക്കുന്നതുകണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു.

"എന്റെ മകളേ" ഇത്രയും പറഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ഠം ഇടറി. ശബ്ദം പുറത്തുവന്നില്ല. പക്ഷെ, സവിത പൂർവ്വസ്ഥാനത്തുനിന്നും ഇളകിയില്ല. ഹൃദയത്തിന് ക്ഷതമേററു; പക്ഷേ, കരയാൻസാധിച്ചില്ല. അവൾ പ്രതിമയെപ്പോലെ നിന്നു. ഉമാദേവി സവിതയുടെ അവസ്ഥകണ്ടു് അടുത്തുചെന്നു് അവളുടെ കൈക്കുപിടിച്ചു് കട്ടിലിന്നസമീപം കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. സവിത സങ്കോചത്തോടുകൂടി കട്ടിലിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ കണ്ണുനീരൊഴുക്കിക്കൊണ്ടവളെ നോക്കി-

"സവിതേ, നോക്കൂ, അച്ഛൻ വിളിക്കുന്നു. നീ ഇങ്ങനെചെയ്യരുതു്" എന്നു് ശ്രീകാന്തൻ മെല്ലെ പറഞ്ഞു. സവിത അദ്ദേഹത്തെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

കണ്ണുകൾ ഇടഞ്ഞതോടുകൂടി ഹൃദയംതുറന്നു അവൾ ചന്ദ്രകാന്തന്റെ വക്ഷസ്സിൽ തന്റെ ശിരസ്സു് അർപ്പിച്ചു. "മകളെ," എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം അവളുടെ ശിരസ്സിൽ തലോടി.

ഉമാദേവി:—നിങ്ങൾ പോയി വല്ലതും കഴിച്ചിട്ടു വരിൻ.

ശ്രീകാന്തനും സവിതയും പരസ്പരം നോക്കിയിട്ടു് അവിടെ നിന്നുപോയി.

ഉമ:—നോക്കണം. ഒരു കത്തു കിട്ടിയാൽ ഉടൻ വന്നു.

ചന്ദ്ര.—സവിതയുടെ മുഖത്തെ തേജസ്സ് അല്പവും കുറഞ്ഞിട്ടില്ല. ശ്രീകാന്തൻ വാടിപ്പോയി.

ഉമ.—അവിടെ താമസിച്ചാൽ അസുഖം ശരിയാകും.

ചന്ദ്ര.—നോക്ക്, ഇനി അവരെ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിപ്പിക്കണം. പോകാൻ അനുവദിക്കരുത്.

ഉമ.—ചക്ഷു.

ചന്ദ്ര.— നമുക്ക് ഇനി അവിടെ പോകുകേ വേണ്ട. സ്വത്തിന്റെ കാര്യങ്ങൾ മുറയ്ക്കു നടക്കും. ഇനിയുള്ള ജീവിതം ഇങ്ങനെ രോഗശയ്യയിൽ കഴിയും.

ഉമ.—ഇപ്പോൾ എന്താണു വിഷമം? അല്പം ശാന്തമായിരിക്കണം. അവർ നാലഞ്ചു ദിവസം താമസിക്കട്ടെ. അദ്ദേഹം മൌനം ദീക്ഷിച്ചു.

അടുത്ത മുറിയിൽ ചെന്നിട്ട് ശ്രീകാന്തൻ സഹർഷം—"എന്താ സവിതേ?"

സവി.—അച്ഛനും അമ്മയും വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശ്രീ.—ഇനി കുറച്ചു ദിവസത്തിനകം ശരിയാകും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖം ശമിച്ചിട്ടില്ല.

സവി.—പാവപ്പെട്ട അച്ഛൻ, വളരെ ക്ഷീണിച്ചുപോയി.

ശ്രീ.—അങ്ങനെയല്ല. അദ്ദേഹം എല്ലാം മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

സവി.—ചേട്ടൻ ഇവിടെ നിന്നും പോയില്ലെങ്കിൽ ഇത്ര ദുഃഖത്തിനു കാരണമില്ലായിരുന്നു. ആരോഗ്യവും ഇത്ര നശിക്കുകയില്ലായിരുന്നു.

"ശരി, ഇനി കളിയും മററും നടത്താം" എന്നു പറ

ഞ്ഞു് ശ്രീകാന്തൻ കുളിക്കാൻ പോയി.

സവിത്രയും തയ്യാറായി.

സ്നാനാദികൾക്കുശേഷം ഭോജനമായി. ചന്ദ്രകാന്ത
ന്നു് മറ്റൊരു സ്ഥലത്തേക്കു പോകാൻ നിർബ്ബന്ധമില്ലാ
തിരുന്നതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിൻ്റെ ഇഷ്ടാനുസരണം, ക
ട്ടിലിനു മുമ്പിലായി ഉമാദേവിയും, സവിതയും ശ്രീകാന്ത
നും ഉണ്ണാനിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹം പ്രസന്നനായി. ഉമാദേ
വി അല്പം വിഷാദിച്ചു. ശ്രീകാന്തനും സവിതയും അ
ല്പു് ശ്രദ്ധിച്ചെങ്കിലും കാരണം മനസ്സിലായില്ല.

ഊണിനുശേഷം സംഭാഷണം തുടങ്ങി. ശ്രീകാന്ത
ൻ അച്ഛൻ്റെ വിവരം ചോദിച്ചു. അവർ പോയശേഷം
ചന്ദ്രകാന്തൻ രോഗശയ്യ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ലെന്നു് അറി
ഞ്ഞു് ശ്രീകാന്തൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു.

ചന്ദ്ര.—ശ്രീകാന്താ! എനിക്കു സുഖമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ
ഞാൻ തന്നെ അങ്ങോട്ടുവരുമായിരുന്നു.

ഉമാദേവി ഈവിധമുള്ള സംഭാഷണം തുടരാൻ അ
നുവദിച്ചില്ല.

"ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലേ, എഴുത്തു കിട്ടിയാൽ അവർ ഒ
രു ക്ഷണനേരത്തേക്കുപോലും നില്ക്കുകയില്ലെന്നു്?"

അല്പനേരം ശാന്തിയുണ്ടായി.

ഉമാദേവി ശ്രീകാന്തനെയും സവിതയെയും നോക്കി
ക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു—നിങ്ങൾക്കു ഉറക്കം വരുന്നു. പോയി
കിടന്നുറങ്ങണം

രണ്ടുപേരും എഴുന്നേററു് ഉമാദേവി വളരെ സ്നേഹ
ത്തോടുകൂടെ സവിതയ്ക്കു് അറ്റത്തമുറി കാണിച്ചുകൊടുത്തു.

"സവിതേ, നീ ഈ മുറിയിൽ എന്റെകൂടെ ഉറങ്ങുക."

രണ്ടുപേരും ഉറങ്ങാനായിപ്പോയി.

ഉമാദേവി മെല്ലെ ചന്ദ്രകാന്തനോടു പറഞ്ഞു—"ഇനി ഒന്നും സംസാരിക്കാതിരിക്കേണം—"

അവരുടെ ഹൃദയം തന്നെ മാറിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മൂന്നുനാലുദിവസം താമസിക്കട്ടെ, അതിനുശേഷം ചെയ്യേണ്ടതു ചെയ്യാം."

ചന്ദ്ര.—(സാശ്ചര്യം) അതായതു്?

ഉമ.—അവർ ഇവിടെ താമസിക്കാൻ വന്നതല്ല.

ചന്ദ്ര.—അപ്പോൾ തിരിച്ചു പൊയ്ക്കളയുമോ?

തീർച്ചയായും. അതു് ഞാൻ കത്തെഴുതിയപ്പോൾ തന്നെ പറഞ്ഞില്ലേ? സവിത എന്തായാലും ഇവിടെ താമസിക്കയില്ല. പിന്നെ ശ്രീകാന്തൻ താമസിക്കുമോ?

ചന്ദ്ര.—എന്നാൽ ഞാൻ ധർമ്മം, കീർത്തി, സ്വാതന്ത്ര്യം, ഇവയെല്ലാം എന്തിനു ത്യജിച്ചു?

ഉമ.—പതുക്കെ പറയണം. ഈശ്വരൻ എല്ലാവരെയും അനുഗ്രഹിക്കും. ഇനി ഉറങ്ങണം. ഇല്ലെങ്കിൽ ഇനിയും ആരോഗ്യം നശിക്കും.

ഉമാദേവി ഉത്തരം പ്രതീക്ഷിക്കാതെ അടുത്ത മുറിയിലേക്കുപോയി.

ചന്ദ്രകാന്തൻ ഒരു നെടുവീർപ്പോടുകൂടി ഉറങ്ങാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ നിദ്ര അത്ര സുലഭമായിരുന്നില്ല അർദ്ധരാത്രിവരെ എന്തെല്ലാം ചിന്തിച്ചു എന്നു പറയാൻ പ്രയാസം. എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും ശാന്തി ലഭിച്ചില്ല.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തിമൂന്ന്

ശ്രീകാന്തൻ പോയശേഷം രാമദേവന് ഏകാന്തത വിഷമമായി തോന്നി. ഒന്നു രണ്ടു ദിവസങ്ങൾ തന്റെ ധർമ്മപരിവർത്തനത്തെക്കുറിച്ചും, ശ്രീകാന്തന്റെ സംയോഗ വിയോഗങ്ങളെപ്പറ്റിയും ചിന്തിച്ചു കഴിച്ചു. അതിനാൽ ശാന്തമായിരുന്ന മനസ്സ് അസ്വസ്ഥമായി. അവൻ ക്രിസ്തുഭഗവാന്റെ നാമം ജപിച്ചു തുടങ്ങി. പക്ഷേ അതുകൊണ്ടും സമാധാനം ഉണ്ടായില്ല. ശ്രീകാന്തന്റെ ചില പ്രശ്നങ്ങൾ അവനെ വിഷമിപ്പിച്ചു. ഹൃദയബലം അനുദിനം കുറഞ്ഞുപോന്നു. വിശ്വത്തിന്റെ വാക്കുകൾ ശാന്തിയോ ചേതനയോ നല്കാൻ ശക്തിയുള്ളതായില്ല.

ധർമ്മോപദേശം കൈക്കൊണ്ടു കഴിഞ്ഞാൽ അവനു അപാരശാന്തി ലഭിക്കുമെന്നായിരുന്നു അവന്റെ ഉദ്ദേശം. "ഞാൻ പ്രേമധർമ്മത്തിന്റെ ഉപദേഷ്ടാവായിത്തീരും, എന്റെ ജാതിക്കാരെ നാശപാശത്തിൽ നിന്നും മുക്തരാക്കും, എന്നോടു ചെയ്തിട്ടുള്ള അന്യായങ്ങൾക്കു പ്രതികാരം ചെയ്യും" എന്നൊക്കെ അവൻ വിചാരിച്ചുപോന്നു. എന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ അവന്റെ ശാന്തി നശിച്ചു. ഉപദേശിക്കാനുള്ള മനോഭാവം ഉണ്ടായില്ല. പ്രതികാരചിന്തയും ഏറെക്കുറെ നശിച്ചു തുടങ്ങി.

ദിവസങ്ങൾ കഴിയുംതോറും ശ്രീകാന്തനെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്ത വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അമ്മയെപ്പറ്റിയുള്ള വിചാരം ഹൃദയം പിളർന്നു. ഒരാഴ്ചയ്ക്കകം രാമദേവൻ പ്രേ

മാശ്രമത്തിലുള്ള മറെറല്ലാവരെക്കാളും ഗൌരവശീലനാ യിത്തീൎന്നു. അവൻെറ ഭാവപ്പകൎച്ച കണ്ടു് വില്യം അ ത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഇനിയും രാമദേവനു് ജോലി കൊടുക്കണ്ട എന്നദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. രാമദേവനു് കുറച്ചു കുട്ടിക ളുടെ മേൽനോട്ടവും അവരോടു് പ്രേമധൎമ്മം ഉപദേശി ക്കാനുള്ള ചുമതലയും വിട്ടുകൊടുത്തു. അവൻ വിസമ്മ തിച്ചില്ല പക്ഷെ, രണ്ടു ദിവസത്തിലധികം അതു ചെയ്തി ല്ല. മൂന്നാംദിവസം അവൻെറ ആന്തരപീഡ അസ ഹ്യമായിത്തീൎന്നു. താൻ ബന്ധനസ്ഥനാണെന്നൊരു ചി ന്ത അവനുണ്ടായി. അവൻ ക്ഷീണിച്ചു. അന്നു സന്ധ്യ യ്ക്കുതന്നെ പട്ടണത്തിൽ പോയി. മാമനെകാണാനുദ്ദേശി ച്ചു് അയാളുടെ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു. അവനു് യഥാൎത്ഥ ത്തിൽ അതു് ഇഷ്ടമുള്ളതായിരുന്നില്ലെങ്കിലും അതു കൂടാ തെ ഇരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അതാണു് ആദ്യമായി മാ മനോടു പറഞ്ഞതും.

"നിന്നെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അവൾ മരിച്ചു പോയി എന്നു വേണം വിചാരിക്കാൻ"

രാമദേവനു് ഈ വാക്കുകൾ ക്രൂരമ്പുപോലെ ത റച്ചു.

അയാൾ തുടൎന്നു—ധൎമ്മവും ശൎമ്മവും-ഇതിനെപ്പററി ഒ ന്നും എനിക്കു് ഒരു വിചാരവുമില്ല. എന്നാൽ അ ന്തിമസമയത്തു് തൻെറ മാതാവിനെ ശുശ്രൂഷിക്കാ ത്തവൻെറ ധൎമ്മവും പഠിത്തവുമെല്ലാം മണ്ണാണു്.

രാമ—അമ്മയ്ക്കു സുഖക്കേടാണോ?

"അതെ, ഇനി മൂന്നു നാലു ദിവസങ്ങൾകൂടി സുഖക്കേടായിരിക്കും. അതിനുശേഷം നിന്റെ പേരുപോലും പറയുകയില്ല."

രാമദേവന് കാര്യം മനസ്സിലായി. അവൻ ആശ്രമത്തിൽ തിരിച്ചെത്തി. ആരോടും ഒന്നും പറയാതെ രാത്രിതന്നെ സൈക്കിളിൽ ഹരിപുരത്ത് എത്തി. അല്പം രാത്രി കഴിഞ്ഞു. ദിക്കെങ്ങും നിശ്ശബ്ദത വ്യാപിച്ചിരുന്നു. തുടിക്കുന്ന ഹൃദയത്തോടെ അവൻ വീടിനെ സമീപിച്ചു. വീട്ടിൽ വിളക്കു കത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. രാമദേവൻ മുള കൊണ്ടുള്ള വാതലിന്റെ ഇടയിൽകൂടി നോക്കി.

അമ്മ കട്ടിലിൽ കിടക്കുന്നതു കണ്ടു. അടുത്ത് ഒരു ചൂട്ടടുപ്പിൽ തീ കത്തുന്നു. അതിൽ ഒരു പാത്രത്തിൽ തവിട്ടുകൊണ്ടുള്ള ഒരു കിഴി കിടക്കുന്നു. ഒന്ന് അമ്മയുടെ നെഞ്ചിലും. രാമദേവൻ അല്പനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നു. അമ്മ ആ കിഴികൾ മാറിമാറി നെഞ്ചിൽ ഊന്നുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അധികനേരം അതു നോക്കിനില്ക്കാൻ അവനു കഴിഞ്ഞില്ല. അവൻ വാതലിൽ തട്ടി. അത് അകത്തു ബന്ധിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഒന്നു തട്ടിയപ്പോൾ തുറന്നു. അമ്മ ഞെട്ടിയിട്ട് വാതലിലേയ്ക്കു നോക്കി. രാമദേവൻ നില്ക്കുന്നതു കണ്ടു. പക്ഷേ, വിശ്വാസം തോന്നിയില്ല. അങ്ങനെയുള്ള ഭ്രമാത്മകമായ സ്വപ്നങ്ങൾ കാണാറുള്ള കണ്ണുകൾ തിരിഞ്ഞു. കൈയിൽ ഇരുന്ന കിഴി വീണ്ടും ഊന്നിത്തുടങ്ങി.

രാമദേവൻ അതു കണ്ടു. അമ്മ മനഃപൂർവ്വം കണ്ണുകൾ അടച്ചതാണെന്ന് അവൻ വിചാരിച്ചു. കട്ടിലിന്റെ സമീപം ചെന്നു.

"അമ്മാ, ഞാൻ വന്നു."

"ആര്? എന്റെ മകനോ?" ശരീരത്തിന്റെ പരമാണുക്കൾക്കും ചൈതന്യമുണ്ടായി. പ്രകമ്പനം ശമിച്ചു.

"അവൻ എന്തിനു വരുന്നു. ഇല്ല, വേറെവല്ലവരും ആയിരിക്കും. സ്വപ്നമാണു്."

"അല്ല, അല്ല, അമ്മേ! ഞാൻതന്നെ, നിങ്ങളുടെ രാമൻ." രാമദേവന്റെ നാവിൽ പുതിയ പേരു് ഉദിച്ചില്ല.

അമ്മ വിളക്കിന്റെ മങ്ങിയ പ്രകാശത്തിൽ വീണ്ടും നോക്കി. യഥാൎത്ഥത്തിൽ രാമൻതന്നെ നില്ക്കുന്നു. അവൾക്കു വിശ്വാസമായി. പക്ഷേ, സന്തോഷമുണ്ടായില്ല. വീണ്ടും കണ്ണുകൾ അടച്ചു: രാമദേവനു് ഈ കാഴ്ച അസഹ്യമായി. അവൻ കട്ടിലിനുസമീപം മുട്ടുകുത്തി ഇരുന്നുകൊണ്ടു് അമ്മയുടെ ശരീരം മെല്ലെ തലോടി.

അവൾ കണ്ണുതുറന്നു. ആ കുഴിഞ്ഞ നേത്രങ്ങളിൽ അശ്രുനിറഞ്ഞു. രാമദേവൻ തവിട്ടുകിഴികൾ എടുത്തു് അനത്തിത്തുടങ്ങി. എന്തോ ദിവ്യൌഷധം ലഭിച്ചതുപോലെ അവൾ കണ്ണുകൾ അടച്ചുകൊണ്ടു് ശാന്തമായി കിടന്നു. വെളുക്കുന്നതുവരെ രാമദേവൻ ചുരുപിടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

രാവിലെ ആ ഗ്രാമത്തിലുള്ളവർ ഈ വിവരം അറിഞ്ഞു. അവർ സന്തോഷിച്ചു. രാമദേവൻ ഒരു ദുഃഖവാൎത്ത കേട്ടു. രണ്ടുമാസങ്ങൾക്കുമുൻപു് ആ കേതൻ ഈ ലോകം വെടിഞ്ഞു. അവൻ അവന്റെ അമ്മയെ നോ

"അതെ, ഇനി മൂന്നു നാലു ദിവസങ്ങൾകൂടി സുഖക്കേടായിരിക്കും. അതിനുശേഷം നിന്റെ പേരുപോലും പറയുകയില്ല."

രാമദേവന് കാൎയ്യം മനസ്സിലായി. അവൻ ആശ്രമത്തിൽ തിരിച്ചെത്തി. ആരോടും ഒന്നും പറയാതെ രാത്രിതന്നെ സൈക്കിളിൽ ഹരിപുരത്തു് എത്തി. അൎദ്ധരാത്രി കഴിഞ്ഞു. ദിക്കെങ്ങും നിശ്ശബ്ദത വ്യാപിച്ചിരുന്നു. തുടിക്കുന്ന ഹൃദയത്തോടെ അവൻ വീടിനെ സമീപിച്ചു. വീട്ടിൽ വിളക്കു കത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. രാമദേവൻ മുളകൊണ്ടുള്ള വാതലിന്റെ ഇടയിൽകൂടി നോക്കി.

അമ്മ കട്ടിലിൽ കിടക്കുന്നതു കണ്ടു. അടുത്തു് ഒരു ചൂട്ടടുപ്പിൽ തീ കത്തുന്നു. അതിൽ ഒരു പാത്രത്തിൽ തവിട്ടുകൊണ്ടുള്ള ഒരു കിഴി കിടക്കുന്നു. ഒന്നു് അമ്മയുടെ നെഞ്ചിലും. രാമദേവൻ അല്പനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നു. അമ്മ ആ കിഴികൾ മാറിമാറി നെഞ്ചിൽ ഊന്നുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അധികനേരം അതു നോക്കിനില്ക്കാൻ അവനു കഴിഞ്ഞില്ല. അവൻ വാതലിൽ തട്ടി. അതു് അകത്തു ബന്ധിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഒന്നു തട്ടിയപ്പോൾ തുറന്നു. അമ്മ ഞെട്ടിയിട്ടു് വാതലിലേയ്ക്കു നോക്കി. രാമദേവൻ നിൽക്കുന്നതു കണ്ടു. പക്ഷെ, വിശ്വാസം തോന്നിയില്ല. അങ്ങനെയുള്ള ഭ്രമാത്മകമായ സ്വപ്നങ്ങൾ കാണാറുള്ള കണ്ണുകൾ തിരിഞ്ഞു. കൈയിൽ ഇരുന്ന കിഴി വീണ്ടും ഊന്നിത്തുടങ്ങി.

രാമദേവൻ അതു കണ്ടു. അമ്മ മനഃപൂൎവ്വം കണ്ണുകൾ അടച്ചതാണെന്നു് അവൻ വിചാരിച്ചു. കട്ടിലിനു സമീപം ചെന്നു.

"അമ്മാ, ഞാൻ വന്നു."

"ആര്? എന്റെ മകനോ?" ശരീരത്തിന്റെ പരമാണുക്കൾക്കും ചൈതന്യമുണ്ടായി. പ്രകമ്പനം ശമിച്ചു.

"അവൻ എന്തിനു വരുന്നു. ഇല്ല, വേറെവല്ലവരും ആയിരിക്കും. സ്വപ്നമാണ്."

"അല്ല, അല്ല, അമ്മേ! ഞാൻതന്നെ, നിങ്ങളുടെ രാമൻ." രാമദേവന്റെ നാവിൽ പുതിയ പേര് ഉദിച്ചില്ല.

അമ്മ വിളക്കിന്റെ മങ്ങിയ പ്രകാശത്തിൽ വീണ്ടും നോക്കി. യഥാർത്ഥത്തിൽ രാമൻതന്നെ നിൽക്കുന്നു. അവൾക്കു വിശ്വാസമായി. പക്ഷേ, സന്തോഷമുണ്ടായില്ല. വീണ്ടും കണ്ണുകൾ അടച്ചു. രാമദേവന് ഈ കാഴ്ച അസഹ്യമായി. അവൻ കട്ടിലിനുസമീപം മുട്ടുകുത്തി ഇരുന്നുകൊണ്ട് അമ്മയുടെ ശരീരം മെല്ലെ തലോടി.

അവൾ കണ്ണുതുറന്നു. ആ കുഴിഞ്ഞ നേത്രങ്ങളിൽ അശ്രുനിറഞ്ഞു. രാമദേവൻ തവിട്ടുകിഴികൾ എടുത്ത് അനത്തിത്തുടങ്ങി. എന്തോ ദിവ്യൗഷധം ലഭിച്ചതുപോലെ അവൾ കണ്ണുകൾ അടച്ചുകൊണ്ട് ശാന്തമായി കിടന്നു. വെളുക്കുന്നതുവരെ രാമദേവൻ ചൂടുപിടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

രാവിലെ ആ ഗ്രാമത്തിലുള്ളവർ ഈ വിവരം അറിഞ്ഞു. അവർ സന്തോഷിച്ചു. രാമദേവൻ ഒരു ദുഃഖവാർത്ത കേട്ടു. രണ്ടുമാസങ്ങൾക്കുമുൻപ് ആ കേതൻ ഈ ലോകം വെടിഞ്ഞു. അവൻ അവന്റെ അമ്മയെ നോ

ക്കി. ആ കണ്ണുകളുടെ പ്രകാശവും അല്പദിവസങ്ങൾക്കു ള്ളിൽ അസ്തമിക്കും എന്നവനു തോന്നി.

രാമദേവൻെറ ശുശ്രൂഷയിൽ അവൻെറ മാതാവി ന നാലഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടു ഗണ്യമായ മാററം ഉണ്ടായി. അവൻ തൻെറ സ്ഥിതി ശ്രീകാന്തനെ ധരിപ്പിക്കുന്നതിനു ഒരു കത്തെഴുതി. തൻെറ ജീവിതത്തെക്കുറിച്ചു അവൻ ചിന്തിച്ചുതുടങ്ങി. അമ്മയുടെ ശുശ്രൂഷയിൽ രാത്രി മുഴു വൻ കഴിച്ചു. ആ നിശബ്ദരാത്രിയിൽ പലപല ചിന്ത കൾ അവനെ ശല്യപ്പെടുത്തി: ധൎമ്മം, ക്രൈസ്തവധൎമ്മം ധൎമ്മപരിവൎത്തനം ആദിയായ വിചാരങ്ങൾ അടിക്കടി ഉ ണ്ടാകുകയും, തനിക്കു പൂരിപ്പിക്കാൻ കഴിവില്ലാത്ത പല സമസ്യകളും ഉദിക്കുകയും അസ്തമിക്കുകയും ചെയ്തു. ഹി ന്ദുധൎമ്മത്തെ നശിപ്പിക്കണമെന്നും മററുമുള്ള അവൻെറ വിചാരങ്ങളും അവൻ അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ള കഷ്ടതകളും അ വൻെറ സ്മൃതിതലത്തിൽനിന്നും മാഞ്ഞുതുടങ്ങി. ശ്രീ കാന്തൻെറകൂടെ ജീവിക്കാൻ സാധിച്ചെങ്കിൽ എത്ര ന ന്നായിരിക്കും എന്നൊരു ചിന്തമാത്രമേ ഇപ്പോൾ അവ നിൽ ശേഷിച്ചിട്ടുള്ളു.

മാതാവിൻെറ സുഖക്കേടു നീങ്ങിയതോടുകൂടി രാമ ദേവൻെറ വിഷമതകൾ വൎദ്ധിച്ചു. അവൾ അവനോടു കഴിഞ്ഞ ആറേഴുമാസത്തെ കാൎയ്യങ്ങൾ ചോദിച്ചു. പ്രേമ നഗരത്തിൽ താമസമുള്ള ചില നാട്ടുകാരിൽനിന്നു തന്റെ മതപരിവൎത്തനകാൎയ്യം അമ്മ അറിഞ്ഞെന്നു അവനു മന സ്സിലായി. എങ്കിലും അതു തൻെറ നാവുകൊണ്ടു പറയാ ൻ അവനു ധൈൎയ്യമുണ്ടായില്ല. അവൻ ആ പ്രശ്നങ്ങ

ളിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുമാറാൻ ശ്രമിച്ചു. പക്ഷെ അവർക്ക് അതു് ഒരു പ്രധാന പ്രശ്നമായിരുന്നു. ഒടുവിൽ അവനെക്കൊണ്ടു് കാര്യം പറയിച്ചു.

"പിന്നെ എന്തിനാ ഇവിടെ വന്നു?"

രാമ—അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ മകനല്ലെന്നു വരുകില്ലല്ലോ.

മാ—മതം മാറിക്കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ എൻെറ മകനാകുന്നതെങ്ങനെ? നീ ഇപ്പോൾ ആരുടെകൂടെ താമസിക്കുന്നോ അവരുടെകൂടെത്തന്നെ സുഖമായിട്ടു താമസിക്കുക.

രാമദേവൻ വിഷമിച്ചു.

മാ—ഇവിടെ താമസിച്ചാൽ നിന്നെ ആളുകൾ ഇനിയും ചെമ്മാനെന്നു പറയും. നിനെ തൊടുകയില്ല. നിനക്കു് ദുഃഖമുണ്ടാകും. ഞാൻ ഇതുവരെ കഴിഞ്ഞതുപോലെ കഴിയും.

രാമ—ഞാൻ എൻെറ സുഖത്തിനായിട്ടുമാത്രം മതം മാറിയതല്ല.

മാതാ—"അതെ, അതെ, എല്ലാവരുടെയും സുഖത്തിനായിരിക്കും നീ അതു ചെയ്തതു്. പക്ഷെ, എനിക്കു ഇതുതന്നെയാണു നല്ലതു്. എൻെറ കാലം ഇത്രയും കഴിഞ്ഞില്ലേ? അതുപോലെ മൂന്നാലുവർഷങ്ങൾകൂടെ നീ എൻെറകൂടെ താമസിച്ചു് എന്തിനു കഷ്ടപ്പെടണം?"

രാ—എനിക്കു ഇവിടെ താമസിക്കാൻ ഒരു വിഷമവുമില്ല.

മാ—പിന്നെന്തിനാണു് മതം മാറിയതു്?

രാ—ആ ധൎമ്മം സത്യധൎമ്മമാണു്.

മാ—അപ്പോൾ അപ്പനും അമ്മയും സത്യമുള്ളവരായിരിക്കണം. ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ ധൎമ്മം അനുസരിച്ചു.

രാ—അങ്ങനെയല്ലമ്മാ, ധൎമ്മത്തിന്റെ കാൎയ്യം വേറെ. ഇനിമേലാൽ എന്നെ ആരും തൊടാതിരിക്കയില്ല.

അമ്മ അല്പം ഉത്തേജിതയായിട്ടു്—"ഈ ഗ്രാമത്തിലുള്ള പെന്ത്യാന്മാരും ബ്രാഹ്മണരും നിന്നെ തൊടുമെന്നാണോ വിചാരം? വെറുതെ ഭ്രാന്തു പറയുന്നതെന്തിനു്? നീ വേണമെങ്കിൽ ഏഴുവട്ടം മതം മാറിക്കൊ—അല്പം ശാന്തയായിട്ടു്--ഓ, മററു ഗ്രാമത്തിലുള്ളവർ തൊടുമായിരിക്കും. അവിടെ നിന്നെ ആരറിയാനാണു്?

രാമദേവൻ വിചാരമഗ്നനായി. കുടിലിൽ കിടക്കക്ക് അജ്ഞാനിയായ മാതാവിന്റെ വാക്കുകൾ സത്യമെന്നു് അവനു തോന്നി. അവിടെ താമസിക്കുകയാണെങ്കിൽ ചെമ്മാനായിട്ടുതന്നെ കഴിയണമെന്നു് അവനു മനസ്സിലായി. പക്ഷെ അമ്മയോടുകൂടെ താമസിക്കാൻ അവൻ ആഗ്രഹിച്ചു.

"രാമാ" നിന്റെ പേരു് അതുതന്നെയാണോ?

രാമദേവൻ തിരിച്ചുനോക്കി. എന്തുത്തരം പറയണമെന്നവനു തോന്നിയില്ല.

മെല്ലെ—ദേവാ...........?

"ഇപ്പോൾ എന്താണു പേരു്?"

"സാമുവൽ."

അമ്മയ്ക്കു പേരു മനസ്സിലായെങ്കിലും മുഖഭാവം ഭയങ്കരമായി.

"അപ്പോൾ അമ്മയും മാറേണ്ടതായിരുന്നില്ലേ? കുഞ്ഞേ, നിനക്കിഷ്ടമുള്ളിടത്തു പോ. നീ സുഖമായിരി. അതാണ് എന്റെ ആശീർവ്വാദം"

രാമദേവൻ മൗനം ദീക്ഷിച്ചു: അവന്റെ സകല ധൈര്യങ്ങളൊനവും അവിടെ നിഷ്ഫലമായി. അമ്മയെ ഒരു വിധത്തിലും ഗുണദോഷിച്ചു് കാര്യം മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിച്ചില്ല.

അവൻ പറഞ്ഞു.

"പക്ഷെ, അമ്മേ! ഈ ഹിന്ദുക്കൾ നമ്മളെ എത്ര മാത്രം ഉപദ്രവിക്കുന്നു: ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നു?"

"എനിക്കു് ഇതൊന്നും കേൾക്കണ്ട. നീ എന്റെ രാമനെ ചീത്ത പറയാനാണു തുനിയുന്നതു്. അതു എനിക്ക കേൾക്കണ്ട."

"അമ്മേ. രാമന്റെ കാര്യമൊന്നുമല്ല. നമ്മളോടു് കാണിക്കാറുള്ള അന്യായങ്ങളെക്കുറിച്ചു പറയാനാണ്."

"എനിക്കു് ഇതൊന്നും കേൾക്കണ്ട. ഈ കാലത്തിൽ നീ ഒരുത്തൻ മതം മാറി: അതുമതി.

രാമദേവൻ ക്ഷീണിച്ചു. വാദപ്രതിവാദം വെറുതെയായിരുന്നു. അമ്മയ്ക്കു സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലാത്തതു കൊണ്ടു് അവൻ പുറത്തേക്കിറങ്ങി. അമ്മ അവനെ തടഞ്ഞതുമില്ല. കുറച്ചുനേരം അങ്ങിങ്ങു് അലഞ്ഞു നടന്നിട്ടു് വരും എന്നവൾക്കറിയാമായിരുന്നു.

രാമദേവൻ പുറത്തിറങ്ങി അകലെ ഒരു മൈതാനത്തേക്കു പോയി. അവിടെ മനുഷ്യരാരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. മുകളിൽ അനന്തമായ ആകാശവും താഴെ പരന്ന

കിടക്കുന്ന ഭൂമിയും. സന്ധ്യ സമീപിച്ചതുകൊണ്ടു് പക്ഷിവൃന്ദവും വിശ്രമത്തിനു തയ്യാറാകുകയായിരുന്നു. മനസ്സിന്റെ പാരവശ്യം പരിഹരിക്കാനായിരുന്നു രാമദേവൻ പ്രകൃതിമാതാവിന്റെ മടിയിലേക്കു് ഓടിയത്തു്. അവന്റെ മനസ്സിൽ വിചാരവീചികൾ ഒന്നിനു പുറകെ ഒന്നായി ഉയർന്നു മറിഞ്ഞു. "ഇങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അമ്മയുടെ അടുക്കൽ താമസിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല, എനിക്കോ അവർക്കോ സുഖമുണ്ടാകയില്ല" അവൻ മെല്ലെ പറഞ്ഞു.

"പിന്നെ എന്തുചെയ്യാനാണു്? ക്രൈസ്തവധർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കുകയോ?—എന്തിനായി?" രാമദേവൻ വളരെ ചിന്തിച്ചു. ക്രൈസ്തവധർമ്മവും അമ്മയും—രണ്ടിനും ഒരു വിധത്തിലും പൊരുത്തമില്ല. ഇരുട്ടിനു ശേഷം ചിന്താഭാരത്തോടുകൂടി വീട്ടിലെത്തി. വന്നപ്പോൾ അമ്മ കണ്ണുകൾ അടച്ചു് കട്ടിലിൽ കിടക്കുകയായിരുന്നു. മെല്ലെ ചെന്നു് സമീപം നിന്നു. ബോധരഹിതയായി കിടക്കുന്നു എന്നു സംശയിച്ചു് കപോലത്തിൽ കൈവെച്ചു. കണ്ണുകൾ തുറന്നു. രാമദേവൻ അമ്മയുടെ ശിരസ്സു് മെല്ലെ തലോടി.

"എന്തിനു തടവുന്നു? വേണ്ട. അതുകൊണ്ടു് അകത്തുള്ള തീ അണയുമോ?"

രാമദേവൻ അമ്മയെ നോക്കി കണ്ണുനീർ തൂകി.

"ഞാൻ ഉള്ളതുപറയുകയാണു രാമാ, നമ്മൾ തമ്മിലുള്ള കൊടുക്കലും വാങ്ങലും എല്ലാം തീർന്നു. ഞാൻ നിന്നെ പഴിക്കുന്നില്ല, എല്ലാം തലയിലെഴുത്താണു്."

രാമദേവൻ സാഹസപ്പെട്ടു ചോദിച്ചു—

"അമ്മേ, ഡാക്ടരെ വിളിപ്പിക്കട്ടെ?"

"എന്തിനു്, എന്തു ചെയ്യാനാണു്? ഇനി ഈശ്വരൻ ചരട്ടുവലിച്ചാൽ വഴക്കെല്ലാം തീരും, നിനക്കും വിഷമങ്ങളും തീരും." അവസാനവാക്കുകൾ പറഞ്ഞപ്പോൾ അവളുടെ കണ്ഠം ഇടറി.

അല്പം കഴിഞ്ഞു് അവൻ പറഞ്ഞു— അമ്മാ, നിങ്ങൾക്കു സുഖമാകുന്നതുവരെ ഞാൻ ഇവിടെ താമസിക്കും. എനിക്കു് എങ്ങോട്ടും പോകണ്ട."

"വേണ്ട, അതിന്റെ ആവശ്യം? ഇവിടെ നിന്നെ ആരും തൊട്ടുകയില്ല, നിന്നെ കാണുമ്പോൾ ഞാൻ എല്ലാം ഓർത്തു പോകും."

"ആരും എന്നെ തൊടേണ്ട. പക്ഷേ, നിങ്ങളുടെ സുഖക്കേടു ഭേദമാകുന്നതുവരെ തീർച്ചയായും ഇവിടെ താമസിക്കും. സുഖമായശേഷം ഞാൻ പൊയ്ക്കൊള്ളാം." രാമാ, എനിക്കു് ഇനി സുഖമാകുകയില്ല.....................ഈ ഒടുവിലത്തെ നാളുകൾ ചീത്തയാക്കാനായി നീ ഇവിടെ താമസിക്കേണമോ? നീ പൊയ്ക്കോ, നീ നിന്റെ വഴിക്കും, ഞാൻ എന്റെ വഴിക്കും. തരാനും വാങ്ങിക്കാനും ഉള്ളതെല്ലാം തന്നും വാങ്ങിച്ചും കഴിഞ്ഞു."

രാമദേവനു് മനസ്സിലായി. അവനു് ദുഃഖവും ലജ്ജയും തോന്നി. ഒന്നും പറയാതെ നിന്നു. അമ്മ കണ്ണുകൾ അടച്ചുകൊണ്ടുകിടന്നു. ദിക്കെങ്ങും അന്ധകാരം വ്യാപിച്ചു. വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞു് കണ്ണു തുറന്നപ്പോൾ രാമദേ

വൻ അവിടെ തന്നെ നില്ക്കുന്നതു കണ്ടു. "രാമാ, ഇതുവരെ നില്ക്കുകയായിരുന്നോ?" രാമദേവൻ ഉത്തരം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. അവർ അവനെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. മകൻെറ നിലകണ്ടു് അവർക്കു് കുണ്ഠിതം തോന്നി. ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ— "നിനക്കു് വല്ലാതെ തോന്നിയോ മകനെ, അടുത്തുവാ. എൻെറ കട്ടിലിൽ ഇരിക്കുക." ശ്രദ്ധിച്ച കരങ്ങൾ നീട്ടി. അവൻെറ വസ്ത്രാഗ്രം തൊട്ട അമ്മയുടെ കൈ വിറയ്ക്കുന്നതു് അവൻ കണ്ടു. കട്ടിലിൽ ചെന്നിരുന്നു.

അമ്മ മരണഗോഷ്ടികൾ കാണിച്ചുതുടങ്ങി. കുറച്ചു നേരം അവർ രാമദേവനെ തുറിച്ചുനോക്കി. രാമദേവൻ അവരെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അമ്മ എന്തെങ്കിലും പറയുമെന്നു് അവൻ ആശിച്ചു. പക്ഷേ, ആ കണ്ണുകൾ മേലോട്ടു തിരിഞ്ഞു. ശിരസ്സു് ഒരു വശത്തേയ്ക്കു ചടഞ്ഞു. ശ്വാസഗതി നിലച്ചു. രാമദേവൻ നിലംപതിച്ചു.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തിനാലു്

പ്രമാണി നിഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട ശേഷം സവിതയായിരുന്ന മോഹിനിയ്ക്കു് ആശ്രയം. അടുത്തദിവസം മുതൽ അവൾ സവിതയുടെ കൂടെ വന്നു താമസമായി; കുറെ ദിവസം അവൾ അത്യന്തം ദുഃഖിച്ചു. എന്നാൽ സവിതയുടെ സാന്ത്വനോക്തികളാലും അന്വേഷണങ്ങളാലും ക്രമേണ അവൾ അതിൽ നിന്നു വിമുക്തയായി. കൊലപാതകത്തെപ്പററി പോലീസു് അന്വേഷണം തുടങ്ങി: അതു

കൊണ്ടു് ചിലപ്പോൾ പോലീസ്സു് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും മം ഗിപുരത്തു വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

കുറെ ദിവസംകൂടി കഴിഞ്ഞപ്പോൾ മോത്തി സവി തയോടുകൂടി ജോലിക്കു പോയിത്തുടങ്ങി. അതു് ഭത്തൃസ്മ രണയും തജ്ജന്യമായ ദുഃഖവും കുറയാൻ സഹായമായി. മധുസൂദനനും സവിതയും അവളോടു കാണിച്ചുവന്ന സ്നേ ഹവും അവൾക്കു് ആനന്ദവും സംതൃപ്തിയും നൽകി. മോ ത്തിയും അവരോടൊപ്പം സമുദായസേവനത്തിൽ ഏപ്പെ ട്ടണമെന്നായിരുന്നു അവരുടെ രണ്ടുപേരുടെയും നിശ്ചയം: മോത്തിയ്ക്കു് അവർ രണ്ടുപേരും ഈശ്വരതുല്യരായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അവരുടെ ആഗ്രഹം ആജ്ഞയായി അവൾ ശിരസാ വഹിച്ചു.

മധുസൂദനൻെറ വീട്ടിലെ സ്ഥിതി അനുദിനം മാറി ക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഉറച്ച സനാതനധമ്മത്തിൽ ലയിച്ചിരു ന്ന അവൻെറ അമ്മയുടെ മനസ്ഥിതി മാറിത്തുടങ്ങി. അ ച്ഛനോ മധുസൂദനനിൽ നിന്നും വളരെയൊക്കെ ആശിച്ചു കൊണ്ടിരുന്നു. അതിനാൽ മധുസൂദനൻെറ സാധുജനോ ദ്ധാരണശ്രമം അദ്ദേഹത്തിനെ അതിവസന്തുഷ്ടനാക്കി. മ ധുസൂദനൻ സവിതയുമായി പരിചയപ്പെട്ടതു മുതൽ അവ ൻെറ ഉള്ളിൽ ഒരു പുതിയ ചിന്ത ഉദിച്ചു. അതു് ആ ക്കും മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. സവിത മംഗിപുരത്തു വരുന്നതിനു മുമ്പു തന്നെ മധുസൂദനൻ ഹരിജനസേവ യിൽ ഏർപ്പെട്ടിരുന്നു. അതിനുവേണ്ടി പല മാർഗ്ഗങ്ങളും കണ്ടുപിടിക്കുകയും ചെയ്തു. ചിലപ്പോഴെല്ലാം അവരോടു കൂടെ താമസിക്കാനും ആലോചിക്കാതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ,

അമ്മയുടെ പ്രതികൂലനില അതിനവനെ അനുവദിച്ചില്ല. എന്നാൽ സവിത അവിടെ വന്നശേഷം, അവിടെ വന്നു താമസിക്കാൻ അനുഗ്രഹിക്കാത്ത ഒററ ദിവസവും ഇല്ലാതായി. സവിത വരുന്നതിനു മുമ്പു് വെറും സേവനാസക്തിയാണു് അവനുണ്ടായിരുന്നതു്. എന്നാൽ അതിനുശേഷം അതൊരു കടമയായിത്തോന്നി:

മധുസൂദനൻ തന്നിൽ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന പരിവൎത്തനം അറിയാതിരുന്നില്ല. സവിതയോടുള്ള നിസ്സീമമായ സ്നേഹാദരങ്ങളാണു് അതിനു കാരണമെന്നു് അവൻ നല്ലവണ്ണം ധരിച്ചു. ഹരിജനങ്ങളിൽ ഉള്ള അനുഭാവം ബലവത്താകുംതോറും തന്റെ സൎവസ്വവും അവൎക്കുവേണ്ടി സമൎപ്പിക്കുവാൻ തനിക്കു് കഴിയുമെന്നു് അവൻ വിശ്വസിച്ചു. ശ്രീകാന്തനും വന്നുചേൎന്നപ്പോൾ അവന്റെ മനോഗതി പ്രബലപ്പെട്ടു. ശ്രീകാന്തനോടു പണ്ടുതന്നെ അവനു് ബഹുമാനവും, സ്നേഹവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ കൂടിവന്നു ചേൎന്നെങ്കിൽ കൊള്ളാമായിരുന്നെന്നു് പലപ്പോഴും ആശിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ താൻ ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിൽ വ്യാപൃതനായി മഹത്തായ ഒരു ധൎമ്മം നിൎവ്വഹിക്കുന്നെന്നു് ഒരഭിമാനവും ശ്രീകാന്തൻ അതിൽ നിന്നു് അകന്നു നില്ക്കുന്നെന്നു് ഒരവജ്ഞയും കൂടി അന്നു് ഇല്ലാതിരുന്നില്ല ശ്രീകാന്തൻ സൎവസ്വവും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു് വന്നതു കണ്ടപ്പോൾ അവന്റെ അഭിമാനം നശിച്ചു. നാലഞ്ചുദിവസങ്ങൾക്കു ശേഷം മധുസൂദനൻ പിതാവിനെ അവന്റെ അനുഗ്രഹം അറിയിച്ചു. സേവാധൎമ്മത്തിൽ പുത്രന്റെ ശ്രദ്ധ വൎദ്ധിക്കുന്നതു കണ്ടു് സന്തുഷ്ടനായി അ

ദ്ദേഹം പറഞ്ഞു—"നീ പോകുന്നതുകൊണ്ടു് എനിക്കു് ഒരു വിഷമവുമില്ല. എന്നാൽ ഹരിജനസേവയ്ക്കു് രണ്ടു വശങ്ങളുണ്ടു്. അതു് നീ നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാക്കണം. ഹരിജനങ്ങൾക്കു് ജ്ഞാനവും ശിക്ഷണവും സമത്വബോധവും പ്രദാനം ചെയ്തു് അവരെ ഉന്നമിപ്പിക്കുന്നതു് ഒരു ശരിയായ ജോലിതന്നെയാണു്. പക്ഷെ, സവർണ്ണരുടെ മനസ്ഥിതി മാററുന്നതു് അതിലും പ്രധാനമായ മറെറാരു ജോലിയാണു്.

മധുസൂദനൻ ഈ ജോലിയിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അച്ഛൻെറ വാക്കുകൾ വിനയപൂർവ്വം കേട്ടിട്ടു് അല്പനേരം കഴിഞ്ഞു പറഞ്ഞു.

"ഇവിടെ താമസിച്ചുകൊണ്ടു് ഞാൻ എങ്ങനെ ഹരിജനസേവ നടത്തുന്നോ, അതുപോലെ അവിടെ താമസിച്ചുകൊണ്ടു് സവർണ്ണരുടെ മനസ്സുമാററാനും ശ്രമിക്കാം."

"ശരിതന്നെ; പക്ഷെ, ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടാകും. നീ സവർണ്ണരുടെ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു മാറിക്കഴിയുമ്പോൾ അവർ നിൻെറ വാക്കുകേൾക്കാൻ മടിക്കും. നീ അവിടെ പോകരുതെന്നല്ല ഞാൻ പറയുന്നതിൻെറ സാരം. നിൻെറ അമ്മയ്ക്കു് തീർച്ചയായിട്ടും ദുഃഖമുണ്ടാകും. പക്ഷെ, ധർമ്മത്തെപ്പററി ചിന്തിക്കുമ്പോൾ അതിലൊന്നും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതില്ല."

അമ്മയ്ക്കു് അവിടുന്നു് സമാധാനം നൽകുമോ?

"തീർച്ചയായും; അതു എൻെറ ധർമ്മമാണു്. ഭിന്നപ്രകൃതരായിരുന്നിട്ടും ഞാൻ ഇത്രയും വർഷങ്ങൾ കഴിച്ചുകൂട്ടിയില്ലേ?"

മധുസൂദനൻ അച്ഛൻെറ തേജോമയമായ മുഖത്തു് നോക്കിനിന്നു. ഈവിധം ധൎമ്മബോധമുള്ള ഒരു പിതാവിൻെറ പുത്രനായിരിക്കാനുള്ള മഹാഭാഗ്യം തനിക്കുണ്ടായല്ലോ എന്നുള്ള വിചാരം അവനിൽ പുളകം ചേൎത്തു. ശ്രീകാന്തനേയും സവിതയേയും തൻെറ നിശ്ചയം അറിയിക്കണമെന്നു ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണു് അവരുടെ യാത്രയുടെ വിവരം അറിഞ്ഞതു്. ആ വൎത്തമാനം കേട്ടപ്പോൾ അവൻെറ ഹൃദയത്തിനു ഒരിളക്കംതട്ടി. എന്നാൽ യാതൊന്നുംപറയാതെ അവരെ വണ്ടിയിൽകയററി അയച്ചിട്ടു് ഭംഗിപുരത്തേക്കു പോയി. വളരെ ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം അന്നു അവനു് ഏകാന്തത അനുഭവപ്പെട്ടു. അവൻ അവിടെ പല സ്ഥലങ്ങളിലും ചുററിനടന്നു; അല്പനേരം മോതിയുടെ അടുക്കലും കഴിച്ചു. എങ്കിലും മനസ്സു് അസ്വസ്ഥമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങി.

വീട്ടിലെത്തിയശേഷവും ശാന്തി ലഭിച്ചില്ല. താൻ തീരെ ദുൎബ്ബലനാണെന്നു് അവനു തോന്നി. സ്വയം ഉണ്ടായിരുന്ന മതിപ്പു നഷ്ടപ്പെട്ടു. ധൎമ്മനിൎവ്വഹണത്തിനായി എന്തും സഹിക്കാനും ത്യജിക്കാനും കഴിയുമെന്ന വൻ വിചാരിച്ചിരുന്നു. എങ്കിലും സവിത പോയശേഷം അവൻെറ ഹൃദയത്തിലുളവായ അസ്വാസ്ഥ്യത്തെ അവൻ പ്രതിവിധിയ്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവൻ വിചാരിച്ചു—"എൻെറ ഈ ദൌൎബ്ബല്യം ഒരു പോരായ്മയാണു്. സവിത എനിക്കു് എത്രതന്നെ പ്രേരണനൽകുന്നെങ്കിലും എൻെറ കടമ ഹരിജനങ്ങളോടാണല്ലോ." മധുസൂദനൻ വീണ്ടും ഭംഗിപുരത്തേക്കു തിരിച്ചു.

അദ്ധ്യായം മുപ്പതാഞ്ചു്

മധുസൂദനൻ രാവിലെ തനിക്കു് അത്യാവശ്യം വേണ്ട ചില സാമാനങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ടു് ഹരിജനസങ്കേതത്തിലേക്ക തിരിച്ചു. അവന്റെ വരവു് നോട്ടിക്കുകൾക്കു അത്ഭുതമായിരുന്നു. അവൎക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ലെങ്കിലും പ്രാചീനകാലങ്ങളിൽ മോക്ഷപ്രാപ്തിക്കുവേണ്ടി മഹാരാജാക്കന്മാർ മണിമാളികകൾ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു് വനങ്ങളിൽ പോയി തപസ്സുചെയ്തു് മുക്തി നേടിയിട്ടുള്ളതായി അവർ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അതുപോലെ മധുസൂദനനും തങ്ങൾക്കുവേണ്ടി സൎവ്വവും ത്യജിക്കാൻ സന്നദ്ധനായിരിക്കുന്നെന്നു് അവർ കരുതി. ഈ വിചാരം അവരുടെ ആശ്ചൎയ്യം വൎദ്ധിപ്പിച്ചു.

മധുസൂദനൻ ഭംഗിപുരത്തു് പ്രതിദിനം വരാറുണ്ടു്. എങ്കിലും ഇന്നത്തെ വരവിനു് ഒരു പുതുമയുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് മുഖത്തു ത്യാഗത്തിന്റെ ഗാംഭീൎയ്യം പ്രത്യക്ഷമായി. ഒഴിഞ്ഞ ഒരു മുറിയിൽ തന്റെ സാമാനങ്ങൾ വച്ചിട്ടു് തന്നെ സാശ്ചൎയ്യം നോക്കുന്നവരോടു് സംഭാഷണത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടു.

തന്റെ ഈ പരിവൎത്തനത്തിന്റെ ഒരു സൂചന സവിതയ്ക്കും ശ്രീകാന്തനും നൽകണമെന്നു തോന്നിയെങ്കിലും അവരുടെ കത്തു വരുന്നതിനുമുൻപു് ഒന്നും എഴുതാതിരിക്കുന്നതാണു നന്നെന്നു് നിശ്ചയിച്ചു. എന്നുമാത്രമല്ല അ

വർ തന്നെ വന്നുകണ്ടു് അത്ഭുതപ്പെടുന്നതല്ലെ മെച്ചം എന്നും തോന്നി.

മധുസൂദനൻ കത്തെഴുതിയില്ല. എന്നാൽ ശ്രീകാന്തനും സവിതയും രാമനഗരിയിൽ വച്ചു് പല സംഗതികളെക്കുറിച്ചും സംസാരിച്ചതിൽ മധുസൂദനൻ ഭംഗിപുരത്തു താമസിക്കാത്തതെന്തെന്നും ഒരു പ്രശ്നം ഉദിച്ചു. അതിനു സമാധാനമായി കുറേ ദിവസത്തിനകം വരുമെന്നു് ശ്രീകാന്തനും, വീട്ടിൽ താമസിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ കഴിയുന്നതെല്ലാം ചെയ്യുമെന്നു് സവിതയും പറഞ്ഞു. ശ്രീകാന്തൻ തന്റെ അഭിപ്രായം സാധൂകരിക്കാൻ തനിക്കു തോന്നിയ യുക്തികളും, സവിത തന്റെ പക്ഷത്തെക്കു വേണ്ട തെളിവുകളും തേടി. എന്നാൽ അവർ പോന്നശേഷം ശൂന്യമായിത്തീർന്ന ആ പ്രദേശത്തിന്റെ മേൽനോട്ടം അവൻ പൂർണ്ണമായി ഏറ്റെടുത്തെന്നു അവർ ഊഹിച്ചതേയില്ല.

സവിതയും ശ്രീകാന്തനും രാമനഗരിയിൽ എത്തിയിട്ടു് എട്ടു ദിവസം കഴിഞ്ഞു. ആദ്യദിവസങ്ങളിൽ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ സ്നേഹവും പെരുമാററവും അവരെ അത്യന്തം സന്തുഷ്ടരാക്കി. എന്നാൽ കഴിഞ്ഞ രണ്ടുദിവസമായി ചന്ദ്രകാന്തന്റെ സുഖക്കേടു് മിക്കവാറും ഭേദമായെങ്കിലും മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന ആരോഗ്യം തിരിച്ചുകിട്ടുമെന്നു് ആർക്കും ആശയില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പൂർണ്ണാരോഗ്യവാനാകുന്നതുവരെ അവിടെ താമസിക്കുക അവർക്കു സാദ്ധ്യമല്ലാതായി. അധികം സംഭാഷണങ്ങൾ നടന്നില്ലെങ്കിലും സവിതയും ശ്രീകാന്തനും അവിടെ താ

മസിക്കണമെന്നാണ് അച്ഛന്റെ ആഗ്രഹം എന്നവർ മനസ്സിലാക്കി. ഒരുദിവസം മാതാപിതാക്കളുടെ സംഭാഷണത്തിൽ സവിത കേട്ടു—"ഇനി എന്താണു്? സവിതയുടെ ദുഃഖത്തിനുള്ള കാരണം തന്നെ മാറിപ്പോയില്ലേ?" ഈ വാക്കുകൾ കേട്ട മാത്രയിൽ സവിത വിചാരിച്ചു—"എനിക്കു് ഇപ്പോൾ ലേശവും ദുഃഖം ഇല്ലെന്നു് അച്ഛൻ എങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കി?"

ഒരുദിവസം ശ്രീകാന്തനും സവിതയും നടക്കാൻ പോയി. ഒരിക്കൽ അത്യന്തം വേദന നൽകിയ ആ നദീതടം ഇന്നു് ശ്രീകാന്തനു അതിയായ സന്തുഷ്ടി നല്കി. അവൻ അന്നത്തെ സ്ഥിതി ഓർത്തു. ആ നദിയുടെ തീരത്തു് ദുഃഖിതനായി ചെന്നു നിന്നതും, അതിന്റെ പ്രവാഹവും, അവിടത്തെ പ്രകൃതിയും അവനു് ആശ്വാസം നല്കിയതും അവൻ സ്മരിച്ചു. രാത്രിമുഴുവൻ ഉറക്കമിളച്ചും, കണ്ണുകളിൽനിന്നും അശ്രുപൊഴിച്ചും, സകല ധർമ്മങ്ങളെയും മറന്നു് അഹോരാത്രം ഏതൊരു സഹോദരിയെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നോ, ആ സഹോദരി ഇന്നവന്റെ സമീപമുണ്ടു. ശ്രീകാന്തന്റെ സ്നേഹം നിറഞ്ഞ ദൃഷ്ടികൾ അവളിൽ പതിച്ചു. ആ നോട്ടത്തിന്റെ ഉദ്ദേശം മനസ്സിലാക്കി എന്നപോലെ അവൾ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ജ്യേഷ്ഠന്റെ മുൻപിൽ ചെന്നുനിന്നു.

ശ്രീകാന്തൻ "സവിതേ," എന്നൊന്നു വിളിച്ചു. ആ നാമോച്ചാരണത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിരുന്ന അർത്ഥം മനസ്സിലാക്കിയ സവിത അത്രയുംതന്നെ അർത്ഥവത്തായി —"ചേട്ട-" എന്നു വിളി കേട്ടു. രണ്ടുപേർക്കും കൃതജ്ഞതാ

യി ഒന്നും പറയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. സന്ധ്യാസമയമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് പ്രകൃതിയും മനോഹരമായിരുന്നു. വൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖകളും ലതകളും മന്ദമാരുതനിൽ ഉലഞ്ഞു. കളകളനാദത്തോടുകൂടിയ നദീപ്രവാഹം കണ്ണിന്നാനന്ദകരമായിരുന്നു.

ഒരു പാറയുടെ പുറത്തു് ഇരുന്നുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ പറഞ്ഞു— "നീ ഇപ്പോൾ വളരെ വളർന്നു പോയി.

"പോട്ടെ വളർന്നില്ലേ?" എന്നു് ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് സവിത ചോദിക്കുകയും ദൂരെ കിടന്ന ഒരു കല്ലു് അടുക്കലേക്കു നീക്കിക്കൊണ്ടു വരാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു "നിനക്കു് അതു് മാററാൻ സാധിക്കുകയില്ല" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ എഴുന്നേററു,

സവിത—ഞാൻ ഇപ്പോൾ വളരെ വലിയവളായില്ലേ?

കല്ലു നീക്കിക്കൊണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ —വളർന്നു് ശരീരമല്ല, ആരോഗ്യവുമില്ല.

സവി—"പിന്നെ? '

ശ്രീ—ജ്ഞാനത്തിലും അനുഭവത്തിലും ശക്തിയിലും."

സവി—' ശക്തിയിലുമോ?"

ശ്രീ—അതെ, കല്ലു പൊക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തിയിലല്ല. പരക്ഷ, ദുഃഖംകൊണ്ടു തപിക്കുന്ന ഹൃദയത്തെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നതിനും, സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നതിനും നിനക്കു കഴിയുന്നു.

സവി—അങ്ങനെയാണോ?

ശ്രീകാന്തൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്—അതെ. അങ്ങനെ തന്നെ.

സവിതയും ചിരിച്ചു.

ശ്രീ—പരമാത്ഥം പറയുകയാണു്. സവിതേ, അവിടെ എത്തിയ ക്ഷണനേരത്തിൽ എനിക്കു മനസ്സിലായി. നീ എന്നെക്കാൾ എത്രയോ വലിയവളാണെന്നു.'

സവി—എനിക്കു ഇതൊന്നും കേൾക്കണ്ട. ചേട്ടൻ കരയ്ക്കും ഞാൻ വെള്ളത്തിലുമാണു്. അത്രയുള്ളു വ്യത്യാസം. ഇല്ലെങ്കിലും നിന്താൻ ചേട്ടൻ എന്നെക്കാൾ എത്ര അധികം സമത്ഥനായിരിക്കുമായിരുന്നു!

ശ്രീ—ഞാൻ ഇതുവരെ വെള്ളത്തിൽ ഇറങ്ങാൻ പോലും ഭയപ്പെട്ടിരുന്നു.

സവി—അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ വലിയവളെന്നു തോന്നുന്നതു്. ഇപ്പോൾ ഇറങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. ഇനി സ്വന്തം ശക്തി മനസ്സിലാകും'

ശ്രീ—എനിക്കു് ഒരു ശക്തിയുമില്ല. ഞാൻ എപ്പോഴും പിന്നിലായിരിക്കും. അതിരിക്കട്ടെ, നമുക്കു് ഇവിടെ നിന്നുപോകാൻ സാധിക്കുമോ?

സവി—ചേട്ടാ, ഞാൻ ഒരു കാര്യം പറയട്ടെ?

ശ്രീ—എന്തു കാര്യം?

സവി—ചേട്ടൻ വന്നില്ലെങ്കിലോ?

ശ്രീ—സവിതയെ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയിട്ടു്—"സാരം?"

സവി—പാവപ്പെട്ട അച്ഛനു് സഹിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ല.

ശ്രീ—നീ അച്ഛനെ കൂടെ കുണദോഷിക്കാത്തതെന്തു്?

"ഞാനോ?"—സാശ്ചര്യം സവിത ചോദിച്ചു."ഈ കഴപ്പങ്ങളുടെ എല്ലാം മൂലകാരണം ഞാനല്ലേ?"

ശ്രീകാന്തൻ മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. അവന്റെ ഉള്ളിൽ ഉദിച്ച വിചാരങ്ങൾ അവിടെത്തന്നെ അസ്തമിച്ചു.

ശ്രീ—"ഇത്ര സന്തോഷിച്ചിട്ടും അച്ഛൻ കേൾക്കുകയില്ല. അച്ഛന് നമ്മോട് സ്നേഹമുണ്ടാവാമോ? അമ്മ എത്രമാത്രം സന്തോഷിക്കും."

സവി—അദ്ദേഹം എന്തു വിചാരിക്കും ചേട്ടാ?

ശ്രീ—എനിക്കും അതുതന്നെയാണ് വിചാരം. പണ്ട് എനിക്ക് ഒന്നും മനസ്സിലായിരുന്നില്ലെങ്കിലും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖം യഥാർത്ഥമാണെന്ന് അറിയാമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അച്ഛന് നമ്മളോട് സ്നേഹം ഉണ്ടെങ്കിൽ അദ്ദേഹം നമ്മുടെ ഇഷ്ടം പോലെ ചെയ്യാൻ നമ്മെ അനുവദിക്കാതെതന്നെയെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു.

സവിത അതിന് ഉത്തരം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. സഹോദരീ സഹോദരന്മാർ വളരെ നേരം മൌനമായി നദിയുടെ ഗതി വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

വിചാരങ്ങളിൽ നിന്നുണർന്നിട്ട് സവിത—"ഇനി പോകാമോ?" എന്നു ചോദിച്ചു. ഒന്നും ഉത്തരം പറയാതെ ശ്രീകാന്തൻ എഴുന്നേറ്റു; രണ്ടുപേരും വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചു.

സവി—ചേട്ടാ, നമ്മൾ ഇവിടെ എത്ര നാൾ താമസിക്കും?

ശ്രീ—നമുക്ക് ഇനിയും പോകണം..

സവി—ചേട്ടൻ കുറച്ചുദിവസംകൂടി ഇവിടെ താമസിക്കണം.

ശ്രീ—എന്തുകൊണ്ടു്?

സവി—അച്ഛന്നു് പൂർണ്ണസുഖമായതിനു ശേഷം വന്നാൽ മതി.

ശ്രീ—എന്നാൽ നിനക്കു കുറി താമസിക്കരുതേ?

സവി—എന്റെ ജീവിതം ഇപ്പോൾ.......?

"എന്റേതല്ല" ശ്രീകാന്തൻ പൂരിപ്പിച്ചു.

സവിത മൌനം ദീക്ഷിച്ചു.

ശ്രീ—സവിതേ, നിനക്കു് എന്റെ നിശ്ചയത്തിൽ ഇനിയും സന്ദേഹമുണ്ടോ?

സവി—സന്ദേഹമില്ല; പക്ഷേ, അച്ഛന്റെ അവസ്ഥ കണ്ടിട്ടു് മനസ്സിനു വിഷമം തോന്നുന്നു.

ശ്രീ—ഈ വിഷമങ്ങൾ എല്ലാം ഞാൻ ഒരിക്കൽ അനുഭവിച്ചതാണു്.

സവി—അതു പരമാൎത്ഥം തന്നെ.

"പിന്നെ?"

സവിതയ്ക്കു് ഒരുത്തരവും തോന്നിയില്ല. രണ്ടുപേരും വീട്ടിനകത്തെത്തി. ചന്ദ്രകാന്തന്റെയും ഉമാദേവിയുടെയും സംഭാഷണം കേട്ടു് ശ്രീകാന്തനും സവിതയും മെല്ലെ നടന്നു. സംഭാഷണം കേൾക്കാറായി.

"അവൎക്കു ഇത്രപോലും അറിഞ്ഞുകൂടെ? ഇനി ഞാൻ കിടക്കയിൽ നിന്നും എഴുന്നേറ്റെന്നുവരില്ല."

"പക്ഷേ, അതറിഞ്ഞിട്ടു് എന്തു ചെയ്യാനാണു്?"

സഹോദരീസഹോദരന്മാർ പരസ്പരം ഒന്നു നോക്കി. സവിതയ്ക്കു് താൻ യാത്രയായ ദിവസം ഓൎമ്മ വന്നു. പക്ഷേ, ഇന്നത്തെ പരിതസ്ഥിതിയും വ്യഥയും ആകപ്പാടെ വ്യത്യസ്തമായിരുന്നു.

"ഇപ്പോൾ അവർക്കു വലിയ സന്തോഷമാണു്. കേവലം സവിതയുടെ കാര്യം മാത്രമല്ല. നാളെ ശ്രീകാന്തൻറെ. അനന്തരം ആ സ്നേഹിതൻ വരും, മററന്നാൾ അവൻ ഭംഗിപുത്തുള്ളവരെ വീട്ടിൽ വിളിക്കും. ഇപ്പോൾ അവരുടെ ഹൃദയം മാറിയിരിക്കുകയാണു്. ഞാൻ ഇതെല്ലാം കാണുന്നുണ്ടു്. അപ്പോൾ എനിക്കു മകനുണ്ടെങ്കിലും എനിക്കു് ഒരു പ്രയോജനവുമില്ലെന്നോ?

ശ്രീകാന്തൻ കുറച്ചു പിന്നോക്കം മാറി. സവിത അവിടെത്തന്നെ നിന്നു.

"അവർ നമ്മുടേതാണെന്നുള്ളതു മറന്നുകളയണം. ഇപ്പോൾ അവർ എല്ലാവരുടേതുമാണു്, ഈശ്വരൻറേതാണു്."

"എനിക്കു് അതു മറക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല.

"എന്നാൽ അവരെ വിളിക്കേണ്ടായിരുന്നു.

"അതെ, അതു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കിയില്ല."

"ഞാൻ പറഞ്ഞതല്ലേ."

"പറഞ്ഞു. പക്ഷെ, ഞാൻ വിശ്വസിച്ചില്ല. എൻറെ ശക്തിഹീനത അവർ മനസ്സിലാക്കുമെന്നായിരുന്നു എൻറെ വിചാരം."

ശ്രീകാന്തൻ ഈ വർത്തമാനം കേട്ടു നടുങ്ങി.

"എൻറെ മകനെക്കിടാതെ കാണിട്ടു് അവൻ പൊയ്ക്കളയുമെന്നു ഞാൻ സ്വപ്നേപി വിചാരിച്ചില്ല. നീ... നിന്നെ വല്ലതു പറയാനാണു്. നീ തന്നെ ശ്രീകാന്തനെ ഗുണദോഷിക്കുക: ഇനി രണ്ടുമൂന്നുവർഷംകൂടി ഉണ്ടാകും. അത്രയും കാലത്തിൽ സമാധാനമായി കഴിയട്ടെ. എനിക്കു്

ഈശ്വരൻ ഒരു പുത്രനെ തന്നു. അവൻ എന്റെ അടുക്കൽ താമസിക്കട്ടെ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം ഇടറി. ശ്രീകാന്തന് ഇതു കേട്ടുനില്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവൻ അവിടെനിന്നു മാറാൻ തുനിഞ്ഞു. സവിത അവനെ തടഞ്ഞിട്ട് പറഞ്ഞു—ചേട്ടാ, വരണം വീട്ടിലേക്കുതന്നെ പോകാം."

"ഇതെല്ലാം കേൾക്കാനാണോ?"

"പിന്നെന്തു ചെയ്യാനാണ്?"

"എനിയ്ക്കു കേൾക്കാൻ ശക്തിയില്ല."

"അതുകൊണ്ടാണ് ചേട്ടൻ ഇവിടെ താമസിച്ചിട്ട് എന്നെ അയയ്ക്കണമെന്നു പറയുന്നത്. എന്നെ തടയരുത്."

ശ്രീകാന്തൻ അല്പം ശാന്തനായി വീട്ടിൽ പ്രവേശിച്ചു. സവിതയും അവനെ അനുഗമിച്ചു. അവരെ രണ്ടുപേരെയും കണ്ടപ്പോൾ മാതാപിതാക്കൾ സന്തോഷം നിറുത്തി. സഹോദരീസഹോദരന്മാർ അച്ഛന്റെ മുഖത്ത് ഉണങ്ങിത്തുടങ്ങിയ അശ്രുക്കൾ കണ്ടു. എന്നാൽ അതിനെക്കുറിച്ച് ഒന്നും അറിഞ്ഞതായി ഭാവിച്ചില്ല.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്താറ്.

മാതാവിന്റെ സംസ്കാരം കഴിഞ്ഞു മടങ്ങുന്നതുവരെ രാമദേവന്റെ മനസ്സ് അസ്വസ്ഥമായിരുന്നു. അവന്റെ ദൃഷ്ടികൾക്കു മുമ്പിൽ ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അഗ്നി ഭയങ്കരമായി അവനു തോന്നി. ആ ഗ്രാമവാസികൾ ആ

വനെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു എങ്കിലും അതു ഫലപ്പെട്ടില്ല. കാരണം, ചിലരുടെ അടുത്തു തന്നെ നിന്നുകൊണ്ടു് "രക്തം കൊടുത്തു വളൎത്തിയ മകൻ അവരെ ചതിയ്ക്കുകയല്ലേ ചെയ്യുന്നതു്?" എന്നു് ചിലർ പറയുന്നതു് അവൻ കേട്ടു. ചിലർ അവനെ വെറുപ്പോടുകൂടി നോക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. കുറെ ദിവസങ്ങളായി ഒന്നിനു പുറകിൽ ഒന്നായി ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്ന സംഭവങ്ങൾ അവനെ കഠിനമായി പീഡിപ്പിച്ചു; അപ്പോഴാണു് അമ്മയുടെ മൃത്യുവും.

മടങ്ങിവന്നു് അവൻ ആ കട്ടിലിൽ ഇരിപ്പായി. വളരെ നേരം മൌനമായി ഇരുന്നശേഷം പെട്ടെന്നു് പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു. ആരും അകത്തുകടന്നു ചെല്ലരുതെന്നു കരുതി വാതൽ ബന്ധിച്ചു. അമ്മ കിടന്നു മരിച്ച ആ കട്ടിലിൽ കമിഴ്ന്നു കിടന്നു.

അവൻ തൃപ്തിയാകുവോളം കരഞ്ഞു. അടുത്തുള്ള ഒന്നു രണ്ടുപേർ വാതലിൽ തട്ടി അവനെ ഊണു കഴിക്കാൻ വിളിച്ചു. എന്നാൽ കിടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ അവൻ നിരസിച്ചു. വളരെ നേരം കരഞ്ഞപ്പോൾ മനസ്സിന്റെ ഭാരം അല്പം കുറഞ്ഞു അവൻ വീട്ടിൽ ആകെ ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചു. എഴുന്നേറ്റു് എല്ലാ സാധനങ്ങളും പരിശോധിച്ചു: മാതാവിന്റെ പ്രതിമ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതായി അവനു തോന്നി. മുറിയുടെ മൂലയിൽ വച്ചിരുന്ന ഒഴിഞ്ഞ പാത്രങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ അവൻ വീണ്ടും കരഞ്ഞുപോയി.

ഹതാശനായി അവൻ പിന്നെയും കട്ടിലിൽ ചെന്നിരുന്നു. രാത്രി നല്ലവണ്ണം അതിക്രമിച്ചെങ്കിലും അവൻ

വിളക്കു കത്തിച്ചില്ല. തന്റെ ചിത്തവൃത്തിയ്ക്കു് ഇരുട്ടു തന്നെ അനുകൂലമെന്നു് അവനു തോന്നി: മണിക്കൂറുകൾ പലതു കഴിഞ്ഞു. രാമദേവനെ നിദ്ര തീണ്ടിയില്ല: പല തരം ചിന്തകളും കടന്നുകൂടി. ഭൂതകാലത്തിൽ കണ്ണുകൾ ഓടിച്ചു. തന്റെ ജീവൻ ഒരു ഭയങ്കര നാടകമായി അവനു തോന്നി.

“യാതൊരു വസ്തുവിനായി ഞാൻ എന്റെ അമ്മയുടെ മൃത്യുവിനെപ്പോലും ഗണ്യമാക്കാതിരുന്നുവോ, അതു് വാസ്തവത്തിൽ അത്ര മഹത്വമുള്ളതാണോ?” എന്നൊരു ചിന്ത അവനിൽ ഉദിച്ചു. ‘ഇനി എന്തു ചെയ്യട്ടെ? എവിടെ പോകട്ടെ,ആരുടെ കൂടെ താമസിക്കട്ടെ’ എന്നുള്ള പ്രശ്നം അവനെ അലട്ടിത്തുടങ്ങി. യഥാർത്ഥത്തിൽ ഇതുവരെ മൂന്നു ബന്ധമേ സ്നേഹമയമായി അവനു് ഉണ്ടായിട്ടുള്ളു. ഒന്നു് അമ്മ. അവർ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. രണ്ടാമത്തേതു് പ്രേമാശ്രമം. എന്നാൽ ആ ബന്ധമാണു് ഇന്നത്തെ വ്യഥയ്ക്കു കാരണം. മൂന്നാമത്തേതു് ശ്രീകാന്തൻ. ശ്രീകാന്തന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നാലല്ലാതെ അവനു ശാന്തി ലഭിയ്ക്കുകയില്ലെന്നു തോന്നി. ശ്രീകാന്തന്റെ അടുക്കൽ പോകാൻ തീർച്ചയാക്കി.

പ്രേമാശ്രമത്തിൽ ചെന്നിട്ടു പോകുകയോ നേരിട്ടു പോകയോ എന്നായി അടുത്ത ആലോചന. പോകേണ്ടതു് ആവശ്യമാണു്. ശ്രീകാന്തന്റെ അടുക്കൽ പോകുന്നതിനു് ആദ്യം വിദ്യുത്തിനെ കണ്ടു് യാത്രപറയേണ്ടതത്യാവശ്യമാണു്. പക്ഷേ, രാമദേവനു് അന്നത്തെ സംഭവം സ്മരണയിലുദിച്ചു. അവനു് വിദ്യുത്തിനോടുള്ള

ആദരവു് കുറഞ്ഞു പോയിരുന്നു. ഇനി ചോദിക്കാൻ പോകുകയാണെങ്കിൽ പല വിഷമങ്ങളും നേരിടുമെന്നു് അവന്നു് നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. രാത്രിയാണു് പോകുന്ന കാര്യം നിശ്ചയിച്ചതു്. തലേദിവസം രാത്രി അതേ സമയത്തുണ്ടായ സംഭവം അവൻ ഓൎമ്മിച്ചു. "വീടു് എന്തു ചെയ്യാനാണു്? അയൽ പക്കക്കാരെയോ, പരിചയക്കാരെയോ ഏല്പിച്ചാൽ എന്തു്?" വീട്ടിൽ ഒന്നുകൂടെ കണ്ണു് ഓടിച്ചു. മൂലയിൽ ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന കലങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ വീണ്ടും അവന്റെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. മാതാവിന്റെ സ്ഥിതി ഓൎമ്മിച്ചു.

ഒടുവിൽ അവൻ എഴുന്നേററു. വീടു വിട്ടിട്ടു പോകുന്നതാണു് നല്ലതെന്നവന്നു തോന്നി. പ്രഭാതമായിക്കഴിഞ്ഞാൽ പരിചയക്കാർ പലരും വരും, പലതും ചോദിയ്ക്കും, വിഷമിപ്പിക്കും എന്നവനറിയാം. മുന്നോട്ടു കാലുവച്ചപ്പോൾ വീടു പൂട്ടുന്നതിനുള്ള പൂട്ടു് കാലിൽ തട്ടി. അതെടുത്തില്ല. അവൻ വീട്ടിൽ നിന്നു പുറത്തിറങ്ങി. വീട്ടിനകത്തു് അന്ധകാരം നിറഞ്ഞിരുന്നു. എന്നാൽ പുറത്തു് മനസ്സിന്നു ശാന്തി നൽകുന്ന ചന്ദ്രിക വ്യാപിച്ചിരുന്നു. ചന്ദ്രികയിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് രാമദേവൻ വീട്ടിനകത്തുണ്ടായിരുന്ന അന്ധകാരവും അതിന്റെ മദ്ധ്യത്തായി കിടക്കുന്ന കട്ടിലും അസ്പഷ്ടമായി കണ്ടു. വീണ്ടും അശാന്തനായിത്തീരുമെന്ന ഭയന്നു് വീട്ടിനകത്തു കയറി സൈക്കിൾ എടുത്തുകൊണ്ടു് പ്രേമനഗരിയിലേക്കു തിരിച്ചു. പല പ്രാവശ്യം തിരിഞ്ഞുനോക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചു എങ്കിലും അതിന്നു ധൈൎയ്യപ്പെടാതെ അതി വേഗത്തിൽ സൈക്കിൾ ഓടിച്ചു.

വില്ല്യത്തിൻെറ സഹായം കൊണ്ടു് പോക്കററിൽ മാത്രം ധാരാളമുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് നേരെ സ്റ്റേഷനിൽ ചെന്നു ടിക്കററ് എടുത്തു. പ്ലാററു ഫാറത്തിൽ ചെന്നപ്പോൾ "ശ്രീകാന്തനു് കമ്പി കൊടുത്താലെന്തു്?" എന്ന വിചാരമായി. അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ അതു വേണ്ടെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. രണ്ടാമത്തെ വിചാരം അല്പം ഭയം ഉളവാക്കി. "ആശ്രമത്തിലെ ആരെങ്കിലും കണ്ടാലോ?" ഒളിച്ചു തന്നെ നിന്നു.

വണ്ടി വന്നപ്പോൾ ചുററുപാടും ഒന്നു നോക്കി. പരിചയക്കാരാരും ഇല്ലെന്നു കണ്ടു് സന്തോഷിച്ചു് വണ്ടിയിൽ കയറി.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തേഴ്.

"എങ്കിലും നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനി ആയതെന്തിനു്?"

രാമദേവൻെറ ഇച്ഛയ്ക്കു വിരുദ്ധമാണെങ്കിലും ഈ ചോദ്യത്തിനു് മറുപടി പറയേണ്ടതായിവന്നു. വണ്ടി പുറപ്പെട്ട ശേഷം അവൻെറ മുൻപിൽ ഇരുന്ന ഒരു മദ്ധ്യവയസ്കൻ അവനുമായി പരിചയപ്പെട്ടു. രാമദേവൻ ദുഃഖ നിമഗ്നനായിരുന്നെങ്കിലും യാതൊരു സംഗതിയും മറയ്ക്കുന്ന സ്വഭാവം അവനില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അവൻ തൻെറ കഥ മുഴുവനും തുറന്നു പറഞ്ഞു. ഒടുവിൽ "എങ്കിലും നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയായതെന്തിനു്?" എന്നുള്ള പ്രശ്നമുണ്ടായപ്പോൾ ഒന്നും പറയാതെ ആദ്യ

മെ മൌനം ദീക്ഷിക്കുകയായിരുന്നു നല്ലതെന്നവനു തോന്നി. പക്ഷേ, ഇനിയും ഉത്തരം പറയാതിരിക്കുന്നതെങ്ങനെ? "ദുഃഖത്തിൽ നിന്നു് മോചനം നേടുന്നതിനു് മറ്റൊരുപായവും കണ്ടില്ല." എന്നു ചുരുക്കത്തിൽ മറുപടി പറഞ്ഞു.

ആ ഉത്തരത്തെത്തുടർന്നു് പല പ്രശ്നങ്ങളും ഉണ്ടാകുമെന്നവൻ വിചാരിച്ചില്ല. പുതിയ സ്നേഹിതൻ പെട്ടെന്നു ചോദിച്ചു.

"ദുഃഖത്തിൽ നിന്നും രക്ഷ പ്രാപിക്കുക എന്നു പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം അസ്പൃശ്യനെന്നു നിങ്ങളെ ആരും വിചാരിക്കാതിരിക്കുക എന്നല്ലേ?"

രാമദേവൻ സാവധാനം—അതെ, അതുതന്നെ.

"അതിനുശേഷം നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിൽ പോയോ?"

രാമ—"പോയി"

"അവിടെയുള്ളവർ ഇപ്പോഴും നിങ്ങളെ അസ്പൃശ്യനെന്നു തന്നെയായിരിക്കുമല്ലോ വിചാരിക്കുന്നതു്?"

"അതെ."

"അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിയാകാതെ ജാതി മറച്ചു മറ്റേതെങ്കിലും ഗ്രാമത്തിലും പോയിരുന്നു എങ്കിൽ അവിടെയുള്ളവർ നിങ്ങളെ തൊടുകയും നിങ്ങളോടു നല്ലവണ്ണം പെരുമാറുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നില്ലേ."

രാമദേവൻ വിഷമിച്ചു. വല്ലവിധവും ഈ സംഭാഷണത്തിൽ നിന്നും മുക്തനായാൽ മതിയെന്നവൻ ആശിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം വീണ്ടും പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങളുടെ ജാതിയിലുള്ള ഒന്നോ രണ്ടോ ആയിരം പേരിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ പേർക്കല്ലാതെ ഇങ്ങനെ ദുഃഖനിവൃത്തി നേടാൻ തോന്നിയിട്ടുണ്ടോ? മററുള്ളവർ എന്തു ചെയ്യാനാണു്?

രാമ—അവരും ക്രിസ്ത്യാനികളാകും.

"അപ്പോൾ എല്ലാ ക്രിസ്ത്യാനികളും അസ്പൃശ്യരാണെന്നു് ഹിന്ദുക്കൾ ഘോഷിക്കും.

"പക്ഷേ, സർക്കാർ.........

"സർക്കാരിനു് ഇതിൽ എന്തുചെയ്യാൻ സാധിക്കും? ഈ വണ്ടിയിൽ എല്ലാവക്കും ഇരിക്കാനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം ഉണ്ടു്. എങ്കിലും ചെമ്മാന്മാർക്കും തോട്ടികൾക്കും എത്രമാത്രം വിഷമങ്ങൾ നേരിടുന്നു.

രാമദേവനു് കാര്യം മനസ്സിലായി. തന്റെ പാഠശാലയിലെ അനുഭവങ്ങൾ ഓത്തു.

അദ്ദേഹം സംഭാഷണത്തിന്റെ രത്നച്ചുരുക്കം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു—"ഇതൊന്നും കൊണ്ടു് അസ്പൃശ്യത നശിക്കുകയില്ല.

രാമദേവൻ വില്യത്തിന്റെ വാക്കു സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞു—"പക്ഷേ, ഹിന്ദുധർമ്മത്തിൽ"...

"നിങ്ങൾക്കു് ആ ധർമ്മത്തെപ്പററി എന്തെങ്കിലും അറിയാമോ"

രാമദേവൻ സാഹസപ്പെട്ടു പറഞ്ഞു—"അറിയുന്നതെന്തിനു്? ഞാൻ അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതല്ലേ?"

"നിങ്ങൾ ഹിന്ദുക്കളിൽ നിന്നും അനുഭവിച്ചതുപോലെ വേറെ ചിലർ ക്രിസ്ത്യാനികളിൽ നിന്നും അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്?"

'അതെങ്ങനെ?'

"ഇന്നു് ക്രിസ്ത്യാനികളും അന്യ ആളുകളുടെ നേരെ അന്യായം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നില്ലേ?"

"അന്യായമോ?"

"നിങ്ങളെ ക്രിസ്ത്യാനിയാകാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചവർ ലോകം അവരുടെ രാജ്യമാണെന്നു പറഞ്ഞുതന്നില്ലേ?"

"പറഞ്ഞു."

"അതിൻെറ അത്ഥമെന്താണു്?"

"ഈ ധർമ്മം സത്യമാണു്, അതുകൊണ്ടു് അതിൻെറ അനുയായികൾ ലോകത്തെ ഭരിക്കുന്നു. "അതല്ല. ഹിന്ദുക്കൾ ദുർബ്ബലരായ ഹരിജനങ്ങളോടു് അന്യായം കാണിക്കുന്നതുപോലെ അവരും ദുർബലരോടു് പെരുമാറുന്നു.

രാമദേവനു് ഉത്തരംമുട്ടി. ആ സാധു, ഹരിപുരത്തിലും, പ്രേമാശ്രമത്തിലും ഇങ്ങനെയുള്ള വാത്തകൾ കേട്ടിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം ആശ്ചര്യത്തോടെ പറഞ്ഞു.—"നിങ്ങൾ പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. ഒരുധമ്മവും ചീത്തയല്ല—അതുപോലെ ആരും നന്മനിറഞ്ഞ പരുമല്ല. നിങ്ങൾ ക്രിസ്ത്യാനിആയിരിക്കുന്നതു നല്ലതുതന്നെ. യേശുഭഗവാൻെറ ജീവിതസ്സാരണയാൽ ലോകത്തെ ആസകലം സ്നേഹിക്കണം. പക്ഷേ, നിങ്ങൾ ആരെയും ക്രിസ്ത്യാനിയാകാൻ പ്രേരിപ്പിക്കരുതു്."

രാമദേവനു് ഒന്നുംപറയാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. താൻ വെറും ബുദ്ധിഹീനനാണെന്നവനുതോന്നി. ഇന്നുവരെയും അവൻ വിചാരിച്ചിരുന്നതു്—"ഞാൻ വളരെയധികം പ

റിച്ചിട്ടുണ്ടു്, ജ്ഞാനം സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്"—എന്നാണു്, എന്നാൽ ഇപ്പോൾ അവനു് യാതൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടെന്നു് മനസ്സിലായി. അവൻ തന്റെ അജ്ഞാനത്തെപ്പറ്റി ചിന്തിച്ചു. അദ്ദേഹം പത്രവായനയിലും ഏൎപ്പെട്ടു.

ഏകദേശം പതിനഞ്ചുമിനിട്ടു് മൌനമായിരുന്നു. ചിന്തിക്കുകയും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ നോക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാസംശയങ്ങളും ചോദിച്ചു് സമാധാനം മനസ്സിലാക്കണമെന്നു് അവനുതോന്നി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൌജന്യഭാവംകണ്ടു് ചോദിക്കാൻ ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു.

"താങ്കൾക്കു് എന്താണു് ജോലി?"

"ഞാൻ അഹമ്മദബാദിൽ കച്ചവടം നടത്തുന്നു"

"ഞാൻ ചില സംശയങ്ങൾ ചോദിക്കട്ടെ?"

"തീൎച്ചയായും"

"തോട്ടികളും ചെമ്മാന്മാരും ക്രിസ്ത്യാനികളാകാതെ, അവരെ ഈ ദുഃഖത്തിൽനിന്നും മോചിപ്പിക്കാൻ എന്തു ചെയ്യണം?"

"നിങ്ങൾക്കറിയാമോ? ഇന്നു് ഭാരതത്തിൽ ഒരു യുദ്ധം നടക്കുകയാണു്."

"എന്തുയുദ്ധം?"

"ഇന്നു് നമ്മളുടെരാജ്യം വിദേശിയരുടെ രാജ്യമാണു്. അതുകൊണ്ടാണു് നാം വെറും ദരിദ്രരും, പതിതരും, അഗതികളുമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നതു്. ഈ അടിമത്വത്തിൽ നിന്നു മുക്തരാകാൻ നമ്മുടെ ദേശവാസികൾ അനേകവർഷങ്ങളായി പ്രയത്നിക്കുകയാണു്. അതുപോലെ ഹിന്ദുക്ക

ളുടെ അന്യായങ്ങളിൽനിന്നും മുക്തരാകാൻ നിങ്ങൾ എല്ലാവരും ശ്രമിക്കണം."

"എന്തുശ്രമമാണു ചെയ്യേണ്ടതു്?

"അവരെ മാനസാന്തരപ്പെടുത്തണം. നിങ്ങളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യം സ്ഥാപിക്കണം"

രാമ—എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല.

"ഞാൻ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടുമാത്രം നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാകുകയില്ല. എവിടെയെല്ലാം നിങ്ങളുടെ ജാതിയെ ഉന്നമിപ്പിക്കുവാൻ ജോലികൾ നടക്കുന്നുവോ, അവിടെയെല്ലാംചെന്നു് എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതെന്നു നോക്കി മനസ്സിലാക്കണം.

രാമദേവൻ ശ്രദ്ധാപൂർവം അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി. മനസ്സിനു സമാധാനമായില്ലെങ്കിലും കൂടുതൽ ചോദിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

അല്പനേരം കഴിഞ്ഞു് അവൻ ചോദിച്ചു—

"താങ്കൾക്കു് എവിടെ ഇറങ്ങണം?"

"അടുത്ത സ്റ്റേഷനിൽ"

രാമദേവൻ കൃതജ്ഞതയോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തെ നോക്കി,

അദ്ദേഹവും ആ കഥയില്ലാത്ത യുവാവിൽ അനുകമ്പ തോന്നിയതുപോലെ അവനെ നോക്കി. സ്റ്റേഷൻ അടുത്തപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"എപ്പോഴെങ്കിലും അഹമ്മദബാദിൽ വരാൻ ഇടയാകുന്നെങ്കിൽ എന്നെ കാണണം. അവിടെ വച്ചു ഞാൻ പലതും പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാം"

രാമദേവൻ തലകുലുക്കി സമ്മതിച്ചു.

"ഇതെന്റെ മേൽവിലാസമാണു്" എന്നുപറഞ്ഞു കൊണ്ടു് ഒരു കവർ രാമദേവന്റെ കൈയിൽ കൊടുത്തു. രാമദേവൻ അതു വാങ്ങി ചേപ്പിൽ നിക്ഷേപിച്ചു.

വണ്ടി സ്റ്റേഷനിലെത്തി. അദ്ദേഹം നമസ്കാരം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് എഴുന്നേററു; രാമദേവനും വണ്ടി തിരക്കുന്നതുവരെ വാതുക്കൽതന്നെ നിന്നു.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തെട്ടു്

അതിരാവിലെ സവിത ഉണർന്നു: ചില സംഭാഷണങ്ങൾ അവളെ ആകർഷിച്ചു. അവിടെ കിടന്നുകൊണ്ടു തന്നെ അവൾ ശ്രദ്ധിച്ചു, ഉമാദേവിയുടെ ശബ്ദമാണു് കേട്ടതു്.

"അങ്ങു് എന്റെ വാക്കു കേൾക്കുമെങ്കിൽ ഇനി ഒന്നും പറയരുതു്. അവർ ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടിയാണു് പോകുന്നതു്. അതിൽനിന്നും അവരെ വ്യതിചലിപ്പിച്ചു് പാപം വലിച്ചുവെയ്ക്കരുതു്."

"എങ്കിലും എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കേണ്ടതും അവരുടെ ധർമ്മമല്ലേ?"

"അതു സ്വാർത്ഥചിന്തയാണു്. വേണ്ട ശുശ്രൂഷകൾ ചെയ്യാൻ ഞാൻ ഉണ്ടല്ലോ. ഡാക്ടരും വേലക്കാരും ഇല്ലേ?"

"പക്ഷെ, ശ്രീകാന്തനെക്കൂടാതെ ഇതെല്ലാം വെറുതെയാണു്."

"ഇതു മോഹം മാത്രമാണു്."

"എങ്കിലും ശ്രീകാന്തൻ ഇവിടെ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എന്തൊരു തരക്കേടു്? സവിത വേണമെങ്കിൽ-,,

"ഒരു കാര്യംതന്നെ പലപ്രാവശ്യം പറയുന്നതുകൊണ്ടു് എന്തു പ്രയോജനം? അവരുടെ മനസ്സു് മാറിപ്പോയി. അത്രയും മനസ്സിലാക്കിയാൽ മതി."

നിരാശയോടുകൂടെ ചന്ദ്രകാന്തൻ:—പിന്നെ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്?

"ശ്രീകാന്തനെ കൂടാതെ താമസിക്കാൻ കഴിയുന്നില്ലെങ്കിൽ ...."

"പിന്നെ നമ്മളും അവൻെറ കൂടെ പോകണം, അല്ലേ?" അദ്ദേഹം അല്പം വല്ലായ്മയോടുകൂടെ ചോദിച്ചു.

"അതെ, നമുക്കും ആത്മശാന്തി നേടാം"

"നിനക്കു് അതിൽ ശാന്തി തോന്നുന്നു"

ഉമാദേവി ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

"എന്നാൽ നീയുംപോകുക. നിൻെറ ആത്മാവിനു നന്മ ലഭിക്കാനുള്ളവഴി എന്തിനാണു് ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു്?"

"അതെല്ലാം എനിക്കറിയാം."

"പിന്നെ ശ്രീകാന്തനെപ്പോലെ നീയും ശാഠ്യംപിടിക്കാത്തതെന്തു്?"

"എൻെറ ഹൃദയം ഇതെല്ലാംസഹിക്കാൻ ശക്തിയുള്ളതാണു്. അതുകൊണ്ടു്."

സവിത എഴുന്നേററു. അല്പംമടിച്ചു എങ്കിലും അച്ഛനമ്മമാരുടെ സമീപം എത്തി.

അവളെക്കൊണ്ട് ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും ഒന്നു ഞെട്ടി.

ഉമാദേവി പെട്ടെന്നു ചോദിച്ചു—

"എന്താ കുഞ്ഞേ?"

സവിത ഒന്നും മിണ്ടാതെനിന്നു. ചന്ദ്രകാന്തൻ അവളെ നോക്കിയിട്ട് ദൃഷ്ടികൾ തിരിച്ചു.

"അച്ഛാ"—അവൾ വിളിച്ചു—അദ്ദേഹം പെട്ടെന്ന് തിരിഞ്ഞുനോക്കി. ഉമാദേവിയുടെ നയനങ്ങൾ വിഹ്വലമായി.

"ഞാൻ തനിച്ചുപോകുന്നു; ചേട്ടൻ ഇവിടെ താമസിക്കട്ടെ."

ചന്ദ്രകാന്തന് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. തന്റെ ഇച്ഛാനുസരണമായ വാർത്തയായിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹം പരിഭ്രമിച്ചുപോയി.

"ചേട്ടനോട് ഒന്നും പറയരുത്. ഞാൻ, രാത്രി ചേട്ടനോട് പറയാതെപോകാം."

ചന്ദ്ര—വേണ്ട, വേണ്ട. സവിതേ, നീയും ഇവിടെ താമസിക്കുക. എന്റെ മനസ്സിൽ യാതൊന്നുമില്ല."

സവി—അച്ഛാ, ഇനി എനിക്ക് ഇവിടെ താമസിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. എന്റെ ജീവിതം മാറിപ്പോയി.

"എങ്കിലും ഞാൻ എന്റെ മനസ്സോടെ, സന്തോഷമായിട്ട്——"

സവി—അത് എനിക്കും അറിയാം. പക്ഷേ, എനിക്ക് ഇവിടെ തീരെ സുഖമുണ്ടായിരിക്കയില്ല. എനിക്ക് സമാധാനവും സുഖവും അവിടെ തന്നെയാണ്."

ഉമാദേവി എന്തോഓർത്തു. അവർ എഴുന്നേററു.

എഴുന്നേല്ക്കുന്നതുകണ്ടു് ചന്ദ്രകാന്തൻ ചോദിച്ചു.—
"നീ എന്തിനാണു് എഴുന്നേററതു്? ഇരിക്കു്—സവിതേ,
നീയും ഇരിക്കു്."

എന്നിട്ടു അദ്ദേഹം "ശ്രീകാന്താ—" എന്നുറക്കെവിളിച്ചു. സവിത ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു. ഇനി സംസാരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നവൾക്കു മനസ്സിലായി. വിളികേട്ടു് ശ്രീകാന്തൻ ഓടി എത്തി. സവിത അച്ഛനമ്മമാരുടെ സമീപത്തു് ഇരിക്കുന്നതുകണ്ടു് അവൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അവനു് കാര്യമൊന്നും മനസ്സിലാകാതെ ഓരോരുത്തരെയായി നോക്കിത്തുടങ്ങി.

"നീ ഇനി ഇവിടെ താമസിക്കും, ഇല്ലേ?"—എന്നദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. പരിഭ്രമിച്ചു ശ്രീകാന്തൻ സമാധാനം പറയുന്നതിനുമുമ്പു് സവിത പറഞ്ഞു— "അച്ഛാ, ഇങ്ങനെ ഒരു സംഭാഷണത്തിൻെറ ആവശ്യമെന്താണു്? ഞാൻ അച്ഛനോടു പറഞ്ഞില്ലേ ചേട്ടൻ ഇവിടെ താമസിക്കുമെന്നു്?"

ശ്രീകാന്തൻ സാശ്ചര്യം സവിതയെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി.

"പരമാത്ഥം പറയുകയാണു് ചേട്ടാ, ചേട്ടൻ ഇവിടെ താമസിക്കണം. ഞാൻ ഇന്നുരാത്രി പോകുന്നു."

ഇതുവരെയും മൌനംദീക്ഷിച്ച ഉമാദേവി—"അങ്ങനെപോകാൻ സാധിക്കയില്ല സവിതേ,"

ചന്ദ്രകാന്തൻ ഉമാദേവിയെത്തന്നെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. "ഇനി ഈ ദുഃഖദിനങ്ങൾക്കു് അവസാനമുണ്ടാകണം"—എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവർ ശ്രീകാന്തൻെറയും ചന്ദ്രകാന്തൻെറയുംനേക്കു് ദൃഷ്ടിപായിച്ചു.

ശ്രീകാന്തൻ ദുഃഖസമേതം—"അച്ഛാ, എനിക്കു് ഒരു പ്രകാരത്തിലും ഇവിടെ താമസിക്കാൻ കഴികയില്ല"

ഉമാ—നീ താമസിക്കേണ്ടതുമല്ല. ലോകത്തു് ധർമ്മമാണു് എല്ലാററിലും മഹത്തായതു്."

ചന്ദ്രകാന്തൻ ചിരിച്ചുനോക്കി.

സവിത എന്തോ പറയാൻ ഇച്ഛിച്ചു...

"പക്ഷേ, എന്റെ അച്ഛൻ......

ഉമാ—ഇവിടെ ഞാനില്ലേ?

ശ്രീകാന്തനും സവിതയും ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയുടെ തേജോമയമായ മുഖമണ്ഡലം നോക്കിയിരുന്നുപോയി. എന്തുപറയണമെന്നു് ആക്കും തോന്നിയില്ല.

അദ്ധ്യായം മുപ്പത്തൊൻപതു്

മൌനം അസഹ്യമായപ്പോൾ ഉമാദേവി എഴുന്നേററു, ശ്രീകാന്തനോടും സവിതയോടും എഴുന്നേൽക്കുവാനും ആവശ്യപ്പെട്ടു. ചന്ദ്രകാന്തൻ ഏകാന്തതയിൽ ഈവിധം ചിന്തിച്ചു—"എന്റെ മനഃശക്തി മുഴുവനും നശിച്ചു." വിഷമതവർദ്ധിച്ചപ്പോൾ പുതപ്പു് എടുത്തു പുതച്ചുകൊണ്ടുകിടപ്പായി. മുറിയിൽനിന്നു് പുറത്തിറങ്ങിയിട്ടു് ഒരററത്തുനിന്നു് ഉമാദേവി ഇതെല്ലാം സൂക്ഷിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പുതച്ചുകിടക്കുന്നതുകണ്ടപ്പോൾ തന്റെ മുറിയിലേക്കുപോയി.

ശ്രീകാന്തനും സവിതയും അവിടെനിന്നു പോയി സംഭാഷണത്തിലേർപ്പെട്ടു.

ശ്രീ-എല്ലാത്തിലും ദയനീയം അമ്മയുടെ അവസ്ഥയാണു്.

സ—അതെ, എല്ലാവരെക്കാളും അധികം സഹിക്കുന്നതു് അമ്മയാണു്.

ശ്രീ—അമ്മയുടെ സഹായം ഇല്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ആത്മബലം ഉണ്ടാകില്ലായിരുന്നു.

സവി—"അമ്മയുടെ സംസ്കാരമല്ലേ എനിക്കും കിട്ടിയിട്ടുള്ളതു്?"

ശ്രീ—അതെ, സവിതെ. മുഖ്യമായിട്ടു് അമ്മയുടെ സംസ്കാരമാണു നിനക്കു കിട്ടിയിട്ടുള്ളതു്. അതുകൊണ്ടാണു് നീ ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി ദൃഢതയോടെ സഞ്ചരിക്കുന്നതു്. പക്ഷെ, എന്റെ ശരീരത്തിൽ അച്ഛന്റെ ദുർബ്ബലത കടന്നുകൂടിയിട്ടുണ്ടു്."

സവിതയ്ക്കു് സ്തുതി രസിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞു-"അതെല്ലാം ശരി, അമ്മ ജീവിതകാലം മുഴുവനും ഇങ്ങനെ കഴിക്കുമെന്നോ?

ശ്രീ—അല്ലാതെ എന്തുചെയ്യുമെന്നാണു്?

സവിതയും മറെറാരു രൂപത്തിൽ അതുതന്നെയാണു് ചോദിച്ചതു്. അതുകൊണ്ടു് രണ്ടുപേരും അല്പനേരം മൌനമായിരുന്നു.

സവി—നമുക്കു് ഇന്നുരാത്രിതന്നെ പോകാമോ?

ശ്രീ—പോകാം.

സ—എനിക്കു് അവിടത്തെ കാര്യംതന്നെ വിചാരം. പാവം മോത്തി വിഷമിക്കുമായിരിക്കും. മധുസൂദനനും വല്ലാതെ തോന്നും.

ശ്രീ—നീ അവിടെ വലിയ സ്നേഹബന്ധങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുണ്ടു്; ഇല്ലേ?

സ—വളരെ ഒന്നുമില്ല. പക്ഷെ, ഒരു വെറിയ കുടുംബം തീർച്ചയായിട്ടും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. തേവൻ ആകപ്പാടെ മാറിപ്പോയി. അയാൾ ഒന്നും മിണ്ടാതെ നടന്ന് എല്ലാം സൂക്ഷിക്കും."

ശ്രീ—മധുസൂദനന്റെ സഹായം കിട്ടിയിട്ടുണ്ട്, ഇല്ലേ?

സ—അതെ, ഈ പുതിയ ജീവിതത്തിനു വേണ്ട അഭ്യാസം തന്നതു് അയാളാണെന്നു പറയാം.

ശ്രീ—തേജസ്വിയായ ഒരു യുവാവാണ്.

വാതുക്കൽ ആരുടേയോ കാലൊച്ചകേട്ട് രണ്ടുപേരും അങ്ങോട്ടു നോക്കി. ഉമാദേവി ഒരു കത്തുമായി വരുന്നതുകണ്ടു. "ആരുടെ കത്തായിരിക്കും" എന്നു രണ്ടുപേരും ചിന്തിച്ചു. കത്തുകൊടുത്തിട്ട് ഉമാദേവി പെട്ടെന്നു മടങ്ങി. സവിതയുടെ മേൽവിലാസമായിരുന്നു. ശ്രീകാന്തന്നു ആരുടേതെന്നു മനസ്സിലായില്ല. എഴുത്തു പൊട്ടിച്ചുകൊണ്ടു് സവിത—"മധുസൂദനന്റേതാണെന്നു തോന്നുന്നു"

ഊഹം ശരിയായിരുന്നു. ഒരു നീണ്ട കത്തു്. രണ്ടുപേരും ചേർന്നു വായിച്ചുതുടങ്ങി.

സഹോദരി സവിതേ!

ഇവിടെനിന്നു നിങ്ങൾ പോയിട്ടു വളരെ ദിവസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു. ദിവസവും നിങ്ങളുടെ കത്തു കിട്ടുമെന്നോ, നിങ്ങൾ മടങ്ങിവരുമെന്നോ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. കത്തു വന്നശേഷം എഴുതാമെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ ശ്രീകാന്തന്റെ സ്നേഹിതൻ രാമദേവൻ ഇവിടെ വന്നിട്ടു രണ്ടുദിവസമായി. അയാളുടെ നിർബന്ധം കൊണ്ടാണു് ഇപ്പോൾ എഴുതുന്നതു്. രാമദേവൻ വന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള വാർത്തമാത്രം എഴുതാമെന്നു് ആദ്യം വിചാ

രിച്ചു. പക്ഷെ, കത്തെഴുതാൻ ആരംഭിച്ചശേഷം മനസ്സ് അതിന സമ്മതിക്കുന്നില്ല.

നിങ്ങൾ മടങ്ങിവരുന്നതിന ഇത്ര താമസം നേരിട്ടതു് എന്താണെന്നു് എനിക്കു് ഊഹിക്കാം. മാതാപിതാക്കളുടെ ദുഃഖം കണ്ടു് ശ്രീകാന്തൻ വീണ്ടും അസ്വസ്ഥനായി തീൎന്നില്ലേ എന്നു ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കും വിഷമം നേരിടുമെന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ല. കാരണം ഞാൻ നിങ്ങളെക്കുറിച്ചു മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ളതു് സത്യമാണെങ്കിൽ, നിങ്ങളുടെ ജീവൻ ഇവിടെയാണു്. ഇവിടെയുള്ള അനേകം പേർ നിങ്ങളെ അവരുടെ രക്ഷാകൎത്രിയായി കരുതുന്നു. നിങ്ങളും അവരെ സ്വന്തമായി വിചാരിക്കുന്നു. അതിനുംപുറമെ നിങ്ങളല്ലാതെ ഈ ജീവിതത്തിൽ മോഹത്തിനു് വേറൊരാശ്രയമില്ലെന്നു് അറിയാമല്ലോ. നിങ്ങൾ അവൎക്കു് ചൈതന്യം കൊടുത്തില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ, ആ പിഞ്ചുകുഞ്ഞുങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു് അവൾ പ്രമാണിയെ അനുഗമിക്കുമായിരുന്നു. ഒടുവിലായി ഞാൻ എന്റെ കാൎയ്യവും ഓൎമ്മിപ്പിക്കുന്നു.

ഞാൻ നിങ്ങളുമായി പരിചയപ്പെട്ടിട്ടു് കുറച്ചധികം നാളുകളായി. എന്നാൽ ഒരിക്കലും ഞാൻ എന്റെ ഹൃദയം തുറന്നുകാട്ടിയിട്ടില്ല. ഒരു ഉപദേഷ്ടാവെന്ന നിലയിലാണു് ഞാൻ നിങ്ങളുമായി പരിചയപ്പെട്ടതു്. കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു് വഴികാണിക്കാനുള്ള യോഗ്യത എനിക്കു ലേശവുമില്ലെന്നു് മനസ്സിലായി. അക്കാൎയ്യം നിങ്ങൾ പോയശേഷമാണു് ഞാൻ ചിന്തിച്ചതു്.

ഒരു കാൎയ്യം സൂചിപ്പിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഈ സംഗതി

നിങ്ങളെ അറിയിക്കാൻ എനിക്കു തീരെ ഇഷ്ടമില്ലായിരുന്നു. ഇവിടെ വന്നുകണ്ടു് അത്ഭുതപ്പെടട്ടെ എന്നാണു് വിചാരിച്ചതു്. പക്ഷെ, ഇതുവരെ ഒരു കത്തുപോലും കാണാത്തതുകൊണ്ടു് വരുന്നതിനു കാലതാമസം നേരിടുകയില്ലേ എന്നും സംശയിക്കുന്നു. വീണ്ടും ചിന്താസാഗരത്തിൽ നീന്തുന്നതിനു ഇടയാകാതിരിക്കട്ടെ എന്നുവിചാരിച്ചു് എഴുതുന്നു.

നിങ്ങൾ പോയ പിറ്റെദിവസം ഞാൻ ഹരിജനസങ്കേതത്തിൽ താമസമായി. എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടോ? വളരെ നാളുകളായി മനസ്സിലുണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്ന മാററങ്ങൾക്കു് ശ്രീകാന്തൻ വന്നപ്പോൾ ഒരു ബലവാ പിൻതുണയും ഉണ്ടായി. അതിന്റെ പരിണാമമാണു്. രാമദേവൻ എന്നെ ഇവിടെ കണ്ടിട്ടു് അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അയാൾ അധികവും നിഷ്ക്കളങ്കനാണു്. സ്വയം വളരെ ദുഃഖിച്ചിരിക്കുകയാണു്. പക്ഷെ, ഇതുവരെ കണ്ടെത്തിയിട്ടില്ല. കഴിഞ്ഞ രണ്ടുദിവസമുണ്ടായ സംഭാഷണങ്ങളിൽനിന്നു അയാളുടെ ആവശ്യം ഇവിടെയാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നു. നമ്മുടെ ജോലിയിൽ അയാൾ ഒരു സഹായിയായിരിക്കുമെന്നാണു് എന്റെ ആശ. അതു മാത്രമല്ല അയാളുടെ തപിക്കുന്ന അസ്ഥിരചിത്തത്തിനു് ഇവിടെ ശാന്തിയും ലഭിക്കും. ശ്രീകാന്തനെ അയാൾ എപ്പോഴും അന്വേഷിക്കുന്നു; സ്മരിക്കുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ അയാളിൽ എന്തു മന്ത്രമാണു് പ്രയോഗിച്ചതെന്നു് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. അയാളുടെ മനസ്സിനു് ശ്രീകാന്തനേക്കാൾ വലിയവനായി ഈ ലോ

കത്തു് ആരുമില്ല. ഞാൻ അയാളോട്ട് പ്രത്യേകം കത്തെഴുതാൻ പറഞ്ഞു. പക്ഷെ, ശ്രീകാന്തൻ വന്നില്ലെങ്കിൽ "ഞാൻതന്നെ അങ്ങോട്ടു പോകും" എന്നെഴുതാൻ എന്നെ നിർബന്ധിക്കുന്നു. അയാളുടെ ജീവിതത്തിൽ ഇനി ശ്രീകാന്തനിലേ എന്തെങ്കിലും ഒരാശയുള്ളു. അയാളുടെ വൃദ്ധമാതാവു് തന്റെ മതപരിവത്തനം കൊണ്ടുണ്ടായ ദുഃഖാഘാതത്താൽ മൃതിയടഞ്ഞു. മാതാവിന്റെ മൃത്യു അയാളിൽ വലിയ ഒരു മാററം ഉണ്ടാക്കിയിരുന്നു. ശ്രീകാന്തൻ അയാളെപ്പററി പറഞ്ഞപ്പോൾ സൂചിപ്പിച്ചതായ മതഭ്രാന്തു് ഇപ്പോൾ ലേശവുമില്ല. ഇപ്പോഴും താൻ ക്രിസ്ത്യാനിയാണെന്നു പറയുന്നുണ്ടെങ്കിലും, അതിൽ അഹങ്കരിക്കുന്നില്ല.

നിങ്ങളും ശ്രീകാന്തനും എപ്പോഴാണു് തിരിച്ചുവരുന്നതെന്നെഴുതണം. ഇവിടെ ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും നിങ്ങളെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഇവിടെയുള്ളവരെല്ലാവരും നിങ്ങളെപ്പററി ചോദിക്കുന്നു. സകലരും വിശേഷം അറിയാൻ വളരെ ഉത്സുകരായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും വന്നുകഴിഞ്ഞാൽ നമ്മൾ ഒരു വലിയ സംഘം ആകും. എപ്പോൾ വരും? മാതാപിതാക്കൾക്കു് എന്റെ നമസ്കാരം.

നിങ്ങളുടെ സഹോദരൻ, മധുസൂദനദേശായി.

കത്തു വായിക്കാൻ അല്പംസമയംവേണ്ടിവന്നു. വായിച്ചപ്പോൾ രണ്ടുപേരുടെയും മനസ്സു് ഇളകി. രാമദേവന്റെ മാതാവിന്റെ മരണവാർത്തയറിഞ്ഞു് ശ്രീകാന്തൻ ദുഃഖിച്ചു. എങ്കിലും രാമദേവന്റെ

മാററം അറിഞ്ഞു് വളരെ സന്തോഷിച്ചു. സവിത മധുസൂദനന്റെ മനോഭാവം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടു് അല്പനേരം മൗനമായിരുന്നു.

സവി—നാം തിരിക്കുന്ന വിവരം അറിയിച്ചാലെന്തു്?

ശ്രീ—അമ്മയോടു ചോദിക്കാം.

പരമാൎത്ഥമാണെന്നവൾക്കു തോന്നി. എന്നാൽ തൽക്ഷണം മറെറാരു ചിന്ത ഉദിക്കുകയാൽ ചോദിച്ചു.

സവി—നമ്മൾ പോകുന്നതിൽ അമ്മയ്ക്കും ദുഃഖമില്ലാതിരിക്കുമോ?

ശ്രീ—പോകാതിരുന്നാലും ഉണ്ടായിരിക്കും. അമ്മ ധൎമ്മസങ്കടത്തിലാണു്.

സവി— അച്ഛൻ ഇനിയും അങ്ങോട്ടു വരികയില്ലേ?"

ശ്രീ—"അതെങ്ങനെയാണു് പറയുന്നതു്"

സവി—അച്ഛൻ ആളുകളെ വളരെ ഭയപ്പെടുന്നു. അതല്ലേ സംഗതി?"

ശ്രീ—"അതെ."

"അതെന്തുകൊണ്ടാണു്?" എന്നു് ഒരുകുഞ്ഞിനെപ്പോലെ സവിത ചോദിച്ചു.

ശ്രീ—"ഭഗവാനറിയാം"

ശ്രീകാന്തൻ സംഭാഷണം അവസാനിപ്പിച്ചു: "നമുക്കു് അമ്മയോടുചോദിക്കാൻ പോകാം."

സവിത തയ്യാറായി. രണ്ടുപേരും ഉമാദേവിയുടെ അടുക്കലെത്തി. അവർ പൂജാമുറിയിലായിരുന്നതുകൊണ്ടു് പുറത്തു കാത്തുനിന്നു.

അദ്ധ്യായം നാല്പത്

"എന്റെ ആശീർവാദം ഉണ്ട്;—അമ്മയോടു കാര്യം പറഞ്ഞ ഉടൻ അവർ പറഞ്ഞു. —"നിങ്ങളുടെ അച്ഛനും നിങ്ങളെ ആശീർവദിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ ദുഃഖം തീർക്കാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും."

ശ്രീ—അതു സാധിക്കുമോ?

ഉമ—സാധിക്കും; നോക്കിക്കൊള്ളുക; അല്പം ക്ഷമിക്കുക.

നിങ്ങളെത്തടയാൻ തുനിയുന്നതു് വെറുതേയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു വിശ്വാസമായി.

"ഞങ്ങളെ ആശീർവ്വദിക്കുകയില്ലേ."

ഉമാ—നീ മാതാപിതാക്കളുടെ ഹൃദയം അറിയുന്നില്ല. നീ ഒരു പ്രകാരത്തിലും നിന്റെ മാർഗ്ഗം ത്യജിക്കയില്ലെന്നു വിശ്വാസം തോന്നുമ്പോൾ തീർച്ചയായും ആശീർവദിക്കും.

"അപ്പോൾ ഇതുവരെ വിശ്വാസമായില്ലേ?" ശ്രീകാന്തൻ സാശ്ചര്യം ചോദിച്ചു.

ഉമാ—ഇല്ല; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖംകണ്ടു് നിങ്ങളുടെ മനസ്സിളകുമെന്നാശങ്കയുണ്ടു്. നീ പലപ്രാവശ്യം ഇളക്കം കാണിച്ചതുകൊണ്ടാണു്: ഇല്ലെങ്കിൽ ഇതിനു് എത്രയോ മുൻപു് നിനക്കു് ആശീർവ്വാദം നൽകുമായിരുന്നു.

സവി—പക്ഷേ, ഒരുകാര്യം അമ്മേ, അച്ഛന്റെ മനോഭാവം തീരെ ഗണ്യമാക്കാതിരുന്നാൽ ഒടുവിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് ദ്വേഷ്യംവരും.

ഉമ—ഇല്ലില്ല; നിങ്ങൾക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവം അറിയാൻ പാടില്ല. അദ്ദേഹത്തിന് ക്രോധം ഉണ്ടാകുകേയില്ല. അങ്ങനെയൊരു ദോഷം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കുകൂടെതാമസിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സ് മൃദുവാണ്. അദ്ദേഹത്തിന് ദുഃഖം സഹിക്കാൻ പാടില്ല.

ശ്രീ—"പക്ഷേ, അമ്മ എത്രനാൾ സഹിച്ചിരിക്കും?"

ഉമാ—"എത്രനാൾ സാധിക്കുമോ, അതുവരെ"

ശ്രീ—"അച്ഛൻ അങ്ങോട്ട് ഒരിക്കലും വരികില്ലേ?"

ഉമാ—"വരും, ഇപ്പോഴല്ല; കുറേക്കൂടികഴിയണം.

ശ്രീ—"ഈ ക്ഷതം ഉണങ്ങുമ്പോഴോ?"

ഉമാ—"അതെ, നിങ്ങളെക്കൂടാതുള്ള ജീവിതം ദുസ്സഹമാകും."

സവി—അമ്മാ, നമ്മൾ ഒരുമിച്ചു താമസിക്കുന്ന ഒരു കാലവുംവരുമോ?

ഉമാദേവിയുടെ ഹൃദയം ആർദ്രമായി —പറഞ്ഞു "ആരറിഞ്ഞു കുഞ്ഞേ?"

ശ്രീ—അമ്മാ, അമ്മയാണ് അധികം സങ്കടം സഹിക്കുന്നതു്."

ഉമ—അല്ല മകനേ, ആരാണ് അധികം സഹിക്കുന്നതെന്ന് ഈശ്വരനേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ; നിന്റെ അച്ഛന്റെവിധം കുറവാണോ?"

ശ്രീ—"പക്ഷേ, അച്ഛന് ഒരു ദുഃഖമേയുള്ളു."

ഉമാ—"അല്ലല്ല, നിനക്കുകാര്യം അറിഞ്ഞുകൂടാ. അദ്ദേഹത്തിന് . എല്ലാദുഃഖങ്ങളുമുണ്ടു്. പ്രാണാധികം

പ്രിയമേറിയ കുഞ്ഞുങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ ഉപേക്ഷി ച്ചിട്ടുപോകുന്നു. ജീവിതകാലം മുഴുവനും പുലൎത്തിക്കൊണ്ടു പോന്ന തന്റെ സ്ഥാനം താഴുന്നു. കൂടെ താമസിക്കുന്ന ഞാനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ ദൎശത്തെ അനുകൂലിക്കുന്നില്ല; എല്ലാവരെക്കാളും അധികം ദുഃഖം അദ്ദേഹത്തിനായിരിക്കുമെ."

ശ്രീ—",പക്ഷെ, ഇങ്ങനെ എത്രനാൾ നടക്കും?"

ഉ—"അതു ഈശ്വരനറിയാം. എപ്പോഴും ഇങ്ങനെ ചി ല സംഘട്ടനങ്ങൾ ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കും. നി ങ്ങൾ ആത്മാൎത്ഥതയും ധൎമ്മനിഷ്ഠയും ഉള്ളവരായി രുന്നാൽ ഞങ്ങളും പുറകെ എത്തും."

ശ്രീ—"ഞങ്ങൾ പോകുന്നതുകൊണ്ടു അമ്മയ്ക്കു ദുഃഖമി ല്ലേ?"

ഉ—"ദുഃഖമോ? എനിക്കൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ. നിങ്ങ ളില്ലാഞ്ഞാൽ ഈ വീടു് ശൂന്യമാണു്. പക്ഷെ, മനസ്സിൽ ഒരു സന്തോഷമുണ്ടാകുന്നു എന്റെ കു ട്ടികൾ സത്യപ്രേമികളും പരാക്രമികളുമാണെന്നുള്ള വിചാരം. അതു എനിക്കു് ആശ്വാസം നൽകും.

സവിത എന്തോ പറയാൻ ആഗ്രഹിച്ചു—"എന്റെ അ ച്ഛനും അതുപോലെയുള്ള ...." വാചകം പൂൎത്തി യാകുന്നതിനുമുൻപു് ചന്ദ്രകാന്തൻ ഉമാദേവിയെ വിളിച്ചു. ശ്രീകാന്തനും സവിതയും ആവശ്യപ്പെട്ട സമാധാനം ലഭി ച്ചു. രണ്ടുപേരും എഴുന്നേററു് അവരുടെ മുറിയിലേക്കു പോയി. അവരുടെ മുഖത്തു് പ്രസന്നതയും ഉല്ലാസവും കളിയാടി. എന്നാൽ പുതിയ ജീവിതത്തെപ്പററിയുള്ള

ചിന്തയുടെ ഭാവവും കാണാമായിരുന്നു.

സ—ചേട്ടൻ, നമ്മിലുള്ള തേജസ്സ് അമ്മ നമുക്കു തന്നതാണ്

ശ്രീ—"അതെ."

യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങളായി; ഒരാഗ്രഹം രണ്ടുപേരുടെ മനസ്സിലും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. "അച്ഛനും നമ്മെ സന്തോഷത്തോടുകൂടെ യാത്ര അയച്ചെങ്കിൽ എത്ര നന്നായിരുന്നു."-എന്നാൽ അതു മിക്കവാറും അസാദ്ധ്യമാണെന്നവൎക്കറിയാം. ഉച്ചയ്ക്കുശേഷം ചന്ദ്രകാന്തനും ഉമാദേവിയും സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ശ്രീകാന്തനും സവിതയ്ക്കും അറിയാമായിരുന്നു. രാത്രിയിൽ പിതാവിൻെറ ആശീൎവ്വാദവും വാങ്ങിക്കൊടുത്തയക്കാൻ അമ്മ ചെയ്യുന്ന ശ്രമമാണെന്ന് അവർ ഊഹിച്ചു.

രാത്രിയായി, വണ്ടിയുടെ സമയവും സമീപിച്ചു. ശ്രീകാന്തനും സവിതയും അത്താഴം കഴിഞ്ഞു. അമ്മ അടുത്തുതന്നെ ഉണ്ടു്. അവൎക്കു പോകാറായപ്പോൾ വന്നതാണു്. അശ്രുബിന്ദുക്കൾ മുഖത്തുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും മന്ദഹാസവും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് പ്രത്യക്ഷമായി.

ഉ—തയ്യാറായോ?

രണ്ടുപേരും തലകുലുക്കി. എന്നിട്ട് ആശീർവാദം ആവശ്യപ്പെട്ടു. ഉമാദേവി രണ്ടുപേരുടെയും തലയിൽ തലോടി ആശീൎവ്വദിച്ചു "സത്യവും ധൎമ്മവും ആചരിക്കുക, നിഷ്കാമം ജീവിക്കുക. ഈശ്വരൻ അനുഗ്രഹിക്കും."

മാതാവിൻെറ നിൎദ്ദേശാനുസരണം രണ്ടുപേരും അച്ഛൻെറ അടുക്കൽ എത്തി. അദ്ദേഹം രണ്ടുപേരെയും

നോക്കി. രണ്ടുപേരും സമീപത്തുചെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളിൽ നമിച്ചു. ചന്ദ്രകാന്തൻ വിറയ്ക്കുന്ന കരങ്ങൾ ഉയർത്തി. എന്നാൽ കൈകൾ ഉയർത്തുന്നതിനു മുൻപ് കണ്ണുകളിൽനിന്ന് ഒന്നുരണ്ടു അശ്രുകണങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞു. രണ്ടുപേരും തലയുയർത്തി പോകാൻ തുടങ്ങി. കിടക്കയിൽനിന്നും ഇടറിയ ശബ്ദം കേട്ടു—"ശ്രീകാന്താ, സവിതേ." രണ്ടുപേരും അടുത്തുചെന്നു. അടുത്തുചെല്ലാൻ കൈകാട്ടിവിളിച്ചു. അവരുടെ ശിരസ്സുകളെ മാറോടണച്ചു, തലോടി. ചുംബിച്ചു; അശ്രുധാരകൊണ്ടു നനച്ചു. ശ്രീകാന്തനും സവിതയും ആ നിലയിൽ, അച്ഛന്റെ ദുർബലഹൃദയത്തിന്റെ സ്പന്ദനം കേട്ടു. വിറയ്ക്കുന്ന കൈകൾ അവരെ തലോടി. ഒടുവിൽ രണ്ടുപേരും തല ഉയർത്തി. അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങളോടുകൂടി യാത്രയായി.

ഉമാദേവി വരാന്തയിൽ വളരെനേരം നോക്കിനിന്നു. അവർ വെളിയിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ അകത്തു കരച്ചിലും ഏങ്ങലും കേട്ടുതുടങ്ങി. പെട്ടെന്ന് അവർ തിരിച്ചുചെന്ന് കട്ടിലിനരികിലിരുന്നു.

*　　　*　　　*　　　*

സവിതയും ശ്രീകാന്തനും ചെല്ലുന്ന വിവരം മധുസൂദനൻ എല്ലാ ഹരിജനങ്ങളേയും അറിയിച്ചിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് വണ്ടി എത്തുന്നതിനുമുൻപ് പ്ലാററ്ഫാറത്തിൽ ആയിരത്തിലധികം ആളുകൾ കൂടി. ഈ ആശ്ചര്യജനകമായ കാഴ്ച കാണുന്നതിന് സവർണ്ണരിൽ ഒരുകൂട്ടരും സ്റ്റേഷനിൽ എത്തിയിരുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരു സ്വാഗതം

ലഭിക്കുമെന്നു് ശ്രീകാന്തനോ സവിതയോ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നില്ല. മധുസൂദനനും രാമദേവനും സ്റ്റേഷനിൽ വരുമെന്നുമാത്രമേ ആശിച്ചിരുന്നുള്ളു. വണ്ടി സ്റ്റേഷനിൽ എത്തി. സഹോദരീസഹോദരന്മാർ ജന്നലിൽകൂടി പുറത്തേക്കു നോക്കി. വലിയ ആൾക്കൂട്ടം കണ്ടു. കാരണം അവർക്കു മനസ്സിലായില്ല. വണ്ടി നിന്നു. മധുസൂദനനും, രാമദേവനും മോത്തിയും ആ മുറിയുടെ വാതുക്കൽ എത്തി.

ഹരിജനസമൂഹവും അങ്ങോട്ടു തിരിച്ചു. സഹോദരീസഹോദരന്മാർ ജന്നലിൽകൂടി ഭക്തിപുരസ്സരം, തങ്ങളെ നോക്കിനിന്ന ജനസമൂഹത്തെ കടാക്ഷിച്ചു. അവരുടെ കണ്ണുകളിൽ അശ്രുക്കൾ നിറഞ്ഞു. ഹർഷാധിക്യംകൊണ്ടോ, അനുകമ്പാധിക്യം കൊണ്ടോ എന്നു വായനക്കാർ വിധിക്കുവിൻ.

ശുഭം.

Printed at The Udaya Press, Punalur.

പുതിയ പുസ്തകങ്ങൾ

നോവലുകൾ.

പ[illegible]	M. R. നാരായണപിള്ള.	1	0	0
അ[illegible]ടയ്ക്കു	S. ചക്രപാണി.	0	12	0
കബോ[illegible]ൽ.	ഉമയനല്ലൂർ.	2	0	0
സ്ത്രീഹൃദയം.	K. രാഘവൻനായർ	1	8	0
തികഞ്ഞപെണ്ണ്.	ഈ. എം. കോവൂർ	1	4	0
ചന്ദ്രക്കല.	വിദ്വാൻ P. G. K. നായർ	1	12	0

ചെറുകഥകൾ.

പറക്കുംബോമ്പുകൾ.	വെട്ടിക്കവല	1	0	0
ചുട്ടചിന്തകൾ.	പുനക്കന്നൂർ	1	0	0
ബൈബ്ളിലെ പ്രണയകഥകൾ:	സി. ഐ.	1	0	0
ഡാൻക്വിക്ക് സേട്ടിന്റെ വീരകൃത്യങ്ങൾ.		0	12	0
സാഹിത്യകുതുകം. (രണ്ടാംപതിപ്പ്)	ഉമയനല്ലൂർ	1	0	0
ആത്മമിത്രം.	നരേന്ദ്രനാഥ്	1	0	0

നാടകങ്ങൾ.

മായ.	ബ്രഹ്മവ്രതൻ	1	0	0
വീരകാമിനി.	വിദ്വാൻ ഗോപാലകൃഷ്ണൻനായർ	1	8	0
നനയാത്തകണ്ണുകൾ.	പാലാ	1	0	0
സുഷമ.	വെട്ടിക്കവല	1	0	0
അഭിജ്ഞാനം.	കെ. ആർ. എസ്സ്. നായർ	1	4	0
മൂന്നുസഹോദരിമാർ.	വക്കം	1	4	0
രക്താർപ്പണം.	ഉമയനല്ലൂർ	1	0	0

കേരളത്തിലെ സുപ്രസിദ്ധ സാഹിത്യകാരന്മാരുടെ മററു എല്ലാ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കും ആവശ്യപ്പെടുക.

ഉദയാ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ, പുനലൂർ.

പുതിയ നോവലുകൾ

പ്രായശ്ചിത്തം ഒന്നും രണ്ടും ഭാഗങ്ങൾ 4 0 0

ജെ. ആർ. ജോഷ്വാ എം. ഏ.

കുബേരതസ്കരൻ 2 0 0

ഉമയനല്ലൂർ ബാലകൃഷ്ണപിള്ള

അരുണോദയം എസ്സ്. ചക്രപാണി 0 12 0

വാസന്തി എം. ആർ. നാരായണപിള്ള 1 0 0

സ്ത്രീഹൃദയം 1 8 0

കെ. രാഘവൻനായർ ബി. ഏ. ബി. എൽ.

ചന്ദ്രക്കല 1 12 0

വിദ്വാൻ ഗോപാലകൃഷ്ണൻ നായർ

സഹനസമരം 1 8 0

മിസ്സ് ജോഷ്വാ എം. ഏ.

വസന്തമോഹിനി 2 0 0

ഉമയനല്ലൂർ ബാലകൃഷ്ണപിള്ള

സേവാസംഘം 1 8 0

മിസ്സ് ജോഷ്വാ എം. ഏ.

ഉദയാ ബുക്കുസ്റ്റാൾ, പുനലൂർ.

(ബ്രാഞ്ച്—തിരുവനന്തപുരം)

UDAYA PRESS, PUNALUR.